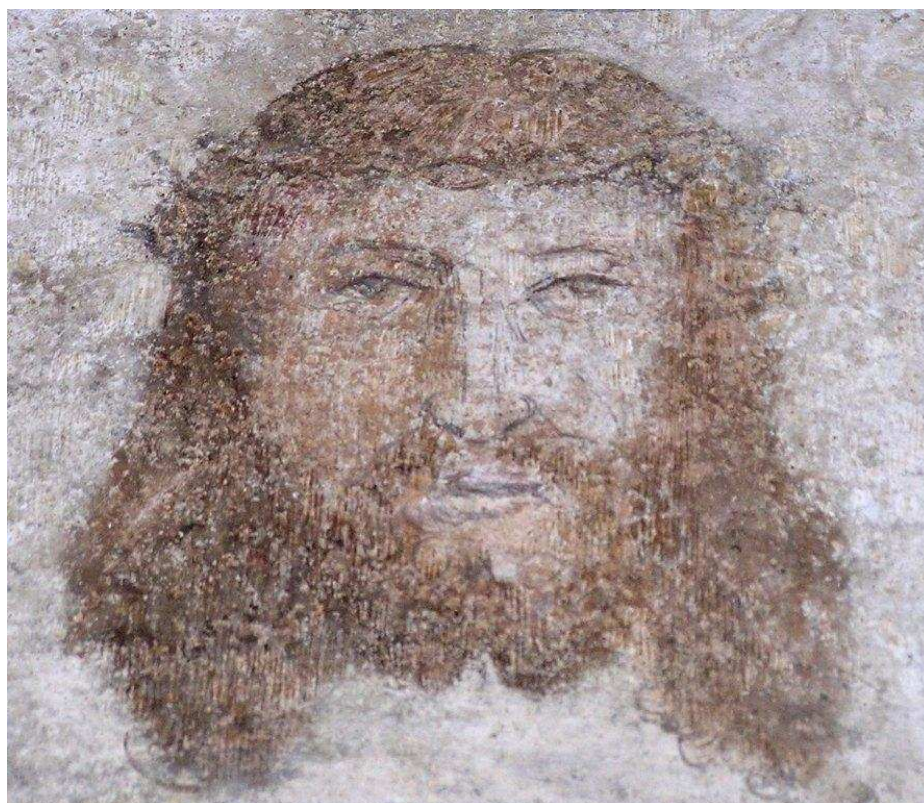

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Filosofická fakulta, Ústav pro dějiny umění
Obecná teorie a dějiny umění a kultury
Dějiny výtvarného umění

Lucie Čechová

**STŘEDOVĚKÁ NÁSTĚNNÁ MALBA
V HRADNÍCH KAPLÍCH V ČECHÁCH**
KATALOG LOKALIT

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Hana Hlaváčková

Oponent: prof. PhDr. Ing. Jan Royt

2009

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomní práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....

Ráda bych na tomto místě poděkovala za konzultace a trpělivé vedení práce paní PhDr. Haně Hlaváčkové. Dále bych ráda poděkovala za konzultace a věcné připomínky kolegovi Mgr.Petru Skalickému.

Můj dík patří samozřejmě také všem majitelům a správcům dotčených objektů.

OBSAH

1. Problematika středověké malířské výzdoby hradních kaplí v Čechách	
a dosavadní literatura k tématu	5
1.1. Architektura hradních kaplí v dosavadním bádání	6
1.2. Nástěnné malby v hradních kaplích v dosavadním bádání	8
2. Nástěnná malířská výzdoba hradních kaplí v Čechách	12
2.1. Ikonografie maleb	12
2.2. Objednavatelé maleb	14
2.3. Kvalitativní a slohová povaha maleb	16
2.4. Shrnutí	17
3. Katalog	18
3.1. Houska	18
3.2. Lipnice	33
3.3. Bečov nad Teplou	41
3.4. Roztoky u Prahy	61
3.5. Poděbrady	68
3.6. Zvíkov	79
3.7. Zbiroh	102
3.8. Žirovnice	110
3.9. Jinřichův Hradec	126
3.10. Kutná Hora	144
3.11. Cuknštejn	153
3.12. Švihov	163
4. Ikonografický rejstřík	176
5. Seznam použité literatury a pramenů	179
5.1. Seznam zkráceně citované literatury	179
5.2. Seznam veškeré použité literatury	190
6. Seznam vyobrazení	209
7. Resumé / Summary	222
8. Obrazová příloha	223

1. PROBLEMATIKA STŘEDOVĚKÉ MALÍŘSKÉ VÝZDOBY HRADNÍCH KAPLÍ V ČECHÁCH A DOSAVADNÍ LITERATURA K TÉMATU

Malířsky vyzdobených středověkých hradních kaplí v Čechách se dochovalo pouze několik. Práce se snaží postihnout, a to v pozitivním a případně i v negativním smyslu, existenci především tematické spojnice jejich výzdoby, vysledovat, zda-li existuje nějaká zobecnitelná typologie jejich malířské výzdoby. Jako specifickou skupinu se jí snaží postihnout i přiložený katalog. Hradními kaplemi pak v práci rozumím pouze kaple integrované do organismu středověkého hradu, nikoliv kaple přilehlé, s hradem pouze sousedící.¹

Problematiku nástěnné malířské výzdoby hradních kaplí nelze chápat izolovaně bez vazby kaple k vlastnímu organismu hradu. Přestože vlastní typologie architektur kaplí není předmětem předkládané práce, je pro hlubší pochopení problematiky malířské výzdoby více než podstatná.² Architektura je pak v neposlední řadě také nositelkou probíraných maleb. Vedle toho nám pevné spojení maleb s konkrétní stavbou a místem nabízí poměrně dobré vodítko k určení jejich možného objednavatele. Tím snad byl téměř vždy právě majitel hradu.

V rámci práce si pak bylo třeba stanovit horní časovou mez pro probíranou skupinu památek. Pozdně gotické malby lze totiž často z hlediska slohového klasifikovat i jako malby renesanční, neboť slohový přechod byl přirozeně pozvolný a nejednoznačný. Stejně tak nelze stanovit – a zvláště vzhledem k sakrální povaze většiny námětů – ani jasné vymezení na památky středověké a novověké na základě tematické klasifikace. Jako horní časovou hranici jsem proto zvolila smrt Ludvíka Jagellonského roku 1526, kterou končí na domácím trůně jeden velký rod a nastupuje na něm na několik staletí rod Habsburků, se kterými je posléze spojena právě katolická restaurace Koruny, kulminující v barokní pobělohorské době.³

Z hradních kaplí na historickém území Čech se literatura logicky nejvíce věnovala kaplím na hradě Karlštejně. Tamní sakrální prostory patřily v období vlády Karla IV. k nejvýznačnějším nejen v celém království, ale v důsledku dokonce skrze svou ideovou

---

¹ K typologii hradních kaplí srov. **DURDÍK / BOLINA 1991**, 9-22; **DURDÍK / BOLINA 2001**, 52-62.

² Místo třeba ani nevíme, kde měla kaple oltářní stěnu, zda-li tedy byla kaple orientovaná apod. Přitom právě tato skutečnost, je pro vlastní interpretaci malířské výzdoby podstatná.

³ Stejně vymezení si vzali za své i autoři **PGUČ 1978**, kterými jsem se také v tomto směru inspirovala.

koncepti v celé Říši.⁴ Na jejich výzdobě se podíleli nejvýznamnější a nejvýraznější umělci své doby. Svým uměním pak udali zásadní směr pro celou paletu umělců takřka celé 2. poloviny 14. století nejen na území Koruny české, ale dokonce i poměrně daleko za jejími hranicemi.⁵ S dávkou jisté interpretační licence tak můžeme hovořit o Karlštejnu jako o jakémsi slohovém exemplu, ke kterému se mnoho následných realizací – včetně výzdoby řady hradních kaplí – přímo či nepřímo odvolávalo. Nesmíme ovšem předpokládat a dedukovat z tohoto vztahu, že každá výzdoba hradní kaple v 2. polovině 14. století svým způsobem také v tematické rovině imitovala výzdobu Karlštejnských kaplí. Naopak. Karlštejn měl natolik specifickou úlohu k rodové a státnické reprezentaci císaře Karla IV., že i dílčí přenositelnost tamní výzdoby jinam je de facto zhora nemožná. Přesto – jak dále uvidíme – můžeme místy v koncepcích některých hradních kaplí o jakési nápodobně možná i hovořit (např. Bečov nad Teplou⁶). V jiných obdobích podobný takto silný příklad schází a tedy i podobné vztahy můžeme bohužel lze sledovat už jen s těžší.

1. 1. Architektura hradních kaplí v dosavadním bádání

Problematikou architektury hradních kaplí na území Čech se dosud souhrnně nikdo samostatně systematicky nezabýval.⁷ Základní literaturu na dané téma proto doposud tvoří především dílčí studie a syntetické práce o hradech jako architektonických celcích z pera Dobroslavy Menclové a nověji Tomáše Durdíka.⁸ Tyto práce se ovšem kaplemi věnovaly povětšinou jen jako dílčímu problému v rámci celých hradních komplexů.

Před více než dvaceti lety vyšla studie Jiřího Kuthana *Královské kaple 13. století v českých zemích*, která se věnuje typologii, slohovému zařazení a sociálnímu zařazení sakrálních hradních prostor, ale – jak naznačuje název – pouze královských.⁹ Zeměpanské hradní kaple vznikaly na našem území až spíše za vlády lucemburků.¹⁰ Ostatní literatura se

⁴ srov. především **THEODORICUS 1997**.

⁵ Literatura k tématu je neobyčejně bohatá. Z nedávné doby k tomu s odkazy na starší literaturu především jednotlivé statě in: **THEODORICUS 1997**.

⁶ **VÍTOVSKÝ 2001**. - **HYNEK 2007**.

⁷ V současnosti pracuje na disertační práci, zabývající se právě typologií architektury hradních kaplí v Čechách, na ÚDU FF UK v Praze František Záruba. V rámci území Moravy se téma nedávno pokusila zpracovat Petra **Dohnalová**: *Středověké sakrální stavby a jejich doklady na moravských hradech* (Nepublikovaná diplomová práce na FF MU v Brně), Brno 2006.

⁸ Např. **MENCLOVÁ 1972/1,2**. - **MENCLOVÁ 1941**. - **MENCLOVÁ 1946**. - **MENCLOVÁ 1956**. - **MENCLOVÁ 1958**. - **MENCLOVÁ 1975**. mnoho dalších- dále- **DURDÍK 1977**. - **DURDÍK 1979**. - **DURDÍK 1984**. - **DURDÍK 1986**. - **DURDÍK 1995**. - **DURDÍK 2000**. - **DURDÍK/ BOLINA 1991**

⁹ **KUTHAN 1986**.

¹⁰ **DURDÍK 2000**, 244.

povětšinou zaobírala hradními kaplemi jen okrajově.¹¹ Místy se objevily i monografické studie některých lokalit.¹² Onen mnohaletý hluchý prostor, ovšem opět v rovině pouze dvorského prostředí, pak z části v nedávné době zaplnil příspěvek Dobroslava Líbala ve sborníku věnovaném obecně dvorským kaplím a jejich výzdobě.¹³ Autor – jak bylo jeho povaze blízké a metodologicky příznačné – se víceméně ve stati držel vlastní materie prostor, jejich preciznímu popisu a základnímu zařazení do slohového kontextu. Hlubším interpretacím a teoretické klasifikaci se vyhnul.

Počátky hradních kaplí ve smyslu, jak jsem je výše pro práci definovala, můžeme spojit s obdobím vlády Přemysla Otakara II. (1233-1278, vláda 1253-1278, korunován 1261). Dochované hradní kaple z té doby jsou de facto pouze královské, případně biskupské. Pozoruhodné pak jsou jak svou typologickou mnohostí, tak i vynikající kvalitou architektonického zpracování. Mezi skupinou kaplí, ve které za nejstarší článek můžeme pravděpodobně pokládat kapli v Písku,¹⁴ jsou zvlášť významné sakrální prostory na hradech Zvíkově, Bezdězu a na Křivoklátě.¹⁵ Na Zvíkově se dochovala i pozdější nástěnná výmalba. Zvláštní místo mezi zmíněnými královskými kaplemi zaujímá kaple na biskupském hradě v Horšovském Týně.¹⁶ Na šlechtických a panských hradech začaly být stavěny kaple někdy v období po roce 1300, zvláště až za vlády Lucemburků. I když se pravděpodobně stavebníci místy snažili nápodobu svých kaplí dvorským, a to dokonce i v z části v ideové koncepci (např. Bečov nad Teplou),¹⁷ nelze úroveň obou skupin vůbec ve prospěch dvorských kaplí porovnávat.¹⁸ Nejvýznamnější a i umělecky nejvýraznější kaple vznikly za vlády Karla IV. Většina z těchto kaplí byla navrch vybudována na jeho popud a objednávku (Karlštejn, kaple Všech svatých na Pražském hradě). I když i v období vlády jeho syna Václava IV. vznikly v rámci dvora některé umělecky prvotřídní a typologicky modifikované kaple (např. arkýřové

---

¹¹ Zde nutno zmínit především statě Dobroslava Líbala, in: DČVU 1984; PGUČ.

¹² Např. HEJNIC 1911. - ŠIMÁK 1911. - TEPLÝ 1927. - TEKLÝ 1955. - MENCLOVÁ 1946. - MENCLOVÁ 1954. - MENCLOVÁ 1956. - MENCLOVÁ 1975. - ŠAMÁNKOVÁ 1952. - HRABÁNEK / HERDA 2004.

¹³ LÍBAL 2003.

¹⁴ K tomu zvl. KUTHAN 1975.

¹⁵ Bezděz : např. DURDÍK 2000. - MENCLOVÁ 1963. - MENCLOVÁ 1972/1,2. - LÍBAL 2001. - LÍBAL 2003. - STEVENS 2003. - BRYCH 2002. - KUTHAN 1975. - KUTHAN 1986.

Zvíkov: např. MENCLOVÁ 1941, - MENCLOVÁ 1972/1,2. - LÍBAL 2001. - LÍBAL 2003. - KUTHAN 1975, - KUTHAN 1986. - DURDÍK/ BOLINA 1991. - VŠETEČKOVÁ 2003.

Křivoklát: např. MENCLOVÁ 1975. - MENCLOVÁ 1972/1,2. - DURDÍK/ BOLINA 1991. - LÍBAL 2001. - LÍBAL 2003.

¹⁶ Např. DAVÍDEK 1949. - MENCL 1959. - DVOŘÁKOVÁ 1963. - SHP HORŠOVSKÝ TÝN 1967. - KUTHAN 1994. - LÍBAL 2001. - LÍBAL 2003.

¹⁷ VÍTOVSKÝ 2001. - HYNEK 2007.

¹⁸ DURDÍK 2000, 244.

kaple – zvl. Vlašský dvůr v Kutné Hoře), je v tu dobu už nastupující období pozdní gotiky spojeno spíše se stagnací typů a rovněž místy s kvalitativním poklesem architektonického provedení.

Přirozeně největší pozornost věnovali badatelé kaplím na hradě Karlštejně, který zastává výjimečné postavení nejen v rámci domácího hradního stavitelství, ale díky své výzdobě a významu se dotýká všech oblastí dobové kultury a konkrétně interpretace jeho výzdoby je klíčová pro celou následující epochu. Tento královský hradní komplex vznikl mezi léty 1348-57, výzdoba pak pokračovala i v 60. letech 14. století. Karlštejnskou problematikou se literatura zabývala takřka odepaměti. Pozornost lákala především interpretace právě dochované trojice sakrálních prostor.¹⁹ Nebývalé světlo v tomto směru vnesl katalog výstavy z roku 1997 věnované hlavnímu autorovi výzdoby kaple sv. Kříže Mistru Theodorikovi. Autoři katalogu – v návaznosti na starší literaturu²⁰ – interpretovali funkci, genezi, zasvěcení a chronologii všech sakrálních prostor.²¹ Ke Karlštejnu poté opětovně v následné době obrátila pozornost hned celá řada badatelů, z nichž někteří zastávají zcela protichůdná dílčí stanoviska, kde proti sobě z části stojí především výsledky vycházející ze stavebního průzkumu objektu a výsledky spíše teoreticky založené. Množství těchto příspěvků a jejich dílčí protichůdnost jen dosvědčují složitost celé problematiky a ukazují množství otázek, která tato klíčová památka trvale předkládá.²²

1. 2. Nástěnné malby hradních kaplí v dosavadním bádání

V souvislosti s problematikou malířské nástěnné výzdoby hradních kaplí se potýkáme s obdobnými problémy jako v případě architektury: nikdo se jí doposud systematicky nezabýval a neexistuje tedy jediná syntetizující práce k tématu; literatura k tématu je roztroušená do mnoha a mnohdy jen dílčích, o to ovšem nejméně cennějších příspěvků. Hovoříme-li tedy o literatuře věnované nástěnným malbám v hradních kaplích, sledujeme víceméně obecně literaturu a badatele, kteří psali a píšou o středověké nástěnné malbě.

---

¹⁹ Ze starší literatury zmiňme kupříkladu: **NEUWIRTH 1896. - FRIEDL 1950. - KROFTA 1958. DVOŘÁKOVÁ 1961. - DVOŘÁKOVÁ 1964. - DVOŘÁKOVÁ 1978**

²⁰ Zvlášť významná v tomto směru je publikace Františka **Fišera**: Karlštejn, Vzájemné vztahy tří karlštejnských kaplí, Kostelní Vydří 1996. - **FIŠER 1996**

²¹ **THEODORICUS 1997.**

²² **NĚMEC 2006. - CHUDÁREK 2006**

Vedle dodnes zvlášť závažného článku Jany Plaché-Gollerové *České nástěnné malířství I. poloviny 14. století*,²³ který vycházel z její diplomní práce, je prvním skutečně monumentálním počinem na poli zkoumání nástěnné malby v Čechách bylo vydání *Gotická nástěnná malba v zemích českých I. 1300-1350* v roce 1958 pod redakčním vedením Jaroslava Pešiny.²⁴ Na katalogu, který se skládal ovšem víceméně z monografických studií lokalit a úvodní resumující studie, spolupracovali Vlasta Dvořáková, Jarmila Krčálová, Anežka Merhautová-Livorová, Věra Mixová a Karel Stejskal. Významně z tohoto kolektivu v budoucnu zasáhly do studia domácí monumentální malby především Vlasta Dvořáková a Karel Stejskal, kteří léta studia materiálu zhodnotili v příspěvcích prvního dílu *Dějiny českého výtvarného umění* z roku 1984.²⁵ Nelze nezmínit ani významnou publikaci *Gothic mural painting in Bohemia and Moravia 1300-1378*, kterou de facto stejný kolektiv, který zpracoval korpus malby z roku 1958, zpřístupnil český materiál i zahraničnímu publiku.²⁶ Pro období pozdní gotiky je vedle stati Josefa Krásy v akademických Dějinách²⁷ základním příspěvkem syntetizující stat' téhož autora v knize *Pozdně gotické umění v Čechách 1471-1526*.²⁸

Významné počiny co se týče výzkumu nástěnné malby jsou poté spojené převším s obdobím po roce 1989. Mezi nimi zmiňme zvláště statě Jaromíra Homolky, Jana Royta, Jiřího Fajta a Hany Hlaváčkové v katalogu výstavy *Magister Theodoricus*,²⁹ katalogová hesla Jana Royta a Zuzany Vsetečkové v monumentálním katalogu *Gotiky v západních Čechách*³⁰ či nedávné příspěvky několika badatelů o tzv. schodištních malbách na hradě Karlštejně³¹ a studie Kateřiny Kubínové a Karla Stejskala v sborníku o emauzském klášteře.³² Nedocenitelnou prací pro studium monumentální malby je katalog *Středověká nástěnná malba ve středních Čechách* z pera Zuzany Vsetečkové a Hany Hlaváčkové, která do něj zpracovala malbu na Karlštejně.³³ Mezi výrazné osobnosti, které se zabývají nástěnnou malbou v Čechách pak v současnosti patří vedle Zuzany Vsetečkové především Jakub Vítovský, manželé Jaroslava a Pavel Kroupovy a mnozí další.³⁴

---

²³ GOLLEROVÁ-PLACHÁ 1937.

²⁴ PEŠINA 1958.

²⁵ DČVU I/1,2.

²⁶ GMP 1964

²⁷ DČVU I/2, 567ad.

²⁸ PGUČ 1471-1526.

²⁹ THEODORICUS 1997.

³⁰ FAJT 1995.

³¹ VŠETEČKOVÁ 2006.

³² BENEŠOVSKÁ 2007.

³³ VŠETEČKOVÁ 1999.

³⁴ KROUPA 1997. - KROUPA 2008.

Problematikou výzdoby hradních kaplí v Čechách, jak jsem zmínila, se nikdo samostatně nezabýval. Jedná se vedle syntetizujících statí o nástěnné malbě³⁵ především jen o dílčí příspěvky. Jistou výjimku tvoří nesmírně bohatá literatura věnovaná Karlštejnským sakrálním prostorům, kterým byla takřka od počátku oboru dějin umění věnována nebývalá pozornost. Navíc právě analýza těchto prostor a jejich výzdoby je jednou klíčová i pro interpretaci širší dobové a následné výtvarné produkce. Dodnes základní prací k tématu je nebývale obsažná a precizní studie Josepha Neuwirtha, místy ovšem dobově zastřená nacionalistickým podtónem. Karlštejnské tematice se v následných letech a zvláště v období po 2. světové válce věnovala hned celá řada badatelů, z nichž část jsem již výše zmínila. Zvláště mezi nimi zmiňme v částečně chronologickém sledu Jana Kroftu, Antonína Friedla, Vlastu Dvořákovou, Karla Stejskala, Jakuba Vítovského, Jaromíra Homolku, Jana Royta, Hanu Hlaváčkovou, Kateřinu Kubínovou a další.³⁶

Co se týče malířské výzdoby ostatních hradních kaplí na území Čech je literatura už nebývale skromná. Podstatnou skupinu tvoří zmínky o nástěnných malbách ve starší topografické literatuře.³⁷ Skutečně umělecko-historického zhodnocení se většinou hradních maleb dostalo až později, neboť zprvu věnovali badatelé pozornost spíše malbě deskové a případně výzdobě Karlštejna. Vedle dílčích zmínek o Housce v práci Jany Plaché-Gollerové³⁸ výrazně vystupují až statě o Housce, Jindřichově Hradci a Lipnici od Jarmily Krčálové a Anežky Merhautové-Livorové v Pešinově „korpusu“.³⁹ Vedle skutečně dílčích zmínek v syntetických studiích Karla Stejskala a Josefa Krásky můžeme označit za závažné až příspěvky Jakuba Vítovského k Žirovnici a Blatné⁴⁰ a především v roce 1999 vydaný katalog středočeské nástěnné malby Zuzany Všeťkové, kde podrobně ikonograficky popsala malby v Kutné Hoře, Poděbradech a Roztokách u Prahy.⁴¹ Stejná badatelka se v nedávné době pokusila interpretovat v monografických příspěvcích i malby na Švihově a na Zvíkově.⁴² Vedle těchto prací, které tvoří fundament k výzkumu nástěnné výmalby hradních kaplí jsou podstatné i stručnější katalogová hesla Karla Stejskala v *Českém umění gotickém 1350-1420*

---

³⁵ Zvl. DČVU I/1,2; PGUČ 1471-1526.

³⁶ Např. VÍTOVSKÝ 1976.

³⁷ SCHALLER 1785 – 1790. - SEDLÁČEK 1882-1927. - MIKOVEC 1860. – HEBER 1843-1849. - BERNAU 1881.

³⁸ GOLLEROVÁ-PLACHÁ 1937.

³⁹ PEŠINA 1958.

⁴⁰ KOPECKÁ 2004 . - VÍTOVSKÝ BLATNÁ 2001.

⁴¹ VŠETEČKOVÁ 1999.

⁴² VŠETEČKOVÁ 2003. - VŠETEČKOVÁ 2005.

z roku 1970⁴³ a v novějších publikacích hesla Zuzany Všetěčkové a Jana Royta v *Gotice v západních Čechách*.⁴⁴

---

⁴³ PEŠINA 1970.

⁴⁴ ROYT 1995. - VŠETEČKOVÁ 1995.

2. NÁSTĚNNÁ MALÍŘSKÁ VÝZDOBA HRADNÍCH KAPLÍ V ČECHÁCH

2. 1. Ikonografie maleb

Ikonografie nástěnné malířské výmalby v hradních kaplích v období středověku v Čechách je poměrně bohatá a nejednotná. Přirozeným snubním momentem všech probíraných prostor je sakrální tematika, která je podmíněna sakrální funkcí kaplí a nelze z toho tedy vyvozovat zvláštní závěry. Pokud bychom chtěli přeci jen sledovat nějakou zásadní tematickou proměnu výzdoby hradních kaplí, nemůžeme se vyhnout otázkám donátorů a jejich reprezentaci (k tomu. 2.2. *Objednavatelé maleb*).

Vedle výjevů z mariánského a christologického cyklu se nejčastěji objevuje ve výzdobě kaplí postava sv. Kryštofa, který bývá obecně v sakrálních prostorách povětšinou proti či v blízkosti vstupu a pohled na něj byl jakousi záštitou před náhlou smrtí. Velmi časté, a to nehledě na dataci maleb, je také zobrazení evangelistů či alespoň jejich zoomorfních symbolů. Povětšinou byli umístěni na klenbu (Bečov, Kutná Hora, Roztoky, Zvíkov). Ve výzdobě kaplí měli bezesporu připomínat na evangelijní fundament Nového Zákona, který nás zpravuje o narození, životě a smrti Ježíše Krista. Stejnou praxi zobrazení však najdeme ve většině sakrálních prostor, nejen v hradních kaplích.

Každá kaple vytvářela tedy svou originální ikonografii. Vedle dosud nedořešené koncepce notně porušené výmalby na hradě Houska, která jako celek stále čeká na objasnění, je zajímavá výmalba v kapli Navštívení Panny Marie na hradě Bečově nad Teplou. Ve výzdobě, kterou v celku opět můžeme spíše označit jako tradiční, se objevují některá skutečně neobvyklá témata. Zvláště mezi nimi vystupuje zobrazení Ukřižovaného typu *Volto Santo*, a to i s legendou chudém houslistovi, která příběh milostné sochy z italské Luccy ještě tematicky především v Zápří obohatil.⁴⁵ Malby můžeme klást přibližně do 70. let 14. století. Právě toto téma v kapli bylo pravděpodobně podmíněno znalostí karlovského dvorského prostředí. Víme totiž, že Karel IV. se ve 30. letech 14. století soše v Lucce přímo poklonil, podruhé pak ještě na sklonku 60. let 14. století a že si v roce 1372 nechal zhotovit dnes nedochovaný hedvábný koberec s vyobrazením sochy.⁴⁶ Bečov je také podstatný svou vazbou na osecké cisterciáky, kteří jsou nejspíš v kapli obrazově připomenuti. Kaple také zřejmě sloužila jako pohřební

⁴⁵ LCI 4, 471-472; SCHILLER 1968; ROYT 2006, 139.

⁴⁶ *Vita Caroli Quarti, Karel IV. Vlastní životopis* (přel. Jakub Pavel), Praha 1978, kap. IV, VII, 38-41, 62-63; Jiří Spěváček: *Karel IV., Život a dílo (1316-1378)*, Praha 1979, 82-83; FAJT 2006, 43-44; HYNEK 2007, 72-74.

tamních pánů z Rýzenburka. Zajímavá by pak byla nedávno vyslovená hypotéza o jakési nápodobě dvorského prostředí, respektive západní dvorské praxe, kdy se členové vysoké šlechty a panovnických rodů nechávali pohřbívat v cisterciáckých kláštřech.⁴⁷ Verifikaci této lákavé teorie, která by vypovídala o sebedůvěře Rýzenburků a jejich emancipaci, by bylo ještě třeba podrobit podrobné kritice. Teorie by ovšem v jistém smyslu korespondovala se starší teorií Jakuba Vítovského, že se Rýzenburkové budovali hrad původně jako vícekaplový a že se snažili zčásti o imitaci dvorské praxe.⁴⁸ Vícekaplovou rezidencí je i císařský hrad Karlštejn. Právě na dvoře Karla IV. majitel hradu Boreš V., za kterého asi malby vznikly, patřil k blízkým spolupracovníkům a významným osobnostem své doby.⁴⁹

V kapli na Bečově se pak objevuje ještě jeden do té doby u nás neobvyklý námět, kterým je Umučení 10.000 rytířů. Později se tentýž, i když už kompozičně a ikonograficky variováný, objevuje námět také Poděbradech, Zvíkově a na Žirovnici. Zatímco na Bečově a také v časově nejbližších Poděbradech (kolem 1430) výjev spojením se blízkým Posledním soudem váže obecně právě k eschatologické tematice, tak na Zvíkově (40. léta 15. století) se už ikonografie jednoznačně centrálně ukřižovaným rytířem odvolává na utrpení Krista. Na Žirovnici (kolem 1490) je již obraz komponován v duchu zcela odlišného slohového cítění do hluboké krajiny.⁵⁰

Na mladší výmalbě v Roztokách u Prahy je nesmírně zajímavé zdůraznění Kristova utrpení a s tím kultu Arma Christi (80. léta 14. století), což bezpochyby i vzhledem k majitelům hradu pánům z Mühlhausenu souvisí s kultem Nástrojů Kristova utrpení na dvoře Karla IV. Kult Kristova utrpení je ještě silně zdůrazněn na oltářní stěně v kapli někdejšího královského hradu Zvíkova. Malby v této kapli vznikly asi za Oldřicha II. Rožmberka (40. léta 15. století), který patřil k předním osobnostem své doby a jako přední představitel katolických Rožmberků byl i jakýmsi strážcem někdejšího karlovského dvorského dědictví (k tomu srov. 2.2. *Objednavatelé maleb*). Zdá se tedy, že karlovské dvorské prostředí ovlivňovalo ikonografii výzdoby hradních kaplí poměrně hluboko do 15. století.

V období pozdní gotiky ve výzdobě hradních kaplí k nějaké zvláštní ikonografické inovaci nedochází. Ruku v ruce s emancipací nižší šlechty a měšťanstva se však donátoři nechávají častěji zobrazovat na stěnách, a to i se zesnulými manželkami, kdy se obraz de facto funkčně kryje s epitafem (k tomu srov. 2.2. *Objednavatelé maleb*).

---

⁴⁷ HYNEK 2007, 13-19, 85ad.

⁴⁸ VÍTOVSKÝ 2001, 5.

⁴⁹ VELÍMSKÝ 2002.

⁵⁰ K tomu zvl. HYNEK 2007, 89-121.

2. 2. Objednavatelé maleb

Zmínila jsem v úvodu, že interpretace nástěnných maleb, pevně spojených s místem vzniku, disponuje díky své nepřenositelnosti výhodou lepšího určení donátora, i když ani v tomto případě nemohou být vždy naše soudy plně spolehlivé. V případě hradních kaplí, které byly vždy v soukromých rukou majitelů hradu, se pak ve spojení se stavební historií hradu a se slohovou interpretací maleb zdá určení donátora maleb přeci jen ještě spolehlivější.

Výše jsme sledovali, že po celé 14. století a poměrně hluboko do 15. století byla ikonografie maleb ovlivněna dvorským pražským prostředím. Objednavatelé, když už byli na malbách v tomto období zobrazeni, byli povětšinou zachyceni víceméně jako anonymní prosebníci (Houska). V období konce 15. století a v 16. století můžeme naproti tomu sledovat na malbách objednavatele již nikoliv jako anonymy, ale jako sebevědomé pány. Místy do kaple, která patřila mezi nejreprezentativnější prostory hradu, zakoncipovali rodovou reprezentaci (znaková genealogie na Švihově) či obrazy pojali jako epitafy (Jindřichův Hradec).

Zmínila jsem, že malby z období 14. a z 1. poloviny 15. století se víceméně odvolávaly na pražský dvůr. Na šlechtických a panských hradech se navíc v období před rokem 1300 kaple neobjevovaly, byly vázány pouze na dvorské a biskupské prostředí. V období 1. poloviny 14. století můžeme objednavatele pouze dedukovat podle vlastnictví hradů. Na Housce nechal malby asi zhotovit Jindřich (Hynek) Berka z Dubé (†1348), který byl od roku 1319 nejvyšším pražským purkrabím a zemským soudcem. U mladších maleb Lipnici nutno uvažovat jako o objednavateli o Jindřichovi z Lipé (†1329), který byl po nějaký čas de facto prvním mužem v zemi a zvláště se těšil přízni královny Elišky. Blízko k pražskému dvoru měli i Rýzenburkové z Bečova nad Teplou. Předpokládaný donátor maleb Boreš V., který byl zemským sudím, se dokonce pravděpodobně snažil o vícekaplovou koncepci své bečovské rezidence, a to po způsobu právě po dvorském způsobu (např. dům Václava II. v Brně, dům U Zvonu, Pražský hrad a Karlštejn).⁵¹ Blízko k dvorskému prostředí měl i Reinhardt z Mühlhausenu, který někdy během 80. let 14. století nechal zhotovit nádherné nástěnné malby v Roztokách u Prahy. Tento staroměstský měšťan patřil mezi významné muže své doby a měl mnoho vlivných kontaktů v Říši. O jeho více než pozitivním vztahu k pražskému dvoru hovoří zasvěcení a výzdoba kostela sv. Víta, sv. Václava a sv. Zikmunda

---

⁵¹ Srov. VÍTOVSKÝ 2001, 5.

v Mühlhausenu u Stuttgartu, která je rovněž z 80. let 14. století.⁵² V případě Poděbrad se uvažuje jako o donátorovi o Jířkovi z Poděbrad († 1471), od roku 1458 českém králi.

Zajímavá situace je hradě Zvíkově, kde pravděpodobně většinu výmalby objednal Oldřich II. z Rožmberka († 1462), jak navrhla asi opodstatněně Zuzana Vsetečková, a následný majitel Bohuslav ze Švamberka malby pouze doplnil.⁵³ Oldřich II. patřil k předním vůdcům katolického panstva v Čechách. Právě jeho osobnosti vděčí Rožmberkové za tak výsadní postavení na území jižních Čech, které i během husitských bouří zůstaly katolické. Právě výrazná katolická a orientace maleb na Zvíkově a jejich takřka až „historizující“ akcent na karlovské období hovoří spolu se slohem pro Oldřicha jako objednavatele.

Snad nejkvalitnější malby ze souboru jsou na Zbirohu, jejichž objednavatel je opět poměrně nejistý. Může jím být buď Hanuš II. z Kolovrat, který se po smrti své choti nechal roku 1367 vysvětit na kněze a stal se dokonce kanovníkem nakonec i děkanem svatovítské metropolitní kapituly. Hanuš ještě předtím patrně dokončil k roku 1465 hradní kapli. Je ovšem také možné, že kaple byla jen výrazněji přestavěna, či již stojící kaple vyzdobena nástěnnými malbami a znovu vysvěcena. V roce 1478 prodal Hanuš hrad s panstvím Jaroslavovi a Zdeslavovi ze Šternberka. O Šternbercích se místy rovněž hypoteticky uvažuje jako o donátorech.⁵⁴ Na svorníku klenby je totiž Šternberská hvězda, která ale může být osazena až později.

Malby na Žirovnici (kolem 1490) s maximální pravděpodobností objednal Václav Venclík z Vrchovišť, který od 70. let 15. století v Kutné Hoře zastával tamní úřad purkmistra. Patřil ke zbohatlé patricijské vrstvě, která své postavení a majetek odvíjela od podnikání. Václav Venclík vykupoval rudy a podnikal i v tzv. zágrování mědi (získávání stříbra ze surové mědi). Zprvu patřil k utrakvistům, ale později raději – a zjevně z pragmatických důvodů – přestoupil ke katolíkům. Právě tento objednavatel je příznačným donátorem své doby, kdy někdejší vyšší šlechtu, která se vztahovala ke dvoru, nahradila nižší šlechta a zbohatlé měšťanstvo. Jiný dobový zbohatlý podnikatel započal pravděpodobně s výzdobou kaple sv. Václava na Hrádku v Kutné Hoře (před 1504). Byl jím Jan Smíška z Vrchovišť († 1501), důlní kutnohorský podnikatel. Stejně jako Venclík se i on nechal v kapli zobrazit.

Naopak ze šlechtického prostředí pochází malby v Jindřichově Hradci (kolem 1492) a na Cuknštejně (před 1500). Malby se ovšem nějak zvlášť tematicky od maleb měšťanských

---

⁵²CLAVIEZ 1976.

⁵³VŠETEČKOVÁ 2003.

⁵⁴ROYT 1995.

neliší. Na Žirovnici byly pouze navíc použity drahé pigmenty a bylo použito zvlášť rozsáhlé zlacení celých ploch. Technologie malby byla poměrně finančně náročná. Zároveň se tam objevuje již zmíněný epitaf, který ve své podobě už odráží novověké slohové cítění a uvažování objednavatele.

V úhrnu lze tedy i v tomto směru sledovat pouze obecnější trendy, které jsou charakteristické pro celou paletu uměleckých děl dané epochy a nelze zvlášť dedukovat nějaké specifika celé skupiny nástěnných maleb v hradních kaplích na území Čech.

2. 3. Kvalitativní a slohová povaha maleb

Středověkých maleb v hradních kaplích v Čechách, jak jsme viděli, se v daném období do roku 1526 objevují kromě kaplí na hradě Karlštejně ve dvanácti lokalitách a zahrnují bezmála dobu tří set let. Už jenom toto časové rozpětí je zřejmým ukazatelem, že nelze malby nějak slohově klasifikovat jako homogenní skupinu. Jedná se tedy – jak bylo vidět především na různosti objednavatelů – spíše o historicky nahodilý celek, který se snažíme ex post nějak analyzovat. Jedinou spojnicí je tedy funkce prostor, kam byly malby určeny. Stejně jako není snubní mezi lokalitami ikonografie a ani objednavatelé, není snubním momentem ani sloh a kvalita maleb. Přesto lze i v tomto směru vyslovit nějaké zobecnitelné soudy, které však víceméně korespondují s vlastním příběhem dějin monumentální malby.

Většina probíraných maleb vznikla až v období pozdní gotiky, část pouze spadá do 14. století. Časnější není malba jediná. Zmínili jsme, že ve 14. století byla objednavateli povětšinou vyšší šlechta, která se různým způsobem nějak vztahovala k pražskému dvoru. Odtud lze proto odvozovat nepřímě i sloh maleb. Patrné je to především na Lipnici, kde poměrně značně kvalitní malby můžeme srovnávat s dvorskými malbami v pražském domě U zvonu (30. léta 14. století).⁵⁵ Bez znalosti dvorského prostředí si nelze představit ani vznik jinak místy přeci jen kvalitativně podružnějších, ale ikonograficky zajímavých maleb v Bečově nad Teplou. Stejným způsobem nutno nahlížet i malby v Roztokách, které vůbec patří v období 14. století k tomu nejkvalitnějšímu v dané skupině maleb.

Zvláštní zmínku pak zaslouží, jak jsem výše už naznačila, užití poměrně drahých pigmentů a zlacení v období ke konci 15. století a v 16. století, což bezesporu souvisí i s větší finanční akceschopností donátorů (Zbiroh, Jindřichův Hradec, Žirovnice). Asi nejkvalitnější malba tohoto období se nachází na Zbirohu. Ačkoliv můžeme místy uvažovat o stylové

---

⁵⁵ VŠETEČKOVÁ 1992.

příbuznosti maleb (např. Žirovnice a Jindřichův Hradec)⁵⁶, je fond dochované malby a dobové prameny natolik fragmentární, že bližší soudy se v tomto směru vždy musí pohybovat na úrovni hypotéz.

2. 4. Shrnutí

Z načrtnutého výčtu a z katalogu, který je základem práce, jednoznačně vysvítá, že předsevzatý cíl práce vysledovat jednotnou typologii malířské nástěnné výzdoby hradních kaplí v období středověku v Čechách má výsledek negativní. Nutno konstatovat, že žádná jednotící spojnice dané skupiny památek neexistuje, že se vždy skutečně jedná o originál, který spíše souvisí s kontextem konkrétní památky, kde se malby nalézají. Budoucí bádání ohledně výmalby hradních kaplí by proto nemělo vycházet z apriorní představy homogenosti skupiny, ale z její různosti. V časnějším období by mohlo být zajímavé sledování výzdoby ve vztahu donátora ke dvoru, k jeho reflexi dvorských předloh a jakési jejich regionální imitaci. Hledisko sledování problému by potom mohlo být jak slohové, tak sociální a dokonce i politické (tj. recentní sledování problému reprezentace). Neméně zajímavé by mohly být také monografické studie některých lokalit ve vazbě na výzdobu ostatních hradních prostor, jmenovitě na tzv. zelené sednice. Kritérií a úhlů pohledu, ze kterých by šlo téma dále zkoumat je nespočet. Kdyby předkládaný katalog byl aspoň potřebnou pomůckou pro další studium problému, splnil svůj skromný úkol.

---

⁵⁶ Josef Krása uvažuje o příbuznosti maleb v Žirovnici a v Kutní Hoře (**KRÁSA 1964**, 282-300), , což se mi ale nezdá příliš relevantní.

3. KATALOG STŘEDOVĚKÝCH NÁSTĚNNÝCH MALEB V HRADNÍCH KAPLÍCH V ČECHÁCH

Poznámka: Katalog nezahrnuje hradní kaple na hradě Karlštejn, kterým byla v minulosti věnována badateli značná pozornost.⁵⁷ Rovněž jsem vynechala některé lokality, ve kterých se jednak malby dochovaly maximálně fragmentárně a omezené jen na neurčité tónované plochy (Kašperk, Krakovec,⁵⁸ Landštejn⁵⁹), a malby v kostele při strakonické komendě, kterou bychom v určitém smyslu rovněž mohli nahlížet jako hradní komplex.⁶⁰

Lokality v katalogu jsou řazeny chronologicky podle vzniku nástěnných maleb. Vzhledem k charakteru celé práce jsem katalogové heslo strukturovala do poněkud širší podoby, z části možná inklinující k monografické stati. Za vlastní hlavičkou následují: 1. geografické konkretizace lokality, 2. informace ohledně nálezů a restaurování nástěnných maleb, 3. stručné dějiny místa a objektu, 4. poznámky k architektuře hradu (zámku), 5. poznámky k architektuře kaple a nakonec za 6. vlastní popis, stručný rozbor a zařazení nástěnných maleb, doplněné nakonec seznamem literatury, věnované malbám.

1. HOUSKA (okr. Česká Lípa)

Hrad (zámek), kaple neznámého patrona

Nástěnné malby: mariánsko-christologický cyklus - Zvěstování Panně Marii, Narození Páně, Svlékaní Krista, Ukřižování Krista, dále řada postav Apoštolů, archanděl Michael, sv. Kryštof, hlavy proroků a Sibyl s nápisovými páskami, kentaur s lukem ?, Archanděl Michael bojující s drakem, Archanděl Michael jako važič duší, fragment postavy světice, iluzivní závěs, částečně polychromované architektonické prvky (1. vrstva), Kladení do hrobu, Ukřižování, Bičování Krista, fragmenty postav (2. vrstva)

kolem roku 1330 (1. vrstva), kolem poloviny 15. století (2. vrstva)

fresco secco

restaurováno: 1928 – nález (M. Boháč, A. Boháč a J. Boháč), 1973-1978 (Jan Živný), 2007 a 2008 (Jan Živný)

---

⁵⁷ Většina novější literatury k tématu in: **THEODORICUS 1997**. Nověji k tématu s bohatými odkazy na novější literaturu např. také Hana Hlaváčková, in: **VŠETEČKOVÁ 1999**, 39-63; **VŠETEČKOVÁ 2006**.

⁵⁸ **MIKOVEC 1860**, 191-192.

⁵⁹ **ŠVĚDA / HAMSÍK 1999**.

⁶⁰ **PEŠINA 1958**, 126ad.

geografické umístění: Hrad se nachází 8 kilometrů od Dubé, v okrese Česká Lípa, v lesích na severním okraji Kokořínska. Stojí na mohutné pískovcové skále, jejíž stěny spadají téměř kolmo dolů k říčce Pšovce.

nález a restaurování maleb: V roce 1924 koupil hrad Josef Šimonek, senátor Národního shromáždění a president Škodových závodů. V následných letech 1924-1929 prováděl nový majitel na hradě stavební úpravy.⁶¹ Během nich bylo mimo jiné odstraněno přepatrování kaple a v interiéru byly v roce 1926 objeveny pod mladšími vrstvami omítek středověké nástěnné malby. Krátce na to v roce 1928 nástěnné malby restaurovali bratři Boháčovi (M. Boháč, A. Boháč, J. Boháč).⁶² Z této doby také pochází množství rekonstrukčních retuší. Bohužel však bylo zasahováno do obrysové i vnitřní malby. K ošetření maleb došlo až Janem Živným v letech 1973 – 1978. Restaurátor nejprve provedl restaurátorský průzkum a následně malby restauroval a zafixoval.⁶³ Jan Živný se k malbám vrátil ještě v roce 2007 a 2008, kdy již byl hrad ve vlastnictví původních majitelů (hrad restituován roku 1992). V této době byly malby opět ve velmi žalostném stavu. Malba byla na mnoha místech zpráškovatělá, poškozena vzlínající vodou a rozrůstající se mikrovegetací.⁶⁴ Na zdivu vznikly četné trhliny. Restaurátor stěny nově vytmelil, malby zafixoval a očistil.⁶⁵

dějiny místa a objektu: Starší umělecko historická literatura se vesměs shoduje, že hrad Houska byl zbudován někdy mezi lety 1280-1290, předpokládá se, že na stavbě hradu pracovala stejná stavební huť (nebo její část) jako na nedalekém královském hradě Bezděz.⁶⁶ V písemných pramenech je ovšem poprvé připomínán teprve roku 1316.⁶⁷ V listině uzavírající mír mezi králem Janem Lucemburským a Jindřichem z Lipé jsou mezi svědky uvedeni Hynek Berka a Hynáček z Housky.⁶⁸ Novější literatura uvádí jako

---

⁶¹ PEŠINA 1958, 207.

⁶² PEŠINA 1958, 207. – MENCLOVÁ 1972/1, 247 – 248. - HZT III, 148. – WAGNER 1938, 44. – O tomto restaurování existují zmínky v literatuře, ale nic bližšího se mi o něm nepodařilo zjistit. Restaurátorská zpráva z tohoto období zřejmě vůbec neexistuje.

⁶³ Restaurátorská zpráva z tohoto období chybí. Současný majitel ji od předrevolučního majitele Spolany Neratovice při předávání majetku neobdržel. Zpráva není ani na příslušném Národním památkovém ústavu a ani restaurátor Jan Živný ji ve svém archivu už nemá. Informace proto čerpám z ústního sdělení restaurátora Jana Živného, kterému tímto také za děkuji.

⁶⁴ srov. *Projekt na záchranu kulturní památky*, vypracovala Zuzana Šimonková v roce 2002 (strojopis) – archiv majitele Hradu

⁶⁵ ŽIVNÝ 2007. - ŽIVNÝ 2008.

⁶⁶ SHP HOUSKA 1985, 1. - MENCLOVÁ 1972/1, 249. - HZT III., 146.

⁶⁷ HZT III, 146. - MENCLOVÁ 1972/1, 249.

⁶⁸ SHP HOUSKA 1985, 1- 2. - RBM 3, 122,č. 305., "Hyncone videlicet Berka, Hynasone de Husca fratibus".

první písemnou zprávu už zmínku o Závišovi ze Stružnice z roku 1291, který byl purkrabím na Housce.⁶⁹

Hrad Houska vznikl se vši pravděpodobností jako hrad královský a později přešel do držení Hynka z Dubé z rodu Ronovců⁷⁰. Hynek z Dubé byl ve své době význačný šlechtic, zastávající vysoké funkce u dvora.⁷¹ Za vlády Přemysla Otakara II. byl pražským a domažlickým purkrabím a zastával také úřad nejvyššího stolníka. Za vlády Václava II. zastával od roku 1291 funkci nejvyššího komorníka.⁷² Již od poloviny 13. století vlastnil hrad Lipý a později držel i Dubou. V roce 1300 dostal do zástavy také hrad Bezděz. Roku 1303 byl jmenován nevyšším purkrabím.⁷³ Hynek z Dubé zemřel roku 1309 a hrad Houska po jeho smrti zdědil jeho syn Hynáček z Dubé (Housky), který však zemřel už v roce 1318.⁷⁴ Po jeho smrti hrad získal jeho bratr Hynek řečený Berka z Dubé. Hynek Berka z Dubé byl zástavním držitelem Kladska a od roku 1319 byl i nejvyšším purkrabím a zemským soudcem.⁷⁵ Zemřel roku 1348 a poté zdědil Housku jeho mladší syn Hynek zvaný Jindřich Jednooký, ten zdědil nejen Housku, ale také Dubou, Milštejn, Frýdlant, Jestřebí, Kuří Vody.⁷⁶ Jindřich Jednooký se neúčastnil veřejného života, ani nezastával žádné zemské úřady či dvorskou službu jako jeho otec. Spíše se věnoval správě a vylepšování svého panství. V roce 1403 zdědil hrad Houska jeho třetí syn Jindřich mladší Berka, řečený též Beroušek.⁷⁷ Jindřich mladší Berka z Dubé byl patronem několika kostelů v okolí a také dominikánského kláštera v Jablonném. Během svého života rovněž nezastával žádné veřejné funkce, pouze mezi lety 1406-1408 se objevuje jako přisedící u zemského soudu.⁷⁸ Za husitských válek, kdy zůstal katolíkem, bylo okolí hradu Houska poškozeno, ale samotný hrad nejspíše žádnou úhonu neutrpěl. V roce 1430 hrad získal jeho syn Jindřich Berka řečený Hynek, který hrad a přilehlé panství prodal v roce 1432 Janovi Smiřickému ze Smiřic.⁷⁹ Tento nový majitel hradu se rekrutoval z nižší šlechty a

---

⁶⁹ GABRIEL/PANÁČEK, 2000, 81., z toho lze soudit, že hrad byl v této době hradem královským

⁷⁰ Hynek Berka z Dubé z rodu Ronovců byl otcem Hynka Berky a Hynáčka z Housky, kteří jsou uvedeni v již zmiňované listině z roku 1316 jako svědci.

⁷¹ HZT III., 146 – 148. je uváděn předpoklad, že byl i samotným stavebníkem hradu Houska. Patřilo mu rozsáhlé území v okolí tohoto hradu. Hrad tedy mohl nechat na cizím území postavit sám, a doufat, že území v těsné blízkosti hradu získá za věrné služby králi (Václav II.). To by ovšem hrad vznikl později. Šlechtické hrady v této době byly stavěny jen zřídka a byly to většinou objekty nižší kvalitativní úrovně než hrady královské.

⁷² SOVADINA 1998, 20 -22. – Viz také SHP HOUSKA 1985, 2.

⁷³ SHP HOUSKA 1985, 2.

⁷⁴ ŠIMÁK 1911, 46.

⁷⁵ SHP HOUSKA 1985, 2.

⁷⁶ HZT III., 148., a také SHP HOUSKA 1985, 2 -3.

⁷⁷ HZT III., 148.

⁷⁸ SHP HOUSKA 1985, 3.

⁷⁹ HZT III., 148., také SHP HOUSKA 1985, 3 – 4.

majetek získal až během husitských válek, kdy byl jedním z dvanácti hejtmanů spravujících zemi. Střídavě se podle momentálních potřeb a osobního prospěchu přikláněl ke katolíkům a k husitům.⁸⁰ V držení měl mimo jiné také hrady Bezděz, Roudnici, Helfenburg či Jestřebí. Od roku 1440 zastával funkci hejtmana Boleslavského a Litoměřického kraje.⁸¹ V roce 1453 byl Jan Smiřický ze Smiřic obviněn ze zrady království a popraven. Hrad Houska poté spravovali jeho synové Václav Smiřický ze Smiřic a Jindřich Smiřický ze Smiřic.⁸² Jindřich Smiřický ze Smiřic prodal roku 1502 hrad i s okolním panstvím Václavu Hrzánovi z Harasova⁸³ Jeho mladší syn, Tobiáš Hrzán z Harasova zdědil Housku v roce 1520, po něm ji získává v roce 1553 jeho syn Václav. Za Hrzánů z Harasova proběhla nákladná přestavba hradu na moderní renesanční sídlo. Během přestavby vznikly také malby v tzv. zelené světnici ve východním křídle zámku. Dobeš (Tobiáš) syn Václava Hrzána z Harasova zdědil Housku roku 1584, a již v roce 1594 hrad prodal. Novým majitelem se stal Damián z Peyczeldorfu,⁸⁴ který však záhy umřel. Vdova po něm Bohunka z Geisingu⁸⁵ se snažila panství dlouhou dobu udržet, ale v roce byla nucená 1616 hrad prodat. Novým majitelem se stal Václav starší Berka z Dubé, který již vlastnil široké okolí tohoto hradu.⁸⁶ Václav starší Berka z Dubé byl utrakvista a rodem náležel k původním majitelům hradu. Jeho rod v té době zažíval opět vzestup a Václav starší Berka z Dubé tak zastával mnohé veřejné funkce. Od roku 1612 byl krajským hejtmanem. V roce 1619 podporoval sesazení krále Ferdinanda a volbu Fridricha Falckého za českého krále, od něhož získal úřad nejvyššího zemského soudce. Po bitvě na Bílé Hoře uprchl ze země a veškerý jeho majetek byl zkonfiskován.⁸⁷ Konfiskát koupil v roce 1622 Adam mladší z Valdštejna a téhož roku ho směnil s Albrechtem z Valdštejna za jiné panství. Panství housecké v této době zpravoval purkrabí, který byl podřízený hejtmanovi. V roce 1634 byl Albrecht z Valdštejna

---

⁸⁰ ŠIMÁK 1911, 70. – HZT III. , 148.

⁸¹ SHP HOUSKA 1985, 4-5.

⁸² ŠIMÁK 1911, 87., uvádí, že z tohoto období pochází nástropní malba v místnosti východního zámeckého křídla. Jedná se o místnost zvanou zelená světnice. Zde jsou čtyři erby předků Jana Smiřického a jeho manželky Markéty z Michalovic z rodu Markvarticů,. Jelikož se zde nacházejí i erby pozdějších majitelů hradu, je pravděpodobné, že malby vznikly v pozdější době a znázorňují linii držitelů hradu. Podle erbů: erb Elišky Mracké z Dubé a erb Dobeše (Tobiáše) Hrzána z Harasova, oba jsou na severní stěně a svatebního průvodu lze soudit, že nástěnné malby vznikly až po roce 1584, kdy se uskutečnil jejich sňatek.

⁸³ SHP HOUSKA 1985, 5 -6. Rod Hrzánů z Harasova zůstal v obdobích husitských nepokojů na katolické straně a později získali od krále Zikmunda četná privilegia a rod se tímto velmi pozvedl.

⁸⁴ Bývá uváděn rovněž jako Damián z Pejczendorfu, viz např. HZT III. , 150. Damián z Peyczeldorfu byl vartenberským úředníkem na Bezdězu.

⁸⁵ Uváděná též jako z Geyzinku, viz SHP HOUSKA 1985, 8.

⁸⁶ Do jeho majetku patřil hrad Bezděz a jeho panství, Kokořín, Stránka, Vidím, Loučeň, Nový Bernštejn, a mnoho dalších obcí – viz SHP HOUSKA 1985, 9 – 11.

⁸⁷ SHP HOUSKA 1985, 11 – 12, HZT III. , 150.

zavražděn v Chebu a jeho majetek byl zkonfiskován. Hrad se poté dostal do společného majetku Jana von Becka, Veroniky ze Spauru, Hipolity z Hofkirchu a Anežky Fahrenbachové.⁸⁸ Celé panství bylo několikrát zpustošeno během třicetileté války. Po skončení třicetileté války hrozila hradu demolice, nejprve celková, později došlo pouze k demolici veškerých obranných prvků hradu a předhradí.⁸⁹ V roce 1636 došlo k upravení majetkových poměrů a majitelkami se staly Veronika ze Spauru a Hipolita z Hofkirchu, provdaná za hraběte z Canossy. Od roku 1647 byla jedinou majitelkou Hipolita z Hofkirchu a Canossy, která zemřela v roce 1657. V roce 1659 dosáhl uznání dědictví Karel Ludvík z Hofkirchu, císařský válečný rada. Po jeho smrti vznikají nejasnosti ohledně dědictví, a je mimo jiné provedena inventura panství a zámku.⁹⁰ Panství bylo roku 1700 prodáno Janu Vilémovi z Kounic na Lipé. Kounicové drželi hrad až do roku 1897, hrad v té době přestal sloužit jako sídlo vrchnosti a byl pouze udržován. Teprve po roce 1824 byly prováděny některé významnější opravy, tehdy nechal zámek upravovat Vincenc Karel Josef z Kounic. Úpravy se týkaly hlavně interiéru, střech, oken a fasád, ale obnoveny byly také pavlače propojující jednotlivá křídla zámku. Zámku se opět navrátila funkce panského sídla.⁹¹ V roce 1897 zdědila zámek po zesnulém Albrechtu Kounicovi jeho dcera, Marie provdaná za prince Egona Hohenlohe-Waldenburg-Schillingfürst. Po její smrti se majetku ujala její sestra Eleonora provdaná za hraběte Gezu Andrassy.⁹² Eleonora prodala 25. července 1924 zámek Josefu Šimonkovi. Josef Šimonek nobilitovaný přídomkem z Mladotova, byl senátor Národního shromáždění a president Škodových závodů. Josef Šimonek byl již majitelem několika statků v okolí, např. Lobeč a Stránov. Josef Šimonek nechal zámek mezi lety 1924-1928 přestavět podle návrhů architekta Karla Fialy.⁹³ Hrad byl úpravách až do roku 1939 užíván jako letní rodinné sídlo. Během let 1939-1945 využívala objekt zámku německá armáda. V roce 1950 byl zámek přidělen Československým státním statkům, ovšem na konci téhož roku bylo rozhodnuto o přeměně zámku na dětskou ozdravovnu. V roce 1953 byl zámek přidělen

---

⁸⁸ SHP HOUSKA 1985, 14.

⁸⁹ ROUBÍK František : Boření hradů v Čechách v polovici 17.století, in: Časopis turistů, 53, Praha 1941, 130. dále také SHP HOUSKA 1985, 15 – 20.

⁹⁰ SHP HOUSKA 1985, 20. Inventura je provedena roku 1694, v této inventuře se mluví o zámecké kapli, jedná se ovšem o nynější zelenou světnici, které se v té době říkalo milně kaple. Stejně označení tohoto prostoru je možné nalézt u SEDLÁČEK 1895/X., 247 – 249. Také za Kouniců byly sepsány dva inventáře a to v letech 1702 a 1712, 1730.

⁹¹ SHP HOUSKA 1985, 24.

⁹² SHP HOUSKA 1985, 29.

⁹³ Část plánů, nákrešů jednotlivých architektonických prvků a stavebních deníků se dnes nalézá v Archivu Pražského hradu v pozůstalosti Karla Fialy.

Univerzitní knihovně v Praze.⁹⁴ Od roku 1955 probíhaly na zámku různé opravy. V roce 1979 získal zámek pro své potřeby podnik Chemopetrol-Spolana Neratovice, a mělo zde být zřízeno sanatorium pro jeho zaměstnance.⁹⁵ Na počátku 90. let 20. století získali v restitučních zámech zpět potomci původního majitele. Současní majitelé jsou Ing. Jaromír Šimonek a jeho sestra MUDr. Blanka Horová, kteří se snaží zámek postupně opravovat. V roce 1999 ho poprvé zpřístupnili veřejnosti.

Architektura hradu: Hrad Houska patří mezi nejlépe zachované hrady doby Přemysla Otakara II. Hrad byl v minulosti několikrát přestavován. V hmotě dnešního čtyřkřídleho zámku se dochovala podstatná část raně gotického hradu. Jednalo se původně o typ hradu s obvodovou zástavbou na malém staveništi pravidelného půdorysu. Hrad Houska leží poněkud stranou od hlavních dálkových cest. Hrad se nachází na pískovcovém ostrohu, který ze tří stran spadá příkře k říčce Pšovce. Přístup k hradu vede od jihu, původně vedla cesta ještě přes předhradí, parkán a hradní příkop. Po třicetileté válce byl zbořen obranný systém hradu.⁹⁶ Stavbu hradu můžeme skrze určitou stylovou příbuznost a období architektonických prvků dobře srovnat s hradem Bezděz. Je dokonce pravděpodobné, že obě stavby prováděla stejná huť.⁹⁷ Hrad je čtyřkřídlový, dvoupatrový.⁹⁸ Křídla obklopují lichoběžníkové nádvoří, vstup do kaple se nalézá v severovýchodním nároží nádvoří. Kolem nádvoří jsou v prvním a druhém patře pavlače na krakorcích, které spojují jednotlivá křídla hradu. Vnější omítky hradu jsou pokryty sgrafity, která však pocházejí až

---

⁹⁴ **SHP HOUSKA 1985**, 37, také **HZT III.**, 151.

⁹⁵ Autorem návrhu byl ing.arch.Jiří Prek, část návrhů má nynější vlastník objektu. A ž po vypracování projektu se přišlo na komplikaci, totiž že na zámku se nenachází zdroj vody. Jelikož se zámek nachází na pískovcové skále, nepodařilo se na vodu narazit ani při hlubších vrtech, a z projektu tak naštěstí sešlo.

⁹⁶ **ROUBÍK** František : Boření hradů v Čechách v polovici 17.století, in: *Časopis turistů*, 53, Praha 1941, 130. dále také **SHP HOUSKA 1985**, 15 – 20. - Na žádost krajských boleslavských hejtmanů (z roku 1657) měl být původně zbořen celý hrad. Jako důvod se v žádosti uvádí bezpečnost okolí při dalších případných válečných konfliktech. Zástupci tehdejších majitelů podali okamžitě protest a žádali odborné posouzení. Postup demoličních prací na hradě a v okolí vypracoval inženýr Francesco Pieroni. Po několika stížnostech tehdejších majitelů a úpravách demoličních plánů, byl pobořen jen obranný systém hradu. Zbořen byl poplužní dvůr a stáje, materiálem z těchto zbořených budov byl zasypány hradní příkopy. Zbořena byla také velká čtyřhranná věž v jihovýchodní části průčelí, a to až na skalní podloží. Zbořeny byly všechny hradební zdi a bašty. Z někdejšího hradu zbyla jen obytná palácová křídla.

⁹⁷ **MENCLOVÁ 1972/1**, 244 - Hrad je průsečíkem mezi dvěma slohovými větvemi, jihočeskou orientovanou na Podunají, a severočeskou, ovlivněnou Saskem. Jedná se v podstatě o repliku hradu typu Písek či Zvíkov, tedy hradu s uzavřeným nádvořím. Při srovnání s Bezdězem je ovšem úroveň jednotlivých architektonických prvků o něco nižší. Z rozboru stavby vyplývá, že hrad byl postaven až po dokončení stavby Bezdězu a Zvíkova. K závěru, že stavbu hradu prováděla stejná stavební huť dochází i **SHP HOUSKA 1985**, 157.

⁹⁸ **DURDÍK 2000**, 171 - 172. - Dispozice hradu byla původně trojkřídlová, na jižní straně uzavírala hradba a v nároží na vystupujícím skalním bloku (nynější terase) byla čtverhranná věž. Hlavní obytná a reprezentační prostory se nacházely v prvním patře a byly tvořeny klasickou skladebnou jednotkou – střední klenutý sálek sousedící z jedné strany a klenutou vytápěnou komnatou a na druhé straně s roubenou komorou. Druhé patro hradu mělo spíše obranný a provozní charakter.

z 20. let 20. století.⁹⁹ V přízemí hradu se nacházejí bosované renesanční portály, v prvním patře jsou zděné gotické portály. Ve druhém patře jsou zachována sdružená raně gotická okna, uzavřená trojlísty. Většina obytných místností v patře je upravena renesančně, klenby nejčastěji křížové. Ze středověkých obytných místností zůstala téměř intaktně zachována tzv. zelená světnice ve východním křídle hradu. Zelená světnice je sklenuta křížovou klenbou. Její stěny jsou pokryty loveckými výjevy, pohledy do krajiny, mimo jiné je zde zobrazen i hrad Houska. Na klenbě se nachází vegetabilní ornament a erby tehdejších majitelů hradu. Tyto malby vznikly mezi lety 1584-1594¹⁰⁰.

Je otázkou na kolik byla změněna autenticita budovy hradu při jeho poslední veliké přestavbě během 20. let 20. století. Během této přestavby totiž bylo mnoho původních prvků nahrazeno, či plně rekonstruováno. Hrad byl architektem Fialou upraven do jakési ideální podoby v době pozdního středověku.

Architektura kaple: Kaple je na tomto hradě nejnáročnějším a nejrepresentativnějším prostorem. Kaple se nachází v severním křídle hradu, prostupuje dvě patra tohoto křídla. Kaple je jednodílná, obdélná, polygonálně uzavřená, s částečně zachovanou tribunou a šnekovým schodištěm v západní části. Do kaple se vstupuje pískovcovým bosovaným portálem, tento portál je renesanční, ale nalézá se patrně na místě původního gotického, který byl asi o 25 cm užší.¹⁰¹ Dlažba v kapli je novodobá keramická. Kaple je ještě na plánech architekta Karla Fialy zachycena jako přepatrovaná.¹⁰² Kaple je uzavřena pěti stranami osmiúhelníku, stěny závěru a severní stěna kaple jsou probrány sedilemi. Sedile zde tvoří dvojice sdružených oblouků vrcholících ostrou jeptiškou, hrany sedile jsou okoseny. Klenba v kapli je křížová bez žeber, pouze s hřebínky, výška klenby je cca 11 metrů. Žebra klenby byla pravděpodobně osekána v souvislosti s přepatrováním tohoto prostoru.¹⁰³ Prostor kaple osvětlují celkem čtyři vysoká lomená dvojdílná okna, tři se nalézají v závěru kaple a jedno na severní stěně. Okna jsou novodobě zasklena z vnitřní strany a tak není z tohoto pohledu patrna kružba.¹⁰⁴ Všechna okna měla původně dělicí

⁹⁹ Během oprav vedených architektem Karlem Fialou, byly sejmuty opadávající omítky a pod nimi byly nalezeny zbytky původních sgrafit. Podoba původních sgrafit byla poté doplněna.

¹⁰⁰ K nástěnným malbám v zelených světnicích více viz. **KRÁSA 1964**, 282 – 300.

¹⁰¹ **SHP HOUSKA 1985**, 73 – 74.

¹⁰² **SHP HOUSKA 1985**, 74. - Dolní patro mělo v té době valenou klenbu s trojúhelnými výsečemi. Horní patro kaple bylo rozděleno na dvě prostory, z nichž jihozápadní byla klenutá. Kaple měla původně pětiboký šestipaprskový závěr a skoro čtvercové křížové klenební pole. Raně gotický stav byl již v této době značně porušen.

¹⁰³ Zachovala se dvojice značně poškozených přípor, hlavice a patky na asi 60 cm vysokých soklicích. Na těchto fragmentech je patrná malba iluzivního mramorování.

¹⁰⁴ **SHP HOUSKA 1985**, 76. - Okna byla pokládána za původní, podrobnou analýzou se dospělo k závěru, že okna byla nově vytvořena mezi lety 1924-1929, tedy během přestavby architekta Karla Fialy. Toto zjištění

sloupky, na jejichž hlavičkách spočívaly dvojice rozevřených trojlistů se zaostřenou mniškou ve vrcholu, a nad nimi je vložen volný pětistup se zaoblenými dílky. Dělicí sloupky v oknech dnes chybí. V západní části kaple bývala tribuna, která je z větší části zachovaná i dnes. Tribuna byla přístupná lomeným portálem z pavlače v úrovni prvního patra. Druhý přístup na tribunu vedl po šnekovém schodišti v severozápadním rohu kaple. O datu vysvěcení kaple se nezachovaly žádné písemné záznamy. Dva typy zachovaných konsekračních křížů svědčí minimálně o dvojitým svěcení kaple. Patrocinium kaple tak rovněž není známo, hypoteticky lze ovšem předpokládat zasvěcení Sv. Michaelovi, jak můžeme soudit podle duplicitního zobrazení archanděla v nadživotní velikosti na nástěnných malbách v kapli.

Nástěnné malby v kapli byly objeveny v roce 1926 a následně v roce 1928 byly nástěnné malby restaurovány.¹⁰⁵ Nástěnné malby se zachovaly na stěnách kaple, v presbyteriu, v sedili a na části bývalé tribuny. Čitelnost jednotlivých námětů znesnadňuje fakt, že se jedná minimálně o dvě navzájem se prolínající vrstvy maleb. První vrstva maleb vznikla pravděpodobně kolem roku 1330, druhá vrstva snad kolem poloviny 15. století. Obě vrstvy mají odlišné měřítko postav a barevnost, což umožňuje jejich docela dobré odlišení. Mladší vrstva maleb se nyní jeví jako barevnější, což je možná způsobeno poškozením barevnosti starší vrstvy a také ne zcela citlivým restaurováním po nálezů maleb. Mladší vrstva maleb má podstatně menší měřítko a výrazně se na ní uplatňuje zelená a žlutá barva (např. na nimbech). Na několika místech se nacházejí také malé fragmenty renesančních maleb, jedná se o zbytky ornamentální malby.¹⁰⁶ Jednotlivé vrstvy maleb byly vytvořeny technikou fresco secco.

Ze starší vrstvy je v kapli zachována část mariánsko-christologického cyklu. Na jižní stěně kaple byly malby umístěny ve třech pásech nad sebou. Zachovaly se zde výjevy Zvěstování Panně Marii, Narození Páně, Svlékaní Krista, Ukřižování Krista, dále zástup anonymních světců, patrně apoštolů, směřujících pohledem k sousednímu Ukřižování. Z této starší vrstvy se dále se zachovaly tři výjevy v nadživotní velikosti: Archanděl

---

vyplývá z plánů architekta Karla Fialy, kde je patrné, že například v prvním patře přepatrované kaple byly před přestavbou běžná obdélná okna. Dá se tedy předpokládat, že během rekonstrukce byla v zadržce odhalena původní okna, nebo alespoň jejich části, a ty poté byly architektem Fialou doplněny do stávající podoby.

¹⁰⁵ Bohužel jakákoliv neexistuje ani písemná a ani fotografická dokumentace o průběhu těchto restaurátorských prací. Jediné co dokumentuje stav maleb v tomto období, je několik fotografií od Vojtěcha Václava Štence pořízených v roce 1931. Tyto fotografie však rovněž zachycují stav maleb až po restaurování.

¹⁰⁶ PEŠINA 1958, 207. - v poznámce uvádí ještě pás se špatně zřetelnými zvířecími postavami na západní stěně pod klenbou. Tato malba je přiřazena rovněž k třetí vrstvě maleb v kapli, tedy k fragmentům renesanční výzdoby. Mohlo se možná jednat o nějakou mytologickou scénu. Tato část malby dnes již neví vůbec patrná.

Michael bojující s drakem, Archanděl Michael jako važič duší, sv. Kryštof nesoucí Ježíška. Malbami je zdobeno rovněž sedile při polygonálním závěru kaple, ve kterém se nacházejí hlavy proroků či Sibyl s nápisovými páskami. Téměř v celé spodní části kaple probíhala malba dnes ještě z části dochovaná iluzivní drapérie. Na stěnách kaple se nachází několik konsekračních křížů. Na stěně šnekového schodiště vedoucího na tribunu se nalézá malba znázorňující kentaura (či Frau Mine) mířícího lukem na další postavu. Fragmentárně se zachovala také polychromie klenebních přípor (mramorování) a na několika místech se dochovala také zelená polychromie některých architektonických prvků.

Druhá vrstva maleb pochází patrně z doby kolem poloviny 15. století. Druhá vrstva maleb vnikla tedy v době, kdy byl hrad v držení Jana Smiřického ze Smiřic, po jeho smrti (byl roku 1453 popraven) náležel hrad jeho synům Václavu Smiřickému ze Smiřic a Jindřichu Smiřickému ze Smiřic. Druhou vrstvu tvoří fragmenty pozdně gotického pašijového cyklu. Z této vrstvy se částečně zachovaly výjevy Kristus před Pilátem, Bičování, Korunování trním, Ukřižování a Kladení do hrobu.¹⁰⁷ Tyto malby mohly vzniknout například v souvislosti s novým vysvěcením kaple. Druhá vrstva maleb je v současné době téměř neznatelná. Její poškození je takové, že nelze mluvit o jednotlivých obrazových polích a nelze vůbec vyslovit závažnější soudy o jejím celkovém charakteru, natož jednotném ikonografickém programu. Jediným opěrným bodem jejich interpretace je de facto pouze jejich slohová povaha.

Na jižní stěně kaple ihned vedle vstupu se nalézá postava Archanděla Michaela bojujícího s drakem. Sv. Michael je zobrazen v nadživotní velikosti, postava je zachycena z profilu, obličej z tříčtvrtečního profilu. Archanděl má za zády rozepjatá mohutná křídla s detailně provedenými perutěmi. Sv. Michael stojí v mírném předklonu, rozkročen nad tělem draka. Oběma rukama svírá dlouhé kopí a vráží je drakovi do rozevřené tlamy. Hlavu sv. Michaela je obklopuje kruhový nimbem. Vlasy má delší a je na nich ještě znát zbytek světlé barvy. Obličej má velmi jemné, skoro až ženské rysy. Anděl je oděn v rouchu sahajícím mu pod kolena. V horní části těla je šat vypasovaný, má dlouhé rukávy. Spodní část oděvu tvoří volnější suknice se splývajícím paralelním řasením. Na nohou má anděl obuté boty s dlouhou špičkou. Tělo draka u nohou anděla je porušeno mnoha plombami a záseky. Patrná je tedy pouze část těla, veliký pařát s drápy, část tlamy a nozder.¹⁰⁸ Z celé malby se zachovala téměř jen černá podkresba, barva se částečně

---

¹⁰⁷ PEŠINA 1958, 213

¹⁰⁸ Na starších fotografiích Vojtěcha Václava Štence je patrná ještě část blanitých křídel draka.

zachovala pouze na křídlech sv. Michaela, která jsou zelená, a na těle draka se zachovala červená barva. Archanděl Michael je zobrazen jako boží bojovník vítězí nad zlem, reprezentovaným drakem. Takovéto zobrazení Archanděla Michaela je celkem běžné, není ovšem běžné v české nástěnné malbě tohoto období. Na stejném poli se starší malba prolíná s vrstvou novější (Ukřižovaný Kristus).

Na stejném poli se asi vyskytoval i výjev z pašijového cyklu mladší vrstvy maleb. Na levém křídle anděla je patrná část Kristovy hlavy s trnovou korunou a žlutým nimbem, více detailů se nezachovalo. Od tohoto výjevu nalevo byly malby umístěny v obdélných polích ve třech pásech nad sebou, jednotlivá pole jsou horizontálně oddělena pruhem světlé barvy a vertikálně byla oddělena klenebními příporami. Tato pole jsou vysoká asi 1,8 metru. Malba se zachovala jen na některých polích. Na nejvýše umístěném poli se zachoval fragment malby blíže neurčitelného námětu.¹⁰⁹ Na níže umístěném poli ve výšce asi 3-3,5 metru nad zemí, se nachází fragment malby Narození Páně. Na malbě je zobrazena Panna Marie ležící na lůžku, na kterém je našasená látka. Panna Marie je oděna do světlých dlouhých šatů, má delší světlé vlasy a kolem hlavy má velikou kruhovou svatozář. Panna Marie vztahuje ob ruce k Ježíškovi, ležícímu v jesličkách. Ježíšek má kolem malinké hlavičky svatozář, hlavu obrací k Panně Marii, jeho tělíčko je těsně zavinité do povijanu. Na pravé straně výjevu se zachovala část postavy sv. Josefa. Sv. Josef je zobrazen z profilu jak přistupuje k P. Marii, pravou ruku má pozdviženou a ukazováček na ní zvednutý. Sv. Josef má kolem hlavy rovněž svatozář, obličej je postarší, voustatý. Toto pole je silně poškozené, a již téměř nečitelné. Na poli sousedícím na levé straně s archandělem Michaelem bobujícím s drakem se zachovala scéna Zvěstování Panně Marii. Panna Marie stojí na levé straně výjevu, zobrazena je z tříčtvrtečního profilu. Hlavu má mírně skloněnou, natočenou ke sv. Gabrielovi. Panna Marie má kolem hlavy veliký kruhový nimbus, na hlavě má roušku, oděna je ve spodní roucho, přes které má bohatě řasený plášť. Plášť si P. Marie přidržuje pod levou rukou, plášť je nyní nazelenalé barvy. Archanděl Gabriel stojí na levé straně výjevu, je zobrazen také z tříčtvrtečního profilu, natočen je směrem k P. Marii. Archanděl Gabriel má pozdviženu pravou ruku směrem k P. Marii, levou rukou si přidržuje u těla nápisovou bílou pásku, dnes již bez textu. Gabriel má za zády složená mohutná křídla, podobná křídům anděla ze sousedního pole. Oděn je v spodní roucho zelené barvy a tmavý, původně snad černý kratší plášť, plášť je sepnutý těsně pod krkem. Anděl má kolem hlavy také veliký kruhový nimbus,

---

¹⁰⁹ Fragment připomíná část mandorly. Ani podle fotografií V.V. Štence nelze určit o jaký námět se jedná.

obličej si zachoval výrazné černé kontury, které však mohly být zkrusleny při prvním restaurování. Přibližně uprostřed výjevu Zvěstování se nachází fragment mladší malby s námětem Bičování Krista. Z tohoto výjevu se částečně zachovala postava Krista a za ním stojícího biřice. Postavy mají menší měřítko než postavy výjevu Zvěstování. Kristus je natočen směrem k presbytáři kaple, zobrazen je téměř z profilu. Kristus nakloněn opírá se o sloup červené barvy, který ho převyšuje, ruce má svázané a zkřížené na prsou. Kristova hlava je natočená a vzhůru, kolem hlavy je žlutý kruhový nimbus. Obličej se nezachoval, patrně jsou pouze vlasy splývající na ramena a vousy na bradě. Kristus je nahý, má pouze bederní roušku. Za postavou Krista stojí bičující biřic. Biřic je zobrazen z profilu, jeho tělo je propnuté, ruce má nad hlavou a drží v nich metlu hnědé barvy, kterou se chystá udeřit Krista. Velmi dobře je zachována hlava biřice, patrná je i kvalitní podkresba a stínování. Biřic má zakloněnou hlavu, obličej hrubých rysů a světlé vlasy. Pod tímto polem se nachází sedile. V hrotech sedile se na nazelenalém pozadí nacházejí polopostavy sibyl či proroků s nápisovými páskami na které poukazují. Nápisové pásky jsou bez textu a postavy se dochovaly jen ve fragmentech, a není je tedy možné blíže určit. Na sousedních polích se nachází ve třech polích pod sebou tyto náměty – Svlékání z roucha, Bičování Krista, zástup světců (patrně Apoštolů). Na nejvýše umístěné poli se nachází scéna Bičování Krista. Na této scéně se zachoval zlomek postavy Krista, zcela chybí hlava Krista a část jeho dolní poloviny těla. Kristovo tělo je rukama připoutáno ke sloupu. Po obou stranách jsou znázorněni biřici. Biřici jsou zobrazeni z profilu, mají krátký šat, oba jsou rozkročení a bičují Krista. Lépe se zachovala postava biřice na pravé straně. Ten má na hlavě špičatý klobouk, oděn je ve světlé roucho a tmavé punčochy, v ruce má metlu. Na nižším poli je zobrazena scéna Svlékání Kristova roucha. Uprostřed pole stojí skloněný Kristus, který má na sobě pouze roušku sahající pod kolena. Z každé strany stojí jeden biřic. Biřici mají na sobě krátký oděv, na jejich nohou jsou nápadné boty s delší špičkou. Biřic na pravé straně má světlé vlasy, na sobě oděv tmavé barvy a na nohou má boty s ohrnutým okrajem. Tento biřic svléká Kristovi roucho, stahuje mu rukávy. Biřic na levé straně má světlý oděv, levou rukou se dotýká Kristových zad. Tyto scény jsou poškozeny velikým množstvím záseků, a zpráškovatělá je prakticky celá barevná vrstva malby. Obě tyto scén patří k starší vrstvě maleb. Pod tímto výjevem se nalézá pole, na kterém jsou znázorněny čtyři figury. Postavy zabírají celou výšku pole, jsou zobrazeny z tříčtvrtečního profilu, kolem hlav mají kruhové svatozáře. Pohled všech čtyř postav se ubírá k centrální scéně Ukřižování, která se nachází uprostřed presbyteria kaple. Pravděpodobně se jedná o čtyři Apoštoly. Ne všechny postavy jsou přesně určitelné

podle atributů. Všechny čtyři postavy jsou zobrazeny v dlouhém spodním rouchu, přes které mají plášť sepnutý pod krkem. Pláště mají podkasané, přidržují si je pod levou rukou, drapérie pláště je tvořena mísovitými záhyby. První postava zprava má mladistvý obličej, v levé ruce drží kyj a v pravé ruce knihu, jedná se nejspíš sv. Judu Tadeáše. Další Apoštol vedle něj, má starší obličej s plnovousem, vlasy má vlnité. Tento Apoštol drží v levé ruce knihu, pravou ruku má pozdviženou, je možné, že určující atribut se původně nacházel právě v pravé ruce, zde je však nyní fragment mladší malby. Třetí světec zprava má bohužel silně poškozený obličej, nachází se přes něj část malby z mladšího pašijového cyklu. Světec drží v levé ruce knihu a pravou ruku má pozdviženou. Tato postava má nejvíce členitý záhybový systém roucha. Poslední z Apoštolů má vousatou tvář, jeho obličejové rysy jsou jemné. Tento světec má lehce předkloněné tělo a ruce dané před sebe, zhruba ve výšce jeho pasu se zachoval fragment části hlavy bez svatozáře. Jednalo se pravděpodobně o postavu klečící. Vzhledem mnohem menšímu měřítku a absenci svatozáře, se dá předpokládat, že zde byl zobrazen donátor maleb. Tento výjev náleží ke starší vrstvě maleb. Přes tuto starší malbu je zhruba uprostřed pole zachována část výjevu z pozdně gotického pašijového cyklu. Jedná se patrně o Krista před Pilátem. Zachovala se Kristova hlava se žlutou svatozáří a křížem v ní a horní polovina těla. Ke Kristovi je natočena ještě jedna postava, z té se zachovala pouze část obličeje. Ústředním výjevem starší vrstvy maleb je Ukřižování. Tato scéna se nachází na východní stěně závěrového polygonu, na obdélném poli. Tato malba je dnes asi nejvíce poškozenou malbou v kapli, barevná vrstva je téměř celá zpráškovatělá a na mnoha místech opadala i samotná malba. Po odkrytí byla tato malba velmi dobře zachovaná a bylo možné rozeznat i detaily.¹¹⁰ Na malbě byl uprostřed znázorněn Kristus s rukama široce rozevřenými rukama, přibitý ke kříži. Kristus měl hlavu skloněnou k pravé straně, kolem hlavy kruhovou svatozář, delší vlasy mu spadaly na ramena. Na Kristově nahém těle jsou místy znát i rány. Spodní část Kristova těla je porušena plombou. Po obou stranách Kristova kříže jsou ukřižováni také lotři. Po Kristově pravici je na horizontálním břevnu zavěšen dobrý lotr. Dobrý lotr má hlavu obrácenou směrem ke Kristovi, obličej vypadá smířeně, tělo volně visí, znázorněn nahý pouze z bederní rouškou. Lotr po levici odvrací hlavu od Krista, obličej má zachmuřelý a tělo na kříži napjaté. U paty kříže stojí na pravé straně Panna Marie. Panna Marie obrací hlavu směrem ke Kristu na kříži, ruce má sepjaté. Vlasy Panny Marie jsou

---

¹¹⁰ Tehdejší stav se zachoval na fotografiích od Vojtěcha Václava Štence pořizovaných v roce 1931. Dobře je malba zachována také na fotografiích v **PEŠINA 1958**, obr .63.

dlouhé světlé rozdělené pěšinkou, rouška se nezachovala, kolem hlavy má kruhovou svatozář. Zachovala se částečně červená barva jejího pláště. Na levé straně u kříže stojí sv. Jan Evangelista. Světec má skloněnou hlavu, světlé vlnité vlasy, kolem hlavy má svatozář. Sv. Jan drží v levé ruce knihu, přes ramena má plášť červené barvy. Na scéně s Ukřižováním jsou patrné fragmenty mladší vrstvy maleb z pozdně gotického pašijového cyklu. Z této vrstvy se zachovala část Kristovy stojící postavy a hlava překvapeného vojáka natočená směrem ke Kristovi. Tyto fragmenty jsou dnes prakticky nečitelné. Na severní stěně, na obdélném poli na levé straně od Ukřižování se nachází postavy dalších čtyř Apoštolů. Postavy jsou zobrazeny z tříčtvrtečního profilu a směřují pohledem k Ukřižování. Jejich oděv a postavy byly patrně velmi podobné již popsaným Apoštolům na pravé straně od Ukřižování. Tato skupina se zachovala v horším stavu. Dobře čitelná je postava na levém kraji tohoto pole. Jedná se o sv. Ondřeje, světec drží oběma rukama veliký kříž ondřejského typu. Sv. Ondřej má přes spodní roucho oblečen zelený plášť. U tohoto světce se zachovala i černá podkresba v obličejí. Zbylí tři světci jsou velmi špatně čitelní. Před Apoštolem, který je nejbližší k Ukřižování, se nachází fragment menší klečící postavy. Tato postava je zobrazena v menším měřítku, kolem hlavy nemá svatozář. Mohlo by se jednat o druhého donátora maleb. Postava je na výjevu zobrazena na stejném místě jako postava donátora na protější jižní stěně. Na tomto poli se rovněž zachovala část maleb z mladší vrstvy, zde se jedná o fragmenty Ukládání do hrobu.¹¹¹ Na sousedním poli byly zobrazeny také čtyři postav Apoštolů. Postavy byly znázorněny obdobně jako ostatní Apoštolé zde v kapli. Na tomto poli se zachovala pouze torza. Na levé straně stojí postava prvního Apoštola, vousatého muže se svatozáří, na sobě má zelený plášť. Z dalšího Apoštola se zachovala pouze hlava se svatozáří, světec má také vousatý obličej. Třetí Apoštol má tmavé vlasy, plnovous a na hlavě špičatý klobouk, v pravé ruce drží kalich s hostií.¹¹² Poslední v řadě Apoštolů je sv. Bartoloměj. Světec má hnědé vlasy a vousy, kolem hlavy svatozář, přes rameno má na tyči zavěšenou svou staženou kůži. Toto pole maleb je opět částečně překryto fragmenty mladší vrstvy maleb, zde se nachází část Ukřižování. V nejasných obrysech je tu patrná postava Krista na kříži, u kříže jsou patrné obrysy postavy Panny Marie a sv. Jana Evangelisty. Výjev na sousedním poli znázorňuje v nadživotní velikost sv. Kryštofa. Výjev se nachází téměř přímo naproti vchodu do kaple, což je pro sv. Kryštofa typické umístění. Postava je dnes bohužel silně poškozena v části

---

¹¹¹ Tato scéna je celkem dobře čitelná na starých fotografiích V.V.Štence.

¹¹² Je možné, že tento atribut mu byl milně přiřazen z mladší vrstvy maleb, neboť na stejném poli se zachovala část pozdně gotického Ukřižování.

obličej. Sv. Kryštof nese na pravém rameni malou postavu Ježíška, pravou rukou ho také přidržuje. Levou rukou se sv. Kryštof opírá o kmen stromu s osekánými větvemi. Světec má na sobě tříčtvrteční roucho a přes ramena má kratší plášť, ten měl podle zachovaných zbytků patrně tmavší hnědou barvu a tvořil klikatkovité záhyby. Ježíšek je od pasu dolů zahalen do červené látky. Víc se z tohoto výjevu nezachovalo.¹¹³ Vedle předchozího výjevu je prolomeno novější okno, na levé straně tohoto okna se nachází malba znázorňující Archanděla Michaela jako važiče duší. Postava je zobrazena v nadživotní velikosti, měřítko se shoduje s postavou sv. Kryštofa. Z malby se zachovala pouze černá podkresba. Anděl je zobrazen téměř frontálně. Má štíhlou postavu, je lehce nakročen a za zády má rozepjatá křídla. Archanděl drží v pravé pozdvižené ruce meč a v levé ruce drží váhy. Oblečen je do dlouhého šatu, který je v pase přepásán, na prsou má překříženou štolu. Obličej anděla má jemné rysy, kolem hlavy je kruhová svatozář. Váhy, které drží anděl v ruce, jsou poškozeny proraženým oknem. Zachovala se tyč, na které váhy visí a levá miska vah, která stoupá vzhůru. Na levé misce vah je veliké závaží a v misce sedí ďábel s rohy na hlavě. Ďábel se snaží přetáhnout misku vah směrem dolů. Další malba se nachází v severozápadním rohu kaple, na oblé stěně točitého vedoucího původně na tribunu. Zde jsou znázorněny dvě postavy bez svatozáří. Postava na levé straně výjevu je prostovlasá, má přiléhavý oděv, ruce má zkřížené na prsou. Na pravé straně je postava ženy, která má spodní část těla zvířecí. Tato postava drží v ruce veliký luk a jím míří na postavu na levé straně. Celá tato scéna je špatně čitelná, poškozená četnými záseky a plombami, je zde pravděpodobně také odkryto několik vrstev maleb a ty se překrývají. Mohlo by se jednat o alegorický boj dobra se zlem. Nebo se původně jednalo o scénu ze života sv. Voršily či sv. Šebestiána a zvířecí část těla jedné z postav pochází až z mladší vrstvy maleb. Tato malba bývá popisována jako spodobnění kentaura. Další fragment maleb se nachází nad bývalou tribunou¹¹⁴. Tento fragment je zcela nečitelný. Na levé straně vedle vchodu na tribunu, který vedl z pavlače, se zachovala ještě část malby, na které je patrný fragment postavy světice.¹¹⁵ Zachována je jen podkresba. Jedná se o postavu světice kruhovým nimbem a rouškou na hlavě. Světice má na sobě černý plášť sepnutý těsně pod krkem, tento plášť si přidržuje levou rukou k tělu, pravou ruku se

---

¹¹³ Výjev je opět čitelnější na již zmíněných starých fotografiích V.V.Štence a v **PEŠINA 1958**, obr .68. Zde je dobře rozpoznatelný jemný obličej Ježíška i vousatá tvář sv. Kryštofa.

¹¹⁴ **PEŠINA 1958**, 213. Zde je tento fragment popsán jako pás s figurami zvířat a řazen do pomyslné třetí vrstvy maleb v kapli.

¹¹⁵ Tato malba se zachovala ve stejné výšce, jako je nejvyšší pole maleb na jižní stěně (na této stěně je znázorněno Bičování Krista ze starší vrstvy maleb). Malba mohla tedy souviset s mariánsko – christologickým cyklem starší vrstvy maleb.

vztyčeným ukazováčkem má pozdviženou vzhůru. Na levé straně od světice se nachází ještě fragment hlavy s nimbem. Postavy mají shodné měřítko s nejstarší vrstvou maleb, nelze je ovšem blíže určit.

Na malbách v kapli se vyskytují náměty v nástěnné malbě u nás běžné, ale i náměty méně časté, jako např. Svlékání roucha¹¹⁶, Ukřižování se dvěma lotry¹¹⁷, Archanděl Michael vážící duše¹¹⁸, či Archanděl Michael bojující s drakem. Malby starší vrstvy mají jednotný slohový charakter, v detailech provedení se však liší např. v typice tváří, ve znázornění drapérií. Malby budou patrně dílem více malířů, asi jednoho mistra a jeho pomocníků. Malby lze po stránce slohové srovnat například s nástěnnými malbami v kostele sv. Jakuba většího v Křeči, s malbami v johanitské komendě ve Strakonících, nebo s malbami v kostele Narození Panny Marie ve Starém Plzenci. Analogie lze nalézt samozřejmě i v iluminovaných rukopisech té doby, například v Pasionálu abatyše Kunhuty, ve Velislavově bibli, v Liber depictus či v Lekcionáři Arnolda Míšenského. U většiny maleb zde v kapli převažuje lineární pojetí. Na většině polí se zachovala jen černá obrysová linie a černá podkresba. Barva se zachovala jen na několika místech, a i tam je sporné zda nejde o barvu z mladší vrstvy maleb. Těsně po odkrytí měly některé postavy plasticky modelovaná roucha,¹¹⁹ z této modelace se prakticky nic nezachovalo. Na scénách není znázorněno žádné pozadí, ani jeho náznak. Malby jsou na mnoha místech silně poškozeny, některé výjevy se nezachovaly vůbec, některé torzálně. Malba je na mnoha místech porušena také mladší vrstvou pozdně gotického pašijového cyklu. Tento cyklus jsem nepopisovala jako celek, neboť jsou zachovány opravdu jen malé části. Malby jsou dále poškozeny necitlivým restaurátorským zásahem po jejich objevení. V rámci středověké nástěnné malby v hradních kaplích v Čechách patří však tyto malby k výjimečně zachovalým celkům. První vrstva nástěnných maleb vznikla patrně kolem roku 1330, kdy byl hrad a panství v držení Hynka Berky z Dubé.¹²⁰ Hynek Berka z Dubé byl zástavním držitelem Kladska a od roku 1319 byl i nejvyšším purkrabím a zemským soudcem. Druhá vrstva maleb pochází patrně z doby kolem poloviny 15. století. Druhá

---

¹¹⁶ Obdobně spodobněný námět se vyskytuje v tomto období např. ve Starém Plzenci v kostele Narození Panny Marie, či v Dalešicích v kostele sv. Petra a Pavla

¹¹⁷ Tato malba je opět blízká malbě se shodným námětem ve Starém Plzenci v kostele Narození Panny Marie

¹¹⁸ Tento námět je zobrazen na nástěnných malbách v bazilice sv. Jiří na Pražském hradě – malby jsou z doby před koncem 13. století. Archanděl Michael jako važič duší se také nalézá v kostele sv. Mořice v Mouřenci u Annína, zde je malba součástí Posledního soudu. Tento námět se samostatně vyskytuje např. na nástěnné malbě v poutním kostele P. Marie v Kájově, či v kostele sv. Jakuba v Libiži.

¹¹⁹ PEŠINA 1958, 209.

¹²⁰ Hynek Berka z Dubé byl zástavním držitelem Kladska a od roku 1319 byl i nejvyšším purkrabím a zemským soudcem. Viz. také SHP HOUSKA 1985, 2.

vrstva maleb vznikla pravděpodobně v době, kdy byl hrad v držení Jana Smiřického ze Smiřic, po jeho smrti (byl roku 1453 popraven) náležel hrad jeho synům Václavu Smiřickému ze Smiřic a Jindřichu Smiřickému ze Smiřic, donátorem maleb tedy mohl být i některý z jeho synů.

Literatura: **DČVU I/1**, 304. – **GOLEROVÁ – PLACHÁ 1937**, 24. – **HOROVÁ 2002**, 66-69.– **HZT III**, 146-151. - **MENCLOVÁ 1972/1**, 244-249. – **PEŠINA 1958**, 207-213. - **UPČ I**, 448-449. – **WAGNER 1938**, 43-45. - **ŽIVNÝ 2007**. – **ŽIVNÝ 2008**.

2. LIPNICE NAD SÁZAVOU (okr. Havlíčkův Brod) **hrad, kaple sv. Vavřince (později sv. Josefa)**

Nástěnné malby: fragmenty výjevů Smrt Panny Marie ?, Ukřižování, Bičování Krista, Bolestný Kristus, Křest Kristův ?, Narození Krista, vegetabilní a geometrický ornament, světecké postavy a fragmenty dalších maleb, konsekrační kříže, částečně zachovalá polychromie konzol, iluzivní drapérie

2. čtvrtina 14. století

fresco secco

restaurováno: 1942 (B. Jaroš), 1968 (Jaroslav Alt st.), 1982 (Petra Hoftichová), 1997 (Ludmila Razimová)

geografické umístění: Hrad a zříceniny hradu se nacházejí na podlouhlém skalním hřebeni nad údolím Pstružného potoka, přibližně 15 kilometrů od Havlíčkova Brodu. Pod hradem se rozkládá městečko Lipnice nad Sázavou. Hrad se nacházel na někdejší staré obchodní cestě vedoucí přes nynější Havlíčkův Brod a Humpolec.

nález a restaurování maleb: První a navrch dílčí zmínka o malbách pochází z roku 1896.¹²¹ Dříve omítkou zakryté malby byly patrně zčásti odkryty během požáru v roce 1869, kdy se zřítily i klenba kaple. V roce 1924 jsou malby popisovány jako sporé zbytky na zdech a na triumfálním oblouku.¹²² Václav Wagner uvádí, že v roce 1925 a v letech následujících byly na hradě a v hradní kapli objeveny různé nástěnné malby.¹²³ V letech 1940-1942 byla s použitím zachovaných původních prvků znovu postavena klenba původního presbyteria

---

¹²¹ **KOBLIHA 1896**.

¹²² **ENGL 1924**, 19.

¹²³ **WAGNER 1938**, 43.

hradní kaple.¹²⁴ V roce 1942 odkrýval a restauroval nástěnné malby v kapli B. Jaroš. Restaurátorská zpráva z této doby (existovala-li vůbec) se nezachovala. Restaurátor tehdy měl mechanicky a chemicky odstranit několik vrstev mladších vápenných omítek.¹²⁵ Zásah byl bohužel dosti nešetrný a zkreslil původní podobu maleb. Restaurátor zvýraznil kontury všech postav, některé části maleb dotvořil a pozměnil patrně i ornamentální pás dělící malby.¹²⁶ V roce 1967 prováděl Jaroslav Alt st. restaurátorský průzkum nástěnných maleb a omítek v kapli. V následném roce 1968 je očistil a zafixoval. V roce 1982 pracovala na malbách v kapli restaurátorka Petra Hoftichová. V roce 1995 provedla nový průzkum omítek a nástěnných maleb Ludmila Razimová,¹²⁷ která nástěnné malby následně v roce 1997 také nově restaurovala. Malby byly v té době poškozeny vztlínající vlhkostí, povrch omítkové vrstvy byl na mnoha místech zvětralý a na omítkách byly vykryštalizované soli. Omítková vrstva proto byla zpevněna, malby byly zafixovány, očištěny a tmely byly sjednoceny neutrálním tónem.¹²⁸

dějiny místa a objektu: Hrad Lipnice byl založen pravděpodobně již na počátku 14. století.¹²⁹ První písemná zmínka o hradu pochází z roku 1316, kdy se hrad nacházel v majetku Raimunda z Lichtemburku, který byl ve své době velmi bohatým a vlivným šlechticem z rodu Ronovců a zastával funkci hejtmana markrabství moravského.¹³⁰ Lichtemburkové hrad krátce na to v roce 1319 prodali Řehníkovi z Dražic. Tomu byl hrad a majetek v okolí ještě v tomtéž roce zabaven králem Janem Lucemburským a téhož roku získal Lipnici Jindřich z Lipé výměnou za Žitavu a některé hornolužické hrady.¹³¹ Jindřich z Lipé vlastnil veliký majetek a měl silný politický vliv. Zemřel v roce 1329 a poté připadl majetek jeho synům Janovi, Jindřichovi mladšímu, Čěnkovi a Petroldovi. Za držení pánů z Lipé probíhaly na hradě četné stavební úpravy a hrad se měnil v reprezentativní sídlo rodu. V té době byla dostavěna kaple a nad ní byla vybudována vysoká věž. K tomu byl přestavěn palác na západní straně hradu, vznikla nová vysoká hradební věž s cimbuřím a ochozem. Za vlastnictví pánů z Lipé vznikly i nástěnné malby v hradní kapli sv. Vavřince.¹³² Hrad Lipnici pak drželi až do roku 1370, kdy museli hrad pro dluhy vrátit zpět do majetku Koruny. V roce 1376 zastavil Karel IV. hrad pánům z Kunštátu a krátce

---

¹²⁴ SHP LIPNICE 1975, 16.

¹²⁵ TEKLÝ 1942, 143.

¹²⁶ PEŠINA 1958, 336.

¹²⁷ SHP LIPNICE 2000, 2.

¹²⁸ RAZIMOVÁ 1997.

¹²⁹ DURDÍK 2000, 334.

¹³⁰ HZT VI., 270.

¹³¹ SHP LIPNICE 1975, 3.

¹³² SHP LIPNICE 1975, 4-6.

nato v roce 1379 získal hrad dědičně Vítek z Landštejna.¹³³ Za Vítkova syna Viléma z Landštejna byla v roce 1397 při hradní kapli zřízena kapitula s děkanem a šesti kanovníky, která byla potvrzena pražským biskupem Wolframem ze Škvorce.¹³⁴ Za Vítkova a jeho syna Viléma probíhaly další stavební úpravy hradu. Po smrti Viléma z Landštejna zdělila hrad jeho dcera Kateřina, provdaná za Čeňka z Vartmberka. Za Čeňka z Vartmberka, horlivého přívržence Husova učení, zanikla lipnická kapitula, a v kapli byli dokonce několikrát vysvěceni kněží podobojí.¹³⁵ V roce 1436 koupil hrad s panstvím Mikuláš Trčka z Lípy. Rod Trčků z Lípy v té době rychle získával na významu. Hrad drželi až do roku 1561. V období vlastnictví byl pozdně goticky přestavěn a následně ve 30. letech 16. století probíhaly na hradě ještě renesanční úpravy. V letech 1561-1594 patřil hrad do majetku rodu Thurnů.¹³⁶ V roce 1594 se hrad dostal opět do majetku Trčků z Lípy, když ho koupil Jan Rudolf Trčka z Lípy. Po jeho smrti byl rodový majetek zkonfiskován a roku 1634 propadl královské komoře. Panství obdržel dekretem císaře Ferdinanda II. císařský důstojník Matouš Vernier.¹³⁷ Za třicetileté války bylo v roce 1639 pobořeno a vypleněno městečko v podhradí a v roce 1645 byl švédsky obsazen také hrad. Švédská posádka ho opustila až po uzavření Vestfálského míru.¹³⁸ V té době byly hrad a panství velmi poškozené. Majetek náležel Františku Leopoldovi, jednomu ze synů Matouše Verniera. Následně byly využívány jen některé části hradu, a poškozené části byly zanechány bez oprav.¹³⁹ Jedinou významnou stavební akcí za držení Vernierů, byla barokní přestavba hradní kaple v 80. letech 17. století. Původní čtvercová gotická loď byla přestavěna na barokní presbytář a z gotického presbyteria se stala panská oratoř a vstup do kaple. Došlo i ke změně patrocinia kaple: kaple sv. Vavřince byla vysvěcena ke cti sv. Josefa.¹⁴⁰ Panství bylo velmi zadlužené a bylo postupně rozprodáváno. V roce 1760 získal Lipnici Karel Josef Palm-Gundelfinger. V roce 1787 byl hrad popisován jako blízký zřícení¹⁴¹ a roku 1792 byl oceněn již jen jako stavební materiál.¹⁴² Roku 1842 koupila hrad hraběnka Josefa z Trautmansdorfu. I během držení rodu Trautmansdorffů hradní areál dále chátral. V roce 1847 byl poškozen silnou vichřicí a roku 1869 ho zasáhl devastující

---

¹³³ HZT VI., 272.

¹³⁴ SHP LIPNICE 1975, 6.

¹³⁵ SHP LIPNICE 1975, 6-7.

¹³⁶ DURDÍK 2000, 334.

¹³⁷ SHP LIPNICE 1975, 10.

¹³⁸ HZT VI., 274.

¹³⁹ O nesoustavné stavební činnosti na hradě i panství a o jeho zadluženosti svědčí i popis z odhadu majetku z roku 1741, viz LIPNICE 1975, 11-13.

¹⁴⁰ HZT VI., 274. - SHP LIPNICE 1975, 11.

¹⁴¹ SCHALLER 1787, 140.

¹⁴² SHP LIPNICE 1975, 13.

požár.¹⁴³ Areál hradu se proměnil v ruiny. Tehdejší majitel Ferdinand Trautmansdorf se pokusil alespoň o provizorní opravu některých částí hradu, proběhlo např. provizorní zastřešení kaple. Po první světové válce byl založen Sbor pro záchranu hradu Lipnice, který byl součástí Klubu českých turistů. Od roku 1925 byl vlastníkem hradu Klub českých turistů, který postupně hrad opravoval pod dohledem Státní památkové správy v Praze.¹⁴⁴ V letech 1949-1953 spadal hrad pod Československou obec sokolskou a v roce 1953 přešel hrad pod státní správu.¹⁴⁵

architektura hradu: Celý areál hradu je velmi složitý komplex budov, a některé jeho části jsou v současnosti rekonstruovány. Hradní komplex je vybudován na protáhlém skalním hřebeni, jehož strmé srázy spadají až k městečku Lipnice. Půdorys hradu je nepravidelného čtyřúhelného tvaru. Z vnějšího opevnění se zachovaly jen malé zbytky hradeb a parkánu, dva bastiony a předsunutá bašta (tzv. Bílá věž). Hlavní vstup do areálu je branou ve věži na jihovýchodní straně areálu. K věži přiléhá torzo původního donjonu (tzv. Velké věže). Donjon má půdorys lichoběžníku o nejdélší straně 21 metrů. Donjon byl se sousední věžovou branou spojen v úrovni druhého patra. Kolem něho byl ohoz vysazený na krakorcích.¹⁴⁶ Na Velkou věž navazuje obvodové zdivo velkého obdélného pozdně gotického paláce, zvaného Trčkovský, který vznikl na místě staršího gotického paláce. Na Trčkovský palác navazuje úzká stavba tzv. Kaplanky, která přiléhá k hradní kapli. Původní gotický presbytář kaple vystupuje do hradního nádvoří. Původní loď kaple, později proměněná v barokní presbytář, dosedá k hradební zdi. Nad lodí kaple stála věž s obytným patrem. Ke kapli přiléhá drobná stavba – budova původní kapituly. Na jihozápadě od kaple se nachází velké palácové křídlo, ke kterému na severu přiléhá monumentální věž, zvaná Samson. Palácové křídlo je podélně dělené na dva trakty, ve vnějším traktu se nacházely obytné místnosti hradu. V traktu blíže k nádvoří je veliký sál (cca 40 x 20 metrů). Palác je spojovacím křídlem spojen s věží Samson. V suterénu věže se nachází studna. U věže Samson se nalézá menší stavba s renesančním štítem, zvaná Vrátnice. Vedle budovy vrátnice se nachází v hradební zdi portál vedoucí k můstku na předsunutý bastion na severovýchodní straně, bastion se nazývá Křenovka. Samotná hradba dále pokračuje až ke vstupní bráně s věží na jihovýchodě. Nádvoří hradu bylo

---

¹⁴³ SEDLÁČEK 1900/XII., 65.

¹⁴⁴ SHP LIPNICE 1975, 16.

¹⁴⁵ Nyní je hrad pod správou NPÚ, ú.o.p.v Telči.

¹⁴⁶ DURDÍK 2000, 335.

původně rozděleno hradbou na dvě části, přičemž obě části propojovala drobná věžovitá brána. Toto příčné rozdělení hradu bylo zrušeno během pozdně gotické přestavby.¹⁴⁷

architektura kaple: Kaple na hradě Lipnice vznikla ve 20. letech 14. století. Za jejího stavebníka je literaturou považován Jindřich z Lipé, tehdejší majitel hradu. Kaple nebyla vystavěna jako orientovaná; kněžiště původně směřovalo na severní stranu, po barokní přestavbě na jih. Původní kaple měla čtvercovou loď a podlouhlý polygonálně zakončený presbytář. Loď, od presbyteria oddělená triumfálním obloukem, byla plochostropá s trámovým stropem, který dosahoval výšky asi 10 metrů. Osvětlena byla celkem třemi okny: dvěma menšími okny po stranách vítězného oblouku a jedním větším oknem v jihovýchodní stěně lodi. Jižní strana závěru lodi navazovala přímo na obvodovou zeď hradu.

Pětí stranami osmiúhelníka zakončený presbytář kaple je podélný, zaklenutý dvěma poli křížové žebrové klenby. Žebra klenby dosedají na pozoruhodné figurální konzoly¹⁴⁸, které jsou dílem bezesporu zkušeného sochaře-kameníka. Jelikož jsou tyto konzoly z jiného materiálu nežli ostatní architektonické prvky kaple, lze předpokládat, že vznikly v nějaké jiné huti a na hrad byly přivezeny již hotové.¹⁴⁹ Prostor kněžiště je osvětlen třemi rozměrnými kružbovými okny. Na východní stěně presbyteria je ve zdi umístěné veliké sanktuarium, které je zakončené křížem s rozšiřujícími se rameny. Na protější stěně kaple je dvoudílné sedile a ještě jeden výklenek ve zdi.

Kaple měla původně dva vstupy, jeden byl v jihovýchodní stěně lodi, a druhý vstup byl v jihovýchodní stěně presbyteria.¹⁵⁰ Při pozdně gotické přestavbě hradu vznikla na jihovýchodní straně hradu sakristie, ze které vedl nový vchod do kaple. Kaple byla součástí tzv. Kaplové věže. Nad původní lodí se zachovaly pozůstatky obytné místnosti s krbem, tento prostor byl spojen s ostatními obytnými budovami a měl pravděpodobně i vchod na ochoz hradby, dnes však není jisté, jakou měl tento prostor funkci. K presbyteriu kaple přiléhá po straně drobná stavba bývalé sakristie a na druhé straně budova bývalé kapituly.

Prostor kaple byl změněn při barokní přestavbě v 80. letech 17. století. V původní lodi kaple vzniklo kněžiště otočené na jih a z původního presbyteria se stala loď. Původní loď

---

¹⁴⁷ DURDÍK 2000, 335.

¹⁴⁸ Konzoly znázorňují drobné postavy, poprsí, fantaskní hlavy, je zde znázorněn divý muž, Triglav, svině kojící Židy, hlava s lidským a dvěma hadími jazyky a další. Konzoly jsou z opuky, kdežto zbytek architektonických prvků je z místní hrubozrnné žuly. Konzoly jsou podobné konzolám ze sakristie kaple na hradě Zvíkov. Podobné hlavice je možné nalézt rovněž v Podunají.

¹⁴⁹ SOMMER 1999, 42.

¹⁵⁰ HANZLÍK 1997, 9.

byla zvýšena o obytné patro, byla zaklenuta a vzniklo zde kněžiště. Presbyterium bylo rozděleno na dvě patra, spodní část sloužila jako loď a v patře byla panská oratoř. V původním gotickém presbyteriu vznikl nový vstup, který byl proražen přímo uprostřed presbyteria. Z nádvoří k němu vedou dva schody. Tento vchod se používá dodnes. Kaple byla po skončení přestavby zasvěcena ke cti sv. Josefa.¹⁵¹ Kaple později nebyla dlouhou dobu opravována a postupně chátrala jako ostatně celý objekt hradu.

Ve 30. letech minulého století byl znovu zaklenut původní presbytář kaple s použitím dochovaných architektonických článků. Z původní gotické hradní kaple se tedy podnes zachovalo pouze obdélné polygonálně zakončené kněžiště.

V původním kněžišti a na vítězném oblouku se zachovaly fragmenty nástěnných maleb. Podle zachovaných fragmentů lze usuzovat, že nástěnné malby se v presbyteriu nacházely původně ve dvou horizontálních pásích nad sebou, pásy byly oddělené užšími pruhy s ornamentální výzdobou, ve spodní části presbyteria probíhal iluzivní závěs na několika místech částečně zachovaný. Námětem maleb byl patrně christologický a mariánský cyklus. Je pravděpodobné, že byly polychromovány i architektonické články presbyteria, polychromie se ve zbytcích zachovala na jednotlivých klenebních konzolách. Na západní straně presbytáře se zachoval fragment tří stojících postav. Postavy jsou znázorněné na okrovém pozadí, které je ve spodní části načervenalé. Postavy jsou vysoké a štíhlé, kolem hlav mají kruhové svatozáře s pravidelnými vrypy, oděny byly pravděpodobně do roucha a svrchního pláště. Postava na levé straně fragmentu má hnědé vlasy, zelený plášť, postava drží oběma rukama podlouhlý předmět, pravděpodobně se jedná o svíci. Tato postava má dnes již nezřetelné členění obličeje i roucha. Postava stojící vedle má hnědé vlasy a vousy, rovněž plášť je hnědý. Tato postava má sepnuté ruce. Z další figury se zachovala pouze část nimbu s vrypy. Na pravém kraji tohoto pole malby se zachovalo několik barevných skvrn. Další části tohoto výjevu se nezachovaly. Tato scéna bývá pokládána za Smrt Panny Marie.¹⁵² Toto určení mi připadá poněkud sporné, vzhledem k velikosti a stavu zachovaného fragmentu, při současném stavu zachování je nemožné určit, zda se jedná o zástup světců, zástup Apoštolů směřujících směrem k oltáři, nebo zda se skutečně jedná o scénu Smrti P. Marie. Pod touto scénou se zachovala část dělicího pásu, který patrně dělil jednotlivá pole maleb zde v kapli. Pás je tvořen širší bílou

---

¹⁵¹ HANZLÍK 1997, 9.

¹⁵² SOMMER 1999, 54., KNOFLÍČEK 2001, 121. S určením námětu by bylo možné souhlasit, pokud bychom v barevných skvrnách na pravé části výjevu předpokládali ležící postavu P. Marie.

linkou a pod ní je červenobílý provazec. Na západní stěně vpravo nad výklenkem sanktuaria zachovala v kresbě ještě část rostlinného ornamentu a část iluzivní drapérie. Na stěnách polygonálního závěru kaple se malby nezachovaly, výjimkou je pouze fragment ne severovýchodní stěně. Na severovýchodní stěně, zde se nachází fragment trupu nahé postavy, která má ruce zkřížené na prsou. Nalevo od tohoto fragmentu je část stromu a červenobílé skvrny. Tento výjev mohl představovat buď Krista Bolestného, nebo Křest Kristův. Nad tímto výjevem se na ostění okna nachází fragment výjevu Bičování Krista. Výjev se nachází na zlomu okenní špalety a má tmavé modrozelené pozadí. Postava biřice bičujícího Krista se nachází na úzké části stěny přiléhající k oknu. Biřic je znázorněn v pohybu, jak se napřahuje k další ráně. Biřic má na hlavě zvláštní klobouk se třemi špičatými rohy. V pravé napřažené ruce je možné spatřit zbytek dŕtek. Vrchní vrstva malby je zpráškovatělá a postava se zachovala jen v kusých částech podkresby. Na špaletě okna se nachází fragment postavy Krista. Zachovala se část nohou a trupu. Kristovo tělo je obnažené a jsou na něm znázorněny četné rány. Sloup, ke kterému byl Kristus při bičování připoután, se nezachoval. Na protější části špalety se zachovalo torzo neidentifikovatelného výjevu, na červenomodrém výjevu je zde zachována spodní část pláště hnědozelené barvy. Vzhledem k tomu, že další fragment malby se nachází na přiléhající úzké stěně přiléhající ke špaletě a vzhledem k Bičování na protější špaletě, dalo by se teoreticky uvažovat, že zde mohl být znázorněn Kristus před Pilátem, či Kristus korunovaný trním. Další malby se nachází v sedili pod oknem. V levé části sedile je znázorněn Bolestný Kristus a Arma Christi. Postava Krista je znázorněna frontálně. Postava se zachovala pouze v obrysové kresbě. Na tmavém pozadí je znázorněn Kristus oděný pouze do bílé bederní roušky, Kristus má ruce zkřížené na prsou. Kristus má světlé vlasy a vousy, kolem hlavy má velikou kruhovou svatozář. Nad hlavou Krista je nápisová páska, která je nyní prázdná, dále je zde ruka ukazující na nápisovou pásku a ruka, která Krista políčkovala, nádobka s plamenem. Podle starších fotografií zde byl ještě žebřík a kostky¹⁵³. Malba v pravé části sedile se nezachovala. Samotná sedile byla po obvodu orámována červenou a černou linkou. Na východní stěně poblíž triumfálního oblouku se zachovala malba Ukřižování. Uprostřed výjevu se nachází postava Krista na kříži, kříž má podobu písmene T (znázorněno je horizontální břevno a vertikální břevno nevystupuje nad Kristovu hlavu). Po Kristově pravici se zachoval fragment postavy P. Marie, pravé straně výjevu je postava sv. Jana a postava setníka. Postavy jsou zobrazeny frontálně na tmavém

---

¹⁵³ SOMMER 1999, 55., KNOFLÍČEK 2001, 123.

pozadí, pouze postava setníka je pojata z profilu. Kristus má široce rozepjaté ruce, hlavu má skloněnou k pravému rameni. Kristus má delší hnědé vlasy a hnědé vousy, na hlavě má trnovou korunu a kolem hlavy kruhovou svatozář žluté barvy s pravidelnými vrypy. Kristus má kolem boků širokou bederní roušku narůžovělé barvy. Tělo Kristovo není příliš dobře dochováno a není tak vidět zda byly zdůrazněny jeho rány. Z postavy P.Marie se zachovala pouze část tmavého pláště a ruka poukazující na Krista. Vzhledem k velikosti tohoto obrazového pole je možné, že vedle P.Marie se nacházela ještě další postava. Sv.Jan stojící po levici Krista má hlavu skloněnou k pravému rameni, ruce má sepnuté. Světec má světle hnědé kratší vlasy, kolem hlavy má žlutou kruhovou svatozář s pravidelnými vrypy. Postava sv.Jana Evangelisty je znázorněna v zeleném rouchu, přes které má červenobílý plášť. Na pravém kraji obrazového pole je vedle postavy sv. Jana znázorněn setník (či rytíř). Postava byla znázorněna pravděpodobně ve zbroji. Levou rukou setník přidržuje veliký štít, zdobený diagonálními červenými a bílými pruhy. Horní část postavy je poškozena a tak dnes nelze říci, zda i tato postava měla svatozář či nikoli¹⁵⁴. Pole s výjevem Ukřižování bylo ve spodní části orámováno žlutočerveným provazcem, pod nímž se nacházel ještě pruh se zeleným akantem na okrovém pozadí, část dělicího pásu se zachovala pod levou částí výjevu. Pod dělicím pásem se nachází fragment dvou hlav s nimby. Tento fragment se zachoval na okrovém pozadí. Levá hlava je mužská, obličej je lemován světlehnědými vlasy, na bradě jsou kratší vousy, kolem hlavy je žlutá kruhová svatozář, zachovala se i část světcova světlezeleného roucha. Mužská hlava se natáčí na pravou stranu směrem k druhé dochované hlavě. Tato druhá hlava je ženská. Kolem jemného obličej je bílá rouška a kolem ní kruhová svatozář, hlava je skloněna k pravému rameni a směrem dolů. U této hlavy se zachovala pouze obrysová kresba. Mezi hlavami se nachází černý konsekrační kříž. Vzhledem k postavení a vzájemnému natočení obou zachovaných hlav lze hypoteticky předpokládat, že zde byl znázorněn výjev Narození Krista. Malby se nacházejí i na triumfálním oblouku. Nacházejí se zde dvě veliké světecké postavy. Postav jsou zobrazeny frontálně. Pozadí výjevu má modrou barvu, postavy jsou zobrazeny uvnitř ilusivní architektury. Architektura představuje lomený jetelový oblouk, nad kterým je vimperk zdobený kraby a kytkou na vrcholu, po stranách oblouku jsou dlouhé vysoké fiály. Architektura má červenou barvu. Ve spodní části obrazových polí jsou dva okrové pásy zakončující výjev. Postava na západní straně triumfálního oblouku se zachovala v poněkud horším stavu. Vzhledem

---

¹⁵⁴ PEŠINA 1958, 337. Zde je uvedeno, že by se mohlo jednat o postavu sv. Jiří. Světec je obdobně zobrazen ve Zlaté knize hohewartské na fol.4.

k částečně zachované roušce kolem obličeje, lze přepokládat, že se jednalo o světici¹⁵⁵. Světice má kolem hlavy velkou žlutou svatozář, přes tmavě zelené roucho má bílý plášť. Atribut v ruce světice je neznatelný. Světice na východní straně vítězného oblouku je znázorněna na prakticky stejném pozadí. I tato světice má velkou žlutou kruhovou svatozář, kolem hlavy bílou roušku a dlouhý plášť bílé barvy. Světice drží v levé ruce knihu s červeným hřbetem. Hrana vítězného oblouku je směrem do původní lodi kaple lemována červeným pruhem, hrana směrem k presbyteriu je lemována okrovým pruhem, nad nímž se nachází částečně zachovaná zelená akantová bordura. Dochovaná torza nástěnných maleb v kapli lze přiřadit k lineárnímu stylu. V malbách lze nalézt vlivy italské malby, které přišly do Čech přes Rakousko, jedná se například o plastické vrypy uvnitř nimbů, či ikonografii Bolestného Krista. V rámci malířské dílny působilo zde v kapli pravděpodobně několik malířů, ale vzhledem stavu dochování maleb nelze určovat jednotlivé podíly na malbách. Styl maleb je celkem blízký malbám v Průhonicích, jistou souvislost lze také nalézt s nástěnnými malbami v kapli na hradě Houska. Malby vznikly ve druhé čtvrtině 14. století. Malby vznikly patrně za panů z Lipé buď již za Jindřicha z Lipé, zde by se dalo uvažovat o umělci z dvorského okruhu nebo o umělci z okruhu Jindřichovy družky Elišky Rejčky. Malby mohly také vzniknout za synů Jindřicha z Lipé, jako dosti pravděpodobné se jeví, že malby mohly vzniknout na popud jeho syny Pertolda, který byl proboštem vyšehradské kapituly, později se stal nejvyšším maršálkem království a spravoval také rodinný majetek. Ať už byl objednavatelem maleb Jindřich z Lipé nebo jeho syn, malby měly nepochybně i funkci společenské reprezentace.

Literatura: **KNOFLÍČEK 2001**, 120-126. – **PEŠINA 1958**, 335-339. – **RAZIMOVÁ 1997**. – **SHP LIPNICE 1975**. – **SOMMER 1999**, 52-57. **TEKLÝ 1942**. – **TEKLÝ 1955**. – **VÍTOVSKÝ 1976**, 157 – 158. - **WAGNER 1938**. – **WAGNER 1942**.

3. BEČOV NAD TEPLOU (okr. Karlovy Vary)

Hrad a zámek, hradní kaple Zvěstování Panně Marii

Nástěnné malby s náměty: Zvěstování P.Marii, Narození Páně, Klanění Tří Králů, Smrt P.Marie, Korunování P.Marie, Ukřižování, Volto Santo, Bolestný Kristus, Poslední soud, Umučení 10.000 rytířů, sv.Kryštof, fragmenty postav pravděpodobných donátorů maleb,

---

¹⁵⁵ Jakub Vítovský předpokládá, že se jednalo o postavu sv.Kryštofa. viz.**VÍTOVSKÝ 1976**, 157.

symboly čtyř Evangelistů, další fragmenty nástěnných maleb, části polychromie architektonických prvků kaple, iluzivní závěs

Kolem roku: 1370

Fresco secco

Restaurováno: 1991-1993 (Jana Záhořová, Tomáš Záhoř, Tomáš Berger)

geografické umístění objektu: Hrad a zámek Bečov nad Teplou, se nachází na ostrožně nad řekou Teplou ve městečku Bečov nad Teplou, asi 15km od města Karlovy Vary.

nález a restaurování maleb: Nástěnné malby v kapli byly v minulosti patrně zabíleny, možná dokonce překryty několika vrstvami mladších vápenných nátěrů.¹⁵⁶ V období reformace byly nástěnné malby překryty souvislým křídovým nátěrem a byla provedena druhá vrstva maleb. Tyto malby patrně již nepokrývaly všechny stěny kaple. Z této výzdoby se zachovalo pouze několik fragmentů a dva konsekrační kříže v presbytáři kaple.¹⁵⁷ Nástěnné malby byly pravděpodobně již v průběhu 19. století neodborně mechanicky odkryty.¹⁵⁸ Pravděpodobně první zmínka o nástěnných malbách je zpráva Josefa Mockera z roku 1874.¹⁵⁹ Nástěnné malby v kapli, či alespoň některé jejich části zmiňuje i August Sedláček.¹⁶⁰ První podrobnější popis a částečná slohová analýza maleb je od Antonína Matějčka z roku 1931, malby tehdy byly nepochybně odkryty, jejich stav

---

¹⁵⁶ **VÍTOVSKÝ 2001**, 7. - uvádí, že malby byly poprvé překryty novým nátěrem již roku 1400. „Když byla kaple r.1400 vysvěcena, původní malby narušené trhlinami byly překryty krycím nátěrem s konsekračními kříži.“ Což se zdá však velmi brzy po jejich vzniku a malby byly nejspíše jen opraveny a byly vytmeleny trhliny vzniklé ve zdivu.

¹⁵⁷ **HYNEK 2007**, 41 - **ZÁHOŘOVÁ 1991**, 94.

¹⁵⁸ **ZÁHOŘOVÁ 1991**, 95. - „Dle našeho názoru byly malby odkryty kýmisi mechanicky, nejspíše již v průběhu 19.století. Bohužel byla motivem spíše zvědavost a spěch a sejmutí nepředcházelo samozřejmě jakékoliv upevnění, což je samozřejmé. Spolu s vápennými nátěry tehdy byly sejmuty pravděpodobně i kompaktní vrstvy originální malby, pokud se ovšem v dobách těsně před provedením vápenných nátěrů, tedy v 16.století nacházely v nepoškozeném stavu. V literatuře jsou často citovány neukončené pokusy o smytí maleb protestanty, ale dodnes zachovalé kresby i fragmenty dle našeho názoru z čistě technologického hlediska o takovém zásahu příliš nesvědčí. Určitým námětem je spíše úvaha o možném nedokončení všech maleb ve 14.století.“

¹⁵⁹ **SHP BEČOV 1964**, 57-58. - Josef Mocker byl pověřen, aby „podal dobrozdání o stavu kaple na starém hradě a jejích fresek, které byly v chatrném stavu. Mocker ve svém dobrozdání napsal, že gotická kaple slouží v té době jako skladiště obilí. Je rozdělena na dvě patra, při čemž dolní část slouží jako spíž a sklep na mléko. Upozornil, že při provádění nové příjezdové cesty byly zdi kaple otřeseny a dostaly trhliny. Oprava kaple a její malířské výzdoby byla tehdy pisatelem velmi naléhavě doporučena. Avšak v archivním materiálu vrchní správy panství Bečova n.T. se nedochovaly žádné doklady svědčící o nějakých opravách zdiva kaple a jejích maleb.“ spis se nachází v Národním Archivu v Praze, fond PU/R, spis.č.75 z 21.4.1874 /Pilsen/: K.K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale.

¹⁶⁰ **SEDLÁČEK 1903/XIII**. 146. - „V jižní věži nachází se kaple r.1400 založená, pěkná to památka obdélného základu, dvakrát do kříže sklenutá. Pozoruhodné jsou její malby. Na modrém pozadí dně klenutí spatřují se odznaky čtyř svatých evangelistů, kromě toho slunce, měsíc a hvězda. Na jednom svorníku jest erb pánů Oseckých, na druhém ozdoba čtyřech listech. V rozích jsou větvičky s pupeny. Malby na postranných stěnách zašly, jediné znáti lze obrazy sv.tří králův, nad tím Zvěstování P.M. a pastýřům, a na jiném obraze sv.Kryštofa, vše asi z r.1400.“

byl však žalostný.¹⁶¹ Anton Gnirs publikoval v roce 1932 fotografie, na kterých jsou malby také již odkryty, malby důkladně a systematicky popsal.¹⁶² Pokud proběhlo v 19. století nebo v 1. pol. 20. století nějaké restaurování, neexistují o něm žádné zprávy. První zdokumentované restaurování maleb proběhlo v letech 1991-1993, malby restaurovala ak.mal. Jana Záhořová, ak.mal. Tomáš Záhoř, ak.mal. Tomáš Berger. Samotnému restaurování probíhal velmi důkladný restaurátorský průzkum maleb zachovaných v hradní kapli, ale i v ostatních částech starého hradu. Během restaurátorského průzkumu a během restaurování byla průběžně pořizována detailní fotodokumentace. Odborný dozor nad prováděnými restaurátorskými pracemi měla Ludmila Drncová, pracovnice NPÚ ú.o.p. v Plzni a Jakub Vítovský, pracovník NPÚ v Praze. Jednotlivé etapy restaurování byly zdokumentovány ve velmi podrobných restaurátorských zprávách.¹⁶³ Před restaurováním se malby nacházely ve značně poškozeném stavu, prostor kaple byl již delší dobu utilitárně využíván. Kaple byla v průběhu 19. století využívána jako sýpka, v souvislosti s tímto využitím byla stržena panská tribuna u jižní stěny kaple, byl proražen nový vstup, kaple byla přepatrována a byl také proveden odstřel skály u paty kaplové věže. Silná detonace v blízkosti kaple narušila statiku zdiva, vzniklo mnoho prasklin ve stěnách a původní gotické intonako se na mnoha místech oddělilo od podkladu, silně poškozena byla i klenba kaple. Porušením stěn a vnitřních omítek došlo k poškození nástěnných maleb, malby byly poškozeny zatékáním vody. Nástěnné malby měly velmi poškozenou barevnou vrstvu, byla uvolněná a zpráškovatělá. Při restaurování byl nejprve mechanicky očištěn povrch jednotlivých stěn kaple. Poté následovala opakovaná fixáž prováděná žlutkovou emulzí s přísadkou oleje a konzervačních látek. Následně byly odstraněny zbytky vápenných a cementových omítek. Dále následovala povrchová a hloubková injektáž intonaka. Původní gotické intonako je velmi kvalitně provedeno, jeho síla je 0,3 – 0,5 cm, povrch je dobře vyhlazen, bylo nanášeno v pěti horizontálních

---

¹⁶¹ DVUČ I./1931, 267. - „Jakkoliv byly polozičené malby porušeny rukou diletanta, vytaujícího černou barvou

pobledlé kontury, prozrazující zbytky, že tu šlo o výzdobný princip téhož rázu a obsahu jako v Doudlebech. Z velkých nástěnných obrazu rozeznáváme zřetelně Klanění tří králů , Smrt P.Marie, Umučení 10.000 rytířů a obrovitou postavu sv. Kryštofa. Obraz Klanění tří králů jest bezmála shodný s obdobným obrazem nástěnným, i slohová shoda s doudlebskými malbami je značná. Památkami těmi dotýkáme se již období, kdy se končila doba učení a kdy české malířství, osvojivší si z francouzské gotiky přímo i nepřímo vše, co přispívalo k slohovému ustálení práce, počalo hledati orientaci novou, pokoušejíc se o získání nových hodnot formálních z umění italského“. Antonín Matějček malby kladl do souvislosti s malbami v Doudlebech a malby i podobně datoval, tedy kolem 1350.

¹⁶² GNIRS 1932 a, 249 – 262. - GNIRS 1932 b, 29 - 42.

¹⁶³ ZÁHOŘOVÁ 1991 .

vrstvách.¹⁶⁴ Některé uvolněné části původní omítky musely být sejmuty, upraveny a znovu vsazeny na původní místa. Povrchové nečistoty byly odstraňovány bez použití chemických rozpouštědel.¹⁶⁵ Podle provedených podrobných analýz pigmentů byl v kapli použit azurit, malachit, olovnatá běloba, rumělka, minium, uhlová čern, přírodní okry, v pojidle nebyl použit olej. Podkladová černá štětcová malba byla prováděna přímo na omítku a v části kaple na červený nátěr. Nástěnné malby byly provedeny technikou secco.¹⁶⁶

dějiny místa a objektu: Hrad byl pravděpodobně založen na počátku 14. století.¹⁶⁷ Hrad chránil křižovatku dvou důležitých obchodních cest, první spojovala Loketsko s Plzní a druhá byla královská cesta ve středním Poohří s mnoha tržišti a cly, Bečov byl původně také možná celní místo.¹⁶⁸ Hrad vznikl na místě staré slovanské osady. Stavebníkem hradu byl buď panovník, nebo některý člen z mocného rodu Hrabišiců. Tento starý rod měl své državy v celém Podkrušnohoří již od 12. století. Mnozí členové tohoto rodu působili ve vysokých funkcích u dvora.¹⁶⁹ Rod Hrabišiců měl několik větví, Bečovsko a přilehlé majetky patřili pánům z Oseka,¹⁷⁰ jedné z větví tohoto rodu.¹⁷¹ Hrabišici, páni z Oseka patřili v této oblasti k velmi významným fundátorům, založili například cisterciácký klášter v Oseku (patrně roku 1198). Rod pánů z Oseka velmi zbohatl na těžbě drahých kovů, které se oblasti Podkrušnohoří nacházely v hojné míře.¹⁷² Hrad je v roce 1341 doložen v majetku rodu Hrabišiců z Rýzmburka, tehdy se o majetek dělili dva

---

¹⁶⁴ ZÁHOŘOVÁ 1991, 22.

¹⁶⁵ ZÁHOŘOVÁ 1991, 4-7.

¹⁶⁶ ZÁHOŘOVÁ 1991, 45.

¹⁶⁷ MENCLOVÁ 1972/2, 86. – „Fr. Bernau i A. Sedláček kladou první zmínku o Bečově do r. 1314 bez udání pramene.“ – viz. Také HZT IV., 26. – „Připomíná se poprvé jako sídlo Boreše z Oseka a Rýzmburka.“ – Rok 1314 uvádí také KUČA 1996, 58.

¹⁶⁸ HZT IV., 26 - HYNEK 2007, 11. - „Chebsko se stalo svou výhodnou polohou na cestě do německých center – jakými byly Norimberk nebo Schweinfurt – zajímavým teritoriem pro českou šlechtu. Příjmy, které plynuly z cel a kolonizace, vedly k zápasu o Chebsko, vedeném již Přemyslem Otakarem II. Spor byl definitivně vyřešen až roku 1322, kdy toto území získal od Ludvíka Bavorského Jan Lucemburský za pomoc v bitvě u Mühlendorfu a začlenil ho do správního celku českých zemí. Již ve 13. stol. vedly touto oblastí do Chebska dvě významné komunikace. Jižní šla z Prahy do Chebu přes Rakovník, Kynžvart a kolem kláštera v Teplé; severní se táhla z Kadaně na Cheb podél Krušných hor, přes královský hrad Loket. Zdá se, že tyto hlavní tepny byly vzájemně propojeny spojkou vedoucí z Teplé do Lokte přes Bečov nad Teplou.“

¹⁶⁹ HYNEK 2007, 12.

¹⁷⁰ Německé pojmenování Oseka je Riesenburg, proto páni z Riesenburku a později komolené do češtiny Rýzmburku. V literatuře se vykytují různé varianty pojmenování tohoto rodu.

¹⁷¹ VELÍMSKÝ 2002, 39.

¹⁷² Těžba drahých kovů byla vázána na privilegia, která uděloval panovník, velmi často docházelo ke sporům ohledně těžby.

HYNEK 2007, 12 - SEDLÁČEK 1903/XIII. 147. - 31.7.1354 udělil Karel IV. privilegium bratrům Borešovi a Slávkovi z Riesenburku, byly jim přiznány užitky z dolování zlata a stříbra, s týdenním užitkem 50 kop grošů českých na dobu 12 let.

synové Boreše z Rýzmburka, Boreš mladší a Slávek.¹⁷³ Pánem bečovského panství se stal starší z bratrů Boreš, uváděný jako Boreš V. Boreš V. vykonával funkci zemského sudí (1360-1370), v letech 1367-1368 byl zemským hejtnanem v Horní Falcí, v letech 1371 - 1371 hejtnanem v Chebu, na hradě tedy mnoho nepobýval a správou hradu byl pověřen farář Ondřej.¹⁷⁴ Boreš V. zemřel po roce 1385, panství zdědili jeho synové Boreš st.VII. a Boreš ml.IX. Ti udělili v roce 1399 osadě pod hradem Bečov městské právo, nový erb, a další výsady.¹⁷⁵ V tomto období získalo hradní jádro již prakticky definitivní podobu. Bratři také založili nový oltář Navštívení P.Marie¹⁷⁶ v hradní kapli. Ta byla pravděpodobně poškozena zemětřesením, po opravách byla v roce 1400 nově vysvěcena.¹⁷⁷ K tomuto oltáři byl dosazen farář z pražské arcidiecéze, Mikuláš ze Šlovic, kterému měl být vyplácen plat 10 grošů ročně.¹⁷⁸ Na konci 14. století začíná však mocný rod upadat, roku 1407 prodali Boreš XIII. a Boreš XIV. své panství Oldřichovi z Házmburka, ten prodal panství v roce 1411 Jindřichovi II. z Plavna. Rod pánů z Plavna byl sňatky spřízněn s původními majiteli panství Rýzmburky. V letech 1412 – 1427 patřil hrad a panství Jindřichovi III. z Plavna, ten byl velitelem katolických pánů na Plzeňsku, byl horlivým bojovníkem proti husitům a těmito boji postupně vyčerpal rodový majetek.¹⁷⁹ V roce 1427 byl Jindřich II. z Plavna nucen zastavit hrad Bečov, hrad dostal do zástavy Erkinger ze Sensheimu. V roce 1430 byl hrad a městečko obléhán husitskými vojsky pod vedením Jakoubka z Vřesovic, hrad byl dobyt, vypleněn a vypálen.¹⁸⁰ Jelikož páni z Plavna hrad nevyplatili, ani na něj nepřispívali, prodal ho Erkinger ze Sensheimu svému zeti Matyášovi Šlikovi z Holíče.¹⁸¹ Hrad poté krátce držel Petr ze Šternberka.¹⁸² V roce 1453 vyplatil Bečov Jindřich III. z Plavna, ten se pro svou katolickou víru dostal do konfliktu s králem Jiřím z Poděbrad. Byl uvězněn a hrad měl v roce 1473 v držení

---

¹⁷³ MENCLOVÁ 1972/2, 86. – Tito bratři jsou připomínáni i v listině z roku 1354 viz.pozn.č.17

¹⁷⁴ HYNEK 2007, 17. – „, Je možné předpokládat, že k danému roku byly již na hradě vysvěcená kaple, kde duchovní vykonával služby.“

¹⁷⁵ KUČA 1996, 57.

¹⁷⁶ POLC 1994, 32-33, 302 – 304. - Svátek Navštívení P.Marie byl zaveden na 28.4. v diecézích legace. pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna v roce 1386. Pro celou církev byl zaveden na 2.7.1389.

¹⁷⁷ LE VI., 163. - LC VI., 20 - HYNEK 2007, 18.

¹⁷⁸ LE VI., 163. – Toto je doloženo listinou z 10.5.1400

¹⁷⁹ HYNEK 2007, 19 -20. - HZT IV., 27.

¹⁸⁰ KUČA 1996, 58. - SEDLÁČEK 1903/XIII. 147- 148. – Na hradě byla na podzim roku 1430 po domluvě s biskupem Würzburským shromážděna početná vojenská posádka, čítající 100 koní a 100 mužů ve zbroji. Tato posádka měla být základem křižácké výpravy proti husitům.

¹⁸¹ KUČA 1996, 58 - HZT IV., 27.

¹⁸² KUČA 1996, 58 - HZT IV., 27. - SEDLÁČEK 1903/XIII., 148. - Per ze Šternberka byl manžel Anny, vnučky Erkinger ze Sensheimu.

Bohuslav ze Švamberka, po tomto roce se hrad opět objevuje v majetku pánů z Plavna.¹⁸³ V roce 1495 prodali páni z Plavna hrad a panství Pluhům z Rabštejna. Za Pluhů z Rabštejna byla provedena pozdně gotická až raně renesanční přestavba hradu, vzniklo také nové hradní křídlo tzv. Pluhovské domy. S přestavbou bývá spojováno stavitele Wendela Rosskopfa, jenž byl žákem Benedikta Rieda.¹⁸⁴ Finance na přestavbu získali Pluhové z těžby vzácných kovů. Pluhové z Rabštejna měli hrad v držení až do roku 1547.¹⁸⁵ V roce 1547 byl majetek Kašpara Pluha z Rabštejna a tedy i bečovské panství zkonfiskováno Ferdinandem I. Po konfiskaci bylo bečovské panství dáváno velmi často do zástavy. Těsně po konfiskaci bylo dáno do zástavy Jindřichovi IV. z Plavna.¹⁸⁶ Po smrti Jindřicha IV. z Plavna dostal panství do zástavy roku 1558 Jindřich Šlik z Holíče. V letech 1573 – 1577 bylo panství dáno císařem Maxmiliánem II. do zástavy městu Bečov.¹⁸⁷ V letech 1577 – 1597 měl hrad v zástavě Šebestián Šlik z Holíče. V letech 1597 – 1620 byla zástavním držitelem město Slavkov. Roku 1624 bylo panství prodáno císařskému sekretáři Gerhardu Questenberkovi.¹⁸⁸ V roce 1648 byl hrad přepaden švédským generálem Königsmarkem, hrad byl dobyt, těžce poškozen a od té doby již nesloužil jako panské sídlo a byl využíván k hospodářským účelům.¹⁸⁹ V roce 1752 vymřel rod Questenberků a bečovské panství přešlo na jejich příbuzného Dominika Ondřeje z Kounic a Rittenberka.¹⁹⁰ Za tohoto majitele byla dokončena stavba barokního zámku na místě bývalého předhradí. Roku 1813 prodal Alois Kounic panství i se vším příslušenstvím belgickému rodu Beaufort – Spontin. Tento rod spravoval panství až do roku 1945. Jindřich Maxmilián Eugen Beaufort – Spontin, poslední z majitelů, spravoval Bečov a přilehlé panství do roku 1945, v tomto roce byl odsunut z tehdejšího Československa a na jeho majetek byla uvalena státní správa. Zámek a přilehlé panství bylo nejprve pod správou Národního pozemkového fondu při Ministerstvu zemědělství, od roku 1947 spravovala zámek Národní kulturní komise.¹⁹¹ Budovy starého hradu byly

---

¹⁸³ HYNEK 2007, 21 -22 - KUČA 1996, 58 - SEDLÁČEK 1903/XIII., 149.

¹⁸⁴ MENCLOVÁ 1972/2, 466.

¹⁸⁵ KUČA 1996, 58.

¹⁸⁶ HYNEK 2007, 24 - KUČA 1996, 58 - SEDLÁČEK 1903/XIII., 150.

¹⁸⁷ HZT IV., 28.

¹⁸⁸ HZT IV., 28 - KUČA 1996, 58. – „ roku 1624 zástavně, od roku 1630 dědičně“

¹⁸⁹ SHP BEČOV 1964, 38.

¹⁹⁰ HZT IV., 28 - SHP BEČOV 1964, 46 – 48. – císařovna Marie Terezie potvrdila Dominiku Ondřeji z Kounic dědičné držení Bečova.

¹⁹¹ SHP BEČOV 1964, 60. – Ani tento správce však nezačal s opravami v areálu hradu a zámku ba naopak. „Národní kulturní komise likvidovala vnitřní zařízení zámeckých budov a v roce 1950 byly zámecké objekty Bečova dány do správy Jáchymovským dolům, n.p. Jáchymov, s účelem zřídit zde učňovský internát.“ Teprve později bylo přikročeno k dílčím opravám v areálu, v roce 1956 byly střechy budov starého hradu pokryty novou břidlicovou krytinou. Část objektu v roce 1963 vyhořela.

na počátku 60. let 20. století předány k užívání Památníku národního písemnictví.¹⁹² V roce 1969 byl objekt hradu a zámku předán Národnímu památkovému ústavu v Plzni, od této doby jsou jednotlivé budovy areálu postupně rekonstruovány. Zámecká část je zpřístupněna veřejnosti, budovy starého hradu nikoli.

architektura hradu: Hrad se nachází na vysoko umístěné protáhlé ostrožně nad hlubokým údolím řeky Teplé. Hrad byl přístupný pouze od jihu, v jižní úzké šíji byl vylámán příkop. Dispozice původního hradu byla dvojdílná, předhradí se nacházelo na jihu a samotný hrad s obytným jádrem na severu. O podobě předhradí nevíme mnoho, ale ani nejstarší podoba jádra hradu není přesně známa.¹⁹³ Půdorys hradu byl protáhlý, hrad byl chráněn obvodovou hradbou. Na jihu bránil vstup do hradu válcový bergfrit. Na severu stála na nejvyšším a také nejlépe chráněném místě hranolová věž a u ní dnes již zaniklý původní palác. Umístění a ani přesnou polohu paláce neznáme. Do hranolové věže v jádře hradu byla kolem poloviny 14. století vložena kaple. Názory na nejstarší situaci hradu se různí.¹⁹⁴ Kolem poloviny 14. století byla do severozápadní části jádra hradu vložena mohutná obytná věž.¹⁹⁵ Donjon se svou velikostí a vnitřním členěním vymyká z kontextu tehdejších obytných hradních věží u nás.¹⁹⁶ Mezi tímto donjonem a tzv. kaplovou věží vzniklo spojovací křídlo.¹⁹⁷ Před rokem 1400 byla upravena i hradní kaple a r. 1400 byla vysvěcena ke cti Navštívení P.Marie. Do podoby celého hradu zasáhla výrazně pozdně gotická a raně renesanční přestavba datovaná a provedená mezi lety 1502 - 1547.¹⁹⁸ V donjonu vznikly kamenné příčky, spojovací křídlo bylo zvýšeno, vznikly nové komunikační trasy. Vznikl také nový palác u hradby v jihovýchodní části jádra, tzv. Pluhovské domy. Přestavba hradu za Pluhů z Rabštejna vtiskla hradu podobu, kterou si zachoval víceméně dodnes. Hrad později ztratil svou rezidenční funkci a další stavební úpravy, které byly v areálu starého hradu prováděny, měly již jen udržovacího charakteru a jednotlivé budovy byly využívány pro hospodářské účely. Po třicetileté válce byl hrad poškozen a byly provedeny některé opravy.¹⁹⁹ V 17. století a v 18. století došlo k postupnému odbourání bergfritu, byly také upravovány některé stropy a vstupy

---

¹⁹² SHP BEČOV 1964, 61. – Po blíže nespecifikovaných adaptacích zde měla být zřízena literární galerie Karlovarska a depozitáře. K tomuto využití naštěstí nedošlo.

¹⁹³ DURDÍK 2000, 53.

¹⁹⁴ HYNEK 2007, 35.

¹⁹⁵ ANDERLE 2002, 98.

¹⁹⁶ DURDÍK 2000, 54. - ANDERLE 2002, 98. – „donjon náleží k největším u nás, mírou zachování nad nimi vyniká. Z řady známých případů vybočuje také tím, že počáteční etapou výstavby byly též prostory jeho spodních podlaží, včetně přízemí, určen jako obytné.“

¹⁹⁷ DURDÍK 2000, 53.

¹⁹⁸ DURDÍK 2000, 53. - ANDERLE 2002, 80. - HZT IV., 28.

¹⁹⁹ ANDERLE 2002, 102.

v jednotlivých budovách. Celkový stav hradu nebyl nikterak valný a hrad je popisován jako pustý.²⁰⁰ V roce 1753 si nechal tehdejší majitel bečovského panství Dominik Ondřej z Kounic a Ritenberka na místě bývalého předhradí postavit barokní zámek, k zámku vede barokní most, který nahradil původní padací most.²⁰¹ V 60. letech 19. století chtěl majitel hradu Alfréd Beaufort – Spontin, nechat přestavět hrad a zámek v Bečově na reprezentativní sídlo rodu. Projekt přestavby měl vypracovat vídeňský architekt August von Sicardburg, ten však pro zaneprázdněnost doporučil architekta Josefa Zítka. Josef Zítek vypracoval podrobný projekt, budovy zámku i starého hradu měly být zcela přestavěny a měly dostat novorenesanční podobu.²⁰² K této razantní přestavbě naštěstí nedošlo.

architektura kaple: Hradní kaple je vložena do spodní části tzv. Kaplové věže. Tato hranolová věž sloužila původně patrně jako obytná a obranná složka hradu a kaple do ní byla vložena dodatečně, až po vzniku mladšího mohutného donjonu. Doba, kdy byla kaple do věže vložena, je stále ještě nejasná, bývají uváděna 30. léta 14. století,²⁰³ či doba kolem poloviny 14. století.²⁰⁴ Kaple byla pravděpodobně původně zasvěcena ke cti Panny Marie. Před rokem 1400 došlo v oblasti k zemětřesení a na stěnách a klenbě kaple se objevily závažné statické problémy. Kaple byla opravena a roku 1400 vysvěcena ke cti Navštívení Panny Marie.²⁰⁵ Kaple má tvar nepravidelného obdélníku, zaklenuta je dvěma obdélnými

---

²⁰⁰ SHP BEČOV 1964, 60.

²⁰¹ HZT IV., 28.

²⁰² SHP BEČOV 1964, 52 – 55. – po dobu třiceti let se vedla korespondence mezi Josefem Zítkem a Alfredem Beaufort-Spotin o zaplacení honoráře za projekt přestavby. Honorář byl neustále snižován. Josef Zítek tento projekt několikrát úspěšně vystavil na výstavách.

²⁰³ MENCLOVÁ 1972/2, 85-86. - DURDÍK 2000, 53.

²⁰⁴ ANDERLE 2001, 80-81. - VÍTOVSKÝ 2001, 2 .

²⁰⁵ ZÁHOŘOVÁ 1991, 5. - VÍTOVSKÝ 2001, 3-5. - ANDERLE 2001, 80 – 85.

Jakub Vítovský poukazuje na pravděpodobnost, že hrad Bečov měl nejspíše kaple dvě, a to dokonce fungující souběžně. – „Uměleckohistoricky nejdůležitější zvláštností hradu Bečov je však jeho dvoukaplový sakrální obsah. Jde o to, že na Bečově vznikly dvě svatyně, z nichž první, soukromá, byla zřízena během stavby kolem r.1331 přímo v obytném paláci. Druhá veřejná, byla v letech 1352 – 1357 dodatečně vestavěná do hradní věže.“ Za prostor druhé kaple (první podle předpokládaného data vzniku) lze označit prostor na jihozápadní straně v druhém patře obytného paláce, zde byly během restaurátorského průzkumu objeveny na špaletě jednoho z oken dva ryté kříže, které by bylo možné považovat za konsekrační. - ZÁHOŘOVÁ 1991,65.

Dle mé zkušenosti je dvoukaplový koncept u našich hradů poměrně vzácný. Takováto situace se vyskytovala například na biskupském hradě Horšovský Týn, kde jedna kaple sloužila téměř jen jako soukromá kaple biskupa a druhá větří kaple sloužící ostatním obyvatelům hradu a možná i městečka. Také na hradě Jindřichův Hradec se vyskytuje dvoukaplový koncept, opět menší soukromá oratoř majitele hradu a větší kaple sloužící i dalším obyvatelům hradu. Hrad s větší počtem kaplí je samozřejmě také královský hrad Karlštejn. Na našem území existují i městské vícekaplové královské rezidence, například dům Václava II.v Brně, nebo Pražský dům U zvonu. Dvoukaplová dispozice hradů vznikala buď z nutnosti oddělit soukromou kdykoliv přístupnou oratoř majitele hradu (panovník, biskup) od provozu sakrálního prostoru, který sloužil ostatním obyvatelům hradu (některé hradní kaple plnily funkce farních kostelů pro celá předhradí i přilehlá městečka), nebo jako nápodoba dvorského okruhu. Soukromá kaple (oratoř) má většinou menší rozměry, nebo se jedná o arkýřovou či výklenkovou kapli, kdežto kaple přístupná i dalším obyvatelům hradu je samozřejmě větších rozměrů a je

poli křížové klenby bez přípor. Klenba je zděná z cihel, obvodové stěny kaple jsou z lomového kamene. Svorníky klenby jsou plasticky zdobeny. Svorník blíže severní stěně (původnímu presbytáři) je zdoben plastickým erbem rodu Rýzmburků (Riesenburků) – hrábě držené rukou z pravé strany.²⁰⁶ Na druhém svorníku jsou znázorněny čtyři stylizované vinné listy seskupené do kříže. Tento svorník může mít souvislost s tím, že Rýzmburkové pocházeli z Oseka a tam také založili cisterciácký klášter. Obdobné motivy s vinným listovým lze nalézt v cisterciáckém prostředí, u nás například ve Vyšším Brodě na portálu vedoucím do sakristie, na portále kaple Andělů strážných ve Zlaté Koruně, či přímo v Oseku na hlavicích portálu v křížové chodbě. Čela klenby jsou hrotitá, žebra klínovitě vyžlabená a v koutech spočívají na kuželových konzolách. Pole klenby jsou rozdělena příčným žebrem, toto žebro dosedá na kružbové konzoly. Klenba kaple je vystavěna z cihel, zdi jsou z lomového kamene. Prostor kaple nebyl (není) orientován. Původní presbyterium se nachází u severní stěny kaple, oltářní mensa se nacházela v ose této stěny. K jižní stěně kaple byla přistavěna panská tribuna, na níž vedlo schodiště z přízemí kaple. Prostor pod touto tribunou byl zaklenut dvěma poli křížové klenby s půlkruhovými čely. Prostor pod tribunou sloužil pravděpodobně jako hrobka. Usuzuje se tak podle otisku tumby na západní stěně.²⁰⁷ Tribuna byla stržena v 19. století v souvislosti s jiným využitím kaple. Nynější vstup do kaple vede ve spodní části jižní stěny, tento vstup vznikl v 19. století. Původní středověký vstup do přízemí kaple vedl přibližně uprostřed východní stěny, tento vstup byl zazděn v 19. století, v souvislosti s využíváním kaple jako sýpky.²⁰⁸ Zbytky dvou původních vstupů do kaple se zachovaly také na východní a západní stěně. Na vnější východní stěně se zachoval zbytek vstupu asi 3m nad úroveň skalního masivu, tento vstup vedl do kaple z přilehlé hradební zdi. V západní stěně kaple se nacházel vstup, který vedl do spojovacího křídla hradu. U těchto vstupů není jisté, zda byly používány i po vložení kaple do věže, nebo zda s vložением kaple naopak zanikly.²⁰⁹ Kaple je osvětlena jedním velikým hrotitým kružbovým oknem v ose severní stěny. Toto okno se nachází na původním místě, původní menší a níže položené gotické okno bylo kolem roku 1400 zvětšeno, zřejmě v souvislosti s rekonstrukcí kaple a jejím

---

opatřena panskou tribunou pro majitele hradu. Na hradě Bečov by případná dvoukaplová situace mohla souviset s využitím prostoru kaple v Kaplové věži jako rodové hrobky.

²⁰⁶ **MENCLOVÁ 1972/2**, 86. – Tento znak páni z Rýzmburku, černé hrábě o sedmi špicích v bílém poli, používali do roku 1360. Tento erb je vymalován na hradě Lauf u Norimberka (tento hrad nechal postavit Karel IV.), erb je zde umístěn mezi ostatními erby významné šlechty císařského dvora. Od druhé poloviny 14. století užívali páni z Rýzmburku erb dělený na čtyři pole, kde se střídal krácející lev a znamení hrábí.

²⁰⁷ **ANDERLE 2002**, 81 – 82.

²⁰⁸ **ANDERLE 2002**, 77.

²⁰⁹ **ANDERLE 2002**, 79 – 80.

novým vysvěcením. Kružba okna byla v 19. století nahrazena replikou.²¹⁰ Druhý okenní otvor, který osvětluje kapli, se nachází v severovýchodním rohu kaple, toto okno je původní středověké a je obdélné. Na stěnách kaple byly při posledním restaurátorském průzkumu objeveny části ještě dalších okenních otvorů, u nich však není jasné, kdy vznikly a zanikly. Nynější podlaha kaple je z 19. století, podlaha je ze širokých prken, spočívá na nerovném skalním povrchu, který je doplněn zásypem.²¹¹

Již zmíněné nástěnné malby se nacházejí na všech stěnách, přecházejí na ostění oken, nacházejí se i na klenbě kaple. Na malbách v kapli jsou znázorněny náměty christologické, mariánské a náměty ze života světců. Ve spodní části maleb obíhal kolem zdí iluzivní závěs červené barvy, jehož části se zachovaly. Nad tímto závěsem se nacházel pás s vegetabilním ornamentem, jehož části se také zachovaly.

V severní části kaple, tedy v prostoru bývalého presbytáře jsou nástěnné malby umístěné ve třech horizontálních pásích, tyto pásy jsou oddělené užším pruhem malby s vegetabilním vzorem. Na stěnách v jižní části kaple (bývalé lodi) již nejsou malby řazené do horizontálních pásů, nacházejí se zde jednotlivé rozměrnější výjevy.

Na klenbě jsou v kápích znázorněny symboly čtyř Evangelistů. Dále slunce, měsíc, hvězdy. Jednotlivé architektonické prvky klenby jsou zdobeny mramorováním červenou a zelenou barvou. Klenební čela jsou po obvodě zdůrazněna červenou linkou. Ostění oken a zazděného vchodu na východní straně je orámováno červeně.

Malby jsou na mnoha místech poškozeny trhlinami ve stěnách a klenbě kaple. Na malbách také zanechalo stopy nešetrné odstranění vápenných nátěrů v 19. století, a následné ponechání maleb bez zásahu restaurátora. Malby byly také poškozeny dodatečným prorážením a zazdíváním okenních a vstupních otvorů. Schází prakticky celá vrchní vrstva malby. I přes veškerá poškození vyniká monumentálnost výjevu a kvalita

---

²¹⁰ **ANDERLE 2001**, 80 – 85. - „Ostění je osazeno v souladu s předešlým stavem do vnější líce. Dva díly jednoduché poparléřovské kružby, které dnes leží na podlaze kaple, odpovídají rozměrům otvoru.“... „Původní forma tohoto okna nahradila menší, rovněž nejspíše hrotité okno členěné svislým prutem, které prodělalo nějakou vážnou statickou poruchu společně s kaplí.“... „Před rokem 1400 byla věž potrhána předpokládaným zemětřesením.“

ZÁHOŘOVÁ 1991, 5. - Zde je popsáno, že již v období gotiky po vzniku první malířské výzdoby vznikly a byly vytmeleny trhliny ve stěnách kaple. Příčina statické poruchy kaple nebyla bezpečně zjištěna, ale mohlo se jednat o zemětřesení, vzhledem k tomu, že hrad se nalézá v oblasti seismické aktivity. Po opravách byla kaple znovu vysvěcena roku 1400.

²¹¹ **ANDERLE 2002**, 81.

Pod touto podlahou byl v roce 1985 objeven značně poškozený románský relikviář sv. Maura. Tento relikviář je po dlouhém a pečlivém restaurování vystaven v budově barokního zámku.

maleb, která ovšem nedosahuje úrovně malby dvorského okruhu. O pigmentech použitých zde v kapli jsem se již zmínila v části věnované nálezů a restaurování maleb.

V presbytáři kaple se nacházejí výjevy z mariánského a části christologického cyklu. Na severní stěně kaple jsou malby rozdělené do tří horizontálních pásů. Na v prostředním nejširším pásu se nachází rozměrný výjev Zvěstování P.Marii. V nejvyšším poli malby je zobrazeno Ukřižování Krista. Nejnižší pás maleb byl tvořen již zmíněným iluzivním závěsem. Závěs má červenou barvu, jeho výška je přibližně 2 metry, na závěsu jsou linky drapérie naznačeny tmavší červenou barvou. Na závěsu se nacházelo dnes již málo zřetelné zdobení pomocí šablony.²¹² Ze závěsu v nejnižším pásu se zachovala část na levé straně zdi, na této části zdi se zachoval i konsekrační kříž.

Výjev Zvěstování P.Marii je rozdělen oknem v ose stěny rozdělen na dvě části, okno je sice v horní části novější, ale i v původní koncepci maleb byl výjev rozdělen. Na částečně zchovalých špaletách původního okna se zachovaly fragmenty stojících postav. Výjev je na horním i dolním okraji ohraničen páskem s vegetabilním vzorem. Na pravé straně od okna stojí P.Marie, nad hlavou P.Marie je znázorněn stylizovaný baldachýn. P.Marie má ruce zkřížené na prsou, hlavu má nachýlenou k pravému rameni. P.Marie má téměř nezřetelný obličej, který lemují dlouhé světlé vlasy, kolem hlavy má svatozář. Jednoduché roucho P.Marie má tmavou barvu, přes něj má plášť jehož látka má nazelenalou barvu a jeho látka je zdobena jednoduchými šestilistými květy, vytvořenými šablonou. Od okna, z levé strany přilétá k hlavě P.Marie holubice Ducha svatého. Na levé straně okna je zobrazen Archanděl Gabriel. Postava anděla je zobrazena pod stylizovaným baldachýnem, pozadí výjevu je téměř černé. Anděl pokleká, hlavu otáčí k P.Marii, křídla má rozepjatá a právě dosedá na zemi. Detaily obličeje anděla se nezachovaly. Pravou ruku má pozdviženou v gestu pozdravení, levou rukou přidržuje nápisovou pásku s dnes již nečitelným textem Zvěstování. Anděl má bílé roucho zdobené černým šablonovým vzorem drobných kvítků, přes roucho má hnědý plášť, na nohou má zelené punčochy a černé střevíce s delší špičkou. Za P.Marií a za Archandělem Gabrielem jsou zachovány fragmenty dvou postav menšího měřítka a bez svatozáří. Tyto postavy mohly pravděpodobně znázorňovat donátory maleb.

Ve spodní části špalety z části zazděného okna se zachoval na každé straně fragment postavy. Jedná se jen o spodní části těl postav, obě postavy mají dlouhé bílé spodní roucho

---

²¹² HYNEK 2007, 44. – zdobení mělo podobu stylizovaných růžových květů

a přes něj zelený plášť zdobený šablonovým vzorem, u postavy na levé části špalety se zachovala meče. Případné určení postav může být pouze hypotetické.²¹³

Na nejvyšším pásu maleb se nacházela rozměrná malba Ukřižování. Pozadí výjevu je načervenalé. Tento výjev je silně poškozen. Ve středu výjevu je kříž s Kristem, který má široce roztažené ruce přibité ke kříži, hlavu nakloněnou k pravému rameni, kolem hlavy má nimbus. Postava Krista je znázorněna černou linkou, barva se nezachovala. Spodní část Kristova těla se nezachovala. Z postavy P.Marie po Kristově pravici se dochovala pouze část hlavy s rouškou a svatozáří, opět jen v kresbě. Z postavy sv.Jana Evangelisty na druhé straně se zachovala je spodní část jeho těla, vedle tohoto fragmentu je ještě zachována spodní část těla setníka (nohy a štít).

Na západní stěně bývalého presbytáře jsou malby poškozeny proražením novějšího okna, malby jsou poškozeny také pozůstatky přepatrování kaple v 19. století. Malba je opět rozdělena do tří pásů umístěných nad sebou, jednotlivé pásy jsou odděleny užším pruhem malby s vegetabilním dekorem. Ve spodní části stěny je iluzivní závěs, barvou a vzorem totožný se závěsem na oltářní stěně. Nad tímto závěsem se téměř u středu stěny nachází další konsekrační kříž. Na prostředním pásu malby se nachází rozměrný výjev Klanění tří Králů, na nejvyšším pásu je zobrazeno Narození Páně.

Výjev Klanění tří Králů, je zasazen pod iluzivní kružbovou arkádu, ve spodní části malby je hnědočervenou barvou znázorněn terén. Na pravé části výjevu je zobrazena trůnící P.Marie, která má na klíně Ježíška. Nad trůnící P.Marií je zobrazena stříška s baldachýnem. Jeden z králů pokleká P.Marii k nohám, další dva stojí v levé části výjevu. Postava P.Marie je natočena směrem k přicházejícím králům. P.Marie je zobrazena v šatech hnědé barvy, přes ně má světlý dlouhý plášť, kolem hlavy má svatozář, vlasy jsou zahaleny bílou rouškou. Ježíšek na klíně P.Marie je nahý, kolem hlavy má nimbus, ručky vztahuje k daru, který mu nabízí klečící král. Postava klečícího krále je poškozena a zachovala se pouze část jeho trupu a rukou. Tento král má světlé roucho, původně asi zdobené šablonovým vzorem, pravou rukou podává svůj dar - kalich a levou rukou odklápí z kalicha víčko. Tento král byl pravděpodobně tradičně zobrazen jako nejstarší.²¹⁴ Další z králů stojí mírně rozkročen, otáčí se na krále na levé straně výjevu a levou rukou mu ukazuje směrem vzhůru, kde byla zřejmě zobrazena dnes již nedochovaná Betlémská

---

²¹³ **HYNEK 2007**, 45. – „Z dobových analogií lze uvažovat, že se mohlo jednat buď o dvojici svatých panen (sv.Kateřina Alexandrijská či sv.Markéta), nebo je také možné, že se jednalo o pandánová apoštolská knížata Petra a Pavla.“

²¹⁴ Tři Králové byli často znázorňováni jako spodobnění tří lidských věků. Klečící král býval zobrazován jako stařec, druhý král jako střední věk a poslední král jako mladík. Viz také **ROYT 2007**, 110 – 113.

hvězda. Král má na robě kratší šaty se zbytky květinového šablonového vzoru. Přes šaty má hnědý plášť, který vytváří vpředu na těle mísovité záhyby, pod rukama dlouhé cípy, plášť má širší bílý límec u krku. Obličej krále je nezřetelný, zachovala se jen jeho obrysová linie a krátké vlasy, které ho lemují. Král má na hlavě liliovou korunu se špičatou zahnutou čepicí uprostřed. V pravé ruce drží kalich. Poslední z králů je rovněž lehce nakročen, jeho pohled směřuje k pravé části výjevu. Oděv tohoto krále se prakticky shoduje s předchozím králem, i koruna na hlavě má stejnou podobu. I tento král drží nádobu s víčkem podobnou kalichu.

Na nejvyšším pásu maleb je zobrazeno Narození Páně. Výjev je silně poškozen a zachované fragmenty jsou velmi špatně čitelné. V levé části bylo znázorněno Zvěstování pastýřům a na pravé části Narození Páně. Na pravé straně obrysové linie zachovala část přístřešku s pultovou střechou podpíranou čtyřmi sloupky. V tomto přístřešku leží Ježíšek a nad ním se sklání vůl a osel. Na levé straně výjevu jsou zachované fragmenty dvou pastýřů s ohnutými holemi a nad nimi anděl s nečitelnou nápisovou páskou.

Východní stěna bývalého presbytáře byla zdobena také malířskou výzdobou rozvrženou do tří horizontálních pásů. Spodní část stěny je prolomena dvěma novodobými okny, na pravé straně je zazděné původní středověké okno později rozšířené na vchod. Ve spodní části stěny jsou veliké plomby. Ve spodní části se nacházel iluzivní závěs, jako na ostatních stěnách presbytáře, nad ním je výjev Smrt P.Marie a na nejvyšším pásu je znázorněno Korunování P.Marie.

Výjev Smrt P.Marie se nachází na pravé straně prostředního pásu maleb. Zesnulá P.Marie leží na horizontálně umístěných márách, po jejichž obvodu je znázorněna drapérie, kolem lůžka jsou zobrazeni Apoštolé a uprostřed nich Kristus s duší P.Marie. Ležící postava P.Marie je oděna do tmavých šatů, přes které má světle hnědý plášť. Obličej má klidný výraz, hlava zavinuta do bílé roušky, kolem hlavy svatozář. Ruce P.Marie jsou překříženy. Apoštolé obklopují horní část lůžka(már) P.Marie ve dvou řadách nad sebou, jejich oděvy jsou většinou jednoduše znázorněny, jejich roucha jsou prostá, bez zdobení. Znázornění jsou bez atributů, někteří v podpaždí přidržují knihy, kolem skloněných hlav mají svatozáře. Všichni Apoštolé upírají svůj zrak k zesulé P.Marii. Jediní dva bezpečně určitelní jsou sv. Petr a sv.Jan. Sv.|Petra u hlavy P.Marie, je možné ho určit podle typické tonzury. Sv.Petr má světlé roucho, přes ramena znázorněnu zkříženou kněžskou štolu. V levé ruce drží otevřenou knihu, z které předčítá modlitby za

mrtvé.²¹⁵ Uprostřed řady Apoštolů je zobrazen Kristus držící duši P.Marie. Kristus má světlé roucho a přes něj tmavý plášť sepnutý pod krkem. Kristus má na hlavě liliovou korunu, kolem ní je zobrazena svatozář. Kristus sklání hlavu k duši P.Marie, která je znázorněna jako drobná postavička se sepjatýma rukama v bílém rouchu sedící na jeho pravém předloktí. V levé ruce drží Kristus žezlo. Nad Kristovou hlavou se z každé strany slétá dvojice andělů, kteří vztahují ruce k duši P.Marie. Vedle postavy Krista je znázorněn sv.Jan, jeho mladistvý obličej vzhlíží ke Kristovi. V ruce drží ciborium či kadidelnici.

Na pravé straně od výjevu se nachází zazděné gotické okno. Nad tímto oknem se nacházejí čtyři světská poprsí, zobrazená ve výklencích zdi zakončené na pravé straně bránou. Postavy jsou zobrazeny frontálně, jsou prostovlasé a bez svatozáří. Otázkou je co tento výjev znázorňoval a zda pokračoval i na okenní špaletě.

Na nejvyšším pásu maleb je znázorněno Korunování P.Marie. Tento výjev je zrovna jako na protější stěně umístěné Narození Páně silně poškozen a zachovala se jen část černé kresby na červeném podkladě. Uprostřed výjevu je znázorněn veliký trůn zdobený architektonickými prvky. Trůn je zastřešen baldachýnem, po stranách je trůn zdoben několika fiálami, ve spodní části trůnu jsou zobrazena dvě pravoúhlá okénka. Na levé straně trůnu je zřetelná část sedící P.Marie se sepjatýma rukama. Na pravé straně se zachoval fragment Krista, který pravou rukou korunuje P.Marii a v levé ruce drží žezlo. Pod trůnem sedí z každé strany jeden lev, jako aluze na Trůn Šalamounův.²¹⁶ Po stranách trůnu je znázorněn sv.Petr a sv.Pavel, Petr po straně Krista, Pavel na straně u P.Marie.²¹⁷ Na popředí výjevu je znázorněna stylizovaná tráva s květy.

V lodi kaple jsou znázorněna christologická témata a výjevy z legend světců, devoční typy obrazů. Jednotlivé výjevy nejsou provázány, narozdíl od presbytáře se malby nenaházejí ve třech horizontálních pásech, ale jsou to veliké solitérní výjevy.

Na jižní stěně kaple je nad prostorem zbourané panské tribuny znázorněn Poslední Soud. Po zbourané tribuně je na zdi patrný otisk, prostor pod tribunou byl vymalován červenou barvou. Těsně nad tribunou se nacházel iluzivní závěs jako v presbytáři kaple, části tohoto závěsu se zachovaly. Nad iluzivním závěsem je znázorněn rozměrný výjev Posledního Soudu. Ve středu výjevu se nachází původní okno, dnes zazděné. Výjev se nachází na modrozeleném pozadí. Uprostřed výjevu (nad zazděným oknem) je frontálně

---

²¹⁵ ROYT 2007, 267 – 269.

²¹⁶ ROYT 2007, 277. – „, Na Šalamounově trůnu bývá ve středověku zobrazována Panna Maria (např. Madona Kladská, kol.1344, Berlin, GG), vzývaná v litaních jako „Stolice moudrosti“ (Sedes sapientiae) či „Trůn Šalamounův“ (Thronus Salamoni).

²¹⁷ HYNEK 2007, 48.

zobrazen Trůnící Kristus, po Kristově pravici klečí P.Marie, po levici sv.Jan Křtitel, jako přímlovci u Posledního soudu (Deésis). Po stranách Kristovy hlavy jsou zobrazeni drobní andělé s Arma Christi. Za postavou P.Marie a sv.Jana Křtitele jsou dva andělé troubící k poslednímu soudu. Po stranách okna jsou znázorněni mrtví vstávající z hrobů. Na levé straně od okna (po Kristově pravici) je znázorněn zástup spasených, které vítá u Nebeské brány sv.Petr. Na levé straně (po Kristově levici) je znázorněna otevřená tlama Leviatana, která pohlcuje zatracené.²¹⁸

Kristus je znázorněn jako trůnící na dvojitěm oblouku duhy. Kristus má kolem hlavy svatozář, v ústech má dva dlouhé meče. Oděn je do hnědého pláště, sepnutého pod krkem, plášť se rozevívá a pod ním se objevuje Kristova rána na trupu. Kristus má pozdvižené ruce, na kterých jsou patrné rány po ukřižování. Po pravici Krista je znázorněna drobná postava anděla přinášejícího trnovou korunu. Obdobný anděl po levici přináší důtky a kopí. Po Kristově pravici klečí u paty duhového oblouku P.Marie. P.Marie je zobrazena z profilu, vzhlíží ke Kristu, ruce má sepnuté v modlitbě. P.Marie má přes červené roucho dlouhý zelený plášť, na hlavě má bílou roušku, kolem hlavy svatozář, obličej se bohužel nezachoval. Za P.Marií stojí štíhlá postava anděla v červených šatech, anděl troubí na dlouhou trubku a je natočen směrem od výjevu. Po Kristově levici je zobrazen klečící sv.Jan Křtitel, znázorněn je z profilu, ruce má sepnuté v modlitbě. Oděn je do hnědého roucha a zeleného pláště. Obličej obrací prosebně ke Kristovi. Za světlem je zobrazen troubící anděl, obdobný jako za P.Marií. Kolem okna jsou znázorněni mrtví vstávající z hrobů. Hroby jsou znázorněny jako sarkofágy červené barvy a uvnitř každého jsou dva mrtví. Pod P.Marií je v levém dolním rohu výjevu zobrazen sv.Petr, u Nebeské brány. Brána má červenou barvu a kolem ní jsou zobrazena stylizovaná oblaka. Světec je oděn do hnědého v pase přepásaného roucha, v pravé ruce drží veliký klíč, levou rukou vítá spasené příchozí duše. V zástupu spasených lze rozeznat zástupce jednotlivých společenských stavů společnosti, biskupa, abatyši, mnicha, kněze, muže, ženy, vdovy. Na pravé straně výjevu pod sv.Janem Křtitelem je znázorněna obrovská červená otevřená tlama Leviatana. Z otevřené tlamy šlehají plameny, uvnitř tlamy jsou velké ostré zuby. Přímo do otevřené tlamy nahání ďábel zatracené duše. Hříšníci mají ruce zkřížené na prsou. Jsou mezi nimi opět, jako na levé straně znázorněni příslušníci jednotlivých společenských stavů. Fragменты malby se zachovaly i ve špaletě zadržného původního okna. Na pravé straně špalety jsou zobrazeny dvě postavy ve světlých hábitech a světlých

---

²¹⁸ ROYT 2007, 239 – 244.

pláštích, na levé části špalety je zobrazena postava s mitrou a berlou, která pravou rukou žehná, vedle ní je zobrazena ještě další postava, opět ve světlém hábitu.²¹⁹

Na západní stěně lodi se ve spodní části zachoval otisk panské tribuny a schodů, které na ní z lodi vedly. Prostor pod tribunou byl vymalován červenou barvou. Nalevo nad otiskem tribuny se zachoval původní vstup na tribunu²²⁰, tento vstup byl v renesanci zvětšen a tak došlo k poškození maleb v jeho okolí. Na této stěně je zobrazeno několik solitérních námětů, pozadí výjevů je modrozelené. Nad původním vstupem je to Volto Santo, námět v české nástěnné malbě dosti neobvyklý. Na pravé straně od vstupu se zachovala mohutná postava sv.Kryštofa s Ježíškem, pod postavou sv.Kryštofa se nachází zobrazení Bolestného Krista.

Výjev Volto Santo²²¹ se zachoval nad vstupem na tribunu, jedná se o obraz živoucího ukřižovaného Krista. Kristus má široce roztažené ruce, které kopírují kříž ve tvaru T. Kristus je oděný do dlouhé světlé tuniky se širokými rukávy. Na hlavě má svatozář a trnovou korunu. Na levé straně pod křížem je drobná klečící postava.²²²

Na pravé straně stěny stojí mohutná postava sv.Kryštofa. Světec je oděn do kratšího světlého roucha zdobeného šablonou vzorem s drobnými kvítky, přes toto roucho má krátký hnědý plášť, který na trupu světce vytváří veliké mísovité záhyby a na krajích se vlní delší cípy. Světec nese na levém rameni menší postavu Ježíška, kterého přidržuje levou rukou. Světec natáčí hlavu k levému rameni k postavě Ježíška, obličej lemují delší hladké vlasy a zdobí plnovous, kolem hlavy má svatozář. Obličej světce se zachoval v nádherné podkresbě červenohnědé barvy, vytvořené jistou rukou. Postava Ježíška se

---

²¹⁹ Na fragmentech se nedochovaly ani u jedné postavy horní část figury, tak nelze říci, zda měli postavy svatozář či nikoli. Podle barvy a znázornění rouch by se hypoteticky dalo uvažovat o podobných postavách cisterciáckých mnichů. Postavy cisterciáckých mnichů by mohly mít souvislost s cisterciáckým konventem v Oseku, který rod Hradišiců založil.

²²⁰ Vedle tohoto původního vstupu, ale i v donjonu byl objeven do omítky vyrytý nápis – ICH HOFF. V kapli se tento nápis našel se zbytky pigmentů v rytých liniích, musel tedy vzniknout před samotnou výmalbou. Podle analýzy Jiřího Roháčka se jedná o typ a formu písma ustálený na počátku 13. století, u nás používaného přibližně od roku 1300, ale i později. Oba nápisy se zdají být vytvořeny jednou rukou. Vyskytly se však i názory, že se nejedná o nápis ICH HOFF, ale o jméno Johannes Hoff. Viz také **ZÁHOŘOVÁ 1991**, 89.

Jakub Vítovský tento nápis dává do souvislosti s rytířským kultem a minnesängem. „Ty si zakladatel hradu Boreš III. z Rýzmburka (1287 -1341) oblíbil v mládí na dvoře Václava II., kde mu sám Ulrich z Eschenbachu, jako proslulému bohatýrovi a hostiteli minnesänggrů, připsal závěr své Alexandreidy.“ Nápis ICH HOFF uvádí Jakub Vítovský jako rytířské heslo, které svědčí o pěstování rytířské kultury na hradě.

²²¹ **ROYT 2007**, 139. - tento výjev se rozšířil z italské Luccy, kde byl uctíván zázračný krucifix tzv.Volto Santo z části vytvořený sv.Nikodémem, nynější kopie pochází ze 13.století. Nepochopením legendy o Voltu Santu vznikla v 15.století legenda o sv.Starostě (Wilgefortis)

²²² Tento výjev byl Jakubem Vítovským určen jako sv.Starosta a postava u jejích nohou jako pěvec z legendy o ní a dán do souvislosti s rytířským kultem na hradě pěstovaným. „ V kapli nad vchodem z panské tribuny do bývalého rytířského sálu (spojovacího křídla) vidíme na gotických malbách dokonce postavu ochránčyně minnesänggrů, sv.Starost s pěvcem (podle středověké legendy křivě obviněným z krádeže jejího střevíce).“ – viz. - **VÍTOVSKÝ 2001**, 2.

dochovala téměř jen v obrysové kresbě. Ježíšek sedí na levém rameni sv.Kryštofa, pravou rukou se opírá o Kryštofovu hlavu a v levé ruce královské jablko. Oblečen je do dlouhé světlé tuniky, přes kterou má pláštík červené barvy sepnutý pod krkem, jehož spodní konec se vzdouvá větrem. Ježíšek sklání a natáčí svou hlavu k obličejí sv.Kryštofa. Jeho obličej je lemován kratšími světlými vlasy, kolem hlavy má nimbus s červeně naznačenými paprsky. Sv.Kryštof se pravou rukou opírá o vysoký kmen stromu, jehož koruna je stylizována do podoby dvou různě velkých kulovitých útvarů. Sv.Kryštof stojí přímo ve vodě řeky, přes kterou přenáší Ježíška. Pod hladinou vody je zobrazen červený rak, siréna a další vodní monstrum v podobě ptáka s lidskou hlavou.

Na stejném pozadí, v úrovni nohou sv.Kryštofa je zobrazen Bolestný Kristus. Kristus je zobrazen v jakémsi tabernáčku v jakési malé kapli. Stavba má střechu krytou červenými taškami, na střeše je malá věžička s třemi okny²²³, uprostřed stavby ve výklenku je Kristus a po stranách jsou dvě malá okna. Ve výklenku stavby je zobrazena polopostava Krista, Kristus má na hlavě trnovou korunu, kolem hlavy svatozář, hlava je mírně nakloněna k levému rameni. Kristus má ruce zkřížené na prsou a drží v nich metlu a důtky.

Na východní stěně lodi se zachoval ve spodní části zdi otisk po bývalé panské tribuně a část zazděného původního vstupu do kaple. Nad tímto vstupem se zachovala malba s trůnicí Madonou. Celou hoření část této stěny pokrývá rozměrný výjev umučení 10.000 rytířů.

Trůnicí Madona je zobrazena v červeném rouchu a bílém plášti. Kolem hlavy má svatozář, hlava je lehce nakloněna k pravému rameni. Na klíně P.Marie je zobrazen Ježíšek, z jehož postavy se zachovalo velmi málo. Za postavou Madony je znázorněn červený závěs, na kterém jsou drobní ptáčci vytvoření šablonou.

Celé klenební čelo této stěny zaujímá výjev umučení 10.000 rytířů. Výjev je zobrazen na zelenomodrém pozadí. Na středu výjevu se nachází veliký strom na jehož spletitých trnitých větvích jsou nabodena těla jednotlivých rytířů. Těla rytířů jsou nahá, mají pouze bílé bederní roušky. Obličejové rytířů jsou nečitelné, kolem hlav mají svatozáře. Po stranách výjevu jsou dva mučitelé, kteří přidržují rytíře na dlouhých trnech. Katani mají špičaté čepice, krátké kabátce, úzké nohavice, na nohou špičaté boty. Celý výjev je dosti naturalisticky zobrazen. V horní části výjevu jsou zobrazeni dva vznášející se andělé, kteří drží v rukou plachetku a v ní jsou duše umučených rytířů. V levé dolní části

---

²²³ HYNEK 2007, 51. – Tato tři okna odkazují na Nejsvětější Trojici.

výjevu je zobrazen pohanský král Sapfor. Na pozadí trůnu je zobrazen červený závěs s kosočtvercovým vzorem. Král sedí na zdobeném trůnu, má překřížené nohy. Na hlavě má vysokou korunu. Oděn je do světlého roucha, přes které má zelený plášť s bílým límcem, plášť má drobný kvítkový vzor utvářený šablonou, na nohou má tmavé punčochy a špičaté boty. V pravé ruce drží žezlo, levou rukou poukazuje na výjev Umučení.

Výmalba klenby je značně poškozena zatékáním vody a také prasklinami, způsobenými statickou poruchou, zemětřesením, i dodatečným vložením klenby. Jednotlivé architektonické články klenby jsou zdobeny malbou, míra dochování není samozřejmě všude stejná. Žebra klenby jsou mramorována červenou a zelenou barvou. Náběhy žeber a konzoly jsou zdůrazněny červenou barvou. Náběhy jsou zdobeny vegetabilním motivem. Dva svorníky kaple jsou také zdobené, svorník v místě presbytáře je zdoben reliéfně zobrazeným erbem Hradištic z Rýzmburka, erb nese zbytky původní polychromie, druhý svorník má podobu stylizovaných vinných listů, i zde se dochovaly zbytky polychromie. Od svorníků vybíhají kolem dokola dlouhé červené, zelené a žluté paprsky. V kápích klenby u severní oltářní stěny je znázorněno slunce a měsíc a hvězdy. Na kápích přiléhajících k bočním stěnám kaple byly zobrazeny symboly čtyř Evangelistů s nápisovými páskami, tři z těchto symbolů se částečně zachovaly. V kápi přiléhající v místě presbytáře k západní stěně se nachází symbol sv. Lukáše, okřídlený býk. Býk je zobrazen na okrovém pozadí, jeho tělo je béžové, křídla jsou o něco tmavší. Kolem hlavy má svatozář, předními nohama přidržuje nápisovou bílou pásku s černým nápisem: – S – LVCAS. V kápi, která přiléhá v prostoru presbytáře k východní stěně, je zobrazen okřídlený lev, symbol sv. Marka. Lev má světle hnědou barvu, nad hlavou svatozář. Stojí na zadních nohách a v předních tlapách přidržuje bílou pásku s nápisem – S- M(AR)CVS. V kápi nad západní stěnou lodi kaple je zobrazen orel, symbol sv. Jana Evangelisty. Orel se svatozářímá pod pravým křídlem pásku s nápisem – S – IO(HANES). Anděl symbolizující sv. Matouše se v protější kápi zachoval jen ve velmi malém a nezřetelném fragmentu.

Již z popisu maleb vyplývá, že nástěnné malby zde v kapli mají ucelenou a promyšlenou ikonografickou koncepci. Ikonografický program byl dílem vzdělané osoby, patrně s teologickým vzděláním. V bývalém presbytáři kaple jsou zobrazena mariánská témata. Cyklus začíná Zvěstováním na severní (oltářní) stěně a končí na východní stěně Korunováním Panny Marie. Matka Boží přijímá pokorně Zvěstování od archanděla Gabriela, zrovna tak pokorně přijímá od Krista korunu. Na výjevu Narození Páně je znázorněna její chudoba a na výjevu Klanění tří Králů oslava Ježíška, její oslava je

zobrazena i na výjevu Korunování, kde P.Marie symbolizuje Ecclesii.²²⁴ Nad Zvěstováním je zobrazeno Ukřižování, jako počátek a konec pozemské cesty Krista. Výzdoba bývalé lodi kaple má eschatologický akcent. Proti Kristovu prvnímu příchodu (Zvěstování P.Marii a Narození páně) je zobrazen Kristův druhý příchod (Poslední soud). Kristus pokořený na kříži na výjevu Ukřižování na severní stěně přichází jako mocný soudce na výjevu Posledního soudu na protější jižní stěně kaple. S námětem Ukřižování a námětem Posledního soudu souvisí i výjev zobrazující Umučení 10.000 rytířů na východní stěně lodi. Umučení rytíři přicházejí skrze uřednickou smrt ke spáse, znázorněné v horní části výjevu. Na protější (západní) stěně se nachází postava sv. Kryštofa patrona před náhlou smrtí. V kapli se vedle sebe vyskytují náměty v české nástěnné malbě časté a již delší dobu zobrazované vedle námětů zcela nových, které lze v případě Bečova odvodit díky kontaktům s dvorem císaře Karla IV. Ke starším (dále v našem prostředí zobrazovaným) námětům patří například Zvěstování, které je obdobně, i když jednodušeji zobrazeno v kapli na hradě Houska (kol. roku 1330). Dále Klanění tří Králů, Smrt Panny Marie, Narození Krista patří k námětům, Korunování P.Marie v nástěnné malbě u nás často zobrazovaným (i v hradních kaplích) a jejich zdejší zobrazení má tradiční ikonografii. I výjev Ukřižování, který zde v kapli obsahoval i dva ukřižované lotry a postavu setníka, není neobvyklý. Zobrazení se dvěma lotry nalezneme také v kapli na hradě Houska (kol.1330), Ukřižování s postavou setníka v kapli na hradě Lipnice (kolem poloviny 14.století). Oproti tomu výjevy s námětem Volto Santo, spojení Bolestného Krista a Madony, či Umučení 10.000 rytířů jsou náměty v naší nástěnné malbě nové. Například u výjevu Umučení 10.000 rytířů se jedná o první zobrazení tohoto námětu u nás. Legenda o Umučení 10.000 rytířů vznikla ve 12. století a na naše území se dostala v 50. letech 14.století za vlády Karla IV., je možné, že byl tento námět na našem území zobrazován již dříve, ale zde se jedná o první zachovalé zobrazení.²²⁵

Rovněž výjev zobrazující Volto Santo²²⁶ je v našem prostředí neobvyklý, tento námět se do Čech dostal pravděpodobně také díky Karlu IV. Karel IV. v roce 1333, ale i

---

²²⁴ HYNEK 2007, 56.

²²⁵ HYNEK 2007, 71. – „S Karlem IV. Však téma 10.000 rytířů dostalo imperiální akcent a započalo se z prostředí dvora (katedrála, Karslštejn) šířit dál. Malba na Bečově je nejstarším doloženým zobrazením námětu Umučení 10.000 rytířů na našem území. Svou ikonografií napovídá, že jí volnou předlohou mohl být nějaký obraz z Porýní, snad přímo z Kolína nad Rýnem, kde byly ostatky svatých rytířů chovány a odkud je možná císař do Čech i přivezl.“

²²⁶ K původu této sochy se vztahuje legenda, socha je zařazena mezi tzv.acheiropoita – zobrazení nevytvořená lidskou rukou. Spojitost se vznikem sochy má Nikodém, který sňal Kristovo tělo z kříže. Ten později vytvořil krucifix, na němž tvář Krista vyřezali andělé. Nikodém vložil do hlavy sochy část Kristovy trnové koruny. Odtud pochází název Volto Santo – Svatá tvář. – viz. ROYT 2007, 139. - SCHILLER 1968. - HYNEK 2007, 72 – 74.

později pobýval v Luce, kde v dómu byla a je i nyní chována dřevořezba Volto Santo (jedná se o kopii z počátku 13. století), Karel IV. k Volto Santo choval úctu, existují zprávy, že se mu několikrát poklonil. V roce 1372 byl v Luce pro Karla IV. vyroben hedvábný koberec tímto námětem.²²⁷

Po stránce slohové působí malby v Bečovské kapli jako dílo jednoho mistra, který samozřejmě pracoval společně s dílnou. Práce probíhala patrně podle většího množství různých předloh, které malíř lépe či hůře použil. Ve stylu maleb se mísí starší domácí kresebný sloh s italskými vlivy (například významnější role vrchní modelace barvou). Na malbách je znázorněno několik módních doplňků oděvů, např. oděv archanděla Gabriela na výjevu Zvěstování, či oděv Králů na výjevu Klanění. Ornamentální výzdoba textilií je vytvářena pomocí šablon, působí však dosti jednoduše a hmotně. Sloh maleb je ovšem poznamenán rustikalizací, a nedosahuje kvalit maleb dvorského okruhu. „Malby v kapli Navštívení Panny Marie na hradě Bečově nad Teplou v sobě tedy snoubí jak tradici malby 1. poloviny 14. století, kdy byl malíř zřejmě vyškolen, tak odrážejí příval italismů před rokem a kolem roku 1350 a zároveň jsou již v dílčích motivech ovlivněny karlovsou malbou sklonku 50. a 60. let 14. století.“²²⁸ Celý koncept výmalby se zdá být provázán s řádem cisterciáků, jehož konvent v Oseku rod Rýzemburků založil a podporoval, také někteří členové rodu do tohoto řádu vstupovali. Rodová hrobka umístěná zde v kapli, by měla s řádem cisterciáků svou souvislost, vysoká šlechta a panovnické rody v Evropě měly své hrobky často právě v cisterciáckých kláštorech. V klášteře v Oseku není zmínka o hrobce Rýzemburků, je tedy možné i když neobvyklé, že hrobka se z nějakého důvodu nacházela v bečovské hradní kapli a cisterciáci při kapli vykonávali nějaké liturgické úkony, o kterých však nemáme záznamy.²²⁹ O vazbě na cisterciáky vypovídá i ztvárnění dvou svorníků v kapli. Svorník klenebního pole blíže původní oltářní stěny nesoucí erb Hrabišiců z Rýzmburka se patrně váže ke klečícím postavám donátorů zobrazených na okraji výjevu Zvěstování P. Marii. Svorník druhého klenebního pole zdobený stylizovanými vinnými listy se patrně váže k cisterciáckým mnichům zobrazeným na špaletě okna na jižní stěně kaple. Objednavatelem maleb byl některý z členů rodu Hrabišiců z Rýzmburka, patrně bratři Boreš V. (?–1385) a Slávek V. (1333–1385), autorem ideové koncepce maleb mohl být některý z členů cisterciáckého řádu (možná i pocházející z rodu pánů z Rýzmburka).

---

²²⁷ FAJT 2006, 44.

²²⁸ HYNEK 2007, 84.

²²⁹ HYNEK 2007, 85-86.

Literatura: **ANDERLE 2002**, 75 – 108. – **DVUČ I./1931**, 267. – **DČVU I/1**, 343. – **GNIRS 1932a**, 249-262. – **GNIRS 1932b**, 29 – 42. – **HYNEK 2007**. - **SEDLÁČEK 1903/XIII.**, 146. – **SHP BEČOV 1964**. **VÍTOVSKÝ 1976**, 65-66, 169-170. – **VÍTOVSKÝ 2001**. – **ZÁHOŘOVÁ 1991**– **SHP BEČOV 1964**.

4. ROZTOKY U PRAHY (okr. Praha-západ)

zámek, kaple sv. Jošta (Jodoka)

Nástěnné malby: Evangelisté, andělé s Nástroji Umučení, Ukřižování, erb pánů z Mühlhausen, P.Marie (?) a sv. Jan Evangelista (?), částečná polychromie architektonických prvků

80. léta 14. století

fresco secco

restaurováno: 1971 – 1972 (Alois Martan a Jiří Kadera)

geografické umístění: Středověká vodní tvrz přestavěná na zámek se nalézá na levém břehu Vltavy, asi 10 km severně od Prahy..

nález a restaurování maleb: Nástěnné malby byly objeveny při opravách zámku v 60. letech 20. století. Restaurovány byly v letech 1971 – 1972 Aloisem Martanem a Jiřím Kaderou.²³⁰ Malby byly zakryty několika vrstvami omítek, neboť kaple již delší dobu nesloužila svému původnímu účelu. V rámci snímání bylo nalezeno několik vrstev historických omítek, ale vzhledem k povaze nálezů byla ponechána pouze vrstva nejstarší se středověkou výmalbou.²³¹ Malby byly nejprve vytmeleny, poté bylo přikročeno k samotnému restaurování. Téměř všechny nástěnné malby v arkýři jsou vytvořeny technikou fresco secco na vápennou omítku. Pouze postavy P. Marie a sv. Jana Evangelisty po stranách vítězného oblouku jsou malovány přímo na kámen.²³²

---

²³⁰ Restaurátorskou zprávu jsem nenalezla v archivu správy objektu (archiv byl silně poškozen povodní v roce 2002), ani v archivu Národního památkového ústavu. Opírala jsem se tedy o zprávy v literatuře.

KLIMEŠ 1975, 66. - **VŠETEČKOVÁ 1999**, 154.

²³¹ **KLIMEŠ 1975**, 66.

²³² **VŠETEČKOVÁ 1999**, 154.

dějiny místa a objektu: První zachovaná písemná zmínka o Roztokách je v panovnické listině z roku 1233.²³³ V této listině je zmiňován tehdejší majitel tvrze a vsi, vladka Petr z Roztok. Existence vodní věžové tvrze ze 13. století je doložena archeologickým výzkumem, prováděným na nádvoří zámku v padesátých letech 20. století.²³⁴

Část Roztok patřila do majetku břevnovského kláštera. Již k roku 1296 je zde zmiňován opatský dům s poplužním dvorem. Opatský dvůr nechal jižně od tvrze za Únětickým rybníkem vystavět opat benediktinského kláštera v Břevnově Pavel Bavor z Nečtin.²³⁵ Majetek si břevnovský klášter držel až do poslední čtvrtiny 14. století, kdy ho prodal majiteli tvrze Ebrhardovi z Mühlhausenu.

V letech 1369 – 1374 vlastnil Roztoky staroměstský měšťan Šimon Bohuslav z rodu Olbramoviců. Ten umírá roku 1374, načež se dědičkou roztockého panství stala jeho manželka Markéta.²³⁶ Vdova Markéta se roku 1376 provdala za rovněž pražského měšťana Eberharda z Mühlhausenu, který roku 1381 přenechal Roztoky svému bratrovi Reinhardtovi z Mühlhausenu.²³⁷ Reinhardt z Mühlhausenu, který byl také staroměstským měšťanem, vlastnil dům na Staroměstském náměstí v Praze. Vedle toho měl významné kontakty v Říši a ve Francii, kde rovněž vlastnil majetek.²³⁸ Tvrz v Roztokách nechal celou přestavět do palácové podoby, jejíž součástí byla i kaple, která vznikla během přestavby. Kaple je situovaná do prvního patra severovýchodního křídla zámku. Bohužel se z ní zachoval pouze arkýř, který sloužil jako presbyterium kaple. Celá kaple byla patrně původně zdobena nástěnnými malbami. Reinhardt z Mühlhausenu vlastnil ves i tvrz až do husitských válek, během kterých mu byl majetek zkonfiskován.²³⁹ V průběhu husitských nepokojů se majitelé na tvrzi rychle střídali. Roku 1421 se stal novým majitelem staroměstský písař Jan z Pořešína. Od roku 1425 vlastnil tvrz Liděš z Radkovic a po něm Závíš z Valdštejna. V roce 1429 byla tvrz po tři dny obléhána staroměstským hejtmanem Zikmundem z Kotečic. Patrně právě v této době byl zrušen nedaleký opatský dům.

---

²³³ KLIMEŠ 1975, 65. Uvádí darovací listinu krále Václava I. - HRABÁNEK / HERDA 2004, 2. „Český král Václav I. v ní obnovuje darování nedaleké vsi Únětice Přemyslem I. pražskému kostelu, přidává mu pozemek v této vsi darovaný jeho otcem komorníkům, inzeruje listinu kněze Zbyhněva a nařizuje obnovit zničené hranice tohoto zboží a vytýčit znovu meze. Tímto úkolem pověřuje skupinu šlechticů, mezi jinými i Petra z Roztok s tím, aby na místě povedli tyto práce“ - na tuto listinu odkazuje i August Sedláček - SEDLÁČEK 1891, 303

²³⁴ HZT VII., 158. - HRABÁNEK / HERDA 2004, 2.

²³⁵ KLIMEŠ 1975, 65.

²³⁶ HRABÁNEK / HERDA 2004, 4. - HZT VII., 158.

²³⁷ Některá literatura uvádí Eberhardta z Mühlhausenu jako Eberhardta z Remeše, jeho bratra Reinhardta také.

Viz HZT VII., 158. - dále HRABÁNEK / HERDA 2004, 4.; ČESKÉ TVRZE 2000, 652.

²³⁸ HRABÁNEK / HERDA 2004, 4.

²³⁹ SEDLÁČEK 1891, 303. - HZT VII., 158. - HRABÁNEK / HERDA 2004, 4.

Po celou dobu husitských bouří nárokoval Reinhardt z Mühlhausenu roztocký majetek, což ilustrativně dokládá skutečnost, že se v té době také psal s predikátem „z Roztok“. Uznání svých práv dosáhl až po skončení husitských bouří.²⁴⁰ Roku 1454 Reinhardt zemřel bez dědiců a jeho majetek proto připadl králi Ladislavu Pohrobkovi. Následně od krále odkoupil Roztoky Bedřich z Donína. Během 16. století se majitelé střídali opět v poměrně rychlém sledu. Mezi nejvýznamnějšími lze zmínit Albrechta Rendla z Oušavy, Václava Budovce z Budova, Bedřicha Švihovského z Rýzmburka, Hynka Krabice z Vaitmile. Roku 1565 pak koupil panství hejtmán slánského kraje rytíř David Boryně ze Lhoty. V době jeho držení byla tvrz přestavěna na dvoupatrový renesanční zámek s arkádovým ochozem. Jeho vnuk později prodal Roztoky císařskému místodržícímu knížeti Karlu z Lichtenštejna.²⁴¹ Během třicetileté války byl zámek vypálen a celé panství zpuštěno saským vojskem.²⁴² Zámek byl poté přestavován a radikálně upravován. V té době bylo například strženo celé druhé patro.²⁴³ Lichtenštejnové vlastnili zámek až do roku 1803, kdy ho Alois Lichtenštejn prodal Josefu Maderovi, profesorovi práv z Prahy. Roku 1839 zámek koupila rodina Löhnerova, která držela zámek poměrně dlouhou dobu, až do konfiskace v roce 1948.²⁴⁴ Konfiskací přešel zámek do majetku Československé republiky. Převedení majetku na stát se pak kryje s jeho velikou devastací. Tu zastavila až rekonstrukce zámku z let 1957 – 1962. Od roku 1974 v objektu sídlí Středočeské muzeum.²⁴⁵

architektura zámku: Současná podoba roztockého zámku je výsledkem složitějšího stavebního vývoje.²⁴⁶ Stavba působí poměrně mohutným dojmem, přestože její rozměry nejsou veliké. Bývalá vodní tvrz, jejíž jádro tvořila věžovitá stavba z počátku 13. století, byla koncem 14. století za držení Reinhardta z Mühlhausenu postupně přebudována. Vznikla tak dvoupatrová stavba o půdorysu nepravidelného pětiúhelníku, stavba měla dvě věže a arkýř na severovýchodní straně, na severní straně byl vstup s padacím mostem. V době pozdní gotiky zde probíhaly také stavební úpravy iniciované Bedřichem z Donína. V 2. polovině 16. století za Boryňů ze Lhoty byla tvrz opět přestavována. Tehdy dostala renesanční a pro dnešek de facto stále určující podobu. Vznikly nové reprezentační prostory a také arkádový ochoz. Tato přestavba se citelně dotkla i kaple v prvním patře

²⁴⁰ ČESKÉ TVRZE 2000, 652- 653. - SEDLÁČEK 1891, 303. - HRABÁNEK / HERDA 2004, 4.

²⁴¹ HRABÁNEK / HERDA 2004, 6-8. - HZT VII. , 158 -159.

²⁴² HRABÁNEK / HERDA 2004, 8.

²⁴³ HZT VII. , 159.

²⁴⁴ HRABÁNEK / HERDA 2004, 10-12. - HZT VII. , 159.

²⁴⁵ ČESKÉ TVRZE 2000, 653. - HRABÁNEK / HERDA 2004, 12.

²⁴⁶ K tomu srov. zvl. HRABÁNEK / HERDA 2004, 26- 32. - ČESKÉ TVRZE 2000, 653.

tvrze. Do dnešní podoby se z ní zachoval pouze gotický arkýř, který soužil jako presbyterium kaple. Původní loď kaple byla po renesanční přestavbě využívána jako součást velkého sálu.²⁴⁷ Po požáru za třicetileté války byl zámek opět přestavován a byl mimo jiné snížen o jedno patro, dále byl odstraněn padací most a byl nahrazen kamenným.²⁴⁸ Další úpravy byly již pouze dílčí a vycházely z konkrétního využití upravovaných prostor.

architektura kaple: Původní kaple svatého Jošta²⁴⁹ se nacházela v prvním patře paláce. Zachoval se z ní pouze gotický arkýř, který sloužil jako kněžiště. Původní kaple měla ještě obdélnou loď, která byla buď plochostropá, nebo byla nejspíše klenuta dvěma poli křížové klenby.²⁵⁰ Loď kaple byla stržena během pozdějších přestaveb tvrze. Arkýř je nesen pěti jednoduchými krakorci a spočívá na přízedním pilíři. Arkýř je pravoúhlý, o hloubce 1,5 m, šířce 2 m a výšce 3,7 m.²⁵¹ Arkýř je zaklenut jedním polem křížové klenby. Dvakrát vyžlabená klenební žebra vyběhající přímo ze zdi se sbíhají do kruhového svorníku. Svorník nese erb majitelů tvrze pánů z Mühlhausenu. Erb se skládá ze tří horizontálně umístěných dlátok (žernovů), které bývaly zapuštěny do mlýnského kamene, pozadí erbu je černé. Kaple je osvětlena čtyřmi okny, dvě okna jsou na čelní stěně a po jednom oknu je na stranách kaple. Okna mají tvar výškově postaveného obdélníku do něhož je vložen nefunkční lomený oblouk. Plocha oken je poměrně velká a poskytovala tak kapli dostatek přirozeného světla. V prostoru mezi čelními okny je umístěn výklenek, který patrně sloužil k ukládání svátostí (sanktuář). Arkýř kaple se otevírá do prostoru nynějšího sálu profilovaným lomeným obloukem. Prostor kaple byl orientován, prostor bývalého presbyteria směřuje na východ. Kaple vznikla v době, jak napovídá erb ve svorníku, kdy byla tvrz majetkem Eberhardta nebo Reinhardta z Mühlhausenu. Vysoká výtvarná kvalita přestavby, která za jejich držení proběhla, bývá srovnávána s tehdejšími realizacemi, vycházejícími z okruhu dvorských stavebních podniků např. Krakovec, Točnick.²⁵² Přestavba proběhla ještě před husitskými válkami a svědčí bezesporu o snaze stavebníka o

---

²⁴⁷ Jakub Vítovský popisuje zbytky světeckých postav, v části nynějšího prostoru před kaplí (velkého sálu), v tomto prostoru se nacházela loď kaple. Viz. - **VÍTOVSKÝ 1976**, 184. – „...v sále do kterého je otevřena kaple jsou zlomky hlav světců.“

²⁴⁸ **HRABÁNEK / HERDA 2004**, 32.

²⁴⁹ **HRABÁNEK / HERDA 2004**, 28. „presbytář palácové kaple zasvěcené sv.Joštu (Jodokovi)“ - **SEDLÁČEK 1891**, 303. Zmiňuje k roku 1434 katolického kněze při kapli sv.Jodoka. - Také Antonín Podlaha zmiňuje toto zasvěcení. - **PODLAHA 1911**, 96.

²⁵⁰ **ČESKÉ TVRZE 2000**, 653.

²⁵¹ **KLIMEŠ 1975**, 66.

²⁵² **HRABÁNEK / HERDA 2004**, 28. - **MENCLOVÁ 1972/2**, 189.

reprezentaci. Erbovní měšťan Reinhardt z Mühlhausmu měl úzké vztahy k pražskému dvoru.

Nástěnné malby se zachovaly v arkýři bývalé kaple, původně však byla patrně vymalována i nedochovaná loď kaple. Dochované malby se nalézají na klenbě arkýře, kde jsou v jednotlivých kápích klenby zobrazeny postavy evangelistů. Na svorníku klenby je vymalován znak pánů z Mühlhausen. Na východní stěně arkýře mezi okny se mezi okny nachází fragment Ukřižování. Nad okny přinášejí andělé směrem k výjevu Ukřižování Arma Christi. Na boční stěně u triumfálního oblouku se zachovaly fragmenty dvou stojících postav, Madony a pravděpodobně sv. Jana Evangelisty.²⁵³ Polychromovaná jsou i klenební žebra, a to světle zelenou a červenou barvou, polychromované jsou rovněž zbytky původního ostění oken.

V severní klenební kápi je v tříčtvrtečním profilu zobrazen sv. Matouš. Evangelista sedí u písáského pulpitu, na němž je otevřená kniha. V dolní části výjevu, jehož pozadí je tmavě zelené, přichází anděl a přináší světcovi nádobku s inkoustem. Bezvoušá tvář evangelisty je jemně modelovaná s hlubokými očima, měkkými ústy. Tvář lemují delší hnědé vlasy a velký žlutý nimbus. Na sobě má hnědozelený šat, zhruba v pase je překrytý bílým pláštěm, na kterém jsou tmavě modré ornamenty tvořené šablonou. Plášť tvoří měkké záhyby a splývá a dlouhých cípech volně kolem těla až na zem. Přicházející anděl je subtilní postavy, má na sobě červený dlouhý šat, jeho křídla jsou bílá a kolem hlavy má žlutou svatozář. Z obličeje anděla se zachoval pouze fragment čela a očí, jeho vlasy byly světle hnědé barvy.

Ve východním poli klenby je fragmentárně zachována postava sv. Jana Evangelisty. Světec také sedí u pulpitu, na kterém leží otevřená kniha. K divákovi je také natočen z profilu. Pozadí výjevu je stejně jako pozadí ostatních klenebních kápí s evangelisty, tmavě zelené. Obličej sv. Jana se zachoval jen z části a i ta naznačuje, že se jednalo o poměrně velmi kvalitní malbu. Obličej je měkce modelován, sv. Jan má vysoké čelo, světle hnědé vlasy, hlavu obklopuje žlutá svatozář. Spodní oděv postavy není vidět, znát je pouze světlý svrchní plášť, na kterém jsou opět šablonové vzory tmavě modré a místy červené barvy. Text knihy na pulpitu je nečitelný. Na levé straně od sv. Jana Evangelisty

---

²⁵³ KLIMEŠ 1975, 66. popisuje postavy pouze jako barevné skvrny na zdivu, přesto je navrhuje interpretovat jako sv. Petra a sv. Pavla. – VŠETEČKOVÁ 1999, 154. - naproti tomu popisuje postavy jako Pannu Marii a sv. Jana Evangelistu. - DOBOŠOVÁ A KOL. 1998, 31.

je zachycen jeho zoomorfní symbol – orel. Ten je celý červený, má roztažená křídla, hlavu má podanou z profilu, kolem hlavy má žlutou svatozář.

V jižní kápi klenby je zachováno torzo postavy evangelisty sv. Lukáše. Světec je znázorněn obdobně jako předchozí evangelisté, a tedy z profilu, u pulpitu s otevřenou knihou. V levém dolním rohu výjevu je okřídlený býk, zoomorfní symbol evangelisty. Z obličeje sv. Lukáše lze rozeznat pouze obrysy a svatozář, která obklopuje hlavu. Evangelista si podpírá bradu pravou rukou, loket má opřený o knihu, levou rukou pak do ní poukazuje. Z postavy je dále možné rozeznat jen tmavý plášť, který splývá až na zem. Býk stojící z levé strany pod pulpitem je červené barvy. Má rozepjatá křídla a kolem hlavy žlutou svatozář.

V poslední kápi klenby (západní, nejbliže při vstupu do arkýře) je zobrazen evangelista sv. Marek, zachoval se však pouze obrys tváře, svatozář, část pulpitu a lev po jeho levé straně. Ačkoliv je malba notně poničená, je pravděpodobné, že i sv. Marek byl zobrazen ve stejné pozici jako ostatní evangelisté.

Na klenbě je ještě zajímavě zdobený svorník, na kterém je vymalován erb pánů z Mühlhausen: tři dlátka na ostření mlýnských kamenů na tmavém pozadí.²⁵⁴

Další nástěnné malby se nacházejí na stěnách arkýře. Na východní stěně mezi dvěma okny můžeme spatřit torzo Ukřižování. Malba se nachází nad malým výklenkem ve východní stěně arkýře, pravděpodobně sanktuariem. Pozadí výjevu mělo patrně stejnou barvu pozadí jako malby na klenbě. Z postavy Krista je dnes možné spolehlivěji číst pouze část nimbu tmavé barvy, části rozpažených rukou, horizontální břevno kříže a část nohou přibitých k vertikálnímu břevnu kříže. V místě, kde bylo Kristovo tělo, se rozkládá veliká plomba. Po levé straně pod horizontálním břevnem kříže se ještě zachovala hlavička anděla se svatozáří a torzo jeho červených křídel.

Po stranách arkýře se nalézaly dvě stojící postavy většího měřítko než postavy na klenbě. Zachovány jsou pouze torzálně a chybí zde celá svrchní vrstva malby. Malba byla v tomto případě prováděna přímo na kámen. Obě postavy směřují pohledem k Ukřižování. Jedná se patrně o P. Marii na severní straně a o sv. Jana Evangelistu na jižní straně.²⁵⁵

---

²⁵⁴ Erb se skládá ze tří horizontálně umístěných dlátek (žernovů), které bývaly zapuštěny do mlýnského kamene, pozadí erbu je černé. Erb se až na barvu pole shoduje s erbem zobrazeným na Mühlhausenské arše, erb v Roztokách má barvu pole černou a erb na Mühlhausenské arše barvu červenou. Barevnost pole v Roztokách může být způsobena oxidací použitých pigmentů a také pozdějšími přemalbami a úpravami v prostoru zdejší kaple. Rozbor pigmentů použitých zde v kapli nebyl prováděn, a tak nelze s určitostí říci zda černá barva pole je původní či nikoliv.

²⁵⁵ VŠETEČKOVÁ 1999, 154.

Jakub Vítovský předpokládá, že by se mohlo jednat o sv. Petra a Pavla. Viz. VÍTOVSKÝ 1976, 183.

Na levé (severní) straně arkýře nad oknem je zobrazen letící anděl, nesoucí veliký světle hnědý kříž a houbu na tyči. Roucho anděla je přiléhavé a má světlezelenou barvu. Z hlavy anděla lze rozeznat jen její obrysy, světlé vlasy a svatozář. Na protější (jižní) stěně je na stejném místě letící anděl přinášející velké kopí. Tento anděl má červené úzké šaty, je světlovlasý a kolem hlavy má nimbus.

Malby v arkýři roztockého zámku se vyznačují i přes současný fragmentární stav zachování velmi vysokou kvalitou. Bezesporu se jednalo o skutečně reprezentativní prostor přestavěné roztocké tvrze. Jako jejich objednavatele z rodu Mühlhausenů, a to buď Eberhardta či Reinhardta, nám je určuje vymalovaný erb ve svorníku arkýře. Na základě slohového charakteru, kdy nalezneme řadu analogií k nástěnným malbám v chórových kaplích v pražské katedrále a v bližší kvalitě kupříkladu k nedalekým nástěnným malbám v kostele sv. Klimenta na Levém Hradci, je můžeme datovat někam do 2. poloviny 80. let 14. století anebo do doby kolem roku 1390. Celkový dojem nástěnných maleb umocňovalo bohaté osvětlení arkýře, které koresponduje s dobovou inklinací ke vzdušnému a světlému sakrálnímu prostoru. Po stránce ikonografické zdůraznil už Josef Klimeš, že výzdoba presbytáře (arkýře) kaple byla prvořadě věnována Kristovu utrpení. Vedle Ukřižování na oltářní stěně bylo utrpení zdůrazněno ještě Nástroji Umučení, které pod klenbou přinášejí andělé. Zjevný akcent na Nástroje, znatelný kupříkladu velikostí kříže a kopí, lze pravděpodobně odůvodnit kultem sv. Kříže a Kopí na dvoře Karla IV. Panovník totiž zavedl v roce 1354 svátek sv. Kopí a hřebů Krista v Čechách a později se tento kult rozvíjel i za vlády jeho syna Václava IV.²⁵⁶ Připomeňme proto, že na Dobyčtím trhu (dnešní Karlovo náměstí) bylo pro ostenzi zmíněných nejvýznačnějších relikvií nejdříve vybudováno dřevěné provizorium a později za vlády Václava IV. byla pro tuto potřebu na stejném místě vybudována tzv. kaple Božího Těla, která se stala cílem nejen domácích poutníků.

Po stránce slohové mají malby poměrně blízko k malbám nedalekého kostela sv. Klimenta na Levém Hradci.²⁵⁷ Jisté analogie lze nalézt i k malbách katedrálním, které snad byly při své kvalitě slohovým předstupněm a inspirací celé skupiny regionálních maleb. Nejpravděpodobnější je vznik maleb až za vlastnictví Reinhardta z Mühlhausen. Ten také nechal roku 1385 vytvořit na památku svého zesnulého bratra Eberhardta retabulum – tzv. Archu z Mühlhausen (Stuttgart, Staatsgalerie)²⁵⁸. Tato památka pak

---

²⁵⁶ KLIMEŠ 1975, 67.

²⁵⁷ STEJSKAL 1983, 337. - VŠETEČKOVÁ 1999, 154. - KLIMEŠ 1975, 67.

²⁵⁸ Více k Mühlhausenské arše, zde je podrobný popis i seznam literatury. - MATĚJČEK 1950, 86-89.

dobře reflektuje v druhotné a nástěnným malbám v Roztokách analogické kvalitě reflexi dvorské malby. S Reinhardtem z Mühlhausen navrch souvisí i malířská výmalba v kostele sv. Víta, sv. Václava a sv. Zikmunda v Mühlhausenu u Stuttgartu z 80. let 14. století.²⁵⁹ Již samotné zasvěcení kostela českým patronům a navíc světcům, kterým byla zasvěcena pražská katedrála, naznačuje, že Mühlhausení nejen po stránce výtvarné ale především po stránce ideové a reprezentativní silně inklinovali k pražskému dvoru. Malířská výzdoba v Roztokách pak bezesporu tyto vazby odráží.

Literatura: **DOBOŠOVÁ A KOL. 1998**, 31. - **HRABÁNEK / HERDA 2004**, 28. - **KLIMEŠ 1975**, 65 – 72. - **STEJSKAL 1983**, 335-337. - **PEŠINA 1970**, 181. - **VÍTOVSKÝ 1976**, 183 – 184. - **VŠETEČKOVÁ 1999**, 153 – 154. **VŠETEČKOVÁ CD.**

5. PODĚBRADY (okr.Nymburk)

Zámek, bývalá zámecká kaple sv. Tří Králů

Nástěnné malby: Poslední soud, Umučení 10.000 rytířů, Zápas Davida s Goliášem, Samson na lvu (?) či David bojující se lvem (?), vegetabilní ornament, konsekrační kříže, a další neidentifikovatelné scény

Kolem roku 1430 a 1450

Fresco secco

Restaurováno: 1928 (Antonín Pouchobradský)

geografické umístění objektu: Hrad později přestavěný na zámek se nalézá na pravém břehu řeky Labe ve městě Poděbrady.

nález a restaurování maleb: Část nástěnných maleb byla objevena v roce 1908²⁶⁰. Tehdejší majitel zámku kníže Filip Arnošt z Hohenlohe - Schillingsfürstu chtěl nechat přestavět nevyužívanou bývalou zámeckou kapli přestavět na slavnostní přijímací síň, na přestavbu byl již zpracován projekt. Přestavba započala osazením nového portálu vedoucího do prostoru kaple. V souvislosti s touto stavební úpravou byla objevena část nástěnných

---

²⁵⁹ **CLAVIEZ 1976.**

²⁶⁰ **VŠETEČKOVÁ 1999**, 136.

maleb. Další část maleb byla odkryta v roce 1915 Janem Hellichem²⁶¹, malby byly při té příležitosti kopírovány prof. Hnátkem. V roce 1920 odkoupila zámek Lázeňská akciová společnost, zámek začala postupně adaptovat pro své potřeby a prostory bývalé zámecké kaple a vedlejší místnost byly propůjčeny Muzeu Poděbradska²⁶². Tehdy bylo přistoupeno k restaurování nástěnných maleb v bývalé zámecké kapli, malby byly restaurovány za finančního přispění tehdejšího Památkového úřadu pro Čechy. Malby restauroval v roce 1928 ak. mal. Antonín Pochobradský.²⁶³ Tehdejší restaurátorský zásah spočíval v odstranění vápenných nátěrů, odkrytí a vyčištění maleb. Malby byly retušovány, některé plochy vybarveny v lokálních tónech, zafixovány byly kaseinovou temperou. Některé části malby byly vytmeleny a upevněny. Kontrolní komise z Památkového úřadu pro Čechy nebyla dle zápisu ze 24.8.1928 s průběhem restaurátorských prací spokojena, námitky se týkaly hlavně množství provedených retuší a jejich výrazné barevnosti. Komise poté vyzvala restaurátora k odstranění domaleb, a lesku použité fixáže. Uvedené závady byly poté ak. mal. Antonínem Pochobradským odstraněny.²⁶⁴ I tento problematický restaurátorský zásah však přispěl k záchraně maleb. Nástěnné malby nebyly od roku 1928 restaurovány, i přesto je jejich nynější stav vcelku dobrý.

dějiny místa a objektu: Za první zmínku o Poděbradech lze považovat uvádění jména Arnošt z Poděbrad v různých listinách v letech 1199 -1207.²⁶⁵ Otec Arnošta z Poděbrad, Sezema, zemřel v bitvě u Loděnice roku 1179, rod měl erb se zlatým žebříkem na černém poli.²⁶⁶ Tento rod měl patrně v místě dnešního zámku opevněné sídlo, zřejmě se jednalo o vodní hradiště. Toto hradiště mělo velmi důležitou polohou, nacházelo se totiž na místě, kde byl brod přes řeku Labe na dálkové cestě z Prahy do Kladska. Zřejmě s ohledem na strategický význam polohy hradiště, odebral Přemysl Otakar II. Sezemicům Poděbrady v roce 1262.²⁶⁷ Přemysl Otakar II. zde nechal vystavět královský hrad. Stavba hradu byla pravděpodobně dokončena již v roce 1268.²⁶⁸ K hradu byla připojena i okolní léna. Význam hradu v Poděbradech začal však brzy klesat a hrad byl záhy zastavován. Poprvé

---

²⁶¹ Ph.Mr. Jan Hellich (19.1.1850 -30.9.1931) archeolog, muzejní pracovník, od roku 1908 konzervátor I.sekce Centrální památkové komise ve Vídni pro okresy Jičín, Nový Bydžov, Poděbrady, Semily, Turnov, spolupracovník J.L.Píče, synovec malíře Josefa Vojtěcha Hellicha. Původní profesí byl lékárník, později se stal starostou Poděbrad (1883-1896), v roce 1901 založil Muzeum Poděbradska, od roku 1919 předseda Svazu českých muzeí, zakládající člen Kruhu přátel pěstování dějin umění.

²⁶² WAGNER 1930, 46.

²⁶³ WAGNER 1930, 46.

²⁶⁴ KUBÁLKOVÁ 1965, 50.

²⁶⁵ KUČA 2002, 288.

²⁶⁶ HZT VI., 373.

²⁶⁷ HZT VI., 373-274.

²⁶⁸ DURDÍK 2000, 435.

byl hrad zastaven již v roce 1297. V roce 1320 byl zastaven Hynkovi Berkovi z Dubé, další věřitelé následovali.²⁶⁹ Roku 1345 získal Poděbrady v léno Hynek z Lichtemburka a ze Žleb, po jeho smrti přešly Poděbrady na jeho dceru Elišku provdanou za Bočka z Kunštátu. V roce 1362 udělil král Karel IV. Poděbrady Bočkovi z Kunštátu dědičně.²⁷⁰ Rod Pánů z Kunštátu držel hrad v Poděbradech a okolní panství až do roku 1495. Za jejich držení byly rozšiřovány rodinné statky a hrad byl přestavován. Po smrti Bočka z Kunštátu, získal majetek jeden z jeho synů Boček Starší z Kunštátu. Ten byl od roku 1377 nejvyšší komorník a od roku 1387 nejvyšší písař zemský, byl členem královské rady Václava IV.²⁷¹ Boček Starší z Kunštátu zemřel roku 1416, a majetek připadl jeho třem synům Bočkovi Mladšímu, Viktorinovi a Hynkovi. Oba bratři záhy zemřeli bez dědiců a majetek tak připadl Viktorinovi, ten však zemřel již roku 1427. Dědicem panství se stal Viktorinův nemanželský syn Jiří z Poděbrad, který se pravděpodobně na hradě kolem roku 1420 narodil.²⁷² Za nezletilého Jiřího z Poděbrad spravoval majetek jeho strýc Heralt z Kunštátu. Během husitských válek byl hrad dvakrát obléhán (1420, 1426), hrad dobyt nebyl, ale bylo vypleněno a pobořeno celé okolí.²⁷³ V roce 1437 byly Poděbrady povýšeny Jiřím z Poděbrad na město. Za Jiřího z Poděbrad získal hrad svou konečnou gotickou podobu, probíhající přestavba se týkala hlavně jižního křídla. V tomto křídle byl veliký reprezentativní sál přeměněn na kapli, kaple byla následně vyzdobena nástěnnými malbami.²⁷⁴ V roce 1458 byl na Staroměstské radnici na Starém městě v Praze Jiří z Poděbrad zvolen českým králem. Od roku 1458 spravoval hrad v Poděbradech syn Jiřího z Poděbrad, Viktorin. Po otcově smrti (1471) se o správu dělil se svými bratry.²⁷⁵ V roce 1492 vznikly spory o panství mezi Jindřichem z Poděbrad a králem Vladislavem Jagellonským, roku 1495 podstoupil Jindřich z Poděbrad poděbradské panství králi výměnou za slezská knížectví Olešnici a Opolí.²⁷⁶ Hrad byl poté spravován královskou komorou a byl opět zastavován. Od roku 1502 jej měl v zástavě Mikuláš mladší Trčka z Lípy, od roku 1530 Albrecht z Gutštejna, 1536-1540 Adam Lev z Rožmitálu, 1540-1542 Jan starší Trčka z Lípy.²⁷⁷ Roku 1542 bylo panství vyplaceno ze zástavy. Od roku 1548 probíhala přestavba gotického hradu na renesanční zámek. Byla dostavěna jednotlivá

---

²⁶⁹ KUČA 2002, 289.

²⁷⁰ HZT VI., 374.

²⁷¹ VŠETEČKOVÁ 1999, 132.

²⁷² HZT VI., 374.

²⁷³ SEDLÁČEK 1900, 6.

²⁷⁴ HZT VI., 375.

²⁷⁵ SEDLÁČEK 1900, 8.

²⁷⁶ HZT VI., 375, SEDLÁČEK 1900, 10.

²⁷⁷ KUČA 2002, 289.

palácová křídla a vzniklo tak pravidelné uzavřené nádvoří ze tří stran obklopené otevřenými arkádami. Velké změny se udály i v jižním palácovém křídle, kde se nacházela hrdaní (zámecká) kaple. Stavební práce vedl Giovanni Battista Aostalli.²⁷⁸ Renesanční přestavba probíhala zhruba ve třech fázích, poslední fáze proběhla mezi lety 1580-1582. V této poslední fázi byla zabezpečena statika objektu výstavbou opěrných pilířů, dále byla na větší části fasád zámku provedena sgrafitová výzdoba, na východní straně od zámku byla také založena zahrada. Zámek měl v oblibě Ferdinand I. a císař Rudolf II.²⁷⁹ Během třicetileté války byl zámek poškozen. Po třicetileté válce ztrácel objekt na významu a sídlila zde správa panství a byly zde byty úředníků.²⁸⁰ V roce 1681 zasáhl město i zámek požár. Větších oprav se zámek dočkal v roce 1723, kdy se tu císař Karel VI. zastavil na cestě na korunovaci do Prahy. Opravy tehdy řídil František Maxmilián Kaňka. Zámecká křídla byla zvýšena a rovněž stará věž byla zvýšena a upravena. Nově byly také upraveny interiéry zámku, vzniklo zde císařské apartmá, audienční místnosti a reprezentační místnosti pro císařské návštěvy.²⁸¹ Císařovna Marie Terezie a její manžel František Lotrinský navštívili Poděbrady v roce 1748 a 1750.²⁸² Na konci 50. let 18. století probíhaly ještě úpravy předzámčí a vstupní brány do zámku. Císař Josef II. chtěl objekt zámku využít jako kasárna, nakonec byl zámek využit jako obydlí pensionovaných důstojníků a sídlila zde správa panství.²⁸³ V tomto období se prováděly pouze menší opravy, avšak v letech 1804-1806 byl upraven prostor zámecké kaple podle návrhu ing. Kratzera. Byla zbořena původní křížová klenba o třech polích a byla nahrazena českými plackami, na místech bývalých přípor byly postaveny nové pilastry.²⁸⁴ V roce 1829 zakoupil zámek i s panstvím baron Jiří Sina. Baron propůjčil zámek k užívání městskému úřadu, okresnímu hejtmanství a okresnímu soudu.²⁸⁵ Za barona Siny byl prostor bývalé zámecké kaple využíván jako divadelní sál a od roku 1862 zde vznikla stálá ochotnická scéna.²⁸⁶ Po smrti barona Siny zdědil zámek jeho syn Jiří Šimon, později jeho dcera provdaná za knížete Ypsilanti. Od roku 1884 se dělili o zámek čtyři dědicové.²⁸⁷ Na zámku nejvíce pobývali Filipa Ypsilanti a její manžel Filip Arnošt

---

²⁷⁸ HZT VI., 377.

²⁷⁹ SEDLÁČEK 1900, 12-13.

²⁸⁰ SEDLÁČEK 1900, 14.

²⁸¹ HZT VI., 377 -378, SEDLÁČEK 1900, 15.

²⁸² ŠMILAUEROVÁ 2001, 95.

²⁸³ KUČA 2002, 290.

²⁸⁴ HZT VI., 378.

²⁸⁵ KUČA 2002, 290.

²⁸⁶ HZT VI., 378.

²⁸⁷ KUČA 2002, 289.

z Hohenlohe – Schillingsfürstu, za těchto majitelů bylo provedeno mnoho oprav zámku, uvažovalo se i o přestavbě bývalé kaple na reprezentační přijímací síň, k této přestavbě naštěstí nedošlo. Zajímavé také je, že v roce 1904 byl přímo na nádvoří zámku objeven silný uhličitý pramen, který vedl k založení slavných lázní ve městě. V roce 1920 odkoupila zámek Lázeňská akciová společnost. Část zámku byla využívána touto společností, prostor bývalé zámecké kaple a domnělá rodná světnice Jiřího z Poděbrad byla využíván Muzeem Poděbradska, další část zámku sloužila za sídlo Ukrajinské hospodářské akademii pro emigranty z území sovětské vlády.²⁸⁸ Severní křídlo předzámčí bylo po roce 1937 upraveno na divadlo. Během druhé světové války využívala budovy zámku německá správa a wehrmacht. V letech 1946 -1950 bylo v části zámku zřízeno gymnázium po vzoru britských internátních škol – Kolej krále Jiřího.²⁸⁹ Od roku 1953 využívala Elektrotechnická fakulta Českého vysokého učení technického. Od 80. let. 20. století slouží budovy zámku Univerzitě Karlově.

architektura hradu: Původní raně gotický hrad postavený za Přemysla Otakara II. byl přestavěn na renesanční zámek a později proběhly ještě další přestavby, z nichž asi nejvýraznější byla přestavba barokní. Přesnou gotickou podobu původního královského hradu neznáme. Původní dispozice gotického hradu byla pravděpodobně dvojdílná, do hradu se vstupovalo z východní strany, hrad měl pravděpodobně půdorys lichoběžníku a jednalo se o typ hradu s obvodovou zástavbou.²⁹⁰ Je pravděpodobné, že u obytné části hradu bylo užito tradiční stavební jednotky používané na hradech založených Přemyslem Otakarem II., tedy střední klenutý sál sevřený z obou stran vytápěnými komorami, jedna z těchto komor bývá klenutá a druhá je roubená. V severozápadním nároží hradu byl vystavěn bergfrit, na severní a jižní straně se nacházela palácová křídla. V jižním palácovém křídle se nacházel veliký sál, později za Jiřího z Poděbrad přeměněný na hradní (zámeckou) kapli. Během pozdně gotické přestavby hradu byly oba paláce zvýšeny o jedno patro. Prostor pod kápí byl zaklenut valenými klenbami a rozdělen na tři místnosti. Během renesanční přestavby byly paláce zvýšeny o další patro, byly vystavěny arkády.²⁹¹ V předhradí vzniklo obydlí pro služebnictvo. Část fasád zámku byla vyzdobena sgrafity. Vznikla také zahrada, na místě východního předhradí. Statika byla zajištěna výstavbou opěrných pilířů. Na renesanční přestavbě mají podíl umělci jako Giovanni

---

²⁸⁸ KUČA 2002, 290.

²⁸⁹ ŠMILAUEROVÁ 2005, 215.

²⁹⁰ DURDÍK 2000, 437.

²⁹¹ HZT VI., 377.

Battista Aostalli, Bonifác Wolmut, Hans Tirol a Ulrico Aostalli.²⁹² Barokní úpravy zámku probíhaly podle návrhů Františka Maxmiliána Kaňky. Došlo opět ke zvýšení palácových křídel o jedno patro (čtvrté), byla o osm metrů zvýšena věž, byla zbořena arkáda oddělující nádvoří od zahrady. Dále byla zbourána vstupní věž a ponechána pouze její spodní část, byl odstraněn padací most. Přestavěno bylo i předhradí, při této přestavbě byla velmi poškozena sgrafitová výzdoba fasády.²⁹³ Pozdější úpravy zámku se týkaly jen některých jeho částí. V letech 1804-1806 byl upraven prostor zámecké kaple podle návrhu ing. Kratzera z Nového Bydžova. Byla zbořena původní křížová klenba o třech polích a byla nahrazena českými plackami, na místech bývalých přípor byly postaveny nové pilastry. Celý komplex se sestává z vlastního zámku a budov předzámčí. Prostor zámku je vůči městu ohrazen nízkou zdí, v níž je empírový kiosek se zámeckým pramenem. Předhradí zámku je jednopatrové s mansardovou střechou, na fasádách jsou částečně zachována sgrafita. Do zámku vede kamenný most, který nahradil původní padací most přes hradní příkop. Do areálu se vstupuje bosovaným portálem, portál je umístěn v přízemí bývalé vstupní věže, nad portálem jsou štukové erby císařovny Marie Terezie a Františka Lotrinského. Vlastní zámek je trojkřídlý kolem uzavřeného nádvoří, budovy jsou tři a čtyřpatrové. Na severní straně zámku je mohutná válcová věž.

architektura kaple: Původní hradní kaple byla zasvěcená Narození Páně a sv. Třem Králům.²⁹⁴ Tato kaple byla samostatným objektem v prostranství nádvoří hradu, pouze východní straně přiléhala k obytné budově. Doklady o této kapli našel Jan Hellich, který řídil archeologický průzkum hradu ve 20. letech.²⁹⁵ O podobě původní hradní kaple nevíme nic, ani v pramenech není tato kaple zmíněna. Prostor dnešní zámecké kaple se nalézá v přízemí jižního palácového křídla zámku. V těchto místech byla původně rozlehlá reprezentativní síň, která byla za Jiřího z Poděbrad upravena na hradní kapli. Kaple byla obdélná, původní podobu a umístění vstupu neznáme. Prostor byl zaklenut třemi poli křížové klenby, klenební žebra byla svedena do přípor, jednotlivá pole klenby byla dělena pasy. Kaple měla tři okenní osy. Za Jiřího z Poděbrad pravděpodobně vznikla i dnes torzálně dochovaná výmalba této kaple. Ke kapli přiléhal na východní straně klenutý prostor čtvercového půdorysu, domnělá rodná síň Jiřího z Poděbrad, tento prostor nebyl pozdějšími přestavbami prakticky zasažen. Podoba pozdně gotické kaple byla několikrát pozměněna, měnil se i účel jejího využití. Kaple je v pramenech zmíněna

---

²⁹² KUČA 2002, 289.

²⁹³ HZT VI., 377-378.

²⁹⁴ KLÁSEK 1938, 45. - KUBÁLKOVÁ 1965, 49.

²⁹⁵ KUBÁLKOVÁ 1965, 49.

patrně poprvé roku 1544, z tohoto roku existuje zmínka o přebírání inventáře kaple novým hejtmanem panství Mikulášem Nahorubským z Nahorub.²⁹⁶ I další zmínky o kapli jsou nepočtené a většinou se týkají inventáře kaple a jeho obnovy²⁹⁷. Zajímavá je zmínka Čestmíra Kláska, o bohoslužbách konaných v kapli, ovšem bez bližšího časového určení. „V zámecké kapli sloužila se mše každý úterek a poděbradské žakovstvo účinkovalo při ní figurální hudbou.“²⁹⁸ Týmž autor zmiňuje také, že 3.7.1725 se bohoslužby v kapli zúčastnil císař Karel VI. s manželkou, císařský pár byl tehdy na návštěvě Poděbrad. V souvislosti s přestavbami prováděnými v areálu zámku v letech 1751 – 1757, bylo zasaženo i do jižního palácového křídla, kde se nacházela zámecká kaple. V jižním křídle zámku bylo nejprve ubouráno nejvyšší patro a celé palácové křídlo bylo následně zvýšeno o tři patra, byly zesíleny spodní zdi tohoto křídla.²⁹⁹ Upravována byla i kaple v přízemí křídla. Bylo osazeno nové kamenné ostění dveří a oken, byly pořízeny nové dveře, okenní rámy, byla vyměněna dlažba kaple. Dále byla pořízena kazatelna, upravena oratoř, byly pořízeny nové lavice. Do kaple byl pořízen mramorový oltář, z Dolního Rakouska za 450 zlatých. Zámecká kaple byla vysvěcena 30.6.1754.³⁰⁰ V roce 1783 byla zámecká kaple na příkaz císaře Josefa II. zrušena a inventář byl rozdán do kostelů na panství.³⁰¹ Statika jižního křídla zámku velmi utrpěla navýšením pater při poslední přestavbě, pro zlepšení stavu budovy byly v 80. letech 18. století na jižní straně budovy přistavěny tři opěrné pilíře. Statika jižního křídla však byla stále slině narušena. V letech 1804-1806 bylo jižní křídlo z důvodu narušené statiky znovu opravováno. Autorem plánů přestavby byl ing Kratzer z Nového Bydžova.³⁰² V kapli byla snesena původní křížová klenba, přípory byly otlučeny, kaple byla nově zaklenuta českou plackovou klenbou, na místech bývalých klenebních přípor byly postaveny pilastry. Nově vzniklá klenba je o mnoho nižší než původní gotická klenba, tímto zásahem byly velmi poškozeny nástěnné malby v bývalé zámecké kapli. Nově byly vystavěny i stropy a klenby vyšších pater jižního palácového křídla. Kaple v době po této přestavbě již nesloužila svému účelu, byla využívána jako skladiště, dřevník, později jako divadelní sál.³⁰³ Za knížete Filipa Arnošta z Hohenlohe – Schillingsfürstu byl ve zdech bývalé kaple proražen nově instalovaný vodovod, což jistě

---

²⁹⁶ KLÁSEK 1938, 46.

²⁹⁷ KLÁSEK 1938, 46-48.

²⁹⁸ KLÁSEK 1938, 47.

²⁹⁹ HZT VI., 378.

³⁰⁰ KLÁSEK 1938, 47-48. Kaple byla vysvěcena biskupem Kohoutem, posvěcení se zúčastnil poděbradský děkan. Slavnostnímu vysvěcení kaple byla přítomna císařovna Marie Terezie a její manžel František Lotrinský.

³⁰¹ KLÁSEK 1938, 48.

³⁰² HZT VI., 378, KUČA 2002, 290.

³⁰³ KUBÁLKOVÁ 1965, 50.

také poškodilo nástěnné malby. Část nástěnných maleb byla objevena při plánování přestavby bývalé kaple na honosnou přijímací síň. Nynější prostor kaple je podélný, prostor je zaklenut třemi poli českých placek, pasy klenby jsou hladké a sbíhají se na čtvercové pilíře. Prostor je osvětlen třemi obdélnými okny. Vstup do kaple vede z vnitřního hradního nádvoří po několika schodech, novogotickým portálem z roku 1905. K východní stěně kaple přiléhá místnost se zchovalou gotickou klenbou, domnělá rodná síň Jiřího z Poděbrad, tento prostor je s kaplí spojen portálem.

Z někdejší pravděpodobně bohaté malířské výzdoby kaple se do dnešní doby zachovalo pouze několik zlomků. Části maleb se zachovaly na jižní stěně, severní stěně. Na jižní stěně se částečně zachoval výjev Posledního soudu a výjev Umučení 10.000 rytířů. Na straně severní se zachoval výjev Davida bojujícího s Goliášem, výjev Davida bojujícího se lvem (či výjev Samson na lvu), dále se zde nacházejí fragmenty několika figurálních výjevů a také vegetabilní ornamenty.

V rohu na jižní stěně, těsně u okna obráceného k Labi lze na horní části stěny spatřit torzálně zachovaný výjev Posledního soudu. Nejvýše se zachovalo torzo postavy Krista v mandorle, zachovala se pouze spodní část Kristova těla, hoření část malby byla poškozena snížením klenby. Postava Krista byla zobrazena frontálně. Kristus byl oděn patrně do bílého roucha s modrou rubovou stranou, toto roucha spadá v četných záhybech kolem Kristových bosých nohou. Na drapérii roucha jsou patrné zbytky modelace šedou barvou. Pozadí mandorly je jasně zelené barvy, samotná mandorla je tvořena z červeného, žlutého a zeleného pásu barev. Na levé straně od mandorly s postavou Krista je zobrazen hlinitý terén se skálou s pozadí, z puklin v terénu vystupují dvě drobné postavičky. Tyto drobné postavy mají na hlavách koruny žluté barvy, jemně vykreslené obličejy mají lemovány světlými vlasy. Jedna z postav má ruce sepjaté v modlitbě, a druhá postava má ruce zkřížené na prsou, oděni jsou do jednoduchých bílých košilí. Podle výrazu tváře a délky vlasů lze postavu na levé straně určit jako ženskou a postavu blíže k mandorle s Kristem jako postavu mužskou. Výjev je ve spodní části ohraničen širším zeleným pruhem s téměř geometricky pojatým vegetabilním ornamentem (pravidelné čáry ve tvaru ležícího písmene S, vodorovná čára doplněná kvítkem tvořeným třemi tečkami). Pod výjevem Posledního soudu, se dle dochovaného fragmentu nacházel větší výjev s námětem Umučení 10.000 rytířů. Z této scény se zachovala pouze umučená těla dvou rytířů (levá část původního většího výjevu). Výjev je zobrazen na červeném pozadí, obě těla jsou znázorněna v téměř horizontální poloze. Těla rytířů jsou nahá, mají pouze

bederní roušky, těla jsou probodena dlouhými trny na několika místech. Zdůrazněny jsou silně krvácející rány na tělech. Lépe se zachovala spodní postava rytíře, tento rytíř má tvář s plnovousem, má otevřené oči a na hlavě má korunu, nebo stylizovanou knížecí čapku. Tento rytíř by patrně mohl představovat sv. Achatia. Druhé tělo rytíře je v oblasti hlavy poškozeno plombou. Výjev Umučení 10.000 rytířů je lemován stejným stylizovaným vegetabilním ornamentem jako pole s výjevem Posledního soudu. Pod pásem lemujícím výjev se nalézá část malby iluzivního zelenočerveného závěsu, který patrně lemoval po obvodu celou kapli. Na jižní stěně kaple se u hrany středního okna dále zachovala malba akantové bordury zelené barvy a červeno zelený konsekrační kříž. U posledního, třetího okna v jižní stěně se zachovaly rovněž zbytky malované rozviliny a také část iluzivního zelenočerveného závěsu. Na severní stěně naproti výjevu Posledního soudu a Umučení 10.000 rytířů je výklenek ve zdi, který dříve sloužil jako sakristie. Na levé straně tohoto výklenku je poněkud nejasný výjev, patrně z dobové středověké vesnice. Jedná se o tři pásy malby, v nejvyšším pásu je znázorněna na zeleném pozadí vesnice s dvěma malými postavami v popředí. Prostřední pás maleb znázorňuje na zeleném pozadí dvě postavy nesoucí ulovené zvíře. Tyto postavy mají šedé krátké šaty v pase podkasané, na nohou mají červené a žluté vysoké boty s dlouhou špicí podobné punčochám. Spodní pás malby je červený. Těžko říci co tato část maleb znázorňovala, zda se skutečně jedná o profánní výjev, či zda zde byl znázorněn nějaký biblický motiv, který z dnes zachovaných zlomků není možné určit. V samotném výklenku se na levé straně nalézá výjev Davida bojujícího s Goliášem. Výjev byl poškozen dodatečným proražením a následným zadržáním okna vedoucího do nádvoří. Výjev je znázorněn na tmavém pozadí s červenými rozvalinami, terén je naznačen zelenou barvou ve spodní čtvrtině obrazového pole. Na levé straně výjevu stojí drobnější postava Davida zvedajícího prak a na pravé straně stojí mohutná postava Goliáše tasícího meč, postavy jsou zobrazeny z tříčtvrtečního profilu a jsou natočené směrem k sobě. David částečně zachován i obličej se světlým inkarnátem, hlavu mu lemují kratší hnědé vlnité vlasy. David je oděn do kratšího roucha sahajícího asi do půli stehů, oděv je v pase podkasaný a má nazelenalou barvu. David má na nohou boty vysoké pod kolena, boty mají výraznou dlouhou červenou špicí. David drží v pravé ruce nad hlavu pozdvižený prak. A levou rukou sahá pro kámen do hnědé torny, která mu visí přes rameno. Goliáš na levé straně má celý obličej poškozen plombou. Jeho postava je mohutná. Goliáš je zobrazen v jednoduše znázorněné zbroji a krátké sukničce, na sukničce má připevněn černý opasek, na němž je na levé straně patrná pochva meče. Boty má podobné jako David, rovněž s dlouhými červenými špicemi. Goliáš má pravou ruku

pozdvíženou s taseným mečem. Nad tímto výjevem je se nalézá torzo dalšího výjevu. Toto pole malby bylo poškozeno snížením klenby a dodatečným proražením okna. Na zeleném pozadí zdobeném mohutnými rozvalinami tvořenými černou linkou a zdobenými červenými plody, se nachází torza dvou postav. Postavy mají mnohem menší měřítko nežli spodní výjev Davida s Goliášem. Na levé straně výjevu se zachovala část mužské postavy oděné do šatu s výrazným přepásáním a dlouhého pláště. Tato postava je zobrazena téměř frontálně, odvrací tvář od postavy v pravé části výjevu. Tato postava je dnes znázorněná pouze monochromaticky, celá svrchní vrstva malby je spráškovatělá. Z postavy na pravé části výjevu se zachovala jen část nohou a trupu. Postava na této straně výjevu je nakročena směrem k postavě na levé straně. Tato postava má krátký červený šat v délce nad kolena, zelené punčochy a červené boty. Otázkou je co mohla tato scéna znázorňovat. Zuzana Všetečková předpokládá, že by se mohlo jednat o scénu, kde Samuel pomazává Davida olejem, usuzuje tak na základě analogie s ikonografií Davidova cyklu na kalichu z Trzemeszna.³⁰⁴ Ve spodní části zachovaného fragmentu se nachází výjev Samsona bojujícího se lvem. Výjev se nachází na červenohnědém pozadí s černě malovanou rozvalinou. Celý výjev je orámován zeleným pásem, ve kterém jsou pravidelně umístěny kratší zalomené červené linky a mezi nimi vždy dvě černé tečky. Uprostřed pole je znázorněn z profilu veliký lev a na něm klečící postava, která mu rozevívá tlamu. Lev je znázorněn téměř jako veliký pes na dlouhých nohách, hříva je tvořena pravidelně rozmístěnými spirálovitě stočenými černými linkami, zvíře má ocas stočený mezi zadní nohy. Hlava lva má dlouhou tlamu podobnou psí, tlama je otevřená a otočená směrem k postavě klečící na zádech lva. V rozevřené tlamě jsou dobře patrné bílé zuby a dlouhý červený jazyk. Tělo lva má žlutooranžovou barvu. Postava klečící na lvu je zobrazena z profilu. Postava má dlouhé světlé vlasy spadající na ramena, obličej je porušen plombou. Postava je oděna do jasně červeného krátkého šatu, bílých nohavic a bot, přes šaty je znázorněn pásek složený z čtvercových dílů. Tato postava oběma rukama rozevívá čelisti lva od sebe. Tento výjev je považován za Samsona bojujícího se lvem³⁰⁵, Zuzana Všetečková se však na základě srovnání s rukopisem Petra Lombarda Komentář k žalmům z dómské knihovny v Bamberku a Žaltáře z Britského Muzea v Londýně Tib.Cotton C VI., fol.8 domnívá, že by se mohlo jednat o výjev Davida bojujícího se lvem.³⁰⁶ Vzhledem t tomuto srovnání a biblickým textům popisujícím tuto událost, se jeví

---

³⁰⁴ VŠETEČKOVÁ 1999, 135.

³⁰⁵ KUBÁLKOVÁ 1965, 50-51.- WAGNER 1930, 48.

³⁰⁶ VŠETEČKOVÁ 1999, 135.

tato teorie jako velmi pravděpodobná. Nad tímto výjevem se nalézá torzo další scény. Na zeleném pozadí zdobeném rozvalinou jsou znázorněny dvě částečně dochované postavy, zhruba uprostřed postav je mezi rozvalinou napsáno červené písmeno K. Na levé straně lze rozeznat postavu mladíka v krátkých podkasaných šatech, který směřuje k postavě v pravé části výjevu. Postava na pravé straně, je žena v dlouhém širokém červeném plášti s prostřiženými rukávy, postava má na hlavě červenou pokrývku podobnou baretu. Podle Zuzany Všetečkové by se mohlo jednat o postavu Davida a Abigail.³⁰⁷ Na levé stěně vedle popsaného výklenku se nacházejí také části nástěnných maleb, umístěných ve třech pásech nad sebou. Na nejvyšším poli maleb se zachovala pouze část červenomodré drapérie, patrně náležející ke dvěma osobám, pozadí tohoto pole znázorňuje travnatý terén s drobnými červenými květinami. Námět tohoto pole dnes nelze určit. Vzhledem k analogiím s jinými cykly popisujícími činy Davidovy, lze hypoteticky předpokládat, že zde mohl být znázorněn námět David, kterak předává královskou moc Šalamounovi.³⁰⁸ Mezi polem nejvyšším a polem prostředním se nachází zelený dělicí pás se stylizovaným vegetabilním dekorem červené barvy. Prostřední pole malby znázorňuje čtyři keře vinné révy s hrozny, pnoucími se podél zelenohnědých tyčí. Mezi tímto polem malby a nejnižším pásem malby se nachází dělicí okrový pruh a černá linka. Přes tuto linku je v levé části umístěn zelenočervený konsekrační kříž a v pravé části dvě písmena, červené K a zelené E. Nejnižší pás malby na této stěně znázorňuje pouze iluzivní červenozelený závěs. Malby v této části kaple znázorňovaly pravděpodobně cyklus scén s králem Davidem. Tyto malby vznikly pravděpodobně kolem roku 1450. Ikonografické srovnání k jednotlivým výjevům lze nalézt v rukopise Petra Lombarda Komentář k žalmům z dómské knihovny v Bamberku a Žaltáři z Britského Muzea v Londýně Tib.Cotton C VI., dále také na románském kalichu z Trzemeszne a v rukopise českého původu Cursus Sanctae Mariae chovaném dnes v New Yorku v Pierpont Morgan Library, pod číslem Ms.739.³⁰⁹ Ještě další torzo maleb se zachovalo na severní stěně blíže k západnímu závěru kaple. Na nazelenalém pozadí jsou tu znázorněny vozy s plachtami a jezdci na koních. Malba je spíše zachována jen v podkresbě. Námět této scény rovněž neznáme, mohlo se jednat o větší celek. Při odkrytí maleb byla prý u této malby nalezena část čitelného

---

³⁰⁷ VŠETEČKOVÁ 1999, 135.

³⁰⁸ VŠETEČKOVÁ 1999, 136.

³⁰⁹ VŠETEČKOVÁ 1999, 136.

nápisu v gotické minuskuli, nápis zněl *SMILOWNICZ*.³¹⁰ Tento nápis se bohužel nedochoval.

Kvalita nástěnných maleb zde v kapli není příliš vysoká, kvalita je ještě zhoršena absencí téměř veškerých lazur, které byly poškozeny při dřívějších úpravách kaple. Malby jsou spíše ukázkou řemeslně dobře ovládané práce, malby možná již v době vzniku působily archaicky. Malíř, nebo spíše malíři, využívali forem 14. století a věnovali velkou pozornost ornamentu na úkor pevné malby postav jednotlivých výjevů. Malby zaujmou také znázorněním pozdně gotických oděvů, například boty s dlouhými špicemi. Zajímavá je ovšem tematika zdejších nástěnných maleb, některé náměty jako například jednotlivá obrazová pole s králem Davidem nemají v Čechách v nástěnné malbě žádné analogie. Nástěnné malby s námětem Posledního soudu, Umučení 10.000 rytířů vznikly pravděpodobně kolem roku 1430, tedy o něco dříve než malby s králem Davidem, je možné, že i některé části rozvalin zde v kapli mohou být ještě pozdějšího data. Za objednavatele maleb lze považovat Jiřího z Poděbrad.

Literatura: DČVU I/1, 351. - KLÁSEK 1938, 45-49. - KUBÁLKOVÁ 1965, 49-52. VŠETEČKOVÁ 1999, 132-137. – WAGNER 1930, 46-50.

6. ZVÍKOV (*okr. Písek*)

hrad, kaple sv. Václava

Nástěnné malby: sv. Matouš, sv. Matěj, sv. Jan Křtitel, Navštívení P.Marie, Kristus před Pilátem, sv. Mořic, Ecce homo, sv. Anna, sv. Leonard (Linhart), sv. Jeroným, Klanění tří králů, sv. Vavřinec, sv. Baroloměj, Zastínění Panny Marie Duchem Svatým (?), P.Marie Ochránitelka, Umučení 10.000 rytířů, Umučení sv. Šebestiána, sv. Jakub s donátorem, sv. Panny, Ukřižování, sv. Šimon, Umučení sv. Erasma, sv. Jakub apoštol, sv. Mikuláš, sv. Václav, sv. Kryštof, dva štíty a Arma Christi, erb Bohuslava ze Švamberka a erb Konstancie Šlikové, sv. Ondřej, sv. Tomáš, sv. Juda Tadeáš, sv. Petr, sv. Pavel, sv. Jan Evangelista, sv. Jakub menší, symboly čtyř Evangelistů , částečná polychromie architektonických prvků

2. polovina 40. let 15. století a krátce po 1473

fresco secco

---

³¹⁰ WAGNER 1930, 49

restaurováno: 1959 – restaurátorský průzkum (Jaroslav Alt, Jiří Josefík, Josef Němec), 1967 a 1971 (Karel Mezera), 70. léta 20. století (Karel Mezera), 1996-1997 (Jiří Čech)

geografické umístění: Hrad a zříceniny hradu se nacházejí na skalnatém ostrohu nad soutokem Vltavy a Otavy v blízkosti obce Zvíkovské Podhradí. Okolí je dnes značně pozměněné kvůli přehradní nádrži Orlík. Původní poloha na strmém skalisku zabezpečovala dobrou obranyschopnost hradu.

nález a restaurování maleb: Nástěnné malby v kapli nebyly patrně nikdy zabíleny. O starších úpravách a opravách maleb nemáme zprávy³¹¹. Jisté je, že v roce 1959 probíhal celkový průzkum nástěnných maleb v hradní kapli restaurátory Jaroslavem Altem, Jiřím Josefíkem a Josefem Němcem.³¹² Malby tehdy byly poškozené dlouhodobým zatékáním vody, byly na nich také četné vyryté a vyškrabané nápisy (historické a především od návštěvníků hradu). Po skončení průzkumu byl podán podrobný návrh na další postup restaurátorských prací. Následné restaurátorské práce (fixace a přelepení) prováděl v letech 1967 a 1971 Karel Mezera.³¹³ Tyto práce byly zamýšleny jen jako provizorní řešení před budoucím restaurováním. K tomu došlo v letech 1977-1978 a svěřeno bylo opět Karlu Mezerovi.³¹⁴ Malby v té době byly notně poškozené trhlinami, uvolněné byly od podkladu a na některých místech byla barevná vrstva zpráškovatělá. Restaurátor malby zafixoval, vytmelil, odstranil přelepy, provedl drobné retuše³¹⁵ a potlačil tak rušivé novodobé nápisy na malbách. V roce 1982 proběhl restaurátorský průzkum maleb v sakristii a později v letech 1996-1997 byly tamní zbytky maleb restaurovány Jiřím Čechem.³¹⁶

dějiny místa a objektu: Podle archeologických výzkumů existovalo v místě hradu osídlení již od střední doby kamenné. Na místě se objevily také archeologické vykopávky z mladší

---

³¹¹ Pouze **SEDLÁČEK 1897/XI.**, 15. - se zmiňuje až o třech vrstvách maleb: „stěny jsou pomalovány malbami, většinou z 15. a 16. věku pocházejícími, ale některé z nich jsou mnohem starší. První pocházejí ze 13. století, později položeny na ně jiné malby, tak že na některých malbách třikrát malováno. Někdy opršely novější malby a objevily se staré.“

³¹² **ATL 1959.**, 2.: „Pravděpodobně nebyly malby nikdy konservovány ani zpevněny, proto je malba značně porušena, šupinovitě opadáva. Původní malba byla na freskové kletované omítce. Tato byla při pozdější úpravě pekována a na ní nanesena vrstva pačoků, místy až 1m silná, na který do vápenného nátěru byla provedena nynější malba. Místy, při pozdějších úpravách, např. kolem sanktuaria a portálu do sakristie, byla tato malba znovu přetřena vápenným nátěrem a přemalována. Sloupky, hlavice a žebra byly pravděpodobně polychromovány.“

³¹³ **MEZERA 1971.**

³¹⁴ Viz. **MEZERA 1978.**

³¹⁵ **MEZERA 1978.** - 4 retuše byly prováděny po schválení komisí Josef Krása, Jaromír Homolka a další. Všechny retuše byly prováděny rozpustnou temperou.

Současně s restaurováním maleb probíhalo i restaurování kamenných architektonických prvků sochařem Duškem.

³¹⁶ **ČECH 1999.** Na severní a jižní stěně sakristie se zachoval figurální výjev lidového charakteru.

doby kamenné, doby bronzové a doby haštalské. Z pozdějších let bylo na místě prokázáno keltské oppidum.³¹⁷ Výrazné zbytky keltských hradeb musely být patrné při založení středověkého hradu a nejspíš měly po doplnění funkci provizorního opevnění.³¹⁸ Hrad založil s největší pravděpodobností již Přemysl Otakar I. Původní podoba hradu není přesně známa. Pravděpodobně byla postavena tzv. Hlízová věž (neboli Markomanka) a obytné křídlo, které patrně stálo nalevo od věže.³¹⁹ O existenci hradu máme však důkaz až z období vlády Václava I., kdy se v listině z roku 1234 mezi svědky vyskytuje zvíkovský purkrabí Konrád.³²⁰ V listině z roku 1238 se dozvídáme, že na hradě byli dva purkrabí: Konrád a Ivan.³²¹ Za šlechtické vzpoury, v jejímž čele stál pozdější král Přemysl Otakar II. proti svému otci, byli v roce 1249 na hradě zadrženi a vězněni Přemyslovi vyjednavací a poté i sám Přemysl Otakar II.³²² Dalším známým purkrabím na hradě je Hrz nebo též Hirzo, zaznamenaný od roku 1250. Spolu z Hrzem působil na hradě purkrabí Purkart z Janovic. Od roku 1250 se objevuje i německé jméno hradu – Klingenberg.³²³ Hrad byl za Přemysla Otakara II. významně přestavěn a také rozšířen. V roce 1285 a 1287 byl hrad obléhán přívrženci Závíše z Falkštejna.³²⁴ Od roku 1289 byl purkrabím Bavor III. ze Strakonice. Za vlády Rudolfa Habsburského získal hrad do zástavy Jindřich z Rožmberka. Rožmberkové drželi hrad vždy jen doživotně, hrad zůstal v držení rodu až do 30.let 14.století.³²⁵ Hrad ve 30.letech 14.století vykoupil král Karel IV. Hrad Zvíkov měl pro Karla IV. veliký význam a tak jej zařadil do zákoníku Majestas Carolina, mezi hrady nezczitelné od koruny české. Ve druhé polovině 50.let 14.století Karel IV. na Zvíkově několikrát pobýval, byl zde několikrát i jeho syn Václav IV.³²⁶ Za husitských bouří byl hrad v roce 1429 obléhán, král Zikmund se tehdy obával o spolehlivost tehdejšího purkrabího Kunaty Kapleře, a tak předal hrad v roce 1431 Oldřichovi z Rožmberka.³²⁷ Rožmberkové vylepšovali zejména obranný systém hradu. Zvíkov zůstal v držení Rožmberků až do roku 1473, tehdy předal Jindřich z Rožmberka svému strýci

---

³¹⁷ DURDÍK 1995, 76.

³¹⁸ DURDÍK 1995, 76. Z tohoto opevnění se dodnes zachoval val na severní straně hradu před parkánem z 15.století. V těchto místech probíhal archeologický výzkum před napuštěním Orlické přehrady.

³¹⁹ HZT V., 216.

³²⁰ MENCLOVÁ 1972/1, 101. - DURDÍK 1995, 76.

³²¹ DURDÍK 1995, 76.

³²² HZT V., 216-217.

³²³ Mohlo by se jednat o jméno vzniklé ze slov der Klingstein – německý výraz pro kámen znělec, z tohoto nerostu je skála na které stojí hrad a der Berg – jako výraz pro hodu či kopec.

³²⁴ DURDÍK 2000, 633.

³²⁵ DURDÍK 1995, 77.

³²⁶ DURDÍK 1995, 78.

³²⁷ DURDÍK 1995, 78.

Bohuslavovi ze Švamberka zvíkovskou zástavu.³²⁸ Za Švamberků probíhala velkolepá renesanční přestavba hradu. Hrad se stal sídlem rodu a střediskem velikého panství.³²⁹ Za Bohuslava ze Švamberka vznikly patrně i nástěnné malby v hradní kapli. Rod Švamberků držel hrad Zvíkov až do pobělohorských konfiskací, od roku 1574 již však ne jako zástavu, ale jako dědičný majetek. Poslední majitel z rodu Švamberků, Petr ze Švamberka byl přívrženec falcké strany. Proto byl na počátku roku 1622 hrad obléhán císařskými vojsky pod vedením Baltasara de Marradas, posádka hradu se dlouho aktivně bránila, ale nakonec se po dlouhé době vzdala. Hrad byl následně vypleněn a poškozen.³³⁰ V roce 1623 koupil Zvíkov (společně s ním i hrad Orlík) kníže Jan Oldřich z Eggenberka. Za Jana Oldřicha z Eggenberku byly opraveny škody vzniklé při obléhání hradu v roce 1622. Hrad však přestal sloužit jako residenční sídlo a ztratil i správní funkci. Hrad byl osazen vojenskou posádkou a jednotlivé budovy hradu byly udržovány spíše jen nouzově.³³¹ Na počátku 18.století přešel Zvíkov do majetku Schwarzenberků.³³² Na podzim roku 1751 zachvátil areál hradu veliký požár, po požáru následovala jedna z posledních udržovacích oprav. Hrad se po tomto požáru měnil postupně ve zříceninu.³³³ Ve 2. polovině 19. století bylo přistoupeno k opravě areálu hradu, mnohé z těchto oprav jsou dodnes diskutabilní. Hrad zůstal v majetku Schwarzenberků až do roku 1948. Od roku 1950 je Zvíkov státním hradem.³³⁴

architektura hradu: Hrad nyní stojí na nevelké vyvýšenině nad Orlickou přehradou, ale původně se vypínal nad soutokem Vltavy a Opavy (viz. geografické umístění). Soudobé dispozici hradu předcházela podoba starší, dnes neznámá (viz. dějiny místa a objektu), na kterou ovšem novostavba hradu navazovala. První v soudobém organismu patrně vznikla tzv. Hlízová věž. Ta je dvoupatrová, klenutá křížovou klenbou, patra spojuje schodiště v síle zdi. Do dnešní doby se zachovala v téměř nezměněné podobě. V první fázi přiléhala k věži na západní straně obytná budova. Původní vstup do hradu byl patrně jen od severu. V blízkosti této přístupové cesty vzniklo také opevněné předhradí.³³⁵ Za Přemysla Otakara II. proběhla velkolepá přestavba hradu. Vnitřní hrad získal půdorys nepravidelného polygonu, po celém obvodu hradu vznikla palácová křídla. Kolem uzavřeného nádvoří byl

---

³²⁸ HZT V., 218.

³²⁹ HZT V., 218 -219.

³³⁰ HZT V., 218 -219. - DURDÍK 1995, 78.

³³¹ SEDLÁČEK 1897/XI., 42-43.

³³² HZT V., 219.

³³³ DURDÍK 1995, 79.

³³⁴ V současnosti je pod správou NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích.

³³⁵ DURDÍK 1995, 81.

vybudován arkádový ochoz, který spojuje navzájem jednotlivá křídla a patra.³³⁶ Do přízemí arkádového ochozu se vchází průjezdem v západním palácovém křídle. Portál průjezdu je lomený a složitě profilovaný. Průjezd má valenou klenbu, stěny jsou členěny výklenkovými sedilemi s jetelovými záklenky. Přízemí všech palácových křídel obsahovala provozní a pomocné prostory. Hlavní obytné a reprezentační prostory byly v prvním patře. Sestava obytných místností vcházela ze základní skladebné jednotky užívané pro hrady Přemysla Otakara II.: střední klenutý sál sevřený z obou stran vytápěnými komorami, jedna z těchto komor bývá klenutá a druhá je roubená.³³⁷ Takto bylo členěno severní a západní palácové křídlo hradu. Celé patro východního křídla vyplňoval reprezentativní sál, který byl dvoulodní, zaklenutý dvěma poli křížové klenby na dva střední sloupy.³³⁸ Tento výjimečný sál se bohužel nezachoval. V jižním křídle se nacházela kaple se sakristií, která je dodnes výborně zachovaná a patří k jedněm z našich nejkrásnějších raně gotických interiérů. Nad celým palácovým komplexem existovalo ještě druhé patro, které bylo provozního charakteru. Bohužel se nedochovalo a neznáme ani jeho přesnou podobu.³³⁹ Za vlády Přemysla Otakara II. získal Zvíkov svou dnešní rozlohu a také opevnění. Jednalo se o běžný typ hradu s obvodovou zástavbou. Vnitřní hrad je dílem významné písecko-zvíkovské stavební huti.³⁴⁰ Za Přemysla Otakara II. byl hrad průchozí, přístupný ze severní strany přes tzv. Vltavskou bránu a z jižní přes tzv. Píseckou bránu. Pravděpodobně v té době vznikla také mohutná věž s břitem (bergfrit), zvaná Hláska, která je dodnes významnou dominantou hradu. Na severní straně pod hradem leželo opevněné předhradí, na němž stával kostel sv. Mikuláše, vybudovaném ve 13. století. Okolo kostela byl hřbitov.³⁴¹ Celé někdejší předhradí zatopila orlická přehradní nádrž. Po převzetí hradu do zástavy prováděli Rožmberkové některé úpravy, které se týkaly zejména opevnění a provozních částí komplexu.³⁴² Za dalších majitelů Švamberků byl hrad částečně renesančně upraven. Vznikly kupříkladu fasády se sgrafity, byly vybudovány některé hospodářské budovy (např. rozsáhlá budova pivovaru, která je nyní v rozvalinách). Později za Eggenberků probíhaly už na hradě pouze dílčí úpravy a za

---

³³⁶ Dnešní podoba arkádového ochozu je výsledkem restauračních stavebních úprav v druhé pol. 19. století. Architektonické články nalezené v přízemí ochozu byly doplněny a přeneseny na opravený ochoz do prvního patra.

³³⁷ DURDÍK 2000, 634.

³³⁸ DURDÍK 1995, 86.

³³⁹ DURDÍK 2000, 634-635.

³⁴⁰ KUTHAN 1975, 79-103.

³⁴¹ DURDÍK 1995, 90.

³⁴² DURDÍK 1995, 93: Zajímavé je, že v roce 1440 byl do hradu zaveden dřevěný vodovod. Dále existují zmínky o budově lázně, pivovaru, kovárně a koňského mlýna.

Schwarzenberků ve 2. polovině 19. století byla část hradu rekonstruována de facto do současné podoby. Podoba okolí hradu byla výrazně poznamenána až stavbou přehradní nádrže Orlík, kterou hrad ztratil své původní postavení vysoko nad řekou, zmizelo celé městečko v podhradí a část hradního obranného systému.³⁴³ V místech kde byl středověký kostel sv. Mikuláše se dnes nalézá přístaviště parníků.

architektura kaple: Kaple a předsíňové předkaplí vyplňují celé jižní palácové křídlo vnitřního hradu. Na předsíň kaple navazuje jednou stěnou tzv. Hlízová věž. Do předsíně se vchází z patra nádvořího arkádového ochozu. Vstup do kaple vedl buď přímo z předsíně portálem, anebo z předsíně dřevěným schodištěm na tribunu kaple.³⁴⁴ Vstupní portál do kaple je honosný, členitě profilovaný. Do portálu je vsazen opukový tympanon s dnes velmi poškozeným reliéfem.³⁴⁵ Střední část tympanonu znázorňuje trůnící Pannu Marii korunovanou dvěma anděly, ke které po stranách poklekají dvě donátorské postavy.³⁴⁶

Kaple je vystavěna na obdélném lehce nepravidelném půdorysu (cca 12 m délka, 6 m šířka a 6 m výška). Je orientovaná. Prostora je sklenutá dvěma poli šestidílných kleneb. Přípory klenby jsou svazkovité, v úrovni bankálové římsy kolínkovitě zakončeny. U kaple není patrné rozdělení na loď a presbytář. Stěny jsou horizontálně rozděleny výraznou bankálovou římsou, která se nachází ve výšce 3 metrů nad zemí. Spodní část stěn je členěna slepými arkádami, které opticky potlačují zdivo. Arkády tvoří řadu jakýchsi spojitých mělkých dvaadvaceti sedilí. Všechna mají společný kamenný sokl ve výšce asi 40 centimetrů nad zemí; jejich hloubka je 30 centimetrů. Sedilie mají trojlisté záklenky, které spočívají na jednoduchých sloupcích s kalichovitými hlavicemi s rozmanitým dekorem a talířovitými patkami, které spočívají na osmibokých soklících. Na severní stěně jsou arkády přerušeny výklenkem sanktuaria, které má podobu jednoduchého výklenku ve

³⁴³ Některé práce probíhaly bez řádného archeologického průzkumu.

³⁴⁴ **MENCLOVÁ 1972/2**, 222: Vstupy byly takto odděleně řešené, protože v prvním patře okolních palácových křídel se nacházely prostory užívané především královským dvorem. Spodní část kaple byla určena všem obyvatelům hradu, musela být tedy s nádvořím spojena bez narušení provozu reprezentativních částí hradu.

³⁴⁵ **DURDÍK 1995**, 84 považuje tympanon za druhotně vsazený. Patrně byl nad vstupem do původní hradní kaple, o jejíž podobě však nemáme žádné zprávy. Nelze říci, zda původní kaple byla solitérní, či zda byla součástí palácového komplexu, neboť o původní podobě hradu v první polovině 13 století nemáme mnoho důkazů. Tomáš Durdík předpokládá, že nynější kaple vznikla až během přestavby hradu za Přemysla Otakara II.: „Původní kaple mohla být předně pro Přemysla Otakara II. příliš malá, či málo výstavná. Mohla se nacházet na nevhodném místě, buď mimo areál pozdějšího vnitřního hradu, nebo v prostoru, v němž musela ustoupit velkorysým Přemyslovým záměrům. Mohla jistě trpět statickými problémy a poruchami, které mohly zapříčinit její stržení. Důvody však mohly pocházet i z jiných, těžko postižitelných sfér. Při komplikovaných vztazích Přemysla Otakara II. s jeho otcem mohla být např. stará kaple tak úzce spojena s osobou Václava I. a vzpomínkami na nedůstojné potlačení šlechtické revolty, v němž právě Zvíkov hrál nezanedbatelnou roli, že ji i z tohoto důvodu mohl Přemysl Otakar II. nechat strhnout a nahradit kaplí vlastní.“

³⁴⁶ Donátorské postavy po stranách reliéfu znázorňují patrně Přemysla Otakara I. a Václava I., portál je datován přibližně 1228 -1230 – k tomu **HOMOLKA 1982**, 82-83.

zdi otevřeného malým hrotitým obloukem. Původně výklenek zavírala zdobená mříž. Vedle sanktuaria je prolomen portál vedoucí do sakristie. Prostor kaple je osvětlen čtyřmi rozměrnými hrotitými okny. Okna jsou umístěna nad římsou, tři jsou na jižní stěně a jedno v ose závěru kaple. Okna mají v záklencích vložené trojlisty, které se opírají o střední sloupek, který nese kružbu. Ještě v 19. století se nacházely v oknech zbytky pravděpodobně původních vitrají.³⁴⁷ Kamenná oltářní menza stojí samostatně ve východní části kaple odsazená od stěny. Tribuna na západě je podklenuta třemi poli křížové klenby, nesené dvěma osmibokými sloupy s náběžními štítky. Žebra klenby jsou hrušková a vybíhají z baldachýnových konzolek. Tribuna se směrem do kaple otevírá třemi hrotitými oblouky.

V severovýchodní části kaple se hrotitým portálkem vstupuje do sakristie. Ta je sklenuta dvěma poli křížové žebrové klenby, klenební konzoly mají podoby lidských hlav. Osvětlena je dvojitým hrotitým kružbovým oknem ve východní stěně. Na východní straně sakristie se nalézají kamenná menza.³⁴⁸ Podlaha v kapli a sakristii byla vyskládána z glazovaných dlaždic s reliéfní výzdobou a nápisy.³⁴⁹ Stávající podlaha je vyskládána z novodobých dlaždic.

V architektonickém řešení kaple lze vidět ohlas francouzské katedrální gotiky doby Ludvíka IX.³⁵⁰ Typ skeletové kaple zde ovšem nebyl proveden do důsledku. Severní stěna si zachovala svou hmotnost a nosnou funkci a také jednotlivé architektonické prvky jsou poměrně hrubě opracované. Přesto je prostor kaple dobře dochovaným a jednotně působícím celkem, který je jednou z mála takto dobře dochovaných kaplí rané gotiky v Čechách.

Nástěnné malby se v kapli nacházejí na severní, východní a na jižní stěně a také na části klenby. Na spodní části bočních stěn kaple vyplňují malby slepé arkády. Na oltářní (východní) straně kaple jsou malby umístěny také po stranách centrálně umístěného okna,

---

³⁴⁷ MENCLOVÁ 1972/1, 233.

³⁴⁸ MENCLOVÁ 1972/1, 234: „Protože sakristie byla zároveň kaplí zasvěcenou P. Marii, měla na východní straně oltář.“; SOUPIS PI, 419 uvádí, že sakristie sloužila zároveň jako kaple Panny Marie. Josef Soukup, in SOUPIS PI, 419. předpokládá, že prostor sakristie mohl být původní (starší) hradní kaplí.

SEDLÁČEK 1897/XI., 22 uvádí tento prostor pouze jako sakristii. August Sedláček dále uvádí, že v sakristii je kamenný oltář a na něm stojí rozevírací oltář z původního kostela sv. Mikuláše v podhradí. „Potom dán na oltář starožitný, ze dřeva vyřezaný a pomalovaný obraz rozvěrací, kterýž se dřívě v kostelíku sv. Mikuláše nacházel a nyní uložen jest v zákřístí.“

³⁴⁹ Část těchto původních dlaždic se zachovala. Mají černou, hnědou a zelenou barvu. Dlaždice jsou podobné dochovaným dlaždicím z velkého sálu hradu v Písku. Na dlaždicích byly znázorněny heraldické figury (např. lvi, vlci, orlice, jeleni, kentauři, sfingy) a německé nápisy oslavující krále. Dlaždice měly rozměr přibližně 20 x 20 cm – k tomu HEJDOVÁ 1970.

³⁵⁰ srov. KUTHAN 1975, 79-103.

na každé straně okna je umístěn jeden rozměrný výjev. Na severní stěně kaple se malby nacházejí ve třech horizontálních úrovních. Nejníže jsou již zmíněné malby ve slepých arkádách, nad nimi se nacházejí malby ve dvou horizontálních pásech nad sebou. Prostřední pás malby obsahuje tři rozměrná obdélná obrazová pole, vymezená dlouhými klenebními příporami, od lichých arkád je tento pás maleb oddělen bankálovou římsou. V nejvyšším páse maleb jsou čtyři rozměrná obrazová pole vyplňující všechna klenební čela, malby jsou mezi sebou odděleny náběhy klenebních žeber a od prostředního pásu maleb jsou odděleny tenkým pruhem s nápisy. Na každém klenebním čele jsou dvě rozměrná obdélná obrazová pole, umístěná nad sebou. Na jižní stěně kaple se malby nacházejí pouze ve výklencích slepých arkád, neboť stěna je v hořší části prolomena okny. Malby umístěné ve spodní části stěn ve výklencích slepých arkád zobrazují většinou jednotlivé stojící postavy světců v téměř životní velikosti, výjimku tvoří pouze dva výklenky na východní stěně a dva výklenky na stěně severní. Malby umístěné na vyšší části stěn (východní a severní) jsou rozměrné a zobrazují vždy více postav, či celý výjev. Nástěnné malby se nacházejí také na klenebním poli u východního závěru kaple, zde se zachovaly symboly čtyř Evangelistů. Malby jsou na většině obrazových polí i výklencích arkád doprovázeny latinskými nápisy gotickou minuskulí.

Na východní stěně se malby nacházejí ve výklencích slepých arkád a výše na dvou rozměrných vysokých polích po stranách centrálně umístěného okna. Na spodní části oltářní stěny se nachází celkem pět výklenků slepých arkád. Nástěnné malby jsou umístěny ve čtyřech z těchto výklenků, výklenek těsně za oltářem není zdoben nástěnnou malbou. Starší literatura se nezmiňuje ani o fragmentech v tomto místě, je tedy otázkou, zda zde nějaká malba byla. Na levé straně (z pohledu diváka) od prázdného výklenku za oltářem je zobrazena postava sv. Šimona. Postava světce je znázorněna z tříčtvrtečního profilu, na bílém pozadí, ve spodní části jsou naznačeny dlaždice. Nad postavou světce je nápis *SANCTUS SIMON*, nápis v gotické minuskuli je proveden černou barvou a je orámován dvěma tenkými červenými linkami zezhora i zezdola. Obdobnou podobu mají i ostatní nápisy určující jednotlivé světce či výjevy v lichých arkádách a na větších výše umístěných polích zde v kapli. Světec je natočen směrem k arkádě po jeho pravici. Sv. Šimon má dlouhý plnovous, hnědé vlasy na ramena, hlava je skloněna k pravému rameni. Kolem hlavy má velikou kruhovou svatozář žluté barvy s naznačenými paprsky, svatozář je ohraničena tenkým černým páskem, obdobný typ svatozáře se vyskytuje u všech světeckých postav zde v kapli, různá je jen míra zachování. Světec má na sobě zelené šaty a přes ně červený plášť s bílým lemem a fialovou rubovou stranou, plášť je

lehce zvlněn. V podpaží levé ruky drží knihu s bílou vazbou a oběma rukama přidržuje velkou dlouhou pilu. V nice od sv.Šimona je znázorněno Ukřižování. Výjev je znázorněn na červeném pozadí, ve spodní části je terén naznačen hnědou barvou. Uprostřed výjevu je zobrazen Kristus na kříži. Na levé straně mimo prostor výklenku je nápis *SALVE CRUX DIGNA SUP OMNIA LIGNA. BENIGNA TU ME COSIGNA NE MORIAR MORTE MALIGNA*, nápis je proveden stejným písmem a ve stejných barvách jako nápis ve výklenku se sv.Šimonem. Kristovo již bezvládné tělo je přibito ke kříži čtyřmi hřeby. Kříž je jednoduchý, má hnědou barvu a naznačenou strukturu dřeva, nad křížem je tabulka s nápisem *INRI*. Kristus má zavřené oči, tvář je již klidná, ústa pootevřená, na hlavě má výraznou trnovou korunu, hlava je skloněna k pravému rameni. Z Kristových ran prýští krev, nejvíce z rány na boku. Kristus má pouze bílou bederní roušku s velikým uzlem na pravé straně. Po Kristově pravici stojí P.Marie, zobrazena je z tříčtvrtečního profilu a má sepjaté ruce. Na hlavě má P.Marie kratší bílou roušku s modrým lemem, kolem hlavy má žlutou svatozář s naznačenými paprsky. Obličej P.Marie odráží veliký bol, oči jsou opuchlé od pláče, hlava je skloněná. P.Marie má žluté šaty, přes které má dlouhý bílý plášť. Na druhé straně stojí u kříže sv.Jan Evangelista, světec pozvedá hlavu ke Kristovi. Sv.Jan má hnědé vlasy v délce na ramena, kolem hlavy kruhovou svatozář s vyznačenými paprsky. Oděn je do fialového roucha s řadou bílých knoflíčků na hrudi, přes šaty má ještě přehozen světle zelený plášť. Pravou rukou poukazuje sv.Jan na Krista, levou rukou si přidržuje plášť. Na pravé straně od výjevu Ukřižování, se na zdi mimo výklenek lichých arkád nalézá červený štít. Nad štítem je černý nápis *ARMA IHESU CRISTI*, nápis je červeně orámován. Ve štítu je na červeném poli namalována metla a důtky. Na pravé straně vedle prázdné niky za oltářem je ve výklenku slepé arkády zobrazeno Umučení sv.Erasma. Nad výjevem je nápis *S(AN)CTE ERASME INTERCEDE PRO NB*. Pozadí výjevu je v horní části bílé, níže je naznačeno travnaté pozadí a v popředí kamenitý terén. Na malbě je centrálně umístěn veliký dřevěný rumpál, u stojnic tohoto rumpálu leží svázaný sv.Erasmus. Světec je nahý, má pouze bederní roušku, ruce má sepjaté v modlitbě, na hlavě má biskupskou mitru a kolem hlavy svatozář, obličej je smířený. Dva mučitelé, kteří stojí po stranách rumpálu vytahují sv.Erasmovi střevo a natáčejí je na rumpál. Mučitelé mají zlobou a brutalitou mučení zdeformované obličej. Trýznitel na levé straně má krátký červený kabátec s okrovými punčochami a červené boty. Trýznitel na pravé straně má krátké bílé šaty s červenými rukávy, červené punčochy a hnědé boty. Na pravé straně od této niky se nalézá mimo prostor výklenku, na stěně namalovaný červený štít. Nad štítem je nápis *ARMA NOSTRI REDE(M)TO(RIS)*. Ve štítu je zobrazen

kříž s hřeby, trnová koruna a tabulka s nápisem *I.N.R.I.* V posledním výklenku lichých arkád na pravé straně východní strany kaple je zobrazen Sv.Jakub Větší. Světec je zobrazen na světlém pozadí, ve spodní části je naznačen terén. Světec je zobrazen z tříčtvrtečního profilu, natočen je směrem k Umučení sv.Erasma. V levé dolní části malby jsou znázorněni dva poutníci, muž a žena, vzhlížející k postavě sv.Jakuba. Nad hlavou světce je nápis *SANCTUS JACOBUS AP.* Sv.Jakub má zelené šaty s hnědým spodním lemem a přes ně červený plášť s bílým lemováním a hnědou kapucí na zádech, pod pláštěm je ještě vidět hnědá mošna. Na hlavě má bílou čepici, kolem hlavy svatozář. V pravé ruce drží hůl a v levé ruce knihu s bílou vazbou. Na levé straně před světcem je dvojice klečících poutníků se sepjatýma rukama, poutníci jsou zobrazeni z profilu a jsou znázorněni v mnohem menším měřítku. Pravděpodobně se jedná o donátory stylizované jako poutníky. Drobnější postava v pozadí je žena v červených šatech a zeleném plášti a bílou rouškou na hlavě. Druhá postava znázorňuje staršího muže s prošedivělým plnovousem. Muž má světlé šaty a hnědý plášť s kapucí, na plášti je připevněna svatojakubská mušle, muž drží v ruce růženec. Nad postavami poutníků je český nápis *SVATÝ JAKUBE APOSTO PROS NAŠEHO MILÉHO BOHA.*

Ve vyšší části východní stěny kaple je zdobené centrálně umístěné okno. Ostění okna je lemováno červozeleným provazcem, na kterém jsou umístěni krabi, ve vrcholu lomeného oblouku okna je umístěna kytky. Na levé straně vedle okna jsou umístěni dvě postavy světců, jedná s o sv.Mikuláše a sv.Václava, na pravé straně okna je zobrazena mohutná postava sv.Kryštofa.

Sv.Václav a sv.Vojtěch na levé straně jsou zobrazeni na bílém pozadí, v jehož spodní části je červenou barvou a vzorem naznačena podlaha s dlaždicemi. Postavy jsou zobrazeny z tříčtvrtečního profilu a jsou natočeny směrem k oknu. Na levé straně stojí sv.Mikuláš, nad postavou je na pokroucené nápisové pásce nápis *SANTU(S) NICOLAU.* Světec je oděn jako biskup do dlouhé bílé alby, přes ni má světlou dalmatiku a navrch červený ornát. Na hlavě má biskupskou mitru, kolem hlavy svatozář, světec má kulatý obličej a kratší světlé vlasy. V levé ruce drží biskupskou berlu se zdobenou curvaturou, v pravé ruce drží knihu s bílou vazbou. Těsně vedle sv.Mikuláše stojí sv.Václav, nad jeho postavou je na nápisové pásce nápis *SANCTU(S) VENC SLAU.* Světec je zobrazen jako rytíř ve středověké zbroji. Na hlavě má červozelenou knížecí čapku, kolem hlavy svatozář. Světec má světle hnědé vlnité vlasy a kratší vousy. Sv.Václav je lehce rozkročen, oděn je do zdobené plátové zbroje, a to včetně rukavic a také nohavic a bot, pod zbrojí má ještě kroužkovou košili, v pase má zapnutý výrazný pásek. Přes zbroj má

světec ještě přehozen červený plášť, plášť je na hrudi sepnut ozdobnou sponou. V levé ruce svírá rukověť velkého 1 a půl ručního meče, pravou rukou přidržuje vysoké kopí s vlajícím praporcem se svatováclavskou orlicí (černou dvouocasou orlicí), u pravého boku má také štít se svatováclavskou orlicí. Ve výšce nad světcem je zobrazen erb se znakem Švamberků – bílá labuť na žlutém pozadí, erb visí na namalované skobě za namalované poutko.

Na východní stěně na pravé straně od okna se nachází obrazové pole zpodobňující mohutnou postavu sv. Kryštofa s Ježíškem na rameni. Pozadí výjevu je bílé, ve spodní třetině je naznačena krajina s řekou a poustevníkem na břehu. Světec je zobrazen téměř frontálně, oběma rukama se opírá o vysoký kmen stylizovaný stromu, je nakročen směrem k oknu, na levém rameni nese malého Ježíška. Světec má hnědé vlasy rozdělené pěšinkou, plnovous stočený do dvou pramenů, ustaraný obličej obrací k levému rameni, na kterém klečí Ježíšek. Světec má kratší zelený šat se zlatým rozvilinovým dekorem, pře ramena má červený plášť s bílou rubovou stanou, plášť je sepnutá pod krkem, část pláště na levé straně je zastrčena za pásek. Sv. Kryštof má od kolen dolů holé nohy a brodí řeku. V řece jsou zobrazeni různí živočichové - raci, ryby, štír a žába. Na břehu řeky stojí malá postavička v hnědém oděvu s kapucí (mohlo by se jednat o mnicha v kapucínském rouchu), tato postava má v levé ruce lucernu a v pravé ruce hůl. Ježíšek na Kryštofově rameni má krátké světlé vlásky, kolem drobné hlavičky s jemným obličejem má svatozář. Ježíšek je oblečen do bílé tuniky, pravou rukou žehná a v levé ruce drží zlaté královské jablko. Nad postavou Ježíška je stočená nápisová páska s černým nápisem *NON OFFORUS CRISTOFORUS VOCABERIS*. Ještě výš nad nápisem je znázorněn erb se šlikovským znakem (erb je rozdělen na čtyři pole, všechna pole mají bílý podklad, na prvním a čtvrtém poli je znázorněn zlatý lev, na druhém a třetím dva červené klíny špičkami dolů), erb visí na iluzivní skobě za iluzivní poutko.

Na severní stěně kaple, jak jsem se již zmínila, se nástěnné malby nacházejí ve třech horizontálních pásích nad sebou. Ve spodním pásu se malby nacházejí ve výklencích lichých arkád, v prostředním pásu se nachází tři rozměrná obdélná obrazová pole a v nevyšším pásu jsou čtyři rozměrná obrazová pole.

Na spodní části severní stěny probíhají po celé délce liché arkády, v nikách těchto arkád a na stěnách k nim přiléhajících se nachází nástěnné malby zobrazující stojící postavy světců. Výklenků slepých arkád je na této stěně celkem sedm, malby se však nacházejí pouze v pěti výklencích, a další tři malby se nacházejí přímo na stěně kaple (první tři malby nalevo od oltářní stěny).

První malba na této stěně, těsně sousedící s východní (oltářní) stěnou, není umístěna ve výklenku arkád, ale je zobrazena přímo na stěně. Je zde zobrazen sv. Leonard (Linhart). Světec je znázorněn na bílém pozadí, zobrazen je an face, hlavu má natočenou a lehce skloněnou k pravému rameni. Nad hlavou světce je nápis *SANCTUS LEONARDUS*. Sv. Leonard má světle hnědé vlasy s patrnou tonzурou, kolem hlavy má svatozář. Světec je oděn v benediktinský řádový oděv. V pravé ruce drží dlouhý řetěz s okovy a zámekem, levé ruce drží opatskou berlu se zdobenou curvaturou. Na levé straně od malby znázorňující sv. Leonarda je portál vedoucí do sakristie, ostění portálu je polychromováno zelenou a hnědou barvou. Na levé straně od tohoto portálu se nachází další malba provedená přímo na stěně kaple (mimo výklenek arkád). Malba znázorňuje Sv. Annu Samotřetí. Postava sv. Anny je znázorněna na pozadí fialové barvy s drobnými bílými stylizovanými květy. Sv. Anna je zobrazena frontálně, hlavu má natočenou směrem doleva (z pohledu diváka). Světice drží na ruku dvě drobné postavičky. Na pravé ruce drží drobnou postavu Ježíška v bílé košilce, Ježíšek má kratší hnědé vlasy, kolem hlavy hnědavou svatozář, hlavu Ježíšek vztahuje ke sv. Anně. Na levé ruce drží sv. Anna drobnou postavu P. Marie, P. Marie má dlouhé hnědé vlasy, kolem hlavy hnědavou svatozář, oděna je do světle fialových šatů, rovněž postava P. Marie vzhlíží ke sv. Anně. Sv. Anna má kolem hlavy hnědavou svatozář, hlavu má zavínutou do bílé roušky, z obličeje dnes vystupuje pouze podkresba. Sv. Anna je oděna do světle fialového roucha, které je v pase přepásané, přes ramena má zelený plášť. Ve zdi vedle malby s postavou sv. Anny je prolomena nika sanktuaria. Pole na stěně, kde se nachází sanktuarium je vymalováno modrou barvou a je červenohnědě orámováno. Lomený oblouk sanktuaria je zdoben malbou iluzivních architektonických prvků. Oblouk je červeně orámován, po stranách oblouku jsou krabi, ve vrcholu oblouku kytky a po stranách sanktuaria dvě vysoké fiály. Po stranách kytky ve vrcholu lomeného oblouku se vznášejí dva drobní světlovlásí andělci v červených šatech. Malbou je zdoben i samotný prostor niky, jsou zde nakoso vymalovaná černě orámovaná čtvercová pole, uprostřed každého pole se nachází stylizovaný červený kříž s konci v podobě stylizovaných lilií. Malba připomíná šablonový vzor, je zde však mnoho nepravidelností, a tak se šablonu pravděpodobně nejedná, jde spíše o její nápodobu. Těsně pod výklenkem sanktuaria se přímo na zdi nalézá postava Krista Bolestného. Kristus je zobrazen an face, pozadí výjevu je fialové, zdobené drobnými stylizovanými bílými květy. Kristus má pouze bederní roušku s velkým uzlem, má ruce pokrčené v lokti částečně vzpažené, ukazuje tak své rány. Kristus má kolem hlavy hnědavou kruhovou svatozář, na hlavě má zelenou trnovou korunu, má hnědé vlasy

v délce na ramena, vousy jsou pouze naznačeny. Za postavou Krista je kříž hnědé barvy, Na horizontálním břevnu kříže jsou nástroje Kristova umučení, jsou tu hřeby, kopí, důtky a metla. Tato malba je menšího měřítka a její provedení se liší od ostatních maleb zde v kapli. Malba je spodní částí poškozena a v tomto místě je odhalena část malby starší, která je patrně ze stejného období jako ostatní malby, které se nacházejí zde v kapli. Malba Krista Bolestného, s ní sousedící malba sv. Anny Samotřetí a malba kolem sanktuaria patří k mladší vrstvě maleb.³⁵¹ Ve výklenku arkády, sousedícím s malbou s Kristem Bolestným, je zobrazen sv. Mořic. Světec je znázorněn na tmavém pozadí z tříčtvrtečního profilu, postava je natočena na levou stranu (z pohledu diváka). Nad hlavou sv. Mořice je černý nápis *SANCTUS MAURICIUS*. Světec je zobrazen ve zdobené plátové rytířské zbroji s náramenními kruhovými terčíky, pod zbrojí má rytíř ještě dlouhou kroužkovou košili, na hlavě má helmici s terčíky na uších. Světec má přes záda ještě přehozen plášť, sepnutý pod krkem ozdobnou sponou, plášť je zelený a z rubové strany černý. Kolem hlavy má světec svatozář, inkarnát pleti je tmavý, samotný obličej je velmi poškozený novodobými nápisy. Sv. Mořic drží v pravé ruce vysoké kopí s praporem, praporec má červenou barvu a je na něm bílý kříž. V levé ruce drží světec štít, na kterém je rovněž bílý kříž na červeném poli. Na levé straně je pod štítem vidět část meče.

V sousedním výklenku je výjev zobrazující Krista před Pilátem. Nad výjevem je nápis *ECCE HOMO*. Na pozadí výjevu je věžovitá cihlová stavba se třemi okny (vězení), stavba má červenou barvu. Ze stavby v pozadí vychází Kristus a po jeho pravé ruce Pilát. Kristus má kolem hlavy svatozář, na hlavě má trnovou korunu, hlavu má sklopenou k zemi. Kristus má delší hnědé vlasy a kratší hnědý plnovous. Kristus má zkřížené svázané ruce, je nahý, má jen bílou bederní roušku s modrým lemem, přes ramena má Kristus nachový plášť. Po pravici Kristově stojí Pilát. Pilát má na sobě zelené roucho, částečně hnědě lemované, v pase má zapnutý výrazný pásek. Pilát má starší obličej, šedivé vlasy, dlouhý šedý plnovous, na hlavě má vyšší bílou špičatou čepici. Hlavu má nakloněnou směrem ke Kristovi, pravou ruku má pozdviženou, u jeho pravé ruky je na straně výjevu bílá nápisová páska, která je dnes již bez nápisu.

V dalším výklenku arkád je zobrazeno Navštívení Panny Marie. Je tu postava P. Marie a postava sv. Alžběty, postavy jsou zobrazeny na bílém pozadí v jehož spodní třetině je naznačen travnatý terén s květinami. Nad postavami je nápis *MARIA SALUTA ELIZABETH EXULTAVIT INFAN IN UTERO MATRIS*. Obě postavy jsou zobrazené

---

³⁵¹ Tyto malby uvádí jako mladší i např. **VŠETEČKOVÁ 2003**, 452.

z profilu, P.Marie stojí na levé straně a sv.Alžběta na stojí na pravé straně výjevu, postavy jsou natočené k sobě a drží se za ruce. P.Marie má kolem hlavy svatozář, má jemný obličej, dlouhé světlé vlasy spadající přes celá záda. Oděna je do bílých šatů, které jsou od pasu dolů rozšířené, šaty mají kratší rukávy pod nimiž má P.Marie delší rukávy fialové barvy. Sv.Alžběta má kolem hlavy svatozář, hlavu má mírně skloněnou, vlasy má zakryté rouškou. Světice má nachové šaty, které jsou horní části vypasované, od pasu dolů se rozšiřují, šaty jsou vpředu ozdobně lemované. Šaty mají kratší rukávy s bílým lemem, z kterých vystupují dlouhé světle zelené dlouhé rukávy. Kolem pasu má sv.Alžběta pás s řadou zavěšených klíčů.

V sousedním výklenku arkády je zobrazena postava sv.Jana Křtitele. Nad hlavou světce je nápis *SANCTUS JOHANNES*. Světec je znázorněn na bílém pozadí, pouze podlaha je naznačena černou barvou. Sv.Jan Křtitel je zobrazen z tříčtvrtečního profilu, natočen je směrem k východnímu závěru kaple. Kolem hlavy má světec svatozář, má delší hnědé vlnité vlasy a plnovous. Světec je oděn do okrového spodního roucha, které je u krku hnědě lemované. Přes ramena má světec široký červený plášť, který je zespod zelený, plášť splývá v klikatkovitých a trubkovitých záhybech. Sv.Jan Křtitel drží v pravé ruce velký kruhový medailon s Beránkem (medailonu se dotýká přes plášť), levou rukou se vztyčeným ukazováčkem na tento medailon poukazuje.

V následující nice je zobrazen sv. Matouš. Světec je zobrazen z tříčtvrtečního profilu, natočen je směrem k presbytáři kaple. Světec je znázorněn na bílém pozadí, pouze podlaha je naznačena červenou barvou. Sv. Matouš má kratší světlé kudrnaté vlasy, kolem hlavy má svatozář. Sv. Matouš je oděn do okrového roucha, přes něj má černý plášť s červenou podšívkou. Světec drží levou rukou knihu s bílou zdobenou vazbou, s přezkami světec se knihy nedotýká přímo, ale přes plášť, v pravé ruce drží sv. Matouš zelený neurčitelný předmět.³⁵² Ve vrcholu niky je nápis *S.MATHEUS*. Další dvě pole lichých arkád jsou prázdná, buď zde malba nebyla, nebo se nedochovala

Vedle této niky se přímo na zdi mimo výklenek arkády nachází postava sv. Matěje. Postava má stejné měřítko jako předchozí postava sv. Matouše. Tato postava se zachovala pouze částečně, poškozen je i nápis nad postavou. Z nápisu se zachovala pouze část (*SANCT)US (MATH)IAS APLUS*. Postava je natočena směrem k předchozímu sv. Matoušovi. Světec má kolem hlavy žlutou kruhovou svatozář s naznačenými paprsky, celý obličej chybí, jsou vidět pouze hnědé vlasy a dlouhé vousy světce. Světec má okrové

---

³⁵² **SEDLÁČEK 1897/XI.**, 15. předmět v pravé ruce je určen jako kadidelnice

roucho, přepásané a podkasané v pase, přes roucho má zelený plášť s červenou podšívkou, plášť je sepnut pod krkem. V levé ruce drží sv. Matěj knihu s bílou vazbou, v pravé ruce drží dnes už neidentifikovatelný podlouhlý předmět.

Na horní části severní stěny jsou malby ve dvou pásech nad sebou. Dvě pole klenby vytvářejí na této stěně celkem čtyři klenební čela, v nichž se malby nacházejí. V každém čele klenby se nacházejí dvě obrazová pole nad sebou, čela jsou mezi sebou oddělena dlouhými klenebními příporami.

V klenebním čele sousedícím s oltářní stěnou se nachází dvě pole, na spodním poli jsou zobrazeny Svaté Panny, na výše umístěném poli je zobrazeno Umučení sv. Šebestiána. Na spodním obdélném poli je znázorněno pět Svatých Pannen. Světice jsou znázorněny na jakýchsi iluzivních konzolách. Nad hlavami jednotlivých postav se nachází černý nápis s jejich jmény, nápis je dnes špatně čitelný, ale s použitím starší literatury ho lze přečíst takto: *SANCTA MARGARETA, SCTA BARBARA, SCTA CATHARINA, SCTA URSULA, SCTA APPOLONIA*.³⁵³ Světice první zprava je sv. Markéta, světice je zobrazena z profilu. Hlava světice je bohužel poškozena, a tak je z ní možno rozeznat pouze svatozář. Sv. Markéta má na sobě bílé šaty a přes ně červený plášť se zelenou rubovou stranou. Světice drží v pravé ruce veliký kříž, v levé ruce drží provaz, který je obtočen kolem krku draka u jejích nohou. Vedle sv. Markéty stojí sv. Barbora, její postava je z celé pětice asi nejvíce poškozena. Z postavy sv. Barbory je možné rozeznat pouze svatozář, a dále již jen spodní část nohou. Světice měla zřejmě žluté roucho a přes něj bílý plášť, na nohou má červené boty. Uprostřed zástupu stojí sv. Kateřina, rovněž její postava je dosti poškozena a to hlavně v horní polovině těla. Světice je natočena směrem k východní stěně kaple, její tělo je prohnuté. Malba je silně zpráškovatělá. Na hlavě světice lze rozeznat do svatozáře vmalovanou korunu. Sv. Kateřina má světle zelené spodní roucho s červeným lemováním, přes něj má červený plášť s bílou podšívkou, v levé ruce drží svůj atribut – veliké kolo. Další světící je sv. Voršila, světice je znázorněna z profilu, jak se natáčí směrem ke sv. Kateřině. Sv. Voršila má na hlavě korunu, kolem ní svatozář, má mladistvý obličej, má dlouhé světlé vlnité vlasy volně splývající přes celou délku zad. Oděna je do žlutých šatů s červeným lemem, přes ramena má dlouhý bílý plášť, v pravé ruce drží dlouhý šíp. Poslední v řadě světíc je sv. Apolena, světice je zobrazena z profilu a je natočena směrem k východní stěně kaple. Světice má na hlavě korunu, kolem ní svatozář. Má mladistvý obličej, dlouhé světlé vlasy. Sv. Apolena má bílé šaty s červeným

---

³⁵³ SOUPIS PI, 429.

lemem, přes šaty má zelený plášť s červenou rubovou stranou. Světiče drží v pravé ruce svůj atribut - veliké kleště.

Nad zobrazením sv. Pannen se na tomto klenebním čele ve značně poškozeném stavu zachovala část malby znázorňující Umučení sv. Šebestiána. Nápis pod malbou zní: *SANCTE SEBASTIANE MERTIR DEI DANS SE MAGNA EST FIDES TUA IN AGONE MORTIS INTERCEDE PRO NB.*³⁵⁴ Z malby se zachovala část centrálně umístěné postavy sv. Šebestiána připoutaného ke stromu a částečně se zachovaly i postavy dvou střelců, kteří na něj míří. Sv. Šebestián má svázané ruce, je připoután ke stromu, jeho nahé tělo je probodeno několika šípy. Na levé straně výjevu je z profilu znázorněn střelec s nataženou kuší a šavlí u pasu. Střelec má červené roucho a přes něj kratší zelený plášť, na hlavě má přilbu, na nohou má červené punčochy. Střelec míří nataženou kuší na sv. Šebestiána. Z pravé strany míří velkým lukem na sv. Šebestiána druhý střelec. Tento střelec je oděný do červeného přiléhavého kabátce, světle hnědých punčoch, a na hlavě má červenou kuklu, u pasu má velkou šavli. Tělo tohoto střelce je silně propnuto.

Na vedlejším klenebním čele se zachovaly rovněž dvě malby. Na spodním poli tohoto čela je zobrazena P.Marie Ochranielka v hoření části klenebního čela je zobrazen výjev Umučení 10.000 rytířů.

Výjev se zobrazení P.Marie Ochranielky je znázorněn na bílém pozadí, podlaha je znázorněna červenou barvou se vzorem kosočtverce. Uprostřed výjevu stojí frontálně zobrazená postava P.Marie s rozevřeným pláštěm, pod pláštěm jsou znázorněny drobné postavičky hledající ochranu u P.Marie, po stranách výjevu stojí dva asistující světci – Sv.Jakub Větší a sv.Dorota. Nad výjevem se nachází nápis: *SANCTUS JACOBUS APOSTPLUS.SANCTA MARIA.SANCTA DOROTHA.* Panna Marie uprostřed výjevu má na hlavě korunu, kolem hlavy svatozář. Po stranách hlavy P.Marie se nacházejí dvě slova: *SEMPER MOGE.* Oděna je do okrového roucha s květinovým vzorem, malba naznačuje zlatený brokát. Roucho je v horní partii vypasované, v pase přepásané zdobeným páskem a od pasu dolů se roucho pozvolna rozšiřuje a spadá na zem. Přes toto roucho má P.Marie široký bílý plášť, plášť má tmavou rubovou stranu a je ozdobně lemován. P.Marie rozevívá oběma rukama plášť, pod pláštěm hledají útočiště různé sociální vrstvy společnosti. Pod pravou Mariinou rukou je vidět sedm postav, všechny postavy mají ruce sepnuté k modlitbě. Jedna z postav má na hlavě královskou korunu, další má knížecí čapku, dále je tu například vidět vdaná žena s bílou rouškou ovinutou kolem hlavy, či

---

³⁵⁴ Část nápisu byla špatně čitelná, tak sem nápis doplnila dle **VŠETEČKOVÁ 2003**, 453., stejné znění nápisu uvádí také **SOUPIS PI**, 430., a **SEDLÁČEK 1897/XI**, 18.

světlovlasého mladíka. Pod levicí P.Marie je také sedm postav, rovněž postavy na této straně mají sepjaté ruce. Lze tu rozeznat papeže s tiárou na hlavě, kardinála s kardinálským kloboukem, biskupa s biskupskou mitrou, cisterciáckého mnicha v bílém řádovém oděvu a s tonzурou na hlavě, dále jsou zde postavy františkána a benediktina v řádovém rouchu. Na pravé straně od P.Marie stojí sv.Jakub Větší, postava je zobrazena v tříčtvrtečním profilu. Světec má hnědé vlasy, kratší hnědý plnovous, na hlavě má bílý klobouk a kolem hlavy svatozář. Světec je zobrazen v červeném plášti se zelenou podšívku, přes rameno má mošnu, v levé ruce poutnickou hůl a palmovou ratolest. Pravou rukou přidržuje světec bílou nápisovou pásku s textem: *RACZ NAM POMÁHAT BEATA PANNA*.³⁵⁵ Před sv. Jakubem je zobrazena menší mužská postava klečící u jeho nohou. Klečící muž má šedé vlasy, ruce sepjaté v modlitbě, zobrazen je z profilu, oděn je do bílého pláště s červeným límcem a červeným lemem. Tato postava patrně znázorňuje donátora.³⁵⁶ Na pravé straně výjevu je znázorněna stojící postava sv. Doroty. Světice je zobrazena z profilu, natočena je směrem k Panně Marii. Sv. Dorota má mladistvý obličej, má hodně dlouhé světlé vlasy, vlasy jsou na krku sepnuté a světici sahají přes celou délku zad. Kolem hlavy má sv. Dorota svatozář. Oděna je do bílého roucha zdobeného na prsou, přes které má červený plášť se zelenou rubovou stranou, plášť má přehozený přes pravé rameno a levou rukou si ho přidržuje k tělu. V pravé ruce drží světice košíček a v něm jsou růže.

Horní část tohoto klenebního čela vyplňuje výjev znázorňující Umučení 10.000 rytířů.³⁵⁷ Pozadí výjevu má tmavě červenou barvu, v popředí je hnědou barvou naznačen terén. Hoření část výjevu je porušena velikou plombou. Ze země vystupuje do výše celkem šest vysokých světle hnědých kmenů s mohutnými trny. Na trnech jsou nabodána těla jednotlivých rytířů, celkem je na výjevu vidět deset těl nabodených v různých polohách. Postavy všech rytířů jsou nahé, mají pouze bílé bederní roušky. Hlavy rytířů jsou prostovlasé, jen dva z nich mají knížecí čapku, všichni rytíři mají kolem hlavy

³⁵⁵ **SEDLÁČEK 1897/XI.**, 16. Popisuje tento nápis jako „ Sem, moje milá panno Marye, pomáhati rač nám.“ Takto čtený nápis by mohl vzniknout nesprávným přečtením nápisu na nápisové pásce a nápisu u hlavy P.Marie.

³⁵⁶ **SEDLÁČEK 1897/XI.**, 16. - **SOUPIS PI**, 429. uvádí pod postavou nápis „ BOHUSLAW Z WORLIKA“, což nám blíže postavu neurčí, neboť v době vzniku maleb ještě neexistovala propojení mezi Orlíkem a Zvíkovem a postava tohoto jména se nikde nevyskytuje. Tento nápis dnes na malbě již neexistuje a tak není možné postavu přesně určit.

³⁵⁷ **SEDLÁČEK 1897/XI.**, 16. Popisuje tuto scénu jako obraz z očiště, přestože jde nepochybně o námět Umučení 10.000 rytířů. „ Výše je obraz z očiště. Podobá se lesu vyhořelému, rozžhavenému(proto jsou kmeny barvy žluté), jehož větve a ratolesti se rozličným způsobem kříví a zaplétají. Mezi tím spatřují se plameny vyšlehující a postavy lidské na plamenech sedící nebo na větvích na způsob dětí lezoucích, poněvadž patří také k blaženým, jsou hlavy těchto postav nahých ozářeny. V popředí tohoto obrazu viděti jest biskupa , an kleče ukřižovanému Spasiteli s klaní.“

SOUPIS PI, 429. Zde je námět určen správně jako Umučení 10.000 rytířů

svatozáře. Kmen přibližně uprostřed výjevu je silnější a vyšší, zde je naboden rytíř v poloze Ukřižovaného Krista, horní část tohoto výjevu je poškozena plombou. Jelikož nevíme nic o zobrazení horní partie těla této postavy, je těžké říci, zda se jedná o sv.Achatia, či jestli zde byl sám Ukřižovaný Kristus, jak předpokládá Zuzana Všečetková.³⁵⁸ Před tímto nejsilnějším kmenem stojí biskup Hermolaus, oděn je do biskupského roucha, na hlavě má biskupskou mitru, kolem hlavy svatozář. Hermolaus je zobrazen frontálně, hlavu má lehce nakloněnou k pravému rameni. V první ruce drží nakloněné kopí, na jehož konci je kus bílé látky.

V sousedním klenebním čele se nacházejí rovněž dvě malby nad sebou. Ve spodní části se nachází výjev zpodobňující Klanění tří Králů, v horní části klenebního čela malba v literatuře nazývaná jako Zastínění P.Marie Duchem Svatým.

Výjev Klanění tří Králů se nachází na nižším obdélném poli. Téměř přes celou horní polovinu výjevu je plomba. V horní části výjevu se zachoval částečně čitelný nápis: *CASPAR REX SANCTUSS ET MELCHIORUSS BEATUS HIC SANCTUS BALTAZAR DEI GENERIX SANSTUS.*³⁵⁹ V pravé části výjevu sedí v jednoduché iluzivní architektuře P.Marie s Ježíškem na klíně, z postav P.Marie se zachovala pouze část svatozáře a bohatě našasená spodní část bílého oděvu, který je červeně lemován. Napravo do P.Marie je postava sv.Josefa připravujícího pokrm pro Ježíška. Sv.Josef má krátký bílý oděv, bílé punčochy a červené boty. Postava sv.Josefa je znázorněna bez svatozáře, na hlavě má pouze červený klobouk. Na levé straně výjevu jsou zobrazeni tři králové. Nejbližší u P.Marie je zobrazen klečící sv.Kašpar. Sv.Kašpar je znázorněn jako starý muž s bílým plnovousem a s řídkými bílými vlasy po stranách hlavy, kolem hlavy nemá svatozář. Světec je oděn do červenožlutých vzorovaných šatů imitujících brokát, šaty jsou v pase přepásané červeným páskem. Sv.Kašpar drží v levé ruce skříňku se zlatem a pravou rukou ji otevírá, skříňku podává P.Marii s Ježíškem. Na pravé od klečícího světce leží jeho koruna, kterou odložil k nohám P.Marie na znamení pokory. Za klečícím sv.Kašparem byl zobrazen stojící sv.Melichar, z této postavy se zachovala pouze část koruny a spodní část jeho těla. Sv.Melichar je zobrazen frontálně, oděn je ve světle zelené spodní roucho s červeným lemem, roucho je v pase přepásáno žlutým páskem, přes roucho má světec ještě bílý plášť, který je z rubové strany červený, na nohou má červené punčochy. Zřetelná je část světce levé ruky ve které drží nádobu, ve které přinesl jako dar kadidlo. Za sv. Melicharem přichází sv.Baltazar. Světec je znázorněn z profilu, má mladistvou tvář, světlé

³⁵⁸ VŠETEČKOVÁ 2003, 452.

³⁵⁹ Viz také SEDLÁČEK 1897/XI., 16. - SOUPIS PI, 428.

vlasý v délce na ramena, na hlavě korunu. Zahalen je do červeného pláště s širokým bílým límcem, původně patrně hermelínovou kožešinou. Na nohou má světec červené boty s delší špičkou. Sv. Baltazar drží v levé ruce velikou zlatou nádobu podobnou ciboriu, v této nádobě přináší jako dar myrhu. Ani jeden z králů není zobrazen se svatozářím. Na výjevu se vyskytovaly ještě nápisy nad hlavami jednotlivých králů, nápisy popisovaly, co který z králů přináší.³⁶⁰ Nyní jsou tyto nápisy téměř nečitelné. Ještě jeden nápis se nachází na nápisové pásce, mezi postavou sv. Baltazara a sv. Melichara, zde stojí: *HOC SIGNUM MAGNI REGIS EST.*

Na hoření části tohoto klenebního čela, v nejvyšším pásu maleb na severní stěně, je znázorněna scéna, která bývá v literatuře nazývána Zastínění Panny Marie Duchem Svatým.³⁶¹ Takto bývá mnohdy nazýváno Zvěstování P. Marii, v případě zde v kapli by se mohlo jednat i o Poslední modlitbu P. Marie. Ve spodní části malby je na červeném pozadí znázorněna P. Marie modlící se před oltářem. P. Marie má dlouhé světlé vlasy spadající na záda, kolem hlavy má svatozář, ruce má sepjaté v modlitbě. P. Marie je oděna do bílých šatů. Na oltáři před kterým stojí, hoří dvě svíce, mezi svícemi je znázorněna anděl letící k postavě P. Marie. Za zády P. Marie stojí dva malí světlovlasí andělé v bílých šatech, andělé mají v ruce nápisové pásky. Na bílých nápisových páskách je poškozený nápis v tomto znění: *REGINA COELI LAETARE, ALELUJA, QUIA QUEM MERUISTI PORTARE ALLELUJA.* Nad tímto spodním výjevem je malba částečně poškozena plombou, vidět je pouze část trůnu a na něm sedící postavy v červeném rouchu. Jedná se pravděpodobně o trůnícího Boha Otce. Po stranách výjevu jsou dva světci, tyto světci jsou znázorněni ve větším měřítku nežli postava P. Marie. Na levé straně stojí světec uváděný jako sv. Bartoloměj.³⁶² Světec má starší obličej s šedivými kudrnatými vlasy a šedivým plnovousem, kolem hlavy má žlutou kruhovou svatozář. Světec je oděn do dlouhého žlutočerveného vzorovaného oděvu imitujícího patrně brokát, přes oděv má přehozen kratší plášť bílé barvy, na nohou má červené boty. Sv. Bartoloměj drží v pravé ruce knihu s bílou zdobenou vazbou, knihy se nedotýká přímo, ale přes plášť, v pravé ruce drží meč. Na pravé straně výjevu stojí postava sv. Vavřince. Nad postavou světce je nápis *SANCTUS LAURENCIUS.* Světec má kratší světle hnědé vlasy s viditelnou tonzурou, kolem hlavy má svatozář. Oděn je do bílé alby a červené dalmatiky, která je částečně vzorovaná, kolem

---

³⁶⁰ SOUPIS PI, 428 – 429. - SEDLÁČEK 1897/XI., 16.

³⁶¹ SOUPIS PI, 429. - SEDLÁČEK 1897/XI., 15.

³⁶² SEDLÁČEK 1897/XI., 15. - SOUPIS PI, 429. – námět takto pojmenovává i Zuzana Všetečková viz. - VŠETEČKOVÁ 2003, 452.

krku má humerál. Světec drží v pravé ruce veliký rošt, v levé ruce drží bílou knihu. Těsně za světce je znázorněna vyšší rostlina s květy červené barvy.

Na sousedním klenebním čele se nachází pouze jeden výjev ve vrcholku čela, neboť níže k severní stěně dosedá panská tribuna. Na tomto klenebním čele se nachází malba znázorňující sv. Jeronýma. Nad hlavou světce je nápis *SANCTUS GERONYMUS*.³⁶³ Scéna je zasazena do přírodní scenérie, na pozadí jsou stylizované stromy a keře s různými druhy ptáků a různými plody. Sv. Jeroným je znázorněn v dlouhém červeném kardinálském rouchu s červeným kardinálským kloboukem na hlavě. Světec má kolem hlavy svatozář, inkarnát jeho obličeje je zachovalý, dobře čitelná je i podkresba obličeje. Sv. Jeroným drží v pravé ruce berlu zakončenou křížem. Na pravé straně od sv. Jeronýma sedí mohutný lev. Lev dává pravou přední tlapu do levé Jeronýmovy ruky a světec mu z tlapy vytahuje trn.

Nástěnné malby se dále nachází na jižní stěně kaple, na této stěně jsou malby pouze v nikách slepých arkád. Výklenků slepých arkád je na této stěně celkem devět, malby se nacházejí v sedmi z nich a jedna malba se nachází na stěně mimo výklenek. Malby na této stěně znázorňují stojící postavy světců.

V prvním výklenku směrem od oltářní stěny je zobrazen sv. Ondřej. Světec je frontálně zobrazen na bílém pozadí, ve spodní části pozadí je červenou barvou a černou kresbou znázorněna podlaha s dlaždicemi, obdobné pozadí mají všechny malby v jednotlivých nikách na této stěně. Nad hlavou světce je nápis *S. ANDREAS*. Světec má starší obličej s prošedivělými vlasy a vousy, kolem hlavy má svatozář. Sv. Ondřej má světlezelený spodní šat s bílým lemem, přes něj má kratší bílý plášť. Světec drží veliký ondřejský kříž. Ve vedlejším výklenku je zobrazen sv. Tomáš. Ten je zobrazen frontálně, postava je jen částečně natočena směrem k oltáři. Nad hlavou světce je nápis *S. THOMAS*. Světec má hnědé vlasy rozdělené pěšinkou, hnědý plnovous, kolem hlavy svatozář. Sv. Tomáš má tmavě červené šaty přepásané zlatým páskem, přes šaty má žlutý plášť. V levé ruce drží velikou knihu se zelenou vazbou a rukou přidržuje vysoké kopí. V dalším výklenku je zobrazen sv. Juda Tadeáš, světec je znázorněn frontálně. Nad hlavou světce je nápis *JUDAS*. Sv. Juda Tadeáš má hnědé vlasy a delší plnovous, kolem hlavy je svatozář. Světec má červené v pase přepásané šaty, přes ramena má bílý plášť s tmavou podšívkou. V pravé ruce drží velikou knihu se zelenou vazbou (knihy se nedotýká přímo, ale přes cíp pláště), v levé ruce drží dlouhý kyj. V následující nische je zobrazen sv. Petr, světec je

---

³⁶³ Druhé slovo nápisu je dnes již špatně čitelné, vycházela jsem přepisu nápisů uvedených in: **SOUPIS PI**, 427.

zobrazen téměř frontálně, postava je lehce nakročena směrem k východní stěně kaple a hlavou se otáčí k levému rameni. Nad světcem je nápis *S.PETRUS*. Světec má stařeckou tvář, typickou pro sv.Petra, na vrcholku hlavy má pleš, šedivé vlasy jsou pouze po stranách hlavy, rovněž plnovous je šedivý, kolem hlavy má svatozář. Sv.Petr má šaty žluté barvy s hnědým kožešinovým lemem, přes ramena má zelený plášť s červenou rubovou stranou. Světec drží v pravé ruce mohutný dlouhý klíč, a levou rukou si přidržuje k tělu plášť. V dalším výklenku je postava sv.Pavla, světec je natočen směrem oltářní stěně kaple. Nad postavou světce je nápis *S.PAULUS*. Sv.Pavel má postarší tvář, delší hnědé vlnité vlasy, plnovous, kolem hlavy má svatozář. Světec má červené roucho, přes něj má žlutý plášť s bílou podšívku. V pravé ruce drží veliký meč a levou rukou přidržuje cíp pláště. V následující nische je zobrazen sv.Jan Evangelista, světec je zobrazen z profilu a je také natočen směrem k východní stěně kaple. Nad postavou světce je nápis *S.JOHANNES*. Světec má mladistvou bezvousou tvář, delší kudrnaté světlé vlasy a kolem hlavy svatozář. Sv.Jan má bílé spodní roucho, přes něj má zelený plášť s červenou rubovou stranou, plášť je těsně pod krkem sepnut ozdobnou sponou, levý cíp pláště si světec přidržuje pod levou rukou. V levé ruce drží světec veliký zlatý kalich s hady, a pravou rukou kalichu žehná. V dalším výklenku lichých arkád je znázorněn sv.Filip, světec je rovněž natočen směrem k oltářní stěně kaple. Nad postavou světce je nápis *S.PHILIPUS*. Světec má kratší husté hnědé vlasy a hustý plnovous, kolem hlavy má svatozář. Sv.Filip má světlé šaty s hnědým lemem a přes ně červený plášť. Oběma rukama přidržuje velký kříž s dvěma příčnými břevny. Vedle této niky je na stěně mimo výklenek lichých arkád zobrazena postava sv.Jakuba Menšího. Světec je zobrazen na bílém pozadí, nad hlavou má nápis *S.JACOBUS MINOR*. Postava světce je natočena k oltářní stěně kaple. Světec má hnědé vlnité vlasy a plnovous, kolem hlavy svatozář. Oděn je do zelených šatů, přes ně má červený plášť s bílou rubovou stranou, na nohou má červené boty. Sv.Jakub Menší drží oběma rukama velikou valchářskou hůl. Tato malba je poslední malbou na jižní stěně. Další dva výklenky lichých arkád na této stěně jsou prázdné.

Další malby se zachovaly na klenebním poli u východního závěru kaple. V této části klenby jsou znázorněny symboly čtyř Evangelistů s nápisovými páskami s počátečními texty jednotlivých evangelií. Na svorníku klenby je malba Kristovy tváře se svatozáří. Na poli klenby blíže k východnímu závěru kaple je znázorněn anděl se svatozáří – symbol sv.Matouše. Anděl má žluté šaty a rukama přidržuje nápisovou pásku stočenou kolem jeho těla. Na pásce je nápis *SANCTUS MATHEUS EVANGELISTA/LIBERATIONIS JHU XPI/FILII DAWID FILII ABRAHA*. Vedle postavy anděla se

nachází okřídlený lev se svatozáří – symbol sv. Marka. Kolem těla lva se obtáčí nápisová páska s nápisem *SANCT. MARCUS EWANGELISTA / INITIUM EVANGELII IHU XPI/FILII DEI SICUT SCRIPTUM*. Na protějším poli klenby je zobrazena černá orlice se svatozáří – symbol sv. Jana Evangelisty. Kolem orlice je také nápisová páska a na ní text *SANCTUS JOHANNES EWANGE / IN PRINCIPIO ERAT VERBUM ET VERBUM ERAT APUD DEUM*. Posledního z Evangelistů, sv. Lukáše symbolizuje postava okřídleného býka se svatozáří. U nohou býka je stočená nápisová páska a na ní je nápis *SCS. LUCASZ EWANGELISTA/FUIT I DIEBUS HE*.

Malby představují jeden z nejlépe dochovaných celků nástěnných maleb v hradních kaplích u nás. U nástěnných maleb ve Zvíkovské kapli je výrazná monumentalita jednotlivých postav, malby jsou velmi citlivě vkomponovány do architektury kaple, jejíž prostor velmi efektivně využívají. Malby jak tématicky, tak výtvarně vycházejí zcela z předhusitské malby. Rovněž záhybový systém rouch na nástěnných malbách odpovídá době před husitskými bouřemi, není zde například nikde použito lomených záhybů. Také místy vystupující podkresba je velmi jednoduchá. Dostí výrazná je použitá barevná škála. Výrazný je černý obrys jednotlivých figur, černá linka lemuje i jednotně znázorněné svatozáře. Rovněž nápisy nad jednotlivými výjevy a postavami mají jednotný charakter.

Většina starších badatelů, v čele s Josefem Krásou, předpokládá vznik maleb krátce po roce 1473, kdy hrad převzal rod Švanberků.³⁶⁴ Zuzana Všečeková naproti tomu předpokládá, že výmalba vznikla již za předchozích majitelů hradu Rožmberků, snad přímo za Oldřicha II. z Rožmberka.³⁶⁵

Donátorská účast Švanberků a tedy i pozdější datace maleb se odvíjí od skutečnosti, že na východní stěně jsou vymalovány jejich rodové erby (erb Bohuslava ze Švanberka a jeho manželky Konstancie Šlikové). Při této pozdější dataci by ovšem jinak kvalitní malby působily již značně archaicky a konzervativně. Josef Krása proto hledal východisko malíře v některé z konzervativnějších jihoněmeckých dílen, např. u Ivo Strigela.³⁶⁶ Předpokládal, že zvíkovský malíř byl vzdělán přímo v tomto prostředí. Nutno přijmout fakt, že erby na východní stěně kaple bezesporu vznikly až po roce 1473, snad v souvislosti s doplněním výzdoby o pravděpodobně mladší malby Krista Trpitele a sv. Anny Samotřetí na severní stěně kaple a také v souvislosti s vytvořením nástěnných maleb v dalších prostorách hradu. Ostatní malby však mohly vzniknout už za Oldřicha II.

³⁶⁴ Např. **PGUČ 1471-1526**, 283-287. - **DČVU I/2**, 567.

³⁶⁵ **VŠETEČKOVÁ 2003**, 450 – 457.

³⁶⁶ **PGUČ 1471-1526**, 287.

z Rožmberka, jak předpokládá Zuzana Všečeková, protože hovoří hned několik nepřímých ukazatelů. Na západní stěně kaple v blízkosti vchodu se totiž zachoval také rožmberský erb, i když v pouze černé obrysové kresbě. Malby jsou také tematicky a rovněž slohově bližší době, kdy hrad držel v zástavě Oldřich II. z Rožmberka, tedy letům 1446-1451. Oldřich nechal v této době na hradě provést četné stavební úpravy, často na hradě pobýval a v místě se konaly i dva sjezdy pánů katolické strany a strany pod obojí.³⁶⁷ K tomu jsou obecně známé Oldřichovi ambice získat panovnický trůn, což lze hypoteticky spojit s reprezentativním charakterem malířské výzdoby zvíkovské hradní kaple. Pro možnost, že malby zmíněnou část výmalby objednal Oldřich, hovoří také výběr světců a námětů. Kupříkladu sv. Mořic, patron panovníků, rytířů a dříve jeden z oblíbených světců císaře a krále Karla IV: patřil mezi zvlášť oblíbené světce Rožmberků, kteří se usilovně hlásili ke karlovské a tedy i katolické tradici. Sv. Mořici byla například zasvěcená kaple v Rožmberky roku 1367 založeném augustiniánském klášteře v Třeboni. Vedle toho může být dalším důvodem hovořícím pro rožmberskou donaci zdůrazněný kult patrona poutníků sv. Jakuba Většího, neboť z rožmberského Českého Krumlova každoročně vycházely poutě do Einsiedeln, Santiga de Compostella a Říma. Ve věčném městě Římě měl Oldřich II. z Rožmberka patronát nad českým hospicem.³⁶⁸ Ve výzdobě kaple je také zdůrazněna úcta k nástrojům Kristova utrpení, jejichž kult, který byl velmi příznačný pro karlovské období, přijali plně za své i silně katolicky orientovaní Rožmberkové. V minoritském klášteře v Českém Krumlově probíhaly minimálně mezi léty 1358-1417 – a možná i později – slavnosti ukazování ostatků,³⁶⁹ zvláště ostatků Kristova umučení a Panny Marie, a slavnosti Božího Těla.

Nejpravděpodobnější se tedy zdá varianta, že většina výmalby vznikla už za Oldřicha II. z Rožmberka (1403-1462, hrad držel od 1431) a za Bohuslava ze Švamberka byla pouze doplněna o rodové erby, obraz Krista Trpitele a sv. Annu Samotřetí. Pro tuto variantu hovoří také fakt, že pod zčásti odpadlou malbou Krista je patrná starší figurální výmalba, kterou ovšem dnes můžeme pro její fragmentárnost a bez dalšího destruktivního průzkumu jen těžko nezvratně spojit s navrhovanou rožmberskou etapou výzdoby.

---

³⁶⁷ VŠETEČKOVÁ 2003, 453.

³⁶⁸ VŠETEČKOVÁ 2003, 455.

³⁶⁹ VŠETEČKOVÁ 2003, 454.

Literatura: ATL 1959. – ČECH 1996. – DČVU I/2, 567. – MEZERA 1971. – MEZERA 1978. – PGUČ 1471-1526, 283-287. – ROYT 2002, 118. – SEDLÁČEK 1897/XI, 14-23. -. SOUPIS PI, 412-31. - VŠETEČKOVÁ 2003, 450-457.

7. ZBIROH (okr. Rokycany)

Zámek, kaple Nanebevzetí Pany Marie

Nástěnné malby: Smrt Pany Marie, Korunování Pany Marie, ornamentální malby na žebrech klenby, erb rodu Štrnberků na svorníku klenby

Kolem roku 1480

Fresco secco

Restaurováno: 1986 (?), 2004 (Petr Hampl)

geografické umístění: Hrad přestavěný na zámek se nalézá uprostřed rozlehlého parku na vysokém kopci nad stejnojmenným městem v okrese Rokycany .

nález a restaurování maleb: V literatuře jsem neobjevila žádný záznam, kdy byly malby objeveny, i ve starší literatuře se objevují popisy maleb.³⁷⁰ Je možné předpokládat, že nástěnné malby nebyly zakryty mladšími omítkami vůbec, kaple byla sice rozšiřována a nově vybavována, ale prostor původní gotické kaple zůstal téměř nezměněn,³⁷¹ zachovala se i původní oltářní mensa a do druhé poloviny 20. století patrně i původní sochařská výzdoba, a malířská výzdoba.³⁷² Malby byly dle Vratislava Ryšavého restaurovány v roce 1986, autor však neuvádí jméno restaurátora, ani detaily restaurování.³⁷³ První zdokumentované restaurování maleb proběhlo až v roce 2004, restaurátorské práce

---

³⁷⁰ Např. August Sedláček popisuje velikou hodnotu a vysokou uměleckou úroveň maleb. Konstatuje také špatný stav, ve kterém se malby nacházejí. - **SEDLÁČEK 1889**, 237- 238. – Malby popisuje také **HEBER 2002**, 487 – 502. – Malby stručně popisuje i Antonín Podlaha. A k malbám také poznamenává: „ Na obou podélných stěnách znamenité malby freskové z konce XIV. věku ,pohříchu valně sešlé a poškozené.“ Viz. **SOUPIS RO**, 167- 168.

³⁷¹ Viz také **SOUPIS RO**, 167-168. – dále také **SEDLÁČEK 1889**, 237- 238. – nověji **RYŠAVÝ 2006**, 17 - 20.

³⁷² Výzdobu v kapli včetně gotické sochy Madony popisuje August Sedláček. Viz. **SEDLÁČEK 1889**, 237- 238. Gotickou Madonu ze 14. století zmiňuje i Antonín Podlaha, který dokonce publikoval její fotografii.- viz. **SOUPIS RO**, 168.

Otázkou ovšem je zda tato Madona z konce 14.století byla vytvořena přímo pro zdejší kapli, či zda se do kaple dostala díky některému z pozdějších majitelů hradu (zámku).

Vratislav Ryšavý zmiňuje převzetí části mobiliáře kaple, mimo jiné i gotické Madony Krajským střediskem státní památkové péče a ochrany přírody – KSSPPOP v roce 1968. viz. **RYŠAVÝ 2006**, 19-20.

³⁷³Viz. **RYŠAVÝ 2006**, 20.

Z doby tohoto restaurování patrně neexistuje ani restaurátorská zpráva, alespoň se mi ji nepodařilo nikde dohledat.

provedl akad.mal.Petr Hampl.³⁷⁴ Samotnému restaurování předcházela restaurátorský průzkum, včetně pořízení fotodokumentace. Během restaurátorského průzkumu byly objeveny malby na žebroví gotické klenby kaple, jedná se o zlacené zdvojené liliové květy. Malby na stěnách byly před restaurováním silně zpráškovatělé a na povrchu znečištěné. Nejprve byly malby jemně očištěny, poté byly opraveny některé starší vypadané a rozpraskané tmely. Proběhla také oprava a vytmelení zlaceného pozadí maleb.³⁷⁵

dějiny místa a objektu: Zbiroh patrně náleží k nejstarším šlechtickým hradům v Čechách. Počátky hradu nejsou nikde zaznamenány, hrad byl založen pravděpodobně již ve druhé čtvrtině 13. století. Hrad byl vystavěn v blízkosti důležité cesty z Čech do Bavorska. Se jménem hradu se v literatuře setkáváme poprvé již k roku 1230³⁷⁶. Stavebníkem byl zřejmě Břetislav ze Zbiroha z rodu Sulislaviců. Ve výstavbě pokračoval i jeho syn Děpolt ze Zbiroha³⁷⁷, který žil mezi léty 1251 – 1282 a zastával funkci zemského sudí. Synové Děpolda ze Zbiroha hrad patrně po smrti otce prodali. Po pánech ze Zbiroha zde kratší dobu sídlil Oldřich ze Žebráku, ten v roce 1333 hrad prodal královi Karlovi.³⁷⁸ Karel byl držitelem tohoto hradu pouhé tři roky, protože roku 1336 prodal král Jan Lucemburský hrad i přilehlé panství Rožmberkům. První majitel hradu z tohoto rodu byl Petr z Rožmberka. Husitské války hrad nijak nepoznamenaly. Během husitských válek měl Zbiroh pronajatý Zdeněk z Rožmitálu, a ten zde zastával funkci purkrabího. Rožmberkové byli vlastníky hradu Zbiroh až do roku 1431.³⁷⁹ Poté z rukou rožmberských věřitelů přešel na pány z Kolovrat. Právě za držení Kolovratů vznikly pravděpodobně fresky v hradní kapli.³⁸⁰ Hrad získal před rokem 1450 Hanuš I. z Kolovrat. Roku 1452 Hanuš I.

---

³⁷⁴ **HAMPL 2005.**

³⁷⁵ Viz. **HAMPL 2005.** - a také ústní sdělení restaurátora

³⁷⁶ Viz. **DURDÍK 2000**, 622. - **MENCLOVÁ 1972/1**, 144. - Dobroslava Menclová uvádí, že první zmínka z roku 1230 se mohla vztahovat na hradiště tzv.Starý Zbiroh

HZT IV., 402. - Je zde uveden první výskyt v pramenech, a to v listině plaského kláštera z roku 1230, kde je jako svědek uveden Chřen ze Zbirova z rodu označovaného jako Sulislavici.

SEDLÁČEK 1889, 239. - August Sedláček uvádí výše uvedenou listinu z r. 1230 jako podezřelou.

³⁷⁷ **SEDLÁČEK 1889**, 239.

³⁷⁸ **HZT IV.**, 404. - také **SEDLÁČEK 1889**, 239.

³⁷⁹ Viz. **RYŠAVÝ 2006**, 2-3.

³⁸⁰ Existují i jiné názory, např. že nástěnné malby vznikly v kapli již za držení Rožmberků. Vzhledem ke stylu nástěnných maleb je toto datování téměř nemožné. Rožmberkové na hradě nikdy trvale nesídlili, hrad často pronajímali, a tak je velmi nepravděpodobné že by investovali značnou finanční částku do vytvoření nástěnných maleb v kapli na Zbiroze. Srovnej- **HZT IV.**, 404. – „ Stavebně se hrad Zbiroh za Rožmberků celkem nezměnil, protože ti zde nebydleli. V poslední čtvrtině 14. století pouze upravili kapli tak, jak se dodnes zachovala v jihovýchodní části dnešní kaple. Měla nevelkou obdélnou loď a drobný presbytář, v arkýři, neseném krakorci a zvenčí nijak nezdobeném. Presbytář byl sklenut šestidílnou žebrovou klenbičkou a osvětlen dvěma úzkými lomenými okny s dvojnásobnou kružbou. Obě jeho podélné stěny zdobily freskové malby, dnes silně poškozené a zašlé.“

z Kolovrat zemřel a jeho syn Hanuš II. Z Kolovrat zdědil Libštejn, Žebrák, Krakov, Zbiroh a panství zbirožské. Hanuš II. z Kolovrat byl velmi vzdělaný a zajímal se o politiku. Po smrti své manželky Kateřiny ze Šternberka byl se svolením papeže Pavla II. roku 1467 vysvěcen na kněze. Stal se kanovníkem a později děkanem svatovítské kapituly v Praze.³⁸¹ Hanuš II. dokončil roku patrně k roku 1465 hradní kapli, nasvědčuje tomu listina, která v tomto roce 1465 (20.8.) byla vydána v Římě, zde šest kardinálů udílí všem, kteří navštíví tuto kapli plnocenné odpustky. Totéž potvrzuje i listina biskupa levantského, vydaná 1.1.1468.³⁸² Jelikož se podobné listiny vydávaly k postavení a zprovoznění nových kaplí, lze tedy usoudit, že kaple i s freskovou výzdobou vznikla v této době. Je také možné, že kaple byla jen výrazněji přestavěna, či již stojící kaple vyzdobena nástěnnými malbami a znovu vysvěcena. Jisté je, že za Kolovratů probíhaly na hradě veliké přestavby, bylo zlepšeno opevnění, byly vystavěny nové budovy v předhradí. Hanuš II. z Kolovrat hrad i s okolním panstvím v roce 1478 prodal Jaroslavovi a Zdeslavovi ze Šternberka.³⁸³ Od nichž hrad v roce 1505 odkoupil Václav Popela z Lobkovic.³⁸⁴ Po smrti Václava Popela z Lobkovic připadl hrad jeho synům Janovi a Ladislavovi, Jan podíl svého bratra vyplatil. Před smrtí Jan Popel staršího z Lobkovic předal svůj majetek synům Mikulášovi a Ladislavovi mladšímu. Ladislav mladší Popel z Lobkovic vyplatil v roce 1569 dědický podíl svého bratra, během jeho vlastnictví se panství značně rozrostlo a i zámek byl renesančně přestavěn. Ladislav mladší Popel z Lobkovic společně s jinými šlechtici vystoupil v roce 1593 proti Rudolfovi II. a zmařil jednání českého sněmu, byl obviněn ze spiknutí proti králi. Ještě před procesem uprchl do ciziny, a roku 1594 byl odsouzen ke ztrátě cti, hrdla a majetku. Celý jeho majetek propadl králi.³⁸⁵ V roce 1609 mu sice byl povolen návrat do Čech, ale majetek už mu navrácen nebyl. Hrad, tehdy už spíše zámek Zbiroh se tak stal císařským majetkem. Za Rudolfa II. byl vybudován nový palác s císařskými pokoji, bylo postaveno nové stavení pro hejtmana. U zámku byla založena jelení a dančí obora, a celé okolí se postupně proměňovalo v zámecký park (mizely obranné prvky hradu).³⁸⁶ V roce 1639 vpadli na panství Švédové, vypálili město Zbiroh a mnoho vsí, požár postihl i zámek. Zámek po požáru pustnul, jeho

---

³⁸¹ **SEDLÁČEK 1889**, 241 – 242.

Postavou Hanuše II. z Kolovrat se zabývá též **RYŠAVÝ 2006**, 3.

³⁸² Viz. **RYŠAVÝ 2006**, 3. - také **SEDLÁČEK 1889**, 241-242.

³⁸³ **HZT IV.**, 404. - **RYŠAVÝ 2006**, 3.

³⁸⁴ **SEDLÁČEK 1889**, 242. - **HZT IV.**, 404. - **RYŠAVÝ 2006**, 3.

³⁸⁵ **SEDLÁČEK 1889**, 243. - **HZT IV.**, 404. - **RYŠAVÝ 2006**, 4.

³⁸⁶ **RYŠAVÝ 2006**, 5. - **HZT IV.**, 404 .

části byly kanceláře a byty úředníků, opravovány byly jen jeho části.³⁸⁷ Část zámku byla přestavena v baroku, v té době byla například upravena a rozšířena kaple.³⁸⁸ Další úpravy zámku následovaly v 18. století. Hrad v roce 1868 získal železářský a železniční podnikatel baron Bethel Henry Strousberg, který ho nechal v letech 1869 – 1870 pronikavě přestavět, projektantem byl berlínský architekt August Friedrich Wilhelm Orth. Přestavba dala zámku novorenesanční podobu.³⁸⁹ Po bankrotu barona Strousberga měli hrad v držení Colloredo – Mansfeldové, během jejich držení neprobíhaly žádné větší stavební úpravy. Za druhé světové války byli Colloredo – Mansfeldové vyvlastněni jako nepřátelé Třetí říše, a v roce 1949 byli opět vyvlastněni.³⁹⁰ V roce 1952 zde bylo zřízeno zaškolovací středisko SNB Ministerstva vnitra. Od roku 1958 zde sídlila armáda. Několikrát se jednalo o vhodnějším využití objektu např. pobočka Krajské galerie v Plzni, trvalé uložení Muchovy Slovanské epopoje, zdravotnické zařízení, Vlastivědní muzeum Zbizožska, všechny tyto návrhy však byly odmítnuty. Armáda sídlila v objektu až do roku 2004, během tohoto vlastnictví zde probíhaly různé, ne vždy šťastné stavební úpravy, nenávratně ztracen byl i veškerý inventář zámku, včetně zařízení kaple. Roku 2004 koupila zámek společnost Gastro- Žofín s.r.o., od té doby zde probíhají intenzivní stavební úpravy. Zámek je využíván jako konferenční středisko a ubytovacím zařízením a restauracemi. Běžným návštěvníkům je otevřen prohlídkový okruh.³⁹¹

architektura zámku: Hrad byl postaven na rozlehlém kopci s vrcholovými bulizníkovými skalami. Kolem areálu zámku se rozprostírá velmi rozlehlý anglický park, na jehož nejvyšším bodě se zámek nachází. Původní stavba hradu patřila dle dr.Menclové do okruhu Sasko-Hessenského³⁹², jednalo se o bergfritový typ hradu. Nynější zámek je tvořen srostlicí budov různého stáří, a tedy i půdorys hradu (nyní zámeckého areálu) je nepravidelný. Hlavní průčelí se vstupem do areálu je na západě vyvýšeniny. Za tímto západním křídlem se nachází poměrně prostorné první nádvoří, které má půdorys nepravidelného čtyřúhelníku. Kolem prvního nádvoří se nachází na jižní, západní i východní straně jednotlivá křídla. Severní strana nádvoří je upravena jako vyhlídka s balustrádou. Za prvním nádvořím směrem na východ se nachází druhé nádvoří areálu. Druhé nádvoří má nepravidelný půdorys, a je o několik metrů výše položené než nádvoří první. Téměř uprostřed nádvoří (blíže k severní straně) je původní středověký bergfrit

³⁸⁷ HZT IV., 404 . - RYŠAVÝ 2006, 5.

³⁸⁸ HZT IV., 405. - RYŠAVÝ 2006, 9 – 10.

³⁸⁹ RYŠAVÝ 2006, 15 – 18.

³⁹⁰ HZT IV., 405.

³⁹¹ K novodobé historii zejména RYŠAVÝ 2006, 18 – 20.

³⁹² MENCLOVÁ 1972/1, 144.

stojící na buližníkové skále. Kolem celého druhého nádvoří jsou vystavěny budovy, ve kterých je z malé části zachován původní hrad, jen na jihovýchodním nároží se nachází vysoká obvodová zeď, v hořené části této zdi je chodba spojující jednotlivá křídla tohoto nádvoří. Jednotlivé budovy kolem druhého nádvoří byly silně pozměněny přestavbou za barona Strousberga. V severním křídle druhého nádvoří se nachází v 1.patře prostor původní hradní kaple z 2.poloviny 14.století. Křídla původního hradu kolem druhého nádvoří byla rozšířena a upravena v době renesance, později v baroku a pak také v 19. století. Jižní část vlastního hradu zaujímá veliký sál postavený v letech 1869 – 1870.³⁹³ Západní část hradu vznikla přestavbou renesančního křídla, kterým se původně vstupovalo do hradu přes padací most, který byl později nahrazen mostem kamenným. Zámek je za dlouhou dobu své existence málo slohově vyhraněný, jde spíše o originální srostlici různých slohů. Zvláště nejstarší slohová období se zde projevují jen izolovanými jednotlivostmi.³⁹⁴

architektura kaple: Kaple se nachází v prvním patře původního starého hradního paláce na severní straně druhého nádvoří. Kaple je přístupná přes novorenesanční portikus schodištěm z druhého nádvoří. Prostor kaple má obdélný půdorys, na výšku zaujímá kaple první a druhé patro. Prostor původní gotické kaple byl rozšířen v baroku a upravován i později.³⁹⁵ Prostor kaple je sklenut třemi poli křížové klenby, prostřední pole je výrazně širší. Jednotlivá pole klenby jsou oddělena pasy na pilastrech s barokními hlavicemi a bohatými štuky. Kaple je osvětlena barokními okny. Kaple je na severní straně zakončena třemi arkýři, hlavní oltář (barokní) se nachází v prostředním z těchto arkýřů. V jižní části kaple se nachází kůr. Na prostředním poli klenby je rozměrná nástěnná malba ze 17.století s námětem Korunování Panny Marie. Prostor nynější ani původní kaple nebyl orientován, presbyterium bylo umístěno na sever a vchod do kaple na jih. Prostor původní kaple se nachází na východní straně nynější kaple, tvoří jakýsi boční výklenek kaple současné (krajní ze tří arkýřů). Z gotické kaple se zachoval presbytář a část lodí. Prostor je klenutý gotickou klenbou s vyžlabenými klínovými žebry. Ve vrcholu klenby se žebry sbíhají do svorníku, na němž je znázorněna osmicípá hvězda na modrém pozadí (znak rodu Šternberků). Prostor je na severu zakončen třemi stranami osmiúhelníku, zde bylo původní presbyterium kaple. V presbytáři jsou dvě malá gotická okna s trojlistými záklenky, uvnitř těchto oken jsou novější vitráže. V presbytáři se nachází i původní

---

³⁹³ Viz. **RYŠAVÝ 2006**, 42-43.

³⁹⁴ Více k stavebnímu vývoji hradu a zámku **RYŠAVÝ 2006**.

³⁹⁵ Viz. **RYŠAVÝ 2006**, 35-43.

gotická oltářní mensa.³⁹⁶ Prostor kaple není orientován, původní presbyterium se nachází na západní straně.

Na stěnách kaple se nacházejí velmi kvalitní nástěnné malby. Na evangelijní straně (západní) je zobrazena Smrt Panny Marie. Na epištolní straně (východní) se nachází výjev Korunování P.Marie. Na klenbě jsou na modrém pozadí zobrazeny drobné hvězdy, na žebrech klenby byly na několika místech objeveny zlaté zdvojené květy lilií.³⁹⁷ Tyto květy lilií pravděpodobně symbolizují panenskou čistotu Panny Marie, které byla kaple zasvěcena. Malby na stěnách kaple jsou vytvořeny technikou fresco secco na zlaceném pozadí, které je však velmi poškozeno, silně poškozeny jsou i obě nástěnné malby.

Výjev s námětem Smrt Panny Marie má rozměry přibližně 1,5 m x 2 metry. Pozadí výjevu jak jsem se již zmínila, je zlacené. Výjev je částečně zasazen do iluzivní architektury, v levé horní části je zobrazena menší klenba s vysutým svorníkem a pod klenbou menší jednoduché obdélné okno. Pod touto iluzivní klenbou je zobrazena Panna Marie ležící na lůžku, kolem něhož jsou seskupeni apoštolové. Panna Marie leží na lůžku s vysokým čelem, ruce má volně položené a překřížené v oblasti zápěstí, v pravé ruce drží dlouhou tenkou bílou svíci. Obličej P.Marie je velmi poškozen, ale lze rozpoznat otevřené oči, na hlavě má bílou roušku pod níž jsou vidět světlé vlasy. Kolem hlava P.Marie je velká kruhová zlacená svatozář. Oděna je do modrých šatů, které mají kolem krku a na rukávech zlaté lemování. Ležící P.Marie má pod hlavou rozměrný polštář bílé barvy s modrým šrafováním³⁹⁸, její tělo je z části zakryté textilií bílé barvy, přes níž je ještě tmavě zelený přehoz, jehož zvlnění je krásně modelované světlejší a tmavší barvou. Postavy apoštolů obklopujících lůžko jsou zobrazeny v různých polohách, dva z nich se v pozadí opírají o čelo lůžka, pět z nich je zobrazeno za lůžkem, jak se sklání k P.Marii, pět z nich klečí či sedí před lůžkem. Těla apoštolů jsou zachycena v pohybových zkratkách, které svědčí o zručnosti a zkušenosti malíře (těla jsou různě natočena, nakloněna, skrčena, jeden z apoštolů je zobrazen zezadu). Většina z apoštolů má v obličejích veliký smutek, někteří si zakrývají plačící tvář rukama jiní, lomí rukama a odvrací tvář. Obličejové jsou silně poškozeny, ale i tak lze rozeznat velmi precizní a detailně provedenou malbu vysoké kvality. Hlavy apoštolů lemují zlacené kruhové svatozáře. Postavy apoštolů

---

³⁹⁶ RYŠAVÝ 2006, 44. – také SEDLÁČEK 1889, 237- 238.

³⁹⁷ Viz. HAMPL 2005.

³⁹⁸ Téměř totožnou textilií lze spatřit na tzv.Puchnerově arše, na scéně Sv.Anežka ošetřuje nemocného(NG Praha), kolem roku 1482. Na této desce leží nemocný na téměř totožném polštáři jako P.Marie na nástěnné malbě v kapli na Zbivoze.

jsou oděny do šatů, přes které mají pláště, buď volně přehozené, nebo sepnuté pod krkem. Šaty apoštolů jsou vyvedeny ve velmi pestrých a sytých barvách, je zde použita sytě modrá, červená, zelená a žlutá barva, i přes současný stav zachování malby, lze u jednotlivých rouch rozeznat velmi zdařilou modelaci barvou. Jednotlivé apoštoly nelze přesně určit, atributy se zachovaly jen u některých postav a přesné určení apoštolů nebylo jistě nejdůležitějším významem tohoto výjevu. I přesto lze některé postavy určit, například sv.Jan oděný do červeného roucha se opírá o čelo lůžka, naklání se k P.Marii, které levou rukou podává zapálenou svíčku a v pravé ruce drží palmovou ratolest, apoštol vedle něj drží v ruce knihu s modlitbami za zemřelé, podle typiky tváře tohoto apoštola by se možná mohlo jednat o sv.Petra. Další z apoštolů má v ruce nádobku s mastí, jiný rozdmýchává kadidelnici, další drží v ruce procesní kříž. V pravé horní části výjevu je na oblaku zobrazen Kristus obklopený anděly, který drží na pravém předloktí drobnou postavu symbolizující duši P.Marie. Kristus má tmavé vlasy a kratší tmavý plnovous, kolem hlavy má velikou zlacenou svatozář. Oděn je do světle modrého roucha, přes které má plášť červené barvy. Plášť je kolem krku zlatě lemován, pod krkem je sepnut a směrem od spony se rozevívá. Kristus pravou rukou žehná, a na levém předloktí drží drobnou postavičku se svatozáří – duši P.Marie. Kolem Krista se vznášejí andělé. Andělé vzhlížejí ke Kristovi, jsou světlovlasí, jejich roucha mají pastelové barvy. Křídla andělů mají výraznější barvy a jsou ostře zalomená. Zobrazení tohoto námětu je tradiční a jeho ikonografie v ničem nevybočuje.³⁹⁹

Na straně epištolní je zobrazeno Oslavení Panny Marie, neboli Korunovace P.Marie. Pozadí výjevu je opět celoplošně zlacené. Na tomto pozadí je zobrazen monumentální se dvěma sedadly. Na pravém sedadle sedí Bůh Otec a levé sedadlo je připraveno pro Pannu Marii. Bůh Otec je oděn do tmavě modrého šatu, přes který má široký červený plášť se zlatým lemováním a výrazně modrou rubovou stranou. Bůh otec má tmavé vlasy i vousy, na hlavě má zlatou korunu a kolem hlavy velikou zlacenou svatozář, hlavu sklání ke klečící postavě P.Marie u jeho nohou. P.Marie klečí, ruce má sepnuté a hlavu sklopenou. Oděna je do světlého roucha, přes které má jasně modrý plášť sepnutý pod krkem, pod sepnutím se plášť rozevívá. Plášť má zlaté lemování a je na něm vzor tvořený zlatými liliemi. Plášť splývá volně podél těla klečící P.Marie, dále pokračuje až za ní, plášť tvoří četné zalomené záhyby. P.Marie má dlouhé světlé vlnité vlasy, vlasy má rozpuštěné a volně jí splývají. Obličej P.Marie není čitelný. Na její hlavě je zlatá koruna a kolem ní

---

³⁹⁹ ROYT 2007, 267 – 269.

zlacená svatozář. Za postavou P.Marie je pro ni již připraveno volné místo na trůnu, na tomto místě je zobrazen rozměrný červenohnědý polštář. Na pozadí trůnu je zavěšena tmavě zelená látka. Na trůnu jsou na třech místech zachované zlacené konsekrační kříže. Nad trůnem se vznáší holubice Ducha Svatého. Po stranách trůnu přihlížejí výjevu andělé, na levé straně tři a na pravé straně dvě polopostavy andělů. Je pravděpodobné, že tyto dvě malby měly úzký vztah k oltáři, který se v kapli nalézal.⁴⁰⁰ S mariánským kultem jistě souvisí i ornament zlatých lilií na žebrech klenby. Symbolizují jak jsem se již zmínila pravděpodobně čistotu P.Marie.

Malby v této kapli jsou mimořádné kvality, patří k nejkvalitnějším malbám pozdní gotiky u nás. I přes jejich špatné zachování je jejich vysoká kvalita nesporná. Bohužel již nezjistíme, zda byla nástěnnými malbami vyzdobena celá původní hradní kaple, a zda se zde nacházely další výjevy z mariánského cyklu. Předpokládá se, že jejich tvůrce dokonale poznal rakouské a jihoněmecké umění.⁴⁰¹ Množství drahých pigmentů a veliký rozsah zlacení není v naší nástěnné malbě příliš obvyklý, pořízení takovýchto nástěnných maleb bylo jistě velmi drahou záležitostí. Donátor maleb by mohl být nejspíše Hanuš II. z Kolovrat, který byl velmi zbožný a po smrti své manželky se nechal vysvětit na kněze, zastával také funkci kanovníka a později děkana svatovítské kapituly.⁴⁰² Patřil k význačným odpůrcům utrakvismu. Hrad se za jeho držení se hrad přestavoval a upravována byla nejspíš i kaple. O úpravách v kapli a jejím vysvěcení svědčí již výše zmíněné listiny udělující plnocenné odpustky při navštívení této kaple.⁴⁰³ V tomto případě by malby musely vzniknout před rokem 1478, neboť v tomto roce Hanuš II. z Kolovrat hrad prodal Jaroslavovi a Zdeslavovi ze Šternberka. Z doby držení Šternberků však nemáme zprávy o nějakých zásadních úpravách v kapli ani na budovách hradu. Pro někoho z rodu Šternberků jako pro donátora maleb by svědčila šternberská hvězda zobrazená na svorníku kaple, ta ovšem mohla být vytvořena dodatečně. Vznik maleb za držení Šternberků předpokládá i Jan Royt.⁴⁰⁴ K přesnější dataci by bylo třeba provést důkladnou analýzu a srovnání nástěnné malby. K přesnějšímu datování maleb by mohla jistě napomoci i přesná chemická analýza použitých pigmentů a také důkladnější restaurátorský zásah.

---

⁴⁰⁰ Viz. Již zmíněná gotická Madona.

⁴⁰¹ ROYT 1995, 449. - zde i více srovnání s deskovou malbou a plastikou.

⁴⁰² Viz. SEDLÁČEK 1889, 241 – 242. - RYŠAVÝ 2006, 3. – Vratislav Ryšavý uvádí, že Hanuš II. z Kolovrat věnoval v roce 1465 drahocenný relikviář a podobě knihy. To by naznačovalo zbožnost i jeho uměnímilovnost

⁴⁰³ Viz. RYŠAVÝ 2006, 3 - také SEDLÁČEK 1889, 241-242

⁴⁰⁴ ROYT 1995, 449.

Literatura: **HAMPL 2005.** - **HEBER 2002**, 487 – 502. - **PGUČ 1471-1526**, 287. - **ROYT 1996**, 448-449. - **SEDLÁČEK 1889**, 237- 238. - **SOUPIS RO**, 167- 168. - **TESKA 2004**

8. ŽIROVNICE (okr. Pelhřimov)

Zámek, kaple neznámého patrocinia

Nástěnné malby: Ukřižování, Kristus na Olivetské Hoře, Umučení 10.000 rytířů, Votivní obraz s donátorem a jeho rodinou, Klanění tří králů, Poslední soud, Stětí sv. Jana Křtitele, Zvěstování Panně Marii, Církevní Otcové, symboly čtyř Evangelistů, veliké množství postav světců a světic (např. Svaté Panny, Apoštolové, sv. Vavřinec, sv. Kryštof, sv. Helena, sv. Ludmila, sv. Linhart, sv. Erasmus, sv. Jiljí), pás andělů přidržujících iluzivní drapérii

kolem 1490

fresco secco

restaurováno: konec 19. století (?), 1922-1923 (Maxmilián Duchek), 1971 (Jan Vachuda, Michal Tomek, Dagmar Vachudová), 1988 (Jan Vachuda, Dagmar Vachudová), 1990 (Jan Vachuda, Dagmar Vachudová)

geografické umístění: Hrad Žirovnice, později přestavěný na zámek, se nalézá na skalnaté ostrožně nad dvěma rybníky ve stejnojmenném městečku, které je v okrese Pelhřimov asi 20 kilometrů od Jindřichova Hradce .

nález a restaurování maleb: Nástěnné malby byly neznámo kdy zakryty vrstvou nové omítky. První zmínky o nástěnných malbách pocházejí už od Bohuslava Balbína.⁴⁰⁵ Další, kdo se zmiňuje o nástěnných malbách v hradní kapli, je August Sedláček.⁴⁰⁶

---

⁴⁰⁵ Bohuslav **Balbín**: *Miscellanea historica regni Bohemiae* 1/III, Pragae 1679-1688, 99.

⁴⁰⁶ **SEDLÁČEK 1885/IV.**, 114. popisuje, že se na stěnách nacházely malby z přelomu 17. a 18.století a že tyto malby představovaly exotické krajiny a na mnoha místech byla již opadaná omítka a pod ní byly již patrné pozdně gotické nástěnné malby: „*Radostně překvapen budeš, milý čtenáři, vstoupíš-li do místnosti této, čistě a úpravně sklenuté. Na stěnách shledáš malbu pocházející z rozhraní 17.a 18.století, jež představuje krajinky rázu tropického, ale omítka tato oprýskala na mnohých místech a sem tam vystupuje malba mnohem starší. Hned naproti dveřím spatřuje se paní něžné tvárnosti s dítkami svými klečící a k nějakému svatému, kterýž ještě novou omítkou zakryt jest, se modlíci. Při tom vymalován jest erb, dvě zlatých parohův na štítě červeném. Kterému rodu by tento znak příslušel, nelze na ten čas uhadnouti a zejména to nejisto, náležel-li pánům z Gutštejna, kteří nějaký čas Žirovnici drželi, neboť tito nosili na štítě tré parohův.Na pravé zdi spatřuje se stětí sv.Jana Křtitele, na levé smetání padlých andělův. Naděje jest podstatná, že ještě více obrazův objeveno bude, až vrchní omítka docela spadne, pak viděti bude všechny obrazy, ač místy porušené, poněvadž hospodářský ředitel p.Dvořáček nedovoluje, aby se omítka násilně odstraňovala.*“

Odkryty byly nástěnné malby těsně před rokem 1902 a hned nato byla pořízena jejich fotodokumentace. Odkrytí maleb financovala Archeologická komise při České Akademii císaře Františka Josefa pro vědu, slovesnost a umění.⁴⁰⁷ Návrh na restaurování podal Josef Soukup, dohled nad restaurováním měl Eduard Šittler. Jméno restaurátora bohužel známo není.⁴⁰⁸ Kolem roku 1920 bylo několikrát poukázáno na špatný stav nástěnných maleb a spolu s tím na nevhodné využití místností, ve kterých se malby nacházely. V letech 1922 byl restaurováním pověřen Maxmilián Duchek, který malby nejprve ohledal a zjistil, že nejsou ještě zcela odkryté a také, že již odkryté malby nebyly do té doby zafixovány a omítka na mnoha místech opadávala. V roce 1923 probíhalo samotné restaurování maleb. Dotaci na restaurátorské práce poskytlo Ministerstvo školství a národní osvěty. Malby byly očištěny, odstraněny byly zbytky vápenných vrstev z novějších omítek, aniž by malby byly nějak doplňovány.⁴⁰⁹ Po požáru zámku v roce 1964 byly poškozené, ale nikoliv samotným požárem, jako spíš hašením požáru a zatékáním vody než byl objekt znovu zastřešen. Poškozené malby restaurovali v roce 1971 Jan Vachuda, Michal Tomek a Dagmar Vachudová. Restaurátoři je upevnili, odstranili sole z povrchu malby, vyčistili ji a následně zafixovali. V roce 1988 na nástěnných malbách opět pracovali Jan Vachuda a Dagmar Vachudová. Práce probíhaly zejména na severní stěně kaple. Malby byly očištěny, povrch maleb byl opatřen fixází vaječné emulze, barevná vrstva byla na mnoha místech upevňována injektáží, v okolí trhlin hloubkovou injektáží. Celý proces čištění a upevňování malby se dvakrát opakoval. Na několika místech bylo přistoupeno k tmelení. Retuš, při které bylo použito akvarelových barev, byla prováděna na poli s votivním obrazem Václava Vencelíka z Vrchovišť a jeho rodiny. Tmelená místa malby byla retušována lokálně, aby se opticky zapojila do původní malby. Restaurováním bylo docíleno zklidnění celku a byla zvýšena čitelnost malby, aniž by nějak byla porušena autentičnost malby.⁴¹⁰ V roce 1990 v kapli opět pracovali Jan Vachuda a Dagmar Vachudová. V této etapě byly restaurovány malby s námětem Klanění sv. tří Králů, Poslední soud, a spodní část maleb s malovanými závěsy s bohatým ornamentem. Malby byly očištěny na povrchu, bylo provedeno hloubkové zpevnění omítek injektáží,

---

⁴⁰⁷ **SOUKUP 1902**, 490. V článku jsou patrně jedny z prvních fotografií maleb, které byly pořízeny, jsou tu také nákresy některých maleb; **SOUPIS PE**, 309.

⁴⁰⁸ **SOUPIS PE**, 317.: „*Kaple hradní byla na můj návrh a za dohledu Ed.Šittlera, faráře na Žižkově, svědomitě, a pokud možno bylo, malby pokojové z XVIII.stol. zbavena a tu odhaleny malby staré na všech čtyřech stěnách a na stropě.*“

⁴⁰⁹ **SHP ŽIROVNICE**, 54.

⁴¹⁰ **VACHUDA 1988**, 1-2. Také ústní sdělení restaurátorů a shlédnutí podrobné fotodokumentace průběhu restaurování v jejich archivu.

povrchově byly upraveny staré plomby. Byly vytmeleny některé defekty a byly provedeny drobné retuše, hlavně na místech větších plomb.⁴¹¹

dějiny místa a objektu: Hrad byl patrně založen ve 2. polovině 13. století, nebo v 1. polovině 14. století.⁴¹² Jméno zakladatele, ani původní podobu hradu neznáme. V písemných pramenech se hrad poprvé připomíná k roku 1345, kdy byl majetkem Oldřicha z Hradce.⁴¹³ Je tedy možné, že stavebníkem byl právě někdo z pánů z Hradce. Žirovnici po smrti Oldřicha z Hradce zdědil jeho syn Oldřich mladší z Hradce a po jeho smrti přešel hrad do majetku Oldřicha z Ústí z rodu Sezimů z Ústí († před 1379).⁴¹⁴ Od roku 1393 je jako majitel hradu uváděn Jan Kamarýt z Lukavce, později s přídomkem ze Žirovnice. Tomuto rodu patřila Žirovnice až do roku 1485, kdy vdova po Diviši Kamarýtovi prodala hrad, městečko Žirovnici a celé panství Václavu Vencelíkovi z Vrchovišť.⁴¹⁵

Václav Vencelík z Vrchovišť pocházel z rodiny, která díky dolování stříbra v Kutné Hoře velmi rychle zbohatla. Rod, ze kterého pocházel, dosáhl povýšení do šlechtického stavu a v roce 1492 byl císařem Fridrichem III. povýšen do panského stavu.⁴¹⁶ Václav Vencelík z Vrchovišť žil od 70. let 15. století v Kutné Hoře a zastával tam úřad purkmistra. Ovládal velkou část výkupu rudy a podnikal i v tzv. zágrování mědi (získávání stříbra ze surové mědi). Takto získané stříbro unikalo evidenci a podnikání tak nebylo příliš legální. Václav Vencelík díky tomu značně zbohatl a získaný majetek ukládal do nemovitostí, mimo jiné též do Žirovnice a okolního panství. Metodu zágrování přenesl Václav Vencelík do Žirovnice, aby od svého nelegálního podnikání odvedl pozornost a dostal se mimo dosah kontroly královských úředníků.⁴¹⁷ Vyznáním byl utrakvista, který později konvertoval ke

---

⁴¹¹ VACHUDA 1990, 1. Rovněž i ústní sdělení restaurátorů a shlednutí pořízené podrobné fotodokumentace průběhu restaurování v jejich archivu.

⁴¹² DURDÍK 2000, 645.

⁴¹³ HZT V., 223.

⁴¹⁴ SHP ŽIROVNICE, 2.

⁴¹⁵ HZT V., 223.

⁴¹⁶ SHP ŽIROVNICE, 7, SOUPIS PE, 309.

V Kutné Hoře žili další dva velmi významní představitelé tohoto rodu, Jan Smíšek z Vrchovišť a Michal z Vrchovišť. O příbuzenských vztazích jednotlivých členů této rodiny existuje několik hypotéz. I výše jmenovaní členové rodiny podnikali a bohatli na dolování a zpracování stříbra v Kutné Hoře, a také ne vždy legálně. Jak Jan Smíšek z Vrchovišť tak Michal z Vrchovišť byli štědrými donátory umění (Smíškovský graduál, stavba chrámu sv. Barbory, výzdoba Smíškovské kaple v chrámu sv. Barbory, přestavba a výzdoba Hrádku v Kutné Hoře včetně výzdoby interiérů nástěnnými malbami...

Příslušníci rodu z Vrchovišť používali erb se stříbrným jednorožcem na modrém poli. Od povýšení do panského stavu používali někteří jeho členové rozhojněný erb, štít byl rozdělen na čtyři pole, v prvním a čtvrtém poli byl stříbrný jednorožec na modrém poli, v druhém poli byl jestřáb na stříbrném poli a ve čtvrtém červeném poli byl stříbrný chrt.

⁴¹⁷ SHP ŽIROVNICE, 6.

katolíkům. V letech 1485-1494 nechal celý hrad pozdně goticky přestavět.⁴¹⁸ Několik místností hradu, kaple, ale i venkovní fasády byly vyzdobeny nástěnnými malbami. Po jeho smrti se o majetek dělilo jeho pět synů: Matěj, Jindřich, Petr, Kryštof, Jan a Zikmund. O majetek tak přirozeně vznikly spory, načež pánem na Žirovnici se později stal Petr Vencelík z Vrchovišť. Po jeho smrti bylo ovšem celé panství velmi zadlužené a v roce 1544 získal hrad a panství Albrecht z Gutenštejna.

Albrecht z Gutenštejna byl nejvyšším mincmistrem království. Sídlil na Žirovnici a zemřel již roku 1550. Dědicem se stal jeho neplnoletý vnuk Šebestián, který měl několik poručníků. Roku 1564 dosáhl Šebestián z Gutenštejna plnoletosti a hrad s panstvím prodal Jáchymovy z Hradce, jednomu ze svých poručníků.⁴¹⁹ Za Jáchyma z Hradce a později za jeho syna Adama z Hradce došlo v letech 1576-1577 a 1583-1584 k stavebním úpravám přeměňující postupně gotický hrad na pohodlný moderní renesanční zámek.⁴²⁰ Po smrti posledního pána z Hradce Jáchyma Adama se stala majitelkou hradu a panství jeho sestra Lucie Otýlie, provdaná za Viléma Slavatu z Chlumu a Košumberka. Po pražské defenestraci v roce 1618 bylo panství zkonfiskováno a později bylo zase Slavatům navraceno. Za třicetileté války se v roce 1645 na hradě usídlila švédská posádka, v roce 1646 byl hrad ostřelován císařskými vojsky a švédská posádka se vzdala. Hrad byl po ostřelování silně poškozen. Vilém Slavata z Chlumu zemřel roku 1652 a zanechal po sobě pět synů. Majitelem hradu se stal Adam Pavel Slavata z Chlumu, který zemřel v roce 1657 bezdětný. Hrad a panství zdědil jeho bratr Ferdinand Slavata a po jeho smrti roku 1673 další z bratrů Jan Jáchym, který zemřel roku 1689. Poté panství přešlo na dalšího bratra Leopolda, jenž zemřel roku 1691. Poslední z bratrů a synů Viléma Slavaty byl generál řádu karmelitánů v Řimě. Žirovnice i s panstvím proto připadla jejich sestře Anně Lucii Slavatové, provdané za Adolfa Vratislava ze Šternberka.⁴²¹ V té době byl hrad již ve velmi špatném stavu, a proto se začalo s postupnými opravami a barokní přeměnou komplexu, dokončenou k roku 1716.⁴²² Zámek však postupně ztrácel na významu a v 19. století tam byly hlavně kanceláře a byty vrchnostenských úředníků. V roce 1910 prodal hrabě Leopold Šternberk žirovnický velkostatek a zámek městu, které areál používalo jako kanceláře, byty a část zámku dalo do pronájmu.

---

⁴¹⁸ DURDÍK 2000, 645.

⁴¹⁹ SHP ŽIROVNICE, 12.

⁴²⁰ HZT V., 223.

⁴²¹ SEDLÁČEK 1885/IV., 119.

⁴²² HZT V., 224. Jižní palácové křídlo bylo sníženo o jedno patro, byly přistavěny nové pokoje v západním křídle, kde vznikla i nová kaple v severní části západního křídla (srov. SOUPIS PE, 310-114.). Tato kaple byla využívána místo původní pozdně gotické kaple. V kapli se podle popisu nacházely nástěnné malby z 18. století. Kaple měla presbytář s původního gotického arkýře, loď byla obdélného půdorysu, klenutá českými plackami.

V této době již byly odhaleny některé nástěnné malby (srov. nález a restaurování maleb), které mnohdy nešetrným využíváním zámeckých prostor trpěly.⁴²³ Rovněž některé stavební úpravy provedené v areálu zámku nebyly příliš šťastné (např. v roce 1917 byla stržena původní gotická hláska na prvním nádvoří).⁴²⁴ Byty a kanceláře na zámku zůstaly i po 2. světové válce. V padesátých a šedesátých letech byly postupně odkrývány a restaurovány nástěnné malby v jednotlivých místnostech zámku (tedy i mimo kapli). Díky neopatrnosti nájemníků v roce 1964 zámek vyhořel a oheň poškodil celý areál, včetně maleb (viz. nález a restaurování maleb).⁴²⁵ V letech 1965-1966 byl architektem Františkem Raškou⁴²⁶ vypracován detailní návrh pro obnovu celého zámeckého areálu. Obnova začala v roce 1974 a trvala až do roku 1992. V současné době zámek patří stále městu, které ho zpřístupnilo veřejnosti.⁴²⁷

architektura hradu: Dnešní podoba zámku je výsledkem jak stavebních úprav provedených v renesanční, barokní a pozdější době a také dílem veliké rekonstrukce provedené po ničivém požáru v roce 1964. Při této rekonstrukci byla zámku (hradu) vrácena z větší části jeho pozdně gotická podoba.

Dispozice hradu je dvojdielná. Přístup k zámku vede po vrcholu hřebene od městečka. Vstup vede branou na severovýchodní straně. Brána je zakomponována do severního traktu. Severní trakt zámku se nachází na místě bývalého předhradí. Celý tento trakt, kromě brány, je renesančního původu. Dnešní brána je pozůstatkem původní gotické brány s padacím mostem. Portál brány je z jednoduchého bosovaného zdiva, brána je zaklenuta křížovou klenbou. Vedle brány se nalézá ještě malá fortna. První nádvoří má tvar nepravidelného čtyřúhelníku. Na jihovýchodní straně prvního nádvoří stál mohutný bergfrit, zbořený roku 1917. Na severozápadní straně nádvoří je pozůstatek pozdně gotické dělostřelecké bašty.⁴²⁸ Na západě je první nádvoří uzavřeno východním křídlem vlastního vnitřního hradu. První nádvoří je od druhého odděleno dlouhým průjezdem, který je zaklenut valenou klenbou, portál průjezdu je zakončen segmentovým obloukem. Druhé nádvoří má půdorys trojúhelníku. Nádvoří je ze všech tří stran obklopeno palácovými křídly, jednotlivá křídla jsou propojena pavlačemi na krakorcích. Jižní

---

⁴²³ HZT V., 224.

Například v zelené světnici byla kysárna zelí, kyselé výpary vedly k opadávání mladších vrstev omítek a tak se postupně odhalovaly nástěnné malby pozdně gotické vrstvy.

⁴²⁴ DURDÍK 2000, 645.

⁴²⁵ HZT V., 224.

⁴²⁶ SHP ŽIROVNICE, 56.

⁴²⁷ V části areálu je umístěna zámecká expozice, v části je expozice městského muzea, dále je zde informační centrum a lidová škola umění.

⁴²⁸ DURDÍK 2000, 646.

palácové křídlo, v obě ukrývá patrně nejstarší částí hradu. V prvním patře tohoto křídla se na východní straně nachází pozdně gotickými malbami zdobená zelená světnice a také původní pozdně gotická kaple. Palác měl původně ještě jedno patro, to ale bylo sneseno během přestavby na počátku 18. století. V tomto hoření patře se nalézala velká reprezentativní síň o rozměrech 25 x 15 metrů, která vznikla za Václava Vencelíka z Vrchovišť. Na nynější půdě se z ní zachovala jen kamenná sedátka u bývalých gotických oken. Tento sál byl pravděpodobně také zdoben nástěnnými malbami.⁴²⁹ K východnímu nároží jižního křídla je připojena mohutná okrouhlá věž měřící asi 20 metrů, která vystupuje z obrysu hradu. K jižnímu křídlu přiléhá křídlo západní, kde jsou jednotlivé místnosti upravené za Šternberků, tedy před rokem 1716. Východní křídlo je v přízemí klenuto valenou klenbou, částečně se zde zachovala černá kuchyně. Na fasádách druhého nádvoří se částečně zachovaly pozdně gotické nástěnné malby, což není v Čechách obvyklé. Přesná stavební historie hradu není zatím zcela jasná. Velmi významná však byla pozdně gotická přestavba za Václava Vencelíka z Vrchovišť, kdy byly vnitřní prostory i fasády vyzdobeny nástěnnými malbami, které se dodnes zachovaly v poměrně velkém rozsahu a umožňují nám tak vytvoření představy, jak patrně mohla vypadat výzdoba pozdně gotických šlechtických sídel v Čechách. Během výzdoby hradu za Vencelíka z Vrchovišť vznikla i nástěnná malba v tzv. zelené světnici v prvním patře jižního palácového křídla hradu. Valenou klenbu této místnosti pokrývá proplétající se akantový ornament, na stěnách je znázorněno celkem šest velikých výjevů. Námětem výjevů na stěnách jsou lov a turnajové scény, Paridův soud, Judita a Holofernas, na jednom obrazovém poli je zachycena tehdejší podoba hradu Žirovnice.⁴³⁰

architektura kaple: Původní hradní kaple se nachází v prvním patře na východním konci jižního palácového křídla hradu. Kaple je orientovaná, oltář se nacházel při východní stěně. Jeden vstup do kaple je ve stěně západní. Tento vstup vede do kaple z rozlehlé síně jižního křídla hradu. V jižní stěně kaple se nachází druhý vstup, který byl proražen později nebo měl menší rozměry, neboť částečně zasahuje do nástěnných maleb. Tento vchod spojuje kapli s prostorem bývalé soudnice a dále vede do mohutné válcové věže. Do kaple existoval ještě další vstup, který se nacházel v severní stěně a spojoval kapli s místnostmi východního palácového křídla. Tento vstup je nyní zazděn, i když se jednalo zřejmě o vstup původní, neboť nenarušoval průběh nástěnných maleb. Kaple má tvar lehce nepravidelného obdélníku. Je zaklenuta dvěma obdélnými poli křížové klenby bez žeber.

---

⁴²⁹ SOUPIS PE, 315.

⁴³⁰ Více k malbám viz. KRÁSA 1964, 282 -300. - NEJEDLÝ 1993, 206-209.

Pole klenby jsou oddělena pasem, v podobě klínového žebra, které spočívá na konzolách v podobě obráceného osmibokého jehlanu. Na jižní stěně dosedá konzola na hranolový pilířek, který částečně vystupuje ze zdi, na straně severní dosedá konzola na hranolovou příporu, která vystupuje výrazně před zeď. Rozměry kaple jsou 7 x 6 metrů, výška kaple je 4 metry. Kaple je osvětlená jediným oknem, prolomeným ve východní oltářní stěně. Okno je umístěno na původním místě, ale samotný tvar okna již nejspíš není původní. Před oknem byl umístěn oltář, který se nezachoval. Kaple sloužila za Šternberků jako obytná místnost⁴³¹, neboť za Šternberků byla vystavěna nová kaple v severní části západního křídla zámku.

Nástěnnými malbami jsou pokryté všechny stěny i klenba kaple. Na stěnách probíhá výmalba ve dvou až třech pásech nad sebou, na klenbě se malby nacházejí na všech klenebních kápích na obou klenebních polích. Zbytky polychromie a orámování se nacházejí i kolem původního vchodu do kaple a na ostění okna. Nástěnné malby zde v kapli mají výraznou barevnost a neobvykle širokou barevnou škálu a mnoho částí malby je vyzlaceno.⁴³² Tvůrce zdejších nástěnných maleb používal barvy s ohledem významem zobrazovaných postav a na církevní hierarchii, např. na oděvy nejvýznačnějších a nejváženějších postav bylo použito nejvzácnějších a nejdražších barevných pigmentů.⁴³³ Malby se nacházejí v jediné vrstvě. Malbám předcházela velmi precizní podkresba olůvkem.

Východní stěna je oknem rozdělena na dvě nestejně veliké části: levá strana je širší a horizontálně ji malba dělí dvě pole nad sebou, pravá strana východní stěny je pak užší s obdobným umístěním dvou obrazových polí nad sebou. Jednotlivá pole maleb jsou od sebe rozdělena tenkým páskem červené barvy. Spodní pole levé části východní stěny je o dosti vyšší než pole hoření. Na tomto poli je zobrazeno Ukřižování. Jedná se o rozšířené

---

⁴³¹ **SEDLÁČEK 1885/IV.**, 114. - **SOUPIS PE**, 322., zde je popsáno poškození maleb na severní stěně kamny.

⁴³² **KOPECKÁ 2004**, 445.: „Z výsledku průzkumu vyplývá, že při výstavbě barevné vrstvy používal mistr technologii obdobnou technice deskové malby, a to i v podkladech a zlacení. Deskovou techniku připomínají také barevné lazury. Mistr používal velmi širokou škálu pigmentů, což není pro nástěnnou malbu v českých zemích v té době běžné. Prakticky všechny základní barvy jsou pojednány několika různými pigmenty a jejich kombinacemi. Jsou zde zastoupeny jak běžné kopané hlinky místního původu (železnatoželezité okry, zemité zelená), tak pigmenty drahé a dovážené z daleka (minium, rumělka, azurit, smalt) nebo pigmenty poměrně vzácné a v nástěnné malbě zřídka používané (antimonová žlutá, manganová hnědá), které mohly pocházet právě z hlušiny kutnohorských dolů.“

⁴³³ Tohoto faktu si povšiml již restaurátor (technolog) – viz. **KOPECKÁ 2004**, 445.: „Dalším, neméně zajímavým zjištěním průzkumu je fakt, že malíř volil pigmenty nejen s ohledem na barevný odstín, kterého chtěl docílit, ale rozlišoval jimi i význam zobrazených osob nebo jejich postavení v církevní hierarchii. Na roucha těch nejvýznamnějších figur byly kromě zlacení použity ty nejdražší pigmenty, zatímco naopak figury relativně bezvýznamné a architektonické prvky byly pojednány pouze hlinkami.“

zobrazení Ukřižování se dvěma lotry, Pannou Marií a sv. Janem Evangelistou. Pozadí výjevu je tvořeno jednodušší krajinou, na nebi jsou schématicky znázorněny červánky, do dále ubíhá krajina se zelenými pahorky a cestou. Kříže se nacházejí na kamenité půdě v popředí. Centrálně umístěný kříž s Kristem je na malbě jen naznačen obrysovou linkou. Na vyznačeném místě se patrně nacházel trojrozměrný dřevěný kříž, který byl na stěnu zavěšen.⁴³⁴ U paty naznačeného kříže stojí po pravici Krista Panna Marie. Má sklopenou hlavu, oči zavřené a ruce sepjaté v modlitbě. Obličej Panny Marie má velmi jemné rysy, vlasy jsou zakryté bílou rouškou, kolem hlavy má kruhovou vyzlacenou svatozář. Na sobě má modré šaty a přes ně má přehozený dlouhý široký bílý plášť. Na pravé straně od naznačeného kříže stojí sv. Jan. Světec lomí rukama a vzhlíží směrem ke kříži. V podpaží levé ruky přidržuje knihu s modrou vazbou. Hlava a tvář sv. Jana se zachovala jen v podkresbě, sv. Jan má jemně vykreslené kudrnaté vlasy a kolem hlavy zlacenou svatozář. Oděn je v dlouhý zelený šat a dynamicky zvlněný plášť přes ramena, plášť je bílý se stopami červené a žluté barvy.⁴³⁵ Za postavou Panny Marie se nachází vysoký kříž s ukřižovaným Dobrým lotrem. Lotr je za ruce zaklesnut na vodorovném břevnu kříže, ruce má přivázané k břevnu, nohy jsou pod kolena přivázány k vertikálnímu břevnu kříže. Kříž má podobu písmene T. Lotr je nahý, má na sobě pouze přiléhavou úzkou bederní roušku. Lotr má v obličejí klidný smířený výraz, vypadá jako spící, obličej směřuje k naznačenému kříži s Kristem, tělo volně visí. Za postavou sv. Jana Evangelisty je zobrazen Špatný lotr. Špatný lotr je zobrazen v obdobné poloze jako Dobrý lotr, s tím rozdílem, že obličej Zlého lotra je odvrácen od kříže s Kristem. V obličejí tohoto lotra jsou znát muka a zloba. Celé lotrovo tělo je zobrazeno v křeči.

Na levé straně od zobrazeného Ukřižování se nachází ještě dvě drobná úzká obdélná pole. V horním větším poli je zobrazen sv. Vavřinec a v menším poli pod ním drobná klečící postava s nápisovou páskou. Sv. Vavřinec je zobrazen frontálně na okrovém pozadí. Světec má žlutobílou tuniku a červenou albu. Světec má světlý inkarnát pleti, krátké světlé vlasy, kolem hlavy zlacenou svatozář. Světec drží v pravé ruce veliký rošt, a levou rukou poukazuje směrem k Ukřižování. Pod sv. Vavřincem je z profilu zobrazena drobná klečící postava na hnědočerveném pozadí. Klečící má bezvousou tvář, vlasy v délce na ramena, hlava je bez svatozáře. Postava je oděna do dlouhého širokého tmavého pláště, ruce má sepjaté v modlitbě. Od této postavy se směrem vzhůru stáčí

---

⁴³⁴ PGUČ 1471-1526, 290. - SOUPIS PE, 318. - SOUKUP 1902, 474-475.

⁴³⁵ Plášť je sepnut těsně pod krkem, světec má jeho pravý cíp přehozen přes předloktí sepnutých rukou, levý cíp pláště vlaje ve větru. Starší literatura popisuje tento plášť jako červený se žlutou podšívkou, barevné pigmenty se však na plášti zachovaly jen na několika místech. - SOUKUP 1902, 475. - SOUPIS PE, 318.

prázdná bílá nápisová páska, která zasahuje až do výjevu Ukřižování. Tato postava představovala pravděpodobně donátora maleb, nebo jejich autora. Zobrazení donátora je ovšem pravděpodobnější.

Nad obrazovým polem s Ukřižováním se nachází pole, jež má tvar kruhové výseče. Toto pole sahá až ke kápi klenby. Na tomto poli se nachází výjev Kristus v Getsemanské zahradě (Kristus na Olivetské hoře). Výjev je zasazen do skalnaté krajiny. V levé části výjevu jsou zobrazeni tři spící Apoštolové a na pravé straně výjevu je u vysoké skály klečící Kristus v modlitbě. Na levé straně malby jsou zachyceni spící sv. Petr, sv. Jan a sv. Jakub Větší. Postava Krista na pravé straně se zachovala jen z části v podkresbě a částečně se zachovalo také jeho modrošedé roucho. Kristus klečí u veliké černohnědé skály, ruce má sepnuté v modlitbě, hlavu mírně zakloněnou, pohled směřuje vzhůru. Pohled Krista se upírá k poli malby, které se nachází těsně nad okenní špaletou. V tomto poli se dnes nenachází žádná malba, je jen orámováno fragmentární červenou linkou, která svědčí o původní výzdobě. Na tomto poli mohl být čistě teoreticky zobrazen anděl těšící Krista.⁴³⁶

Na levé straně od okna se nachází podlouhlé pole zobrazující Umučení 10.000 rytířů. Pozadí výjevu tvoří hluboká skalní průrva, za kterou se otevírá průhled do krajiny. Na dně skalní průrvy leží devět těl nabodených na trny. Většina těl je zobrazena v horizontální poloze, těla jsou nahá, mají pouze bederní roušky. Jedna z postav, která se nachází zhruba prostřed výjevu, má na hlavě knížecí čapku, je pravděpodobné, že se jedná o sv. Achatia. Většina figur tohoto výjevu se zachovala pouze v podkresbě, jen místy jsou zachované části inkarnátu, či detaily tváře. Pod tímto výjevem se nachází část iluzivního koberce, malba má imitovat brokátový závěs sešitý z jednotlivých vertikálních pruhů. Na okrovém pozadí jsou tu znázorněny rostliny podobné granátovému jablku. Na tomto závěsu se střídá květ či rostlina malovaná hnědozeleně a na další poli pak šedozeleně. Takovýto iluzivní závěs probíhá i na spodní části jižní a západní stěny kaple.

Jižní stěna je rozdělena klenebním pasem a na něj navazující přízedním pilířem na dvě pole. Každé z těchto polí je rozděleno na tři horizontální pásy výzdoby. Dva hlavní rozměrné výjevy se nacházejí v čelech dvou klenebních polí této stěny. Pod těmito výjevy se nachází úzký pás obíhající kolem celé stěny, na tomto pásu jsou zobrazeny polopostavy andělů. Andělé mají roucha pastelových barev, mají rozepjatá křídla, mírně skloněné hlavy lemované světle hnědými vlasy. Andělé přidržují nejnižší pás výzdoby kaple,

---

⁴³⁶ Toto pole tomu odpovídá tvarem, velikostí i svou polohou. Anděl na tomto místě bývá často zobrazen. Tento anděl je zmíněn v Lukášově evangeliu (Lk 22, 39-46)

iluzivní závěs imitující vzorovanou brokátovou textilií. Tento závěs sahá až k podlaze kaple. V čelních polích kleneb jsou od východu k západu výjevy: votivní obraz Václava Vencelíka z Vrchovišť s jeho rodinou a dále Klanění tří Králů.

Rozměrná malba zobrazující votivní obraz Václava Vencelíka z Vrchovišť s jeho rodinou zaujímá celé čelo klenebního pole u oltářní stěny. Uprostřed malby stojí Panna Marie s Ježíškem, po stranách stojí dvě dvojice světců. U nohou Madony a světců klečí donátor a jeho početná rodina. Pozadí výjevu je bílé, směrem k vrcholu klenby modravé, ve spodní části je znázorněna podlaha, která se skládá ze světlých a tmavých čtvercových polí. Postava Panny Marie a postavy světců jsou zobrazeny frontálně, či jsou lehce natočeny; postava donátora a postavy jeho rodiny jsou zobrazeny z profilu. Panna Marie stojí na zlatém srpku měsíce, měsíc má lidskou tvář. Panna Marie má zlacené vzorované roucho (brokátové), přes něj má dlouhý modrý plášť s bílou podšívkou. Její jemný obličej je lemován dlouhými světlými vlasy, které spadají volně po celé délce zad. Na hlavě má bohatě členěnou korunu, kolem hlavy má zlacenou svatozář. Nad hlavou má zlatým písmem napsán letopočet 1490, který nám poměrně spolehlivě datuje slohově homogenní výmalbu kaple. Hlava Panny Marie je lehce skloněna k pravému rameni směrem k Ježíškovi, který jí sedí na pravém předloktí, zatímco levou rukou ho matka přidržuje. Ježíšek je nahý, jeho drobná postava se natáčí směrem ke světci stojícímu po pravici. Po pravici Panny Marie stojí dva světci. Blíže stojící světec má na hlavě biskupskou mitru, kolem hlavy zlacenou svatozář, tvář má bezvousou. Hlava je natočená směrem k dalšímu světci na této straně. Světec má světle modré roucho, přes které má plášť. Plášť má podobu pluviaálu, pod krkem je ozdobné zapínání a je v horní části zlatě lemován, látka pláště má načervenalou barvu a podšívkou barvu zelenou. Světec drží v pravé ruce model kostela a v levé ruce biskupskou berlu se zlacenou curvaturou. Tento světec bývá nejčastěji určován jako sv. Vojtěch,⁴³⁷ starší literaturou bývá ovšem určován jako sv. Severin,⁴³⁸ někdy jako sv. Wolfgang.⁴³⁹ Vedle postavy biskupa je postava sv. Tomáše. Apoštol má starší tvář s tmavými kudrnatými vlasy a dlouhým plnovousem, kolem hlavy má zlacenou svatozář. Hlava je natočená směrem k Panně Marii. Světec drží v levé ruce kopí a v pravé ruce knihu se zelenou vazbou. Sv. Tomáš má tmavě modré roucho, pod vyhrnutým rukávem je vidět ještě spodní roucho světle fialové barvy. Přes levé rameno

---

⁴³⁷ **PGUČ 1471-1526**, 291. Vzhledem k tomu, že na straně po levici Panny Marie je zobrazen sv. Václav a také vzhledem k neobvyklosti dalších předpokládaných světců, bych se přiklonila k názoru, že se jedná o postavu sv. Vojtěcha. I když model kostela jako atribut v pravé ruce je dosti neobvyklý a bylo by ho třeba vysvětlit v kontextu dané ikonografie a místa zobrazení.

⁴³⁸ **SOUKUP 1902**, 476. - **SOUPIS PE**, 319.

⁴³⁹ **SHP ŽIROVNICE**, 55.

má přehozen bílý plášť, který si přidržuje pravou rukou. Po levici Panny Marie stojí také dvě postavy světců: sv. Václav a sv. Ondřej. Sv. Václav je blíž k Panně Marii. Světec je zobrazen ve zlaté zbroji, přes ni má červený plášť se žlutou rubovou stranou, na nohou má červené boty s dlouhou špičkou. Hlava světce je lehce nakloněna k vedle stojícímu sv. Ondřeji. Obličej světce je bohužel poškozen, dobře patrná je podkresba. Světec má delší tmavé vlnité vlasy a kratší plnovous. Sv. Václav má na hlavě knížecí čapku, kolem hlavy zlacenou svatozář. V pravé ruce drží korouhev s praporcem, praporec s černou orlicí na bílém poli mu vlaje nad hlavou. V levé ruce drží zlatý štít s černou orlicí. Sousední sv. Ondřej je znázorněn jako starší shrbený muž. Hlava má natočenou směrem ke středu kompozice. Obličej je lemován šedými vlasy a dlouhým šedým a uprostřed rozděleným plnovousem. Oděn je do narůžovělého roucha, přes které má přehozený široký plášť zelené barvy. Zpod roucha vystupují bosé nohy světce. Levou rukou podpírá veliký ondřejský kříž v podobě písmene X. Pravou rukou si přidržuje cíp pláště, druhý cíp pláště je přehozen přes kříž. Postavy světců, kromě sv. biskupa po pravici Mariině, měli dříve vepsaná svá jména do zlacených svatozáří.⁴⁴⁰

Ve spodní části celého výjevu je zobrazen donátor se svou rodinou. Všichni členové rodiny jsou zobrazeni v mnohem menším měřítku nežli světcí nad nimi stojící. Postavy klečí a ruce mají sepjaté v modlitbě. Po Mariině pravici jsou zobrazeny dvě manželky a dcery Václava Vencelíka z Vrchovišť, po Mariině levici Václav Vencelík z Vrchovišť a jeho synové. Na levém spodním okraji výjevu je zobrazena zesnulá manželka Vencelíkova, postava má hlavu zahalenou bílou rouškou, oděna je do dlouhého černého pláště, v ruce má hnědý růženec. Před touto postavou klečí tři Vencelíkovy dcery. Mají světlé vlasy, dvě krajní mají červené roucho, prostřední má roucho fialové. Před nimi klečí druhá Vencelíkova manželka, která má hlavu zakrytou bílou rouškou, tělo je zakryté širokým hnědofialovým pláštěm s kožešinovým límcem. Přes sepjaté ruce má hnědý růženec. Tato manželka byla v době vzniku malby nejspíš žijící, soudě aspoň podle barvy jejího roucha. Před touto manželkou je další z Vencelíkových dcer. Znázorněna je obdobně jako tři předchozí. Před ní je pak zobrazen erb: na červeném poli je zlaté paroží.⁴⁴¹ Po levici Panny Marie je zobrazen Václav Vencelík z Vrchovišť. Zobrazen je v dlouhém širokém zeleném plášti, za ním je znázorněno šest jeho synů v bílých spodních šatech a červených pláštích. Jména Vencelíkových synů jsou Matěj, Jindřich, Petr,

⁴⁴⁰ SOUKUP 1902, 476. - SOUPIS PE, 319.

⁴⁴¹ Tento erb bohužel nelze určit. Zrovna tak neznáme jména manželek Václava Vencelíka z Vrchovišť a ni jména jeho dcer. Viz. SEDLÁČEK 1885/IV., 114., zde se uvádí, že nelze určit, jakému rodu tento erb náležel, pánů z Gutštejna, kteří hrad později vlastnili, být nemůže, protože ti měli v erbu zlaté parohy tři.

Zikmund, Kryštof a Jan. Před postavou Vencelíka je zobrazen erb jeho rodu, stříbrný jednorožec na modrém poli, nad ním je stříbrná uzavřená kolčí helmice a jednorožec jako klenot, kolem erbu jsou modré a stříbrné fafrnochy. Pod tímto rozměrným votivním obrazem se nachází již zmíněný dekorativní pás s polopostavami andělů a pod ním iluzivní brokátový závěs.

V poli jižní stěny, které je blíže k západnímu závěru kaple se nachází výjev Klanění tří Králů. Tento výjev zaujímá celou plochu čela klenby na této části stěny. Výjev je ve spodní části poškozen velikou plombou nad zřejmě v pozdější době proraženým dveřním otvorem. Uprostřed kompozice sedí Panna Marie s Ježíškem na klíně, kolem ní jsou rozestoupeni tři králové. Pozadí výjevu je tvořené zdí a částí domu s přístřeškem, pod kterým se výjev odehrává. Na levé části pozadí je za ohrádkou vůl a osel, nalevo od nich se o zeď opírá a výjev pozoruje ženská postava v modrých šatech a s bílou rouškou kolem hlavy, tato postava nemá svatozář. Sedící Panna Marie má modré šaty, přes které má bílý plášť se stopami červené barvy. Panna Marie má velmi dlouhé světlé vlasy, obličej je poškozen, hlava je otočená směrem ke dvěma Králům na pravé straně výjevu. Ježíšek na matčině klíně je nahý, nebo se jeho košilka nezachovala. Ježíšek má krátké světle hnědé vlásky a kolem hlavičky zlatenou svatozář. Ježíšek se natáčí směrem ke králi klečícímu na levé straně výjevu a pravou ruku vztahuje k otevřené truhličce se zlatem, kterou mu král nabízí. Tento král je zobrazen z profilu. Oděn je do dlouhého červeného pláště se zelenou rubovou stranou a zlatým brokátovým límcem a širokými rukávy, pod nímž má úzké nohavice modré barvy a kratší zlatý brokátový šat. Tato postava má velmi dobře zachovanou malbu tváře, včetně růzovočerveného inkarnátu. Král má červené tváře, silně prořídle hnědé vlasy, kratší plnovous. Kolem hlavy, stejně jako ostatní králové, nemá svatozář. Napravo od Panny Marie stojí skloněný nejstarší z králů. Ten je oděn do světlého šatu a zeleného pláště s bílým límcem. Má starší obličej s prošeďivými vlasy a dlouhým plnovousem. V pravé ruce drží vyšší zlatou nádobku s kadidlem a v levé ruce drží svou korunu. Na pravé straně výjevu stojí lehce nakročen poslední z králů. Je černé pleti, na hlavě má bílý turban se zlatou korunou, z něhož se vinou dva dlouhé pruhy látky dynamicky obtočené kolem této postavy. Oděn je do bílého zdobeného vypasovaného kabátce s prostřiženými rukávy a úzkých bílých kalhot, na nohou má vyšší červené boty, na levé straně má u pasu připevněn meč. V levé ruce přináší nádobu s myrhou. Za postavou krále stojí malý šedý pes. Pod výjevem Klanění tří králů se nachází dva již zmíněné dekorativní pásy malby.

Malby dále pokračují na západní stěně, tato stěna je opět rozdělena do tří horizontálních pásů. Hoření pole, které je největší, zobrazuje Poslední soud. Prostřední pás malby je rozdělen dveřním otvorem prolomeným v této stěně, na levé straně ode dveří jsou dvě menší obdélná pole a na pravé straně je jedno menší obdélné pole. Pole na levé straně zobrazují čtveřici světců a Stětí sv. Jana Křtitele, na poli na pravé straně jsou čtyři světice. Jednotlivá obrazová pole jsou od sebe oddělena tenkým páskem červené barvy. Na nejnižším pásu malby je iluzivní brokátový závěs, obdobný jako na východní a jižní stěně kaple.

Výjev Posledního soudu je zobrazen na největším poli této stěny, toto pole začíná nad dveřním otvorem a sahá až k vrcholku klenby. Pozadí výjevu je v hoření části modré, ve středu kompozice je červené a ve spodní části zelený vlnitý terén, v popředí hlinitý kamenitý terén s otevřenými hroby. Ve středu kompozice je znázorněn Kristus sedící na dvojité duze. Po stranách u hlavy Krista jsou andělé troubící na polnice. Po pravici Krista klečí Panna Marie a po levici sv. Jan Křtitel jako hlavní přímluvci u Boha (Deésis). Na levé straně výjevu je na modrém pozadí zobrazen sv. Petr odvádějící zástup spasených k nebeské bráně. V popředí, pod postavou Krista je zobrazen archanděl Michael bojující o jednu duši s ďáblem. Na levé straně je zobrazena vysoká skála a k ní odvádí ďábel spoutané zatracené duše.

Postava Krista je zobrazena frontálně. Kristus sedí na vyšším oblouku dvojité duhy, duha je nad zelenými pahorky, Kristus má nohy opřené o zemskou sféru. Kristovo tělo je částečně zahaleno červeným pláštěm se zelenou rubovou stranou, plášť je sepnut pod krkem odhaluje Kristův trup a paže, v oblasti Kristových nohou vytváří četné záhyby. Obličej Krista je poškozen. Kolem Kristovy hlavy je vyzlacená svatozář. Na levé straně z Kristových úst vychází dlouhý stonek lilie s třemi bílými květy na konci, na pravé straně vychází z Kristových úst dlouhý červený meč, symboly milosti a trestu.⁴⁴² Pravicí Kristus žehná spaseným duším na této straně výjevu a levicí poukazuje na duše zatracené na druhé straně výjevu. Po stranách Kristovy hlavy jsou dva letící andělé, kteří troubí na polnice. Po Kristově pravici je zobrazena klečící postava Panny Marie na modrém oblaku. Ruce má sepjaté v modlitbě, hlavu mírně skloněnou a kolem ní zlacenou svatozář, vlasy má zakryté rouškou, přes šaty má dlouhý plášť. Postava P. Marie se zachovala pouze v podkresbě. Po Kristově levici klečí postava sv. Jana Křtitele na modrém oblaku, světec je zobrazen z profilu. Světec upírá pohled ke Kristu, ruce má sepjaté v modlitbě. Kolem

---

⁴⁴² ROYT 2007, 241. – Zj 1, 16; Iz 11,4, 49,2.

hlavy má zlacenou svatozář, má dlouhé hnědé vlasy a dlouhý hustý plnovous. Oděn je do zeleného roucha, přes které má hnědý plášť. V levé spodní části výjevu je zobrazen široký zástup drobnějších nahých postav spasených duší, který přivádí k bráně sv. Petr. Postava sv. Petra otvírá pravou rukou bránu a levou rukou na ni poukazuje, u pasu má zavěšen rozměrný klíč. Tato část výjevu je zachovaná jen v podkresbě. Pod sedící postavou Krista je zobrazen hlinitý terén s kameny a několika otevřenými hroby. Na tomto terénu je znázorněn archanděl Michael bojující a ďáblem o jednu duši. Archanděl Michael má žlutozelené v pase podkasané roucho, rozepjatá barevná křídla, v pravé ruce drží dlouhý meč, kterým se napřahuje proti ďáblu. Ďábel má černohnědou barvu, na zádech má malá křídla hnědé barvy, nohy mají podobu ptačích pařátů. Na pravé straně výjevu je zobrazena vysoká strmá skála a k ní několik ďáblů přivádí svázané zatracené duše. Některé duše se ještě vzpírají, jiné mají v očích děs. Jsou zde zobrazeny různé společenské stav společnosti včetně krále na bílém koni.

Na prostředním pásu této stěny je na levé straně zobrazena čtveřice světců. Levá strana výjevu je poškozena a první dva světce tak není možné určit. První světec zleva má na hlavě biskupskou mitru, kolem hlavy zlacenou svatozář a je zachována část jeho červeného pláště. Postava je natočená směrem k dalšímu světci. Druhý světec má kratší tmavé vlasy, kolem hlavy zlacenou svatozář, na sobě má modrošedý plášť, pravé ruce drží hůl. Tohoto světce určuje literatura jako sv. Linharta.⁴⁴³ Třetí světec je oděn do biskupského roucha a na hlavě má biskupskou mitru, v pravé ruce drží biskupskou berlu, levou rukou přidržuje nedochovaný atribut. Čtvrtý světec se natáčí směrem k neurčenému biskupovi. Světec je oděn do bílé alby a zelené dalmatiky. Na hlavě má kratší hnědé vlasy, kolem hlavy zlacenou svatozář. Levou rukou přidržuje na knize několik kamenů, díky kterým ho můžeme určit jako sv. Štěpána.

Na vedleším obdélném poli je zobrazeno Stětí sv. Jana Křtitele. Na pozadí výjevu je znázorněna do dálky ubíhající krajina. Přibližně uprostřed obrazového pole je zobrazen sv. Jan Křtitel. Světec je zobrazen klečící, ruce má sepjaté, natočen je k levé straně výjevu. Sv. Jan má tmavé vlasy v délce na ramena, rovněž plnovous je dlouhý a uprostřed rozdělený na dvě poloviny. Oděn je do roucha hnědé barvy a červeného pláště. Na pravé straně výjevu stojí Salome a za ní její družky. Salome je oděna do zelených šatů s úzkým propracovaným živůtkem, směrem od pasu dolů se šaty rozšiřují a Salome si jejich pravý cíp přidržuje pod levým předloktím. V rukou drží zatím prázdný podnos, připravený na

---

⁴⁴³ SOUKUP 1902, 479. - SOUPIS PE, 321. Nad hlavou světce se údajně nacházel nápis s jeho jménem. Tento nápis se nedochoval. Tyto nápisy byly údajně nad všemi světci.

setnutou hlavu sv. Jan Křtitele. Napravo od sv. Jana Křtitele je zobrazena část stavby, z níž vychází král Herodes a za ním další muži. Herodes je zobrazen jako postarší muž, na hlavě má žlutý turban, oděn je do zeleného pláště s bílým lemováním, jehož krajní cípy si přidržuje. Herodes je nakročen směrem ke klečící postavě sv. Jan Křtitele. Těsně za klečící postavou světce stojí široce rozkročený kat, který svírá oběma rukama dlouhý popravčí meč a již se napřahuje k smrtící ráně. Oděný je do krátkého úzkého kabátce modré barvy a úzkých světle hnědých nohavic. V tomto poli se před klečící postavou sv. Jana Křtitele nalézá jeden z konsekračních křížů.

Prostřední pás maleb je na této stěně přerušen původním dveřním otvorem. Na levé straně ode dveří se nachází obdélné pole malby, na němž jsou znázorněny čtyři světice. Jednalo se pravděpodobně o čtyři svaté panny. Světice mají dlouhé světlé vlasy, kolem hlav mají vyzlacené svatozáře, oděny jsou do šatů, přes něž mají dlouhé široké pláště pestrých barev. Malba je v pravé horní části poškozena plombou, nelze tak určit postavy světic na této straně. Bezpečně můžeme určit pouze tři světice na levé straně obrazového pole. Zcela vlevo stojí sv. Kateřina s dlouhým zlaceným mečem pozdviženým v pravé ruce a kolem u nohou. Vedle ní stojí sv. Barbora s vysokou štíhlou věží v pravé ruce a palmovou ratolestí v ruce levé. Postava třetí světice se zachovala pouze od pasu dolů. Tato světice drží na pravé ruce malého dráčka a v levé ruce hůlku, jedná se o sv. Markétu.

Pod prostředním pásem maleb probíhal na této stěně již zmiňovaný iluzivní brokátový koberec, na levé straně stěny se nedochoval.

Severní stěna kaple je rozdělena klenebním pasem a podsazenou přístěnnou příporou na dvě pole. Malby na severní stěně kaple se dochovaly ve značně poškozeném stavu, neboť zde byla v minulosti nainstalována kamna a proražen komín (pole blíže západní stěně kaple), navíc tam byl zazděn původní vstup (pole blíže východní stěně kaple) a malby byly také notně poškozeny po požáru v roce 1964. Pole blíže západní stěně kaple je rozděleno na tři pásy malířské výzdoby. Z čehož malba na nejvyšším obrazovém poli se nezachovala, v prostředním pasu maleb se nachází zástup světců, poškozený velikou plombou uprostřed. Z těchto světeckých postav lze podle atributů určit sv. Erasma, sv. Jana Evangelistu, sv. Jiljí, sv. Judu Tadeáše a na pravé straně tohoto pole se zachovala postava sv. Kryštofa. Všechny postavy tohoto pole se zachovaly téměř jen v podkresbě. Pod tímto pásem maleb se nacházel pravděpodobně ještě malovaný iluzivní brokátový závěs, jako na ostatních stěnách kaple. Jednotlivá pole maleb jdou od sebe oddělena tenkým červeným páskem. Na poli blíže východní stěně kaple je malba rozdělená do dvou pásů nad sebou. Malba ve spodní části je symetricky rozdělena ostěním původních dveří

na dvě části, na nichž je zobrazeno Zvěstování Panně Marii. Na hořením poli se malba nezachovala, je na ní znatelných pouze několik barevných skvrn.

Na levé části spodního pásu maleb je zobrazena klečící Panna Marie se sepjatýma rukama. Má jemně modelovaný obličej, zlatavé dlouhé vlnité vlasy jí spadají po celé délce zad. Kolem hlavy má vyzlacenou svatozář. Na sobě má modré roucho, jehož cíp si přidržuje pod levou rukou, přes ramena má kratší červenozelený plášť. Napravo od ostění původních dveří je zobrazen archanděl Gabriel, který jí přináší radostnou zvěst. Zobrazen je na tmavém pozadí, natočen je směrem ke klečící Panně Marii. Oděn je do dlouhé žluté řízy s červenými odlesky. Levou rukou anděl ukazuje na stočenou nápisovou pásku s textem *AVE GRATIA PLENA*.

Na klenbě, v klenebních polích a všech klenebních výsečích je zobrazeno veliké množství světců a světic. Jednotlivé postavy stojí na malovaných listových konzolách. Značná část světeckých postav se zachovala pouze v mistrně provedené podkresbě. Kde se zachovala barevná vrstva, tam mají světci a světice pestré šaty a pláště. Svatozáře jednotlivých postav jsou vyzlacené. Postavy jsou znázorněny na modrošedém pozadí. Na klenebním poli blíže u východní stěny kaple byly u vrcholu klenby zobrazeny symboly čtyř Evangelistů s nápisovými páskami.⁴⁴⁴ Z těchto postav se do dnešní doby zachoval anděl symbolizující sv. Matouše. Ve výsečích prvního klenebního pole se nacházejí postavy Apoštolů, nejzachovalejší z nich jsou sv. Petr, sv. Pavel, sv. Tomáš, sv. Matěj, sv. Šimon. Na druhém klenebním poli se zachovaly postavy čtyř Církevních Otců: sv. Řehoře, sv. Jeronýma, sv. Ambrože a sv. Augustina. Ve výsečích tohoto klenebního pole se nacházejí postavy svatých panen a svatých vdov. K nejlépe zachovalým patří sv. Dorota, sv. Anežka Římská, sv. Helena, sv. Voršila, sv. Ludmila, sv. Apoléna a sv. Hedvika.

Vzhledem k zachovaným výjevům je patrné, že kaple neměla zcela souvislý mariánský či christologický program výzdoby, ale že důraz byl kladen na jednotlivé a tematicky izolované výjevy. Mistr, který malby na hradě Žirovnici prováděl, byl patrně činný i v Jindřichově Hradci a asi také v Kutné Hoře, jak můžeme soudit na základě stylového srovnání.⁴⁴⁵ Všeobecně se v literatuře předpokládá, že tento mistr mohl přijít s Václavem Vencelíkem z Vrchovišť přímo z Kutné Hory.⁴⁴⁶ Malby v kapli je pak možné datovat podle letopočtu 1490, který malíř zachytil nad hlavou Madony na votivním obraze

⁴⁴⁴ SOUKUP 1902, 484., SOUPIS PE, 324.

⁴⁴⁵ Malby do této souvislosti dává např. Josef Krása – viz. PGUČ 1471-1526, 290-291., KRÁSA 1964, 282-300.

⁴⁴⁶ SOUKUP 1902, 490., PGUČ 1471-1526, 290.

na jižní stěně. Letopočet se navíc shoduje i s dokončením části přestavby zdejšího hradu a rovněž koresponduje se slohem maleb. Vzhledem k dalším historickým okolnostem je snad i nepochybné, že donátorem byl Václav Venclík z Vrchovišť.

Literatura: **DČVU I/2**, 569-570. - **HYNEK 2007**, 95, 112ad., kat. 15. –**HZT V.**, 223-225. – **PGUČ 1471-1526**, 290-291. - **SEDLÁČEK 1885/IV.**,112-120. – **SOUKUP 1902**, 458-490. **SOUPIS PE**, 309-324.

9. **JINDŘICHŮV HRADEC** (*okr. Jindřichův Hradec*)

Hrad (zámek), kaple Panny Marie

Nástěnné malby: votivní scény s Madonou a donátory, sv. Barbora, sv. Kryštof, Veraikon nesený anděly, hudoucí andělé, postava poutníka, architektura s erby, iluzivní malba kamenného obložení či drapérie, erby, postav Církevních Otců (?)

kolem 1492

fresco secco, mastná tempera

restaurováno: 1839 (?), 1944 (František Fišer), 1981 (Alois Martan, Jaroslav Kadera), 1986 (Tereza Beranová, Michal Tomek), 1994 (Milan Kadavý, Jiří Matějčík)

geografické umístění: Hrad a zámek Jindřichův Hradec se nalézají ve stejnojmenném městě v Jižních Čechách . Rozlehlý komplex několika budov se nalézají na ostrohu, který je na západní straně obklopen řekou Nežárkou a na východní straně rybníkem Vajgar⁴⁴⁷, na severu a na jihu obtékají areál dvě stoky vycházející z rybníku Vajgar. Celý areál stojí tedy na jakémsi umělém ostrově, voda byla v minulosti hlavní složkou obranného systému hradu.

nález a restaurování maleb: V literatuře neexistují zmínky o odkrytí maleb, je dokonce možné, že malby zůstaly po celou dobu nezabíleny. Rovněž neexistují ani záznamy o přemalbách či o nejstarších restaurátorských zásazích. V literatuře je částečně podchyceno zřejmě první restaurování, které proběhlo v roce 1839.⁴⁴⁸ Mělo se jednat – jak vyplývá už

⁴⁴⁷ Před založením rybníku Vajgar zde byly močály a bažiny, které byly součástí obranného systému hradu.

⁴⁴⁸ Viz. **PGUČ 1471-1526**, 297. Josef Krása zde uvádí, že malby byly v tomto roce poškozeny hrubou přemalbou. Také **SEDLÁČEK 1885/IV.**, 16. - zmiňuje, že malby byly v roce 1839 z popudu V.Bartunka – vrchního správce panství opraveny. Sedláček píše, že malby byly spíše zamazány, neboť povolání malíř neměl patřičné zkušenosti. „Malíř takových věcí hrubě neznalý, maloval do starých obrazů, jak a kde se mu zlíbilo, domnívá se bezpochyby, že svým uměním 19. století staré haraburdí polepší. Naštěstí nedával do barvy kličku,

z doby zásahu a tedy z dobové praxe – spíše o přemalbu nežli o restaurátorský (v dnešním slova smyslu) zásah. Naštěstí jsou již tyto zásahy na soudobém stavu maleb takřka neznatelné a přemalby byly během pozdějších restaurací sejmuty. Přemalba totiž nebyla dobře spojena s původní vrstvou maleb, a tak se už před sejmutím postupně sama oddělovala a opadávala. Možné ovšem je, že z této tohoto necitlivého zásahu zůstaly přeci jen zavádějící nápisové pásky a upravené erby. Další restaurátorský zásah proběhl po více než sto letech.⁴⁴⁹ V roce 1944 malby restauroval František Fišer. Při této opravě byly provedeny rozsáhlé rekonstrukce, na mnohých místech byly překryty fragmenty původní malby. Jako pojídlo byl při tomto restaurování použit kasein, což vedlo k další degradaci maleb. Zlacené plochy maleb byly znovu vyzlacený.⁴⁵⁰ Další restaurátorský zásah byl proveden v roce 1981. Malby restaurovali Alois Martan a Jaroslav Kadera.⁴⁵¹ Při tomto restaurátorském zásahu byl pečlivě zdokumentován stav maleb před a po restaurátorském zásahu. Malby byly před tímto restaurováním ve vysloveně havarijním stavu. Docházelo k uvolňování maleb od podkladu, na řadě míst byly výdutě, malba byla narušena několika trhlinami a povrch malby byl silně znečištěn. Malby byly tedy nejprve zpevněny, vyrovnány, poté byly očištěny od povrchových nečistot. V další fázi byla zjišťována rozpustnost přemaleb a jejich rozsah. V roce 1986 prováděli další restaurátorské práce v kapli Tereza Beranová a Michal Tomek, neboť předtím bylo zjištěno opadávání omítkových vrstev a opadávání barevné vrstvy od podkladu.⁴⁵² Malby proto byly v této době zafixovány. Poslední restaurování proběhlo v roce 1994, kdy práce prováděl Milan Kadavý a Jiří Matějček.⁴⁵³ Před tímto restaurátorským zásahem byly provedeny podrobné chemické analýzy nástěnných maleb. Bylo mimo jiné zjištěno, že pro malbu byla použita mastná tempera a olovnatá běloba, což ovšem není u nástěnné malby v uvedeném období zvláštnost, neboť nástěnná malba v té době přebírala techniku běžnou pro malbu deskovou. Rozborem maleb bylo zjištěno i užití závěrečných lazur, které byly patrně zničeny při dřívějších restaurátorských zásazích. Byly také zjištěny některé autorské

---

tak že se umělecké výtvořiny jeho z lehounka šátkem setřítí mohou. I jest žádoucí, aby se tak stalo od muže povolaného, a přední klénat hradu Hradeckého, třebas vybledlý, potomstvu k potěšení zachován byl.´´ Bližší informace o tomto restaurování se mi bohužel nepodařilo nalézt. Restaurátorská zpráva tehdy patrně nevznikla.

⁴⁴⁹ Pokud byly mezitím provedeny další malířské a restaurátorské zásahy, nejsou prameny a ani literaturou zaznamenány.

⁴⁵⁰ O tomto restaurování jsem se dozvěděla pouze z novějších restaurátorských zpráv. Restaurátorská zpráva Františka Fišera, existovala-li, se zřejmě nikde nezachovala.

⁴⁵¹ **MARTAN 1981.** - Tato restaurátorská zpráva byla bohužel poškozena povodní v roce 2002 a zachovala se jí pouze část.

⁴⁵² **BERANOVÁ/TOMEK 1986.** - Zachována je pouze část restaurátorské zprávy, neboť byla poškozena povodní v roce 2002.

⁴⁵³ **KADAVÝ / MATĚJČEK 1994.** - Zachována je pouze část restaurátorské zprávy, neboť byla poškozena povodní v roce 2002 a není tedy kompletní.

změny, které byly provedeny již během vzniku maleb. Malby byly před restaurováním ve velmi špatném stavu. Nejprve byly upevněny malby a jednotlivé omítkové vrstvy. Poté byly snímány staré fixáže a přemalby. Restaurátoři odstranili téměř veškeré přemalby. Při čištění maleb bylo potvrzeno, že dříve docházelo k úpravám erbů a také maleb na klenbě, kde se dochovala jen velmi malá část originální výmalby. Během restaurátorských prací byla drobně retušována a rekonstruována také dříve opomíjená malba iluzivní architektury na jižní straně kaple.⁴⁵⁴

dějiny místa a objektu: Hrad v Jindřichově Hradci patří pravděpodobně k nejstarším královským hradům v Čechách. Do držení ho získala později větev rodu Vítkovců, která se po něm psala.⁴⁵⁵ První písemná zmínka o hradu je již z roku 1220, kdy je nazýván *Novum castrum* (tj. nový hrad) a je popsán jako sídlo Jindřicha (1205-1237), syna Vítka z Prčic.⁴⁵⁶ Jindřichův syn Vítek (1218-1259) je v listinách označován jako „de Gredis“, či „de Gradec“.⁴⁵⁷ Vítek zastával stejně jako otec významné úřady. Hrad po Vítkově smrti přešel na jeho syna Oldřicha I. z Hradce. Oldřich z Hradce zastával v letech 1265-1269 úřad podkomořího.⁴⁵⁸ Hrad dále držel Oldřich II. z Hradce (1281-1312), poté Oldřich III. z Hradce (1299 – 1348). Oldřich III. z Hradce založil roku 1319 ve městě minoritský klášter s kostelem sv. Jana.⁴⁵⁹ Oldřich III. často pobýval u dvora, byl přítomen i korunovací krále Karla IV. Oldřich III. nechal také vyzdobit síň v patře starého paláce nástěnnými malbami s legendou o sv. Jiří.⁴⁶⁰ Po smrti Oldřicha III. z Hradce připadl hrad jeho nejstaršímu synovi Jindřichovi (1335-1363), poté jeho syn Jindřich straší z Hradce (1363- 1398).⁴⁶¹ Hrad po jeho smrti přešel na jeho syny Jana mladšího z Hradce (1384-1417) a Oldřicha řečeného Vavák. Během husitských válek se část rodu přidala na stranu husitů, zatímco větší část zůstala při katolické straně. Oldřich řečený Vavák, který vlastnil

---

⁴⁵⁴ KADAVÝ / MATĚJÍČEK 1994, 3.

⁴⁵⁵ DURDÍK 2000, 229. Jinde jsou za zakladatele pokládáni přímo Vítkovi, jmenovitě Jindřich (1205 – 1237) syn Vítka z Prčice. Např. HZT V., 90. Řekla bych. Že nejisté je v literatuře uváděný rok narození Jindřicha, neboť v letech 1217 – 1222 byl nejvyšším maršálkem a 1222 -1224 nejvyšším stolníkem, tyto funkce by s rokem narození 1205 opravdu nešly dohromady a také by se stal otcem již ve 13 letech. Zajímavé je, že tento rok uvádí shodně prakticky veškerá literatura.

⁴⁵⁶ MENCLOVÁ 1972/1, 102., také SHP JH 1976, 4.

⁴⁵⁷ HZT V., 90.

⁴⁵⁸ Dle SHP JH 1976, 6. - byl hrad Oldřichovi z Hradce odebrán Přemyslem Otakarem II. jako statek korunní. Tento fakt by mluvil pro to, že hrad byl původně skutečně hradem královským a až později přešel na pány z Hradce.

⁴⁵⁹ SHP JH 1976, 7.

⁴⁶⁰ Malby jsou provedeny ve dvou pásech nad sebou. Ve spodní části malby jsou vyobrazeny erby významných českých rodů. Zajímavé je, že se jedná o první známý případ u nás, kdy byla nástěnná malba uplatněna ve světském interiéru. Výběr tématu jistě souvisel s tehdejšími vnímáním sv. Jiří, jako statečného bojovníka a křesťanského hrdiny a patrona středověkých rytířů, ale také by mohla existovat souvislost s tím, že Jindřich I. povolal do Hradce řád německých rytířů, a tento rytířský řád rod i dále podporoval.

⁴⁶¹ HZT V., 92.

právě Jindřichův Hradec, se přidal na stranu podobojí a stal se jedním z vůdců husitského hnutí. Zemřel roku 1421 na mor a svůj majetek odkázal Menhartovi, synovi Oldřicha Řečického.⁴⁶² Menhart z Hradce (1398-1449) balancoval mezi katolickou stranou a stranou podobojí. Nejprve se zúčastnil několika bitev na straně husitů (bitva u Stříbra, bitva u Tachova), ale v bitvě u Lipan už byl na straně katolíků. Menhart získával během svého života různé politické funkce: od roku 1436 zastával funkci nejvyššího purkrabí a od roku 1437 zastával funkci zemského hejtmana. Na hradě v Jindřichově Hradci probíhaly tehdy četné porady a sjezdy šlechtických rodů; kupříkladu v roce 1439 probíhal na hradě zemský sněm.⁴⁶³ Menhart zemřel v roce 1449, poté co byl vězněn Jiřím z Poděbrad v Poděbradech.⁴⁶⁴ Menhartův syn Oldřich držel hrad do roku 1453, kdy zemřel bez dědiců a majetek tak připadl Heřmanovi a Jindřichovi, synům Jana Telčského.⁴⁶⁵ Za Jindřicha IV. z Hradce vznikla hradní kaple Panny Marie a v té době byla také vyzdobena dochovanými nástěnnými malbami. Jindřich IV. z Hradce byl celkem čtyřikrát ženatý; první manželkou byla Eliška ze Šternberka (†1484), druhou Anežka Tovačovská z Cimburka (†1485), třetí Magdaléna z Gleichen (†1492) a čtvrtou manželkou byla Anna z Münsterberka (†1546). Díky svým manželským svazkům získával majetek a také touto cestou upevňoval svou politickou moc. Jindřich IV. z Hradce zastával několik důležitých funkcí: v roce 1487 úřad nejvyššího komořího, od roku 1502 byl nejvyšším purkrabím; vedle toho byl také nejvyšším soudcem v kraji.⁴⁶⁶ Byl také účastníkem mnoha významných poselství do cizích zemí,⁴⁶⁷ byl členem Jednoty zelenohorské. Jindřich nechal opravit několik kostelů na svém panství a roku 1478 založil v Jindřichově Hradci františkánský klášter a kostel sv. Kateřiny. Za jeho života probíhaly také velké úpravy a výstavba na samotném hradě, mimo jiné byla vystavěna nová kaple Panny Marie, původní kaple byla rozšířena a v roce 1505 byla znovu vysvěcena ke cti sv. Šimona a Judy. V té době byla také vystavěna a nástěnnými malbami vyzdobena tzv. Soudnice.⁴⁶⁸ Jindřichův syn Adam I. z Hradce (1494-1531) byl také politicky činný a zastával důležité funkce

---

⁴⁶² SHP JH 1976, 9.

⁴⁶³ HZT V., 92.

⁴⁶⁴ SHP JH 1976, 9. - Menhartův syn Jindřich usiloval a propuštění svého otce z vězení a po jeho náhlé smrti, přímo na cestě z Poděbrad, nařkl Oldřich Jiřího z Poděbrad, že otce otrávil.

⁴⁶⁵ Ti byli v té době ještě nezletilí a jejich majetek spravoval Arnošt z Lestkovce a od roku 1458 Zdeněk ze Šternberka.

⁴⁶⁶ SHP JH 1976, 10 – 11. - HZT V., 92.

⁴⁶⁷ Byl například v poselstvu, které z Neapole přivedlo Beatrix, druhou manželku krále Matyáše. Jindřich IV. z Hradce byl v roce 1475 v Neapoli přijat Aragonským králem Ferdinandem do rytířského mariánského Řádu štolý a král mu udělil odznaky tohoto řádu. Viz. PGUČ 1471-1526, 296 -297. Tento fakt byl mohl souviset se založením a vyzdobou mariánské kaple v Jindřichově Hradci.

⁴⁶⁸ SHP JH 1976, 11., MENCLOVÁ 1972/2, 272.

v zemi,⁴⁶⁹ pokračoval ve zvelebování hradu. V tom pokračoval i jeho syn Jáchym z Hradce (1526-1565), který byl od mládí ve velmi úzkém kontaktu s dvorem,⁴⁷⁰ zastával rovněž různé vysoké politické funkce (např. od roku 1554 byl nejvyšším kancléřem Českého království). Za jeho života probíhala renesanční přestavba zámku a na hradě pobýval několikrát císař Ferdinand I. Habsburský.⁴⁷¹ Roku 1561 mu byl udělen řád Zlatého rouna. Po smrti Jáchyma z Hradce zdědil majetek jeho syn Adam II. z Hradce (1546-1596). Adam II. dokončil renesanční přeměnu hradu na zámek, měl také několik důležitých postů.⁴⁷² Adam II. z Hradce po sobě zanechal pouze jediného syna Jáchyma Oldřicha, který však roku 1604 zemřel bez dědiců. Tím definitivně zanikl mocný rod pánů z Hradce a panství přešlo na sestru Jáchyma Oldřicha, na Lucii Otýlii, provdanou za Viléma Slavatu z Chlumu a Košumberka. Rodu Slavatů patřil Jindřichův Hradec až do vymření rodu po meči. Sňatkem Marie Josefy Slavatové⁴⁷³ s Heřmanem Jakubem Černínem přešlo jindřichohradecké panství na rod Černínů z Chudenic. Černínům z Chudenic patřil hrad a zámek až do roku 1945, kdy bylo panství konfiskováno, a hrad přešel do majetku státu.⁴⁷⁴

architektura zámku (hradu): Monumentální soubor budov hradu a zámku v Jindřichově Hradci patří k nejrozsáhlejším památkovým komplexům v České republice.⁴⁷⁵ Jedná se o složitý komplex mnoha budov různého stáří. Původní raně gotický hrad v Jindřichově Hradci zřejmě částečně využil starší dispozici přemyslovského hradiště, jehož přesnou podobu ovšem neznáme⁴⁷⁶. Při archeologickém průzkumu, který zde probíhal v roce 1982, byly objeveny zbytky příkopu a valu z opevnění původního hradiště.⁴⁷⁷ Podstatná část raně gotického hradu je zachována v jádře současného zámku. Nejstarší hradní stavbou je okrouhlá Černá věž v severním nároží zámku, která je přístupná románským portálem v patře. K tomuto bergfritu přiléhal původní dvoupatrový románsko-gotický palác. K tomuto paláci vedlo z nádvoří schodiště a pavlač. Tehdejší kaple se nacházela v prvním

---

⁴⁶⁹ Např. od roku 1523 byl nejvyšším kancléřem, zastupoval Ludvíka Jagellonského při korunovaci na císaře, aktivně se účastnil korunovace Ferdinanda I. Habsburského českým králem a byl také jedním z kmotrů Maxmiliána Habsburského. Viz. **SHP JH 1976**, 11 -12.

⁴⁷⁰ Dospíval ve společnosti synů krále Ferdinanda I. Habsburského jako jejich páže, viz **HZT V.**, 92.

⁴⁷¹ **SHP JH 1976**, 12.

⁴⁷² **SHP JH 1976**, 13. Od roku 1585 byl nejvyšším kancléřem, a od roku 1593 nejvyšším purkrabím

⁴⁷³ Dcera Jana Jiřího Jáchyma Slavaty (1637 – 1689)

⁴⁷⁴ V roce 1945 přešel Jindřichův Hradec pod správu Národního pozemkového fondu, v roce 1948 pod Národní kulturní komisi. Nyní je hrad a zámek Jindřichův Hradec pod správou NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích.

⁴⁷⁵ V roce 1996 byl prohlášen národní kulturní památkou.

⁴⁷⁶ **MENCLOVÁ 1972/1**, 102. Označení *Castrum novum* naznačuje, že hrad vznikl na místě původního(staršího) hradiště. Toto je patrné i z názvu Hradec, tento název se objevuje poprvé v roce 1232 Gredic a v roce 1242 Gradec. Toto jméno označuje v Čechách obvykle starší hradiště.

⁴⁷⁷ **HZT V.**, 90.

patře, v jeho jihovýchodním průčelí, později byla tato kaple prodloužena směrem do parkánu.⁴⁷⁸ Nádvoří bylo vymezeno masivní kamennou hradbou s válcovou věží v jihozápadním nároží, při této hradbě existovala pravděpodobně také zástavba. Před kamennou hradbou probíhal kolem celého obvodu jádra parkán. V nejstarší části zámku se dochovaly zbytky románských ostění a gotické portálky. Vstup do parkánu byl zajištěn menší hranolovou věží pod tzv. Černou věží. V severovýchodní části byla dvě předhradí. Do prvního z nich se vcházelo hranolovou věží s průjezdem vybaveným po stranách sedilemi, čelo druhého ještě zpevnil úzký parkán. Koncem 13. století byla k východnímu nároží parkánu přistavěna hranolová obytná věž tzv. Hranatka.⁴⁷⁹ Tento starý hrad byl před polovinou 14. století rozšířen směrem k dnešním třetímu nádvoří. Palác byl také zvýšen a bylo vybudováno i nové obytné stavení, tzv. Zelené pokoje. Novou podobu získala i kaple sv. Ducha⁴⁸⁰, bylo propojeno první patro a přízemí a vznikl nový presbytář.⁴⁸¹ Některé tyto úpravy souvisely se zřízením rybníku Vajgar a s tím souvisejícím vzestupem spodní vody. Intenzivní stavební činnost probíhala na hradě v pozdní gotice, přestavba vyvrcholila za Jindřicha IV. Hradce. Starý palác se rozšířil o obdélnou přístavbu na východním nároží a v západní části vznikla prostorná dvouraktová palácová novostavba. Tato novostavba byla se starým palácem starým palácem spojena průjezdnou arkádou, arkádu nesly sdružené torčované sloupy.⁴⁸² V tomto křídle vnikla v patře drobná kaple Panny Marie, zde se nacházení nástěnné malby, o kterých bude pojednáno v tomto hesle. Ve stejné době vnikla v témže paláci také tzv. Stříbrnice, kde se rovněž zachovaly středověké nástěnné malby, zde s námětem Zemského soudu. Tyto malby jsou patrně dílem stejného mistra jako malby v kapli Panny Marie, malby v soudnici jsou ovšem patrně mladší. Toto křídlo zámku bylo v renesanci dosti pozměněno a nezachoval se tak původní vstup z nádvoří.⁴⁸³ Dvouraktové palácové křídlo s čtverhrannou věží existovalo i na protější straně nádvoří.⁴⁸⁴ Byla také přestavěna

---

⁴⁷⁸ **HZT V.**, 90. Původní palác měl v prvním patře dvě klenuté reprezentativní síně a kapli, v druhém patře byly další prostory s trémovými stropy.

⁴⁷⁹ **DURDÍK 2000**, 230.

⁴⁸⁰ Původní kaple zaujímal na výšku 1.a 2.patro paláce, před rozšířením o dnešní presbytář byla na oltářní straně uzavřena rovnou zdí a osvětlena jedním oknem v této zdi. Původní zasvěcení kaple není známo, po její přestavbě, byla roku 1505 zasvěcena sv.Šimonu a Judovi (dle nápisu za oltářem). Nynější zámecká kaple sv. Ducha, byla posunuta až do úrovně přízemí. Kaple je zaklenuta dvěma poli křížové klenby, kaple byla před rokem 1708 barokně upravena F. M. Kaňkou. Kaple byla znovu vysvěcena v roce 1708 ke cti sv.Ducha. viz. **MENCLOVÁ 1972/1**, 185. - **HZT V.**, 97.

⁴⁸¹ **DURDÍK 2000**, 230.

⁴⁸² **HZT V.**, 92.

⁴⁸³ Lze předpokládat, že tento vstup byl nejspíše honosně zdoben, viz. **DURDÍK 2000**, 230.

⁴⁸⁴ **DURDÍK 2000**, 230. Zbytky tohoto křídla odkryl archeologický průzkum.

původní hradební hranolová věž zvaná Červená (nebo také tzv. Menhartka).⁴⁸⁵ Stavební úpravy proběhly i v předhradí, vznikla zde nová obytná i hospodářská budova. Samozřejmě v souvislosti se zvelebováním hradu, byl posílen a vylepšen i obranný systém hradu. Na jihu, východě i na západě vznikl nový hradební okruh s půlkruhovými baštami a menší čtyřhrannou věží tzv. Láznou., na místě styku hradního a městského opevnění.⁴⁸⁶ Za Jindřicha IV. z Hradce se započalo také se stavbou reprezentativního tzv. Královského paláce, tento palác vznikl mezi hradní kaplí a starou hranolovou věží. Za Adama I. z Hradce (1494-1531) byly upraveny interiéry tzv. Královského paláce.⁴⁸⁷ a byly vystavěny tzv. Rožmberské pokoje a vznikl také nový vjezd do nádvoří. Úpravy prováděné za Jáchyma z Hradce a jeho syna Adama již znamenaly přeměnu hradu v renesanční zámek. Na této přeměně se podílelo mnoho architektů a umělců zvučných jmen. Byly postupně odstraněny jednotlivé obranné prvky hradu, vzniklo tzv. Jáchymovo či tzv. Nové stavení u východního nároží starého paláce (stavbu vedl - Antonio Ericer), dále vzniklo tzv. Adamovo stavení (podle plánů - Baltazara Maggi). Na stavbu tzv. Adamova stavení navázala na jihu stavba třípatrových tzv. Velikých arkád (návrh - Antonio Melani). Zcela byl přestavěn západní trakt tzv. Španělského křídla s Malou arkádou (návrh na úpravu tohoto traktu - Giovanni Maria Faconi), návrh na úpravu Malých arkád - Antonio Cometa).⁴⁸⁸ Během renesanční přestavby byla zřízena v jihozápadním cípu bývalého opevnění zahrada s kašnou a vodotryskem a s okrouhlým renesančním altánem tzv. Rondelem (stavba Giovanni Maria Faconi, návrh Baltazar Maggi). Mezi Rondelem a tzv. Adamovým stavením byla zřízena spojovací přízemní arkádová chodba. Touto přestavbou získal zámek prakticky svou dnešní podobu, drobné úpravy samozřejmě prováděli i pozdější vlastníci zámku (Slavatové, Černínové) ale v 17.-19. století se jednalo hlavně o výstavbu účelových budov v předhradí a úpravy budov stávajících. V roce 1773 zasáhl prakticky celý areál zámku kolem třetího nádvoří požár, provizorně zastřešeno bylo jen tzv. Adamovo stavení, ostatní budovy byly ponechány napospas povětrnostním vlivům.⁴⁸⁹ Karel Eugen Černín započal roku 1906 s postupnou velkorysou restaurací vyhořelých částí zámku. Přizval rakouského architekta Huberta Walchera z Mollheimu, který měl již

---

⁴⁸⁵ V přízemí této věže je nyní nejlépe zachovaná černá hradní kuchyně v Čechách. Kuchyně vznikla v pozdější době. Tato kuchyně má dosti neobvyklé čtyřkomínové řešení. V souvislosti s kuchyní byly ovšem následně velmi poškozeny nástěnné malby v patře paláce v tzv. Soudnici. Tento prostor sloužil totiž jen pozdější době jako udírna, což vedlo téměř k destrukci nástěnných maleb. Tyto nástěnné malby nesmírné ceny kvality se nedaří ani dnes restaurovat.

⁴⁸⁶ DURDÍK 2000, 231.

⁴⁸⁷ UPČ I., 604 – 605. - HZT V., 92 – 93.

⁴⁸⁸ HZT V., 93 – 94. - SHP JH 1976, 13- 14.

⁴⁸⁹ HZT V., 95. - UPČ I., 606. - SHP JH 1976, 18 – 19.

zkušenosti s restaurováním starších staveb.⁴⁹⁰ Pod vedením tohoto architekta probíhaly stavební práce až do konce první světové války. Po vzniku Československa pokračovaly práce mnohem pomaleji, protože Hradecké panství bylo zasaženo pozemkovou reformou a na opravy mohlo proudit mnohem méně financí. Zámek patřil Černínům až do roku 1945, poté přešla péče o něj na Národní pozemkový fond, a roku 1948 byl zámek převzat Národní kulturní komisí. V roce 1976 byla zahájena generální rekonstrukce, která trvala až do roku 1991. V roce 1993 byl zámecký komplex zpřístupněn veřejnosti. Nyní patří hrad a zámek Jindřichův Hradec pod správu NPÚ ú.o.p. v Českých Budějovicích.

Detailní popis všech prostor hradu by vydal na několik desítek stran textu, pro uvedení souvislostí se středověkými nástěnnými malbami v kapli Panny Marie je nejdůležitější popis původního hradu a ne současný stav zámku. Samotný zámek je velmi rozsáhlým a významným komplexem, z umělecko historického pohledu jsou velmi významné i částečně zachované interiéry a zařízení zámku, ale i zachované architektonické prvky. V souvislosti se středověkou nástěnnou malbou lze uvést například malby ve velikém sále v patře nejstarší části hradu, kde je zobrazena svatojiřská legenda, která vznikla v roce 1338 za Oldřicha III. z Hradce v době křížového tažení Jana Lucemburského do Litvy.⁴⁹¹ Dále lze zmínit částečně zachovalé nástěnné malby v tzv. soudnici v prostorách červené věži hradu. V soudnici se nachází rozměrná nástěnná malba, na níž je zobrazen zemský soud alegoricky provázený krajinou s ptačím sněmem. V místnosti soudnice se nacházejí ještě další fragmenty nástěnných maleb, které patrně znázorňovaly žánrové scény a heraldickou výzdobu. Malby v prostoru tzv. soudnice vznikly za Jindřicha IV. z Hradce, stejně tak jako malby v kapli Panny Marie.⁴⁹²

architektura kaple: Kaple Panny Marie není na rozdíl od kaple sv. Ducha v rámci zámeckého areálu vidět na první pohled. Jedná se spíše o kapličku nežli o zámeckou kapli. Kaple se nachází v patře budovy tzv. zelených pokojů, na západní části třetího nádvoří. Tato část budovy je zakryta tzv. Malými arkádami. Samotná kaple se nachází nad průjezdnou branou, která vede z třetího nádvoří k tzv. Černé věži. Prostor kaple vznikl za Jindřicha IV. z Hradce (1457 – 1507). Jelikož v té době na hradě již jedna kaple existovala, sloužil tento malý intimní prostor pravděpodobně jakou soukromá oratoř. Dokončení kaple je možné přibližně datovat podle letopočtu 1492, který byl objeven na

---

⁴⁹⁰ SHP JH 1976, 19 – 20.

⁴⁹¹ K tomu zejména NOVÝ 1971, 179 – 197. – dále také DČVU I/1, 302. - ROYT 2002, 31.

⁴⁹² Viz. Např. DČVU I/2, 370. - PGUČ 1471-1526, 297-300. - ROYT 2002, 118.

kraji malby na západní straně okenní špalety přímo v kapli.⁴⁹³ Úroveň podlahy kaple je asi o 70 cm výš než úroveň podlahy přilehlého sálu. Ke vchodu do kaple tedy vedou tři schody. Do kaple se vchází jednoduchým sedlovým portálem. Portál je polychromován světle červenou barvou, je ovšem možné, že toto zbarvení získal portál při požáru v roce 1773. Dveře ve vstupu do kaple jsou staré železné, možná dokonce původní. Kaple má valenou klenbu o výšce asi 3 m a je osvětlena dvěma obdélnými okny⁴⁹⁴, která směřují do třetího nádvoří. Presbytář kaple je orientován severovýchodním směrem.

Již zmíněné nástěnné malby se nacházejí na všech stěnách kaple, na okenních špaletách a na klenbě. Na stěnách kaple jsou celkem čtyři votivní scény s Pannou Marií Ježíškem a donátory. Dále postava sv. Barbora, sv. Kryštof, Veraikon nesený anděly, hudoucí andělé, postava poutníka. Na jihovýchodní stěně kaple je iluzivně malovaná architektura s erby, i stávající okna jsou domalována. Na severovýchodní stěně jsou ve spodní části malby obdélná barevná pole, imitující barevné kameny. Na klenbě se nachází ornamentální iluzivní malba s erby a další postavy (možná původně Církevní otcové). Na malbách je na mnoha místech použito zlacení. Hlavní velká votivní scéna se nalézá na severozápadní stěně kaple. Tato scéna zobrazuje Panny Marii s Ježíškem, před nímž klečí donátor, donátor je doporučován stojící světicí a za nimi jsou tři manželky donátora. Jak jsem již popsala, jedná se o Jindřicha IV. z Hradce a jeho první tři manželky (v době vzniku malby již zesnulé). Postavy jsou na tomto výjevu zobrazeny v následujícím pořadí, první na pravé anděla s kadidelnicí, vedle něj je postava P. Marie s Ježíškem, nad postavou P. Marie se vznášejí dva andělé, kteří ji korunují., před P. Marií klečí postava donátora, za donátorem stojí postava světice, za touto postavou, v levé části výjevu klečí tři donátorovi manželky, nad nimiž se vznášejí dva andělé. Celá scéna je orámována bílo šedým malovaným pruhem a na levé a pravé straně je stylizovaný kmen stromu, který v horné části přechází ve zlacený akant. Scéna se odehrává na zeleném pozadí, a za postavami probíhá nižší narůžovělá zídka s obloučkovým vlysem, pozadí má patrně evokovat zahradu, za touto zídkou je pozadí šedomodré. Postavy donátorů a andělů mají menší měřítko než postava P. Marie a postava světice. Panna Marie stojí na půlměsíci a je v slunci oděná - kolem celé její postavy je silný zlacený pás s vyznačenými paprsky. P. Marie je zobrazena an face. P. Marie má zlatý brokátový šat, přes který má modrý plášť,

---

⁴⁹³ PGUČ 1471-1526, 313. Rozborem hlavní donátorské scény je možné dospět k dataci nástěnné malby do let 1492 – 1493. A je možné i předpokládat, že kaple byla vyzdobena krátce po dokončení stavby.

⁴⁹⁴ SEDLÁČEK 1885/IV., 16. Sedláček popisuje, že v oknech kaple byly barevné vitraje s rožmberskými růžemi.

který je z rubové strany červený. Zlatý šat P.Marie je vidět jen na horní části trupu, zbytek těla zakrývá plášť, který spadá ve velikých záhybech i na pŕlměsíc. Hlava P.Marie je skloněna k pravé straně, obklopena zlacenou kruhovou svatozáří. P.Marie má obličej velmi jemných rysů, má vysoké čelo, bledou pleť. P.Marie má dlouhé hnědé vlasy, bez roušky. Vlasy jí spadají v jednotlivých dlouhých pramenech na záda a kolem levé ruky. Na levé ruce drží P.Marie Ježíška a pravou rukou ho přidržuje. Ježíšek má pouze tenkou téměř průsvitnou roušku. Postava Ježíška se natáčí na pravou stranu směrem ke klečícímu donátorovi, k donátorovi vztahuje Ježíšek svou pravou ručičku. Po stranách nad postavou P.Marie se vznášejí dva andělé, kteří P.Marii korunují. Andělé mají světle modrá bohatě řasená roucha (s barevnými podšívkami – červenou a žlutou) přepásaná štolou. Andělé mají světlá křídla s tmavším lemem, křídla mají ostré obrysy. Obličej obou andělů jsou bohužel poškozené. Andělé nesou každý jednou rukou bohatou zlatou korunu, kterou přidržují nad svatozáří P.Marie. Na pravé straně od P.Marie se zcela na kraji výjevu nalézá postava anděla s kadidelnicí. Tento anděl má bílé spodní roucho, přes něj červený plášť se zelenou podšívkou, část pláště vlaje v několika záhybech za postavou anděla. Anděl má světlé kudrnaté vlasy, jemný, téměř dětský obličej. Křídla anděla jsou rozepjatá a mají bílou barvu. Anděl je natočen směrem ven z výjevu, oběma rukama drží kadidelnici, kterou výjev okuřuje. Na levé straně vedle postavy P.Marie je klečící postava donátora. Jedná se o postavu mladého muže, který klečí na dřevěném klekátku. Donátor je zobrazen z profilu. Postava má ruce sepjaté v modlitbě a obrací tvář k P.Marii a Ježíškovi. Donátor má mladou tvář, je bezvousý, pleť má velmi světlou, pouze na tvářích růžovou, vlasy má světle hnědé v délce na ramena. Donátor má na sobě brokátové roucho a přes něj brokátový plášť, celé jeho roucho je zlacené. Plášť má na ramenou bílý límec, na konci tohoto límce je plášť sepnut ozdobnou sponou, rukávy pláště jsou široké. Plášť spadá v měkkých záhybech volně až za postavu donátora, kde část pláště leží na zemi na zeleném podkladu. Před klekátkem je erb pánů z Hradce, žlutá růže na modrém poli. Za donátorem stojí postava světice. Postava světice stojí těsně za klečícím donátorem a pravou rukou poukazuje na donátora. Tato světice je zobrazena z tříčtvrtečního profilu. Světice má kolem hlavy vyzlacenou kruhovou svatozář. Obličej světice je jemný, oči jsou sklopené směrem ke klečícímu donátorovi. Světice má delší hnědé vlasy, které má částečně zakryté bílou rouškou. Roucho světice je modré, přes roucho má červený plášť se zelenou podšívkou, plášť je pod krkem sepnut zlatou sponou. Světice si část pláště přidržuje levou rukou, pravou rukou světice doporučuje donátora přízni P.Marie a Ježíška. Světice nemá žádný atribut, podle kterého by bylo možné ji určit, mohlo by se jednat o

sv. Kateřinu⁴⁹⁵, k jejíž cti nechal roku 1478 Jindřich IV. z Hradce vystavět v Jindřichově Hradci kostel a klášter. Za zády světice se vznáší anděl v bílém rouchu. Postava anděla je částečně poškozena, chybí jí svrchní vrstva malby, znatelná je černá linka podkresby. Anděl je zobrazen an face, tělo je ve svislé poloze. Anděl má dlouhou štíhlou postavu, sepjaté ruce, na rozepjatých křídlech anděla je možné částečně rozpoznat původní duhovou barevnost křídel. Světlovlasá hlava anděla se obrací směrem k výjevu s Madonou. Za postavou světice klečí tři manželky donátora. Manželky mají dlouhá štíhlá prohnutá těla. Všechny tři manželky mají černé roucho a bílou roušku ovinutou kolem hlavy, cíp roušky jim splývá na pravé rameno a dále se vine dolů za tělem. Černý šat naznačuje, že všechny tři zobrazené manželky byly v době vzniku maleb již po smrti. Postavy jsou zobrazeny z profilu, mají skloněnou hlavu a mají ruce sepjaté v modlitbě. Všechny tři manželky klečí na barevných poduškách (dvě jsou červené a jedna hnědá). U nohou figur leží vždy jeden erb, určující postavu. První postava z levé strany je Magdaléna z Gleichen, ta zemřela roku 1492. Tato postava má u nohou erb s bílým korunovaným lvem na červeném pozadí.⁴⁹⁶ Za postavou Magdalény z Gleichen, je druhá manželka Jindřicha IV. Hradce, Anežka Tovačovská z Cimburka, která zemřela roku 1485. Tato postava má u nohou erb, erb vypadá jako červeno bílá šachovnice, ale jedná se spíše o dva bílé z obou stran ozubené pruhy na červeném pozadí. Poslední postava představuje první manželku Jindřicha IV. z Hradce, Alžbětu (Elišku) ze Šternberka. Alžběta ze Šternberka má u nohou šternberský erb, zlatou hvězdu na modrém poli. Alžběta ze Šternberka zemřela roku 1484. Nad posledními dvěma manželkami se vznáší anděl s nápisovými páskami. Anděl je zobrazen za letu, téměř v horizontální poloze. Anděl má růžové roucho a rozepjatá křídla s ostrým ohraničením. V levé ruce drží anděl bílou nápisovou pásku, na které je černý nápis – Anežka z Cimburka, tato páska se jedním koncem stáčí dolů k postavě Anežky Tovačovské z Cimburka. V pravé ruce drží anděl druhou bílou nápisovou pásku s černým nápisem – Eliska ze Šternberka, tato páska se v několika záhybech stáčí nad hlavou Alžběty ze Šternberka. Vzhledem k tomu, že všechny manželky Jindřicha z Hradce jsou na malbě zobrazeny jako zesnulé a na malbě není znázorněna Jindřichova poslední manželka Anna z Münsterberka, se kterou se oženil roku 1493, lze celkem přesně určit dobu vzniku malby na roky 1492-1493, tedy mezi smrt třetí manželky a svatbu s manželkou čtvrtou. Na oltářní (severovýchodní) stěně se těsně

---

⁴⁹⁵ Jméno Kateřina měla také matka Jindřicha IV., byla to Kateřina ze Šternberka. Sv. Kateřina byla v šlechtických i panovnických rodech dosti oblíbenou patronkou.

⁴⁹⁶ Erb Magdalény z Gleichen by měl však být s modrým lvem na bílém pozadí. Jak upozornil již Josef Krása, erby a nápisové pásky jsou patrně poznamenány pozdějšími přemalbami. Viz. **PGUČ 1471-1526**, 297.

pod klenbou nachází malba Veraikonu. Tuto bílou roušku s otiskem Kristovi tváře drží dva plačící andělé. Výjev je znázorněn na modrém pozadí. Uprostřed půlkruhového pole se nachází bílá obdélná rouška, na roušce je spodobněn Kristův obličej. Kristus má otevřené oči, hledící kupředu, vyrovnaný obličej. Delší hnědé vlasy, jsou uprostřed rozdělené, plnovous je rovněž hnědé barvy a uprostřed rozdělený, na hlavě má Kristus trnovou korunu. Hoření cípy roušky přidržují dva andělé. Andělé mají hnědé vlasy, bílá křídla a na sobě světle zelená v pase podkasaná roucha. Andělé v bolestném pláči odvrací hlavu směrem od Veraikonu. Na stěně pod Veraikonem byly prováděny sondy, ale přítomnost dalších maleb na tomto místě se nepotvrdila. Na jihovýchodní stěně, jsou prolomena dvě okna, která jsou zakomponována do malby. Směrem od oltářní stěny se zde nacházejí tyto malby – anděl s kadidelnicí, dále je zeď prolomena oknem jehož špaleta je polychromovaná, a na jejíž pravé straně se nachází postava poutníka, vpravo od okna je votivní scéna s P.Marií, Ježíškem a klečícím donátorem, nad scénou se vznáší anděl s nápisovou páskou, následuje druhý okenní otvor, toto okno je rovněž polychromováno a doplněno iluzivní architekturou, na levé straně okenní špalety se nachází postava sv.Kryštofa. Malba, která se nalézá na levé části stěny, znázorňuje anděla s kadidelnicí a svíci v ruce. Tato malba je přerušena nikou ve které je umístěno okno, na pravé straně od okna se nalézá votivní scéna s P.Marií a donátorem, obě scény na sebe vzájemně navazují pozadím i orámováním výjevu. Pozadí je shodné s pozadím votivní scény s donátorem na protější jižní stěně. Pole s malbou je ohraničeno bílou linií, v levém a pravém horním rohu je akant se zbytky zlacení, pozadí je ve spodní části zelené a horní část pozadí je modrá. Anděl na levé straně severní zdi je zobrazen an face. Anděl je drobné postavy a má světle hnědé vlasy. Křídla anděla jsou rozepjatá, letky jsou ve spodní části zelené a horní části červené. Spodní roucho anděla je červené, spadající až na zem. Přes něj má zelený plášť s tmavší červenou podšívkou, rukávy pláště jsou krátké. Anděl je natočen směrem k oknu a k související malbě na druhé straně okna. V pravé ruce drží anděl kadidelnici a v druhé ruce drží dlouhou úzkou svíci s vysokým plamenem. Na levé straně okna se nachází související votivní scéna. Na pravé straně je stojící postava P.Marie s Ježíškem, na pravé straně před P.Marií klečí donátor či donátorka. Postava P.Marie je zobrazena an face, hlava je lehce natočena k donátorovi. P.Marie stojí na zlaceném půlměsíci, kolem celé její postavy je zlacená svatozář s naznačenými paprsky. P.Marie má zlacený brokátový oděv, přes který má modrý plášť s červenou podšívkou, plášť spadá v četných záhybech až na zem, kde zakrývá i část půlměsíce. P.Marie má velmi dlouhé hnědé vlasy, které spadají přes modrý plášť. Kolem hlavy P.Marie je vyzlacená kruhová

svatozář a nad hlavou zlacená koruna. Rysy obličeje P.Marie nejsou zřetelné. Na levé ruce drží P.Marie Ježíška a pravou rukou ho přidržuje. Ježíšek má kolem hlavy zlacenou kruhovou svatozář, má hnědé vlásky a levou ručku vztahuje směrem k donátorovi. Ježíšek měl na sobě možná jen světlou roušku. Postava Ježíška má poškozenou vrchní vrstvu malby. U nohou P.Marie klečí postava donátora nebo donátorky. Postava má menší měřítko než postava P.Marie. Postava je zobrazena z profilu, má ruce sepjaté v modlitbě a je natočena směrem k P.Marii. Postava má hnědé vlnité vlasy a obličej jemných rysů, je těžko určit, zda se jedná o muže či ženu. Znázorněna je v dlouhém zlatém brokátovém rouchu a plášti s bílým límcem. U nohou postavy je zobrazen rožmberský erb – červená růže na bílém pozadí. Nad touto postavou se vznáší anděl v modrém šatě. Anděl je zobrazený an face, hlavu má skloněnou k postavě donátora. Anděl má v levé ruce bílou nápisovou pásku s černým nápisem - ANNA. Postava anděla působí jako přemalba z 19. století.⁴⁹⁷ Otázkou je i původnost nápisu na nápisové pásce. Pokud by byl erb a nápisová páska původní a přistoupili bychom na to, že postava znázorňuje ženu (roucho není příliš přesvědčivé), mohlo by se jednat o Annu z Hradce, sestru Adama I. z Hradce⁴⁹⁸, která se provdala za Jindřicha z Rožmberka, problém je, že tato žena žila mezi lety 1513 – 1570. Také by se mohlo jednat o Annu, manželku Jáchyma z Hradce, Anna byla totiž dcerou Jošta z Rožmberka, nebo o Annu z Rožmitálu, manželku Adama I. z Hradce, obě ovšem žily až po vzniku nástěnných maleb. Jako nejpravděpodobnější se mi zdá, že by se mohlo jednat o poslední manželku Jindřicha IV. z Hradce Annu Kateřinu z Münsterberku. Tu přijal Jindřich IV. v roce 1493 za ženu, proto by jako jediná z jeho manželek nebyla zobrazena na veliké votivní scéně mezi již zesnulými manželkami a byla zobrazena zvlášť na scéně, která nemusela být v prvotní koncepci maleb, ale vznikla ve stejné době. Erb u nohou postavy by byl tedy pozdější přemalbou. Vzhledem přemalbám a patrně i úpravám erbů v 19. století není možné s jistotou určit jednotlivé postavy. Jisté je jen to, že malby vznikly jako celek v jednom období a později bylo zasahováno jen do dílčích částí malby (erby, nápisové pásky, malby na klenbě), ale nebyly přidány žádné nové scény. Na levé straně od postavy P.Marie se nachází zbytek těla anděla držícího svíci. Patrně se jedná o původního anděla na tomto výjevu, byl to zřejmě také anděl světloňoš jako anděl na levé straně okenní niky. Malá nika okna je směrem do kaple orámována bíle, špaleta okna má modrou barvu, stěna těsně kolem okna má barvu červenou, a je rovněž bíle orámována,

---

⁴⁹⁷ I poslední restaurátorské zprávy hovoří o postavě anděla jako o výtvoru restaurátora, který na malbách pracoval v roce 1839.

⁴⁹⁸ Toto jméno je uvedeno v popisu maleb in **SEDLÁČEK 1885/IV.**, 18.

parapet má červenou barvu. Okno uprostřed niky je jednoduché malé obdélné. Na pravé straně okenní špalety je malá postava shrbeného poutníka opírajícího se o hůl. Pole s poutníkem je orámováno bíle. V horní části bílého orámování malby se nachází červenými číslicemi zapsaná, již zmíněná datace 1492. Číslice se ovšem jeví jako novodobé, je možné, že tu tato datace byla před restaurováním v roce 1839 a malíř je pouze nově přepsal. Figura je znázorněna na modrém pozadí, které ve spodní části přechází v hnědě naznačený terén. Postava nemá kolem hlavy svatozář, má šedohnědé jednoduché šaty těsně pod kolena. Poutník je levou nohou nakročen směrem dovnitř do kaple, v pravé ruce drží hůl. Nad hlavou poutníka se nalézá do oblouku stočená bílá nápisová páska, která je dnes již prázdná. Je otázkou, zda byla nějaká postava i na protější stěně okenní špalety. Dnes je na této ploše pouze modrá barva. Druhá, větší okenní nika se nachází také na severní stěně kaple, a to pravém konci této stěny. Okno v této nise má stejnou velikost jako okno v první nise. Nika je o hodně větší, směrem do kaple se otevírá jednoduchým obloukem, k samotné stěně s oknem přiléhá v horní části luneta. Samotné okno je ještě doplněno iluzivní malbou červené barvy, do podoby velkého čtyřdílného okna. Na levé okenní špaletě se nachází postava sv.Kryštofa, na pravé okenní špaletě je postava sv.Barbory, v lunetě nad oknem je postava hudoucího anděla, okolí okna je zdobeno iluzivní architekturou. Postava sv.Kryštofa je znázorněna na obdobném pozadí jako ostatní postavy na malbách zde v kapli, tedy zelené pozadí v dolní části výjevu a modré pozadí u zbytku výjevu. Světec je zobrazen an face. Postava je celkem tradičně zobrazena. Sv.Kryštof má štíhlou vysokou postavu, na pravém rameni nese Ježíška, pravou rukou ho také přidržuje a Ježíšek ho drží kolem hlavy. Ježíšek má světlé vlasy, kolem hlavy byla asi původně vyzlacená svatozář, která je dnes bílá. Ježíšek má na sobě dlouhou bílou košilku Sv. Kryštof má tmavě hnědé vlasy, obličej je vousatý, kolem hlavy byla patrně vyzlacená svatozář, která se bohužel nezachovala. Světec má kratší bílé spodní roucho a přes něj má červený plášť se zelenou podšívkou. Plášť má pod krkem sepnutý, na místě trupu rozhalený, v pase převázaný a podkasaný, od pasu dolů spadá plášť v několika záhybech a odhaluje světcovu holou nohu. U nohou světce je naznačena vodní hladina. Levou rukou se světec obvykle opírá o kmen stromu, zde sv.Kryštof drží v pravé ruce dlouhý hnědý prut se dvěma ratolestmi na vrcholu. Postava sv.Kryštofa s Ježíškem je dosti poškozena, jak vlivem času, tak také pozdějšími restaurátorskými zásahy. Nad hlavou světce je světle hnědou barvou znázorněno iluzivní proplétající se žebroví, uprostřed tohoto žebroví se nachází erb pánů z Hradce (žlutá růže na modrém poli). Na protější levé okenní špaletě je zobrazena sv.Barbora. Postava sv.Barbory je znázorněna an

face, s hlavou lehce skloněnou k pravému rameni. Postav je umístěna na stejném pozadí jako předchozí scény. Nad hlavou sv.Barbory se proplétá iluzivní žebroví, žebroví má dnes barvu světle hnědou, ale bylo pravděpodobně vyzlaceno. Uprostřed žebroví se nalézá erbovní štít, erb je rozdělen na čtyři stejná pole, první a čtvrté pole je bílé, druhé a třetí pole je červené. Teoreticky by se mohlo jednat o nějakou variantu erbu rodu Černínů, kteří byli posledními vlastníky hradu a zámku a za nichž proběhlo i nezdařené restaurování maleb v roce 1839, erb mohl být v tomto roce přimalován⁴⁹⁹. Světice má kolem hlavy velikou kruhovou svatozář a na hlav korunu, původně bylo obojí patně vyzlaceno. Obličej světice bohužel nemá svrchní vrstvu malby. Sv.Barbora má dlouhé světlé vlnité vlasy spadající na ramena. Má červené šaty, přes ramena má zelený plášť s bílou podšívkou. V pravé ruce drží velikou válcovou věž s okénky, levou rukou si přidržuje plášť. Šaty a plášť zahalují celou postavu sv.Barbory, roucho vytváří četné miskovité i klikatkovité záhyby. Okno na vlastní okenní stěně je doplněno červenou iluzivní malbou, je upraveno do podoby velikého čtyřdílného okna zabírajícího celou tuto stěnu. Nad malovaným oknem se nachází bíle malované proplétající se žebroví na modrém podkladu. Uprostřed žebroví jsou dva erby – rožmberský a erb pánů z Hradce. V lunetě této niky je nad bílým žebrovým zobrazen anděl hrající na loutnu. Anděl má hlavu natočenou směrem ke sv.Barboře, oči má zavřené. Anděl má světle hnědé vlasy na ramena, dlouhé světlé zelené roucho. Křídla má rozepjatá, jejich barva je bílá a v horní části letek červená. Anděl drží v rukou loutnu, na kterou hraje. Ve spodní části severozápadní, jihovýchodní a jihozápadní stěny kaple probíhá po celé délce pás barevných obdélníkových polí. Tento pás lemovaný bílou linkou a jednotlivá pole jsou od sebe oddělena jednoduchým iluzivním štukem. Na obdélných polích vysokých asi 60cm se střídá barva žlutá, červená, modrošedá a karmínová. Mohlo by se jednat o imitaci drahých leštěných kamenů. Na jihozápadní stěně kaple se nalézají tyto malby – ihned vedle vchodu je zobrazena postava P.Marie s Ježíškem a klečícím donátorem, nad scénou se vznáší anděl s nápisovou páskou, okolí dveří je malováno zeleně, samotné orámování dveří je provedeno červenou linkou, těsně nade dveřmi se nalézá ještě jedná menší votivní scéna s P.Marií a donátorem. Obrazová pole s votivními scénami jsou opět orámována bílou linkou imitující štuk, rovněž pozadí maleb je shodné s ostatními malbami v kapli. Na výjevu umístěném vedle dveří do kaple, je znázorněna na pravé straně P.Marie s Ježíškem a před nimi klečící donátor. Postava P.Marie je zobrazena an face, hlava je mírně

---

⁴⁹⁹ SOUPIS JH, 60. Zde jsou erby popsány jako hradecký a černínský, erby vzniklé při nepodařené restauraci v roce 1839. Je zde i popsán letopočet 1839, který se na malbě zřejmě vyskytoval.

sklopená a natočená směrem Ježíškovi a postavě donátora. Štíhlá postava P.Marie stojí na půlměsíci, kolem celého těla obklopuje P.Marii svatozář s naznačenými paprsky. Kolem hlavy P.Marie je kruhová zlacená svatozář s vyznačenou vysokou korunou. P.Marie má dlouhé světlé vlasy. P.Marie má stejně jako na předchozích výjevech zlacené brokátové roucho, přes ramena má modrý plášť s červenou podšívkou. Záhybový systém pláště je velmi členitý, a plášť opět spadá až přes srpek měsíce. Na levé ruce drží P.Marie Ježíška a pravou rukou ho přidržuje. Ježíšek je zobrazen an face, má světlé kratší vlasy, kolem hlavičky má také kruhovou zlacenou svatozář. Ježíšek má na sobě košilkou bílé barvy. Levou ruku natahuje Ježíšek k postavě klečícího donátora, v pravé ruce drží červené jablko. Donátor klečí napravo od postavy P.Marie, zobrazen je z tříčtvrtečního profilu. Postava donátora má dlouhé vlnité rusé vlasy, s tmavou páskou kolem hlavy. Donátor má tmavé šaty s bílým límcem, přes šaty má široký hnědý plášť (možná původně také zlacený brokátový). Donátor má mírně sklopenou hlavu, ruce má sepnuté v modlitbě. U nohou postavy je znázorněn hradecký erb (žlutá růže na modrém pozadí). Nad postavou donátora se na modrém pozadí vznáší anděl. Anděl má jemný obličej, rusé vlasy. Oděn je do světle zeleného roucha, které je v pase podkasané. Anděl má roztažená křídla načervenalé barvy se zeleným pruhem uprostřed. Anděl přidržuje nápisovou pásku s dnes již nečitelným textem⁵⁰⁰. Těsně nad dveřmi do kaple, je poslední votivní scéna v kapli. Tato scéna je nejmenší ze všech výjevů s donátory zde v kapli. Scéna je obdobou předešlé. Na pravé straně výjevu stojí P.Marie na srpku měsíce, celé její tělo obklopuje zlacená svatozář s naznačenými paprsky. Kolem hlavy má zlacenou kruhovou svatozář s naznačenou korunou. P.Marie má dlouhé světlé vlasy, jemný obličej, růžová líčka. Madona má zlacené brokátové šaty a přes ně modrý plášť s červenou podšívkou, plášť stejně jako na předešlých výjevech spadá přes srpek měsíce. Na levé ruce drží P.Marie Ježíška, levou rukou ho přidržuje. Ježíšek je ve stejné poloze jako na předchozím výjevu jen nemá v pravé ruce červené jablko. U nohou Madony klečí donátor se sepjatýma rukama, zobrazený z tříčtvrtečního profilu. Soudě podle obličeje, jedná se o mladého muže. Postava donátora má modrý šat s bílým límcem a široký hnědý plášť. U nohou donátora leží hradecký erb (žlutá růže na modrém pozadí). Nad postavou donátora je stočená nápisová páska s černým textem – ADAM Z HRADCZE. Pokud by se skutečně jednalo o Adama I. z Hradce, musely by být dvě poslední votivní scény doplněny dodatečně, neboť

---

⁵⁰⁰ V literatuře bývá tento nápis interpretován jako ADAM Z HRADCE, viz. **SOUPIS JH**, 59., dále **SEDLÁČEK 1885/IV.**, 18. Tato páska dnes není čitelná ani při zvětšení fotografie ve vysoké kvalitě. Jelikož nápisové pásky a erby jsou patrně skutečně dílem malíře z roku 1839, může být nápis na pásce dosti zavádějící.

Adam I. z Hradce se narodil až poslední (čtvrté) manželce Jindřicha IV. Hradce Anně Kateřině z Münstenberka. Adam I. z Hradce se narodil roku 1494, což není příliš vzdálené datum od předpokládané doby vzniku nástěnných maleb zde v kapli. Dá se rovněž předpokládat, že první vznikla veliká votivní scéna s donátorem Jindřichem IV. z Hradce, o necelý rok později mohla být kaple vyzdobena donátorskou scénou s Jindřichovou čtvrtou manželkou Annou Kateřinou z Münstenberku, a také dvěma donátorskými scénami s Adamem I. z Hradce jako donátorem. Scény je možné chápat jako oslavné a děkonné, neboť teprve ze sňatku s Annou Kateřinou z Münstenberku se Jindřich IV. z Hradce dočkal toužebně očekávaného dědice rodu pánů z Hradce. Tato skutečnost mohla být pro Jindřicha IV. z Hradce natolik významná, že nechal v kapli zobrazit svou žijící manželku (nebo dceru Annu, kterou s ní měl) a nového dědice rodu. Adam I. z Hradce by ovšem na votivní scéně musel být zobrazen ve smyšlené ideální podobě, neboť se jednalo o čerstvě narozené dítě. Což ovšem není nic neobvyklého, a ani ostatní postavy donátorů nejsou pravděpodobně malovány jako portréty. Existuje však také možnost, že poslední tři votivní malby vznikly až v mnohem pozdější době z Adama I. z Hradce a část za Jáchyma z Hradce.⁵⁰¹ Malby na stěnách kaple působí ovšem jednotným dojmem a je tedy i přes veškerá poškození, přemalby a nepovedené restaurátorské zásahy nepravděpodobné, že by mezi vznikem jednotlivých maleb byl takový časový rozdíl. O práci jednoho malíře by mohlo svědčit i shodné zobrazení P. Marie na jednotlivých votivních scénách. Malba na stěnách kaple má velmi blízko k práci tzv. žirovnického mistra, možná se dokonce jedná o jeho práci.⁵⁰² Nástěnné malby se nacházejí i na valené klenbě kaple. Klenba je malovaným bílým ohraničujícím pásem rozdělena na jedno čtvercové a jedno obdélné pole. Čtvercové pole na východní straně kaple má světlé šedomodré pozadí, na tomto poli jsou do sebe různě vepsané geometrické tvary imitující štuk a prohlubující prostor. Do základního čtverce je vepsán kruh, do tohoto kruhu jsou vepsány dva čtverce, tak, že navzájem vytvářejí osmicípou hvězdu (jsou k sobě navzájem pootočené o 90°C), do této hvězdy jsou vepsány ještě dva menší čtverce. Na ploše tohoto geometrického obrazce je umístěno několik erbů, je tu erb pánů z Hradce, rožmberský erb, erb Anežka Tovačovské z Cimburka, erb pánů ze Stráže – modrá růže na žlutém poli, erb s bílým lvem na červeném poli, dále erb se zlatou kotvou na modrém poli. Na druhé části

---

⁵⁰¹ Takto je uvedena přibližná datace maleb in **SOUPIS JH**, 60. Malby mezi okny nade dveřmi a na klenbě, prý vznikly až roku 1564.

⁵⁰² Toto autorství uvádí i Josef Krása in **PGUČ 1471-1526**, 296 – 298.

klenby je napodobeno žebroví křížové klenby. Přibližně čtvercové pole je takto rozděleno do čtyř trojúhelných polí. Uprostřed iluzivní klenby se na místě svorníku nalézá erb pánů z Hradce (žlutá růže na modrém poli). Na trojúhelných polích pomyslné klenby se nalézají blíže neurčitelné postavy. Ve východním poli je umístěna sedící mužská postava. Postava je znázorněna z profilu, pozadí je modré. Postava má kolem hlavy kruhovou zlacenou svatozář, ve svatozáři je naznačena biskupská mitra. Postava sedí před pulpitem, na kterém leží rozevřená kniha, světec do této knihy píše, v pravé ruce drží nádobku s inkoustem. Světec má bílý šat, přes něj modrozelený plášť s červenou podšívkou a zlatým lemováním, plášť je pod krkem sepnut ozdobnou sponou. V severním poli, které je nejmenší (zasahuje do něj luneta s malovaným hudoucím andělem nad oknem v severní stěně) se nachází erb s bílým lvem na červeném poli. Na západním poli je zobrazena postava staršího muže, muž klečí na klekátku a ruce má sepjaté v modlitbě. Světec je zobrazen z profilu. Tato postava má červenou pokrývku hlavy a kolem hlavy kruhovou zlacenou svatozář. Světec je oděn do zeleného pláště se zlatým lemováním. Trojúhelnou část klenby na severní straně vyplňují dvě postavy. Na levé straně je ženská postava a na pravé straně postav mužská, obě postavy jsou znázorněny z profilu. Postavy jsou k sobě natočené, a mezi nimi je písařský pulpit. Ženská postava má kolem hlavy vyzlacenou kruhovou svatozář, má dlouhé vlasy svázané červenou stužkou. Světička má zelené šaty a přes ramena má červený plášť. Tato postava klečí před pulpitem. Na pravé straně je znázorněna mužská postava s papežskou tiárou na hlavě a kruhovou zlacenou svatozáří kolem hlavy. Tato postava je oděna o zeleného pláště s červenou podšívkou. Světec sedí před pulpitem, na němž leží rozevřená kniha, světec píše do knihy a levou rukou si přidržuje nádobku s inkoustem. Malby na klenbě jsou patrně mladšího data než malby na stěnách kaple.

Literatura: **BERANOVÁ/TOMEK 1986.** - **DČVU I/2**, 570. - **KADAVÝ / MATĚJÍČEK 1994.** – **MARTAN 1981.** – **PGUČ 1471-1526**, 296 – 298. – **SEDLÁČEK 1885/IV**, 1-67. **SOUPIS JH**, 32-60.

10. KUTNÁ HORA (okr. Kutná Hora)

Hrad (dispozičně nyní spíše typ městského paláce), kaple sv. Václava

Nástěnné malby: postavy sv. Václava, sv. Vojtěcha, sv. Doroty a sv. Ludmily (?), postavy donátorů (Jana Smíška z Vrchovišť a jeho manželky), polopostava žehnajícího Krista, symboly Evangelistů s nápisovými páskami, polopostavy proroků s nápisovými páskami, dále polopostava anděla, polychromovaná jsou i žebra klenby, okenní kružby a triumfální oblouk, po celém obvodu presbyteria je malovaný iluzivní závěs, konsekrační kříže

Před rokem 1504

Fresco secco

Restaurováno: 1954 (J. Krčil), 1992 opětovné čištění⁵⁰³

geografické umístění: Hrad se nalézá na terénní hraně v horní části města Kutná Hora .

nález a restaurování maleb: Malby byly objeveny⁵⁰⁴ a posléze restaurovány při opravách a adaptaci Hrádku pro účely Okresního muzea, nyní Českého muzea stříbra. Tyto opravy probíhaly v letech 1952 - 1959⁵⁰⁵. Nástěnné malby restauroval v roce 1954 J. Krčil, malby byly znovu očištěny v roce 1992, slohová autentičnost maleb je porušena silnou přemalbou⁵⁰⁶

dějiny místa a objektu: Na místě nynějšího hrádku stávala původně menší tvrz v podobě věže, tato tvrz byla vystavěna těsně městských hradeb a měla obrannou funkci.⁵⁰⁷ První písemná zmínka o Hrádku je z roku 1312, kdy je na listině o propůjčení žitavské královské mincovny uveden jako svědek Hainnamms z Hrádku (de Castro).⁵⁰⁸ Další zprávy o majitelích nebo podobě Hrádku chybějí. Od počátku 15. století byl jeho majitelem královský rychtář Václav z Donína. Václav z Donína nechal mezi lety 1410 – 1415 na místě staré tvrze vystavět dvě proti sobě stojící palácová křídla, spojená hradební zdí a hospodářskými budovami. Během husitských válek byl Hrádek poškozen⁵⁰⁹. Další zpráva o Hrádku je z roku 1460, kdy připadl jako odúmrt' po dceři Václava z Donína městu Kutné Hoře. Město roku 1461 Hrádek prodalo Petru Pernštejnskému z Mikovic⁵¹⁰, a jeho syn ho roku 1474 prodal pražskému zlatníkovi Ambroži Krtkovi. Ambrož Krtk

⁵⁰³ VŠETEČKOVÁ 1999, 91.

⁵⁰⁴ HZT VI., 245.

⁵⁰⁵ UPČ II., 184.

⁵⁰⁶ VŠETEČKOVÁ 1999, 91 - bohužel jsem jiné přesnější doklady ani restaurátorské zprávy nenalezla

⁵⁰⁷ HZT VI., 242., dále MATĚJKOVÁ 1965, 33., uvádí i zachované střílny v jihozápadním křídle objektu

⁵⁰⁸ HEJNIC 1911, 4., dále HZT VI., 242. a také MATĚJKOVÁ 1965, 33.

⁵⁰⁹ KUČA 1998, 290.

⁵¹⁰ MATĚJKOVÁ 1965, 34.

Hrádek velmi zadlužil a uprchl ze země, jeho majetek převzal Král Vladislav II. V roce 1485 koupil Hrádek Michal Prekl, který začal s jeho přestavbou.⁵¹¹ Jan Smíšek z Vrchovišť získal Hrádek v roce 1490, a pokračoval v jeho přestavbě v honosné reprezentativní sídlo. V této době již Hrádek ztratil část svých fortifikačních prvků. Hrádek později zdědily děti Jana Smíška, ty jej roku 1530 prodaly nejvyššímu mincmistrovi Albrechtovi z Gutštejna. Po smrti Albrechta z Gutštejna (roku 1550) se na Hrádku střídali různí majitelé. V roce 1621 získal Hrádek rod Libštejnských z Kolovrat. Za nich byl Hrádek opět přestavován⁵¹², a během těchto přestaveb přišel Hrádek o další obranné prvky. Protože docházelo i k velikým úpravám okolního terénu. Hrádek prakticky splynul s okolní městskou zástavbou. Roku 1676 získala Hrádek opět obec a roku 1680 byl prodán jezuitské koleji. Do roku 1773 zde sídlil jezuitský seminář. V souvislosti s úpravou Hrádku na seminář, došlo k mnoha negativním úpravám v interiérech.⁵¹³ Po zrušení jezuitského řádu, připadl objekt náboženskému fondu, a objekt byl přetvořen na školu.⁵¹⁴ V souvislosti s využitím objektu jako školy, proběhly opět některé stavební úpravy.⁵¹⁵ V letech 1870 – 1910 sídlil v objektu učitelský ústav. Roku 1910 koupilo budovu město. V budově pak sídlo městské gymnázium. V letech 1954 – 1961 došlo k celkové rekonstrukci objektu. Od roku 1956 sídlí v budově okresní muzeum, nyní České muzeum stříbra.

architektura hradu: Hrádek byl postaven těsně u městských hradeb, nad strmým svahem spadajícím k říčce Vrchlici, toto místo je nazýváno také Pách. Objekt má nepravidelný čtvercový půdorys. Západní a východní palácové křídlo stojí kolmo na původní městskou hradbu. Jižní křídlo je orientováno směrem k řece Vrchlici, severní křídlo je obráceno do ulice.⁵¹⁶ Původní vstup s průjezdem se nalézal v jižním palácovém křídle, toto křídlo je na jihovýchodní části zakončeno obytnou věží obdélného půdorysu, na jihozápadní straně pak vystupuje z průčelí malá čtverhranná věž. Křídla uzavírají přibližně čtvercové nádvoří. Palácová křídla jsou jednopatrová, pouze obytná věž v jihovýchodní části objektu je dvoupatrová. Prostory v patrech byly propojeny dřevěnými pavlačemi. Nyní se nachází dvě schodiště na malém vnitřním nádvoří, veliké hlavní schodiště je přistavěno ke vstupnímu křídlu a druhé je přistavěno v severozápadním rohu nádvoří. Věže byly patrně

---

⁵¹¹ HZT VI., 243.

⁵¹² Zanikla například huť, která zde byla od dob Smíšků z Vrchovišť

⁵¹³ Bylo vytvořeno mnoho příček, odstraněny některé pozdně gotické klenby, změnilo se i původní rozmístění oken, viz. ŠAMÁNKOVÁ 1952, 289 – 294.

⁵¹⁴ HZT VI., 245.

⁵¹⁵ Byly například sneseny původní vysoké střechy, byly odstraněny dřevěné pavlače spojující jednotlivá křídla, dále bylo vystavěno nové schodiště na nádvoří, viz. ŠAMÁNKOVÁ 1952, 290.

⁵¹⁶ Nyní Barborské ulice

ještě zakončeny obrannými hrázděnými patry.⁵¹⁷ Na fasádě východního palácového křídla vystupuje z hmoty arkýř, v něm se nalézá presbytář původní kaple. Ještě jeden, menší arkýř vystupuje na fasádě severního křídla paláce, tento arkýř je opatřen bohatou pozdně gotickou sochařskou výzdobou. Fasády palácových křídel jsou hladké, zdobené jsou pouze arkýře. Okna stavby jsou jednoduchá obdélná, jen okna arkýřů jsou gotická lomená s kružbami. Většina prostor v objektu je zaklenuta pozdně gotickými žebrovými klenbami. Zajímavý ve veliký sál v patře obytné věže, ten je zaklenut čtyřmi poli křížové žebrové klenby na oblý střední sloup. Nynější vstup do Hrádku se nachází ve východním křídle, tento vstup s průjezdem vznikl až na konci 15. století.⁵¹⁸ Vstup je tvořen gotickým portálem, kterým se vchází do velikého zaklenutého průjezdu, na jehož klenbě je svorník se znakem rodu Smíšků z Vrchovišť. Malé náměstí, které se nyní nalézá před východním palácovým křídlem, vzniklo na místě původního uzavřeného dvora, který náležel k Hrádku.⁵¹⁹

Hrádek v Kutné Hoře je na pomezí hradu a opevněného městského paláce. Není hradem v pravém slova smyslu, jedná se spíše o hradní palác s obytnými křídly, která jsou seskupena kolem uzavřeného nádvoří. Hlavní obrannou funkci mělo původně jižní palácové křídlo, které těsně přiléhalo k městským hradbám a obytná a obranná dvoupatrová věž, tato věž byla později pohlcena do palácového křídla. Podoba Hrádku jak se nám zachoval, nám přibližuje i podobu ostatních městských hradů a dvorců pozdní gotiky, např. Hrádku na Zderaze na Novém Městě v Praze.⁵²⁰ Hrádek není pravděpodobně dílem královské dvorní stavební huti, ale mistr, který stavbu vedl, měl k dvorskému uměleckému okruhu velmi blízko. Huť, která stavu Hrádku prováděla, pracovala pravděpodobně i na stavbě kostela sv. Trojice⁵²¹ a je spojována i s jinými patricijskými domy v Kutné Hoře⁵²².

Budova Hrádku patří k velmi významným středověkým objektům města Kutná Hora.

architektura kaple: Kaple se nachází v prvním patře východního palácového křídla Hrádku. Původní kaple zaujímalá patrně celou místnost v jižní části tohoto křídla. Vstup do kaple je původním gotickým zdobeným portálem, ke kterému vede velké schodiště z nádvoří. Jedná se o přibližně čtvercový prostor, sklenutý dvěma obdélnými poli žebrové křížové klenby. Klenba vybíhá z oblých přípor a dosedá v ose stěn na konzoly, konzoly

---

⁵¹⁷ DURDÍK 2000, 193.

⁵¹⁸ MENCLOVÁ 1972/2, 180.

⁵¹⁹ ŠAMÁNKOVÁ 1952, 284.

⁵²⁰ MENCLOVÁ 1972/2, 180.

⁵²¹ Tento kostel nechal postavit Jan Smíšek z Vrchovišť a je zde pohřben on i část jeho rodiny.

⁵²² MATĚJKOVÁ 1965, 33.

mají podobu postav horníků. Na jednom svorníku klenby je polepšený erb Smíšků z Vrchovišť, který používali od roku 1492, na druhém svorníku je korunovaný erb krále Vladislava Jagellonského. Na východní straně místnosti se nalézá jedno obdélné okno a napravo od tohoto okna se nalézá presbytář původní kaple. Na severní a jižní stěně místnosti se nalézají dva zdobené pozdně gotické portály, které jsou dnes bohužel zazděné. Presbytář kaple je pětiboce uzavřen, sklenut je síťovou klenbou. Presbytář se do prostoru otevírá jednoduchým půlkruhově zaklenutým triumfálním obloukem. V presbytáři je celkem pět gotických lomených oken s kružbou. Presbytář kaple je na vnější straně zdoben drobnou dekorativní plastikou a znaky některých kutnohorských cechů.

Kaple sv. Václava byla vysvěcena 15.9. 1504 biskupem Filipem Villanovou⁵²³

Nástěnné malby se nacházejí v presbytáři kaple, zda byl původně vymalován celý prostor se můžeme dnes jen domnívat. Malby se nacházejí po stranách triumfálního oblouku, na stěnách presbytáře a na jeho síťové klenbě. Přímo na triumfálním oblouku se zachovala pouze polychromie nachové barvy a na každé straně jeden konsekrační kříž. Konsekrační kříže mají modrou barvu a jsou na tmavším kruhovém podkladu. Na levé straně presbyteria je na stěně v nadživotní velikosti postava sv. Vojtěcha. Malba je umístěna přibližně jeden metr nad úroveň podlahy. Sv. Vojtěch je zobrazen na modrém pozadí, pod nímž místy prosvítá okrová podkladová barva, nad hlavou sv. Vojtěcha jsou zbytky iluzivní architektury žluté barvy. Terén ve spodní části malby má okrovou barvu. Postava je znázorněna frontálně. Světec má na hlavě biskupskou mitru, kolem hlavy svatozář žlutavé barvy, v levé ruce drží berlu a v pravé ruce drží na prsou kříž. Sv. Vojtěch má na sobě černou spodní tuniku a přes ní světle hnědé roucho. Roucho a tunika zahaluje zcela jeho postavu a sahá až na zem. Roucho vytváří mísovité záhyby kolem krku, má široké rukávy, část roucha si sv. Vojtěch přidržuje pod levou rukou, ve spodní části jakoby roucho vzdouval vítr a jeho lem je dynamicky stočen. Obličej světce má klidný a ušlechtilý výraz, oči mandlového tvaru jsou zavřené, světlé vlnité vlasy vystupují zpod mitry. Berla v pravé ruce světce je jednoduchá, jen curvatura v horní části skromně zdobená. Kříž v levé ruce je veliký, jeho ramena jsou tvořena dalšími menšími kříži a je zde znázorněno i zdobení drahými kameny. Ruce světce mají dlouhé štíhlé prsty. Barva malby je silně zpráškovatělá a výrazně tak vystupuje kvalitní černá podkresba malby. Na

---

⁵²³ HEJNIC 1911, 36.

levé straně od postavy sv. Vojtěcha, na hraně triumfálního oblouku se nachází dvě malby nad sebou. Na hořené malbě je znázorněna postava sv. Doroty. Sv. Dorota, figura nedosahuje ani polovičního měřítka postavy sv. Vojtěcha. Světice je zobrazena opět na modrém pozadí a pod nohama má okrovou barvu terénu. Sv. Dorota je zobrazena frontálně, obličej je natočen do tříčtvrtečního profilu směrem od sv. Vojtěcha. Z levé strany k světici přistupuje malá dětská postava⁵²⁴, která jí podává košíček. Světice má kulatý obličej, jemné rysy obličeje jsou těžko popsitelné, neboť je poškozena i černá podkresba. Obličej lemují zlatavé vlasy, kolem hlavy je žlutá svatozář. Sv. Dorota má světle zelený oděv, přes který má hnědý plášť s černým lemováním, tento plášť spadá až na zem. Plášť je těsně pod krkem sepnut kulatou sponou, směrem dolů od spony se plášť rozevírá, jeho lem spadá téměř rovně k zemi, jen na levé straně se lem stáčí do oblouku. Přes plášť spadají velmi dlouhé zlatavé vlasy. Dětská postava, která ke světici přistupuje z levé strany, vztahuje obě ruce vzhůru a podává sv. Dorotě košík. Dítě je zobrazeno z profilu. Tato postava je oděna do prosté růžovobílé košilky, má světlé krátké vlasy a je bosa. Pod malbou sv. Doroty je postava donátora Jana Smíška z Vrchovišť.⁵²⁵ Malby jsou mezi sebou odděleny pásem červené barvy a mají přibližně stejné měřítko. Jan Smíšek je zobrazen z tříčtvrtečního profilu, jeho postava je umístěna pod jednoduchý iluzivní architektonický rámeček červené barvy. Pozadí je nyní bílé se zbytky modré barvy, terén je opět naznačen okrovou barvou. Jan Smíšek má na sobě tmavě hnědý plášť s kožešinovým límcem, pod pláštěm je vidět světle modrá košile s černým lemem. Plášť má široké rukávy, spadá až na zem a zakrývá celou postavu, jeho záhyby nejsou nijak složitě řešeny. Postava má světlé delší vlasy spadající přes ramena, nad čelem krátce zastřižené. Obličej je mladistvý, malba je v tomto místě poškozena přemalbou. Jan Smíšek drží v levé ruce jakousi nádobu, tvarem připomínající konvici či korbek, ale tvar může být také poškozen přemalbou.⁵²⁶ V pravé ruce drží Jan Smíšek suchou větvičku, kterou se dotýká země u nohou. V okrovém terénu pod nohama donátora se nalézá další konsekrační kříž. Na protější krajní stěně presbytáře, přímo naproti postavě sv. Vojtěcha, je postava dalšího českého patrona sv. Václava. Světec je zobrazen v nadživotní velikosti stejně jako sv. Vojtěch. Postava sv. Václava je zobrazena frontálně, pozadí je opět modré a naznačený terén pod nohama je okrový. Nad hlavou světce je malovaný iluzivní rámeček v podobě

---

⁵²⁴ VŠETEČKOVÁ 1999, 91. - uvádí, že k svaté Dorotě přistupuje Ježíšek v bílé košilce, jelikož jsem nenalezla u postavy svatozář, ani její náznaky, v legendách o sv. Dorotě bývá rovněž uvedeno dítě, nebo andělské dítě, které přináší sv. Dorotě košíček s růžemi a ovocem

⁵²⁵ UPČ II., 185. - MATĚJKOVÁ 1965, 53. - VŠETEČKOVÁ 1999, 91.

⁵²⁶ VŠETEČKOVÁ 1999, 91. - uvádí, že se může jednat o nádobu na vonné masti.

červených proplétajících se žeber. Světec je nakročen na levou nohu, v levé ruce drží mohutné kopí s vlajícím praporcem s černou orlicí na červeném pozadí, v pravé ruce svírá štít s černou svatováclavsko orlicí. Sv. Václav je ve zbroji, přes ní má dlouhý červený plášť se žlutým lemováním, ten je těsně pod krkem sepnutý sponou, plášť si světec přidržuje levou rukou. Sv. Václav má na hlavě zdobenou knížecí čapku, kolem hlavy žlutou svatozář. Obličej působí starším dojmem, světec má delší plnovous hnědé barvy, vlasy jsou vlnité tmavě hnědé v délce na ramena. U ramen sv. Václava se vznášejí dva andělé. Oba andělé mají dlouhé světlé vlasy, světlá dlouhá křídla za zády, oblečení jsou do tunik a přes ramena mají štolu. Dnešní podoba sv. Václava je silně poznamenána přemalbami z minulého století. Na levé straně od sv. Václava, jsou na hraně triumfálního oblouku fragmenty dvou postav, velikostí a umístěním se shodují s postavou sv. Doroty a postavou donátora Jana Smíška z Vrchovišť na protější straně. Z horní figury se zachovala pouze část trupu v hnědém rouchu a závoj bílé barvy, který si drží postava kolem krku. Podle tohoto atributu lze usuzovat, že se jedná o sv. Ludmilu.⁵²⁷ Pod postavou sv. Ludmily se nalézá postava znázorňující pravděpodobně donátorovi manželku Annu. Figura je zobrazena na světlém pozadí, pravděpodobně i zde bylo pozadí původně modré. Donátorka má na sobě hnědé šaty, které jsou projmuté v pase a směrem dolů se rozšiřují a mají v přední části barvu bílou. Obličej donátorky se nezachoval, patrná je jen bílá rouška, která zakrývala vlasy. Postava donátorky stojí nad konsekračním křížem.

Podél obvodu celého presbytáře je v úrovni pod parapetem oken iluzivní závěs okrové barvy s černým lemem. Okna presbytáře mají po obvodu zelenou polychromii a kružby oken jsou polychromovány červeně.

Další malby se nacházejí na síťové klenbě presbytáře. Žebra klenby jsou zdobena červenými, modrými a zelenými vodorovnými pruhy, oblé přípory mají červenou barvu.

V jednotlivých polích klenby je umístěna polopostava Žehnajícího Krista, polopostava anděla, symboly Evangelistů a polopostavy proroků. Původně byly všechny postavy doplněny nápisovými páskami, z nichž většina je dnes nečitelná. Všechny postavy jsou zobrazeny na modrém pozadí.

---

⁵²⁷ **VŠETEČKOVÁ 1999**, 91. - uvádí, že Smíškova rodina tu sv. Ludmilu znázornila jako připomínku své dcery Ludmily, která zemřela roku 1994. Ludmila Smíšková je pohřbena v kostele sv. Trojice. Tento kostel nechal postavit její otec Jan Smíšek, který je zde rovněž pohřben. Nalézá se tu jeho honosný náhrobek, na jehož tumbě se nachází polepšený znak Smíšků z Vrchovišť. Jedná se o štít rozdělený na čtyři pole, kde v prvním a čtvrtém poli je jednorožec, ve druhém sokol, ve třetím chrt s obojkem na krku, v klenotu erbu je jednorožec, tento znak používali Smíškové z Vrchovišť od roku 1492, kdy byli povýšeni do šlechtického stavu. Znak Jednorožce používali již od 70.let 15.století.

V prostředním čtvercovém poli je umístěna polopostava Žehnajícího Krista. Kristus je zobrazen an face. Jeho tvář je mladistvá, má vysoké čelo, dlouhý úzký nos, pevné rty a kratší vousy na bradě. Na světlém inkarnátu obličeje se zachovala původní jemná podkresba. Kolem hlavy je žlutá svatozář. Kristus má tmavé hladké vlasy, které mu lemují obličej a spadají dále na ramena. Kristus je oděn do světlé tuniky, přes níž má nachový plášť, spodní strana pláště je zelená, plášť je u krku sepnut velkou zlatou sponou v podobě kvadrilobu. V levé ruce drží Kristus zlaté královské jablko s křížkem, pravou rukou žehná. Kolem tohoto čtvercového pole klenby jsou v přilehlých lichoběžníkových polích zobrazeny symboly evangelistů. Na straně Kristovy pravice je Anděl jako symbol sv. Matouše. Anděl má velmi mladou tvář lemovanou vlnitými plavými vlasy, kolem hlavy má světlou svatozář. Oblečen je do alby žluté barvy, pod ní má humerál, albu má přepásánu černou štolou. Křídla za zády má barvy zelené. V levé ruce drží velmi dynamicky zvlněnou nápisovou pásku s černým nápisem *SANCT / US / MA / THEV / S*, pravou rukou anděl na tuto pásku poukazuje. Ve spodní části trupu anděla je malba poškozena a na tomto místě je veliká plomba.

Na levé straně od Žehnajícího Krista se nalézá torzo symbolu sv. Marka. V tomto poli je rovněž velká plomba. Z malby se zachovala pouze část okřídleného lva. Na poli je možné vidět hlavu lva s otevřenou tlamou, vlnitou hřívou, kolem hlavy je světlá svatozář. Na hřbetě lva jsou zelená křídla a za nimi část stočené bílé nápisové pásky se zbytkem nápisu. Na nápisové pásce jsou pouze písmena *R / CVS*, původně zde tedy jistě stálo *SANCT / VS / MAR / CVS*. Na malbě vystupuje velmi kvalitní černá podkresba.

Na dalších dvou polích přiléhajících k poli s Žehnajícím Kristem se nachází symboly sv. Jana Evangelisty a sv. Lukáše. Pod Kristovou pravíci je to okřídlený býk symbolizující sv. Lukáše. Býk je světle hnědé barvy, na hlavě má černé rohy a kolem hlavy světlou svatozář, křídla na jeho zádech jsou navrchu zelená a vespod bílá. Kolem nohou býka se dynamicky vine nápisová bílá páska. Na pásce stojí celkem dobře čitelný nápis *S(ANCTVS) LV / C / AS / EV / WA(N)GE / LISTA*.

Na poli pod Kristovou levicí je zobrazen černý orel, symbol sv. Jana Evangelisty. Orel má křídla rozepjatá jako v letu, má rozevřený zobák, modré oko a kolem hlavy světlou svatozář. Hlava a křídla orla je poškozena pozdějšími přemalbami. Nápisová

páska je zkroucená v rohu tohoto pole a zasahuje až na tělo orla. Nápis na pásce je *S(ANCTUS)/ IO / HAN / N / E / S / WA(N)GE LISTA*.⁵²⁸

Nad polem s Žehnajícím Kristem, směrem k triumfálnímu oblouku je postava proroka Izaiáše. Prorok je zobrazen frontálně, v pravé ruce drží bílou nápisovou pásku a levou rukou na ni poukazuje. Na nápisové pásce stojí *I / Z / AIAS/*, slovo *PROPHETA* chybí. Prorok je oděn do zeleného roucha, které je v pase převázané a podkasané, na hlavě má tmavou kapuci. Prorok má na rukou i v obličeji tmavou pleť. Obličej proroka má stařecké rysy, část obličeje porušuje plomba. Izaiáš má dlouhé prošedivělé vousy, uprostřed rozdělené.

Na klenebních výsečích těsně nad okny presbytáře se zachovalo dalších šest proroků. Pole na levé straně nejbližší k sv. Matoušovi, je vyplněno postavou staršího proroka. Postava i obličej tohoto proroka jsou zobrazeny z profilu. Prorok má snědou starší tvář, ústa pootevřená, krátké vlasy a kratší plnovous. Má na sobě středně hnědé roucha a zelený plášť, vlající plášť si přidržuje levou rukou. Před obličejem proroka je stočená nápisová páska, bohužel bez nápisu. U tohoto proroka se zachovala velmi kvalitní černá podkresba. Mohlo by se jednat o krále Davida, nebo Šalamouna.⁵²⁹ Vedle tohoto proroka se na další kápi nalézá starší vousatý prorok v bílém přepásaném rouchu s černou kapucí. Tento prorok je zobrazen také z profilu, natočena je směrem k předchozímu prorokovi. Nápisová páska nad jeho hlavou je bez nápisu. Tvář proroka je snědá, s výraznými rysy, hlava je bez vlasů, vousy jsou prošedivělé. V kápi vedle tohoto proroka je polopostava mladého proroka, tento prorok je natočen na pravou stranu. Prorok má velmi mladý obličej, který lemují hnědé krátce zastřižené vlasy, pleť je oproti předchozím prorokům velmi světlá. Prorok má na sobě fialovočerný plášť a na hlavě bílý klobouk se žlutým lemem. Kolem hlavy proroka se stáčí prázdná nápisová páska.

Ve výseči nad středovým oknem presbytáře se nachází polopostava bezvousého mladého muže v tmavém rouchu. Možná se jednalo o anděla. Tato malba je bohužel téměř celá zpráškovatělá a nelze ji blíže popsat. Ve dvou klenebních výsečích přiléhajících k této postavě jsou pouze stočené bílé nápisové pásy. Na levé z nich stojí černý nápis *IO / NA / S / PRO / PHE / TA*. Ve výseči nad středovým oknem presbytáře polopostava bezvousého mladého muže v tmavém rouchu. Možná se jednalo o anděla. Tato malba je

⁵²⁸ poslední slovo nápisu je velmi špatně čitelné, nápisová páska v tomto místě splývá s křídlem orla a písmena lze jen tušit, **VŠETEČKOVÁ 1999**, 91. - uvádí nápis v tomto znění, jelikož je možné, že nápis byl na fresce dříve lépe čitelný, uvádím celý jeho text.

⁵²⁹ Zuzana Všečeková se domnívá, že na hlavě tohoto proroka se nalézá ještě zbytek koruny, tedy by se mohlo jednat o starozákonního krále Šalamouna nebo Davida, viz. **VŠETEČKOVÁ 1999**, 91.

bohužel téměř celá zpráškovatělá a nelze ji blíže popsat. Ve dvou klenebních výsečích přiléhajících k této postavě jsou pouze stočené bílé nápisové pásy. Na levé z nich stojí černý nápis *IO / NA / S / PRO / PHE / TA*. Páska na pravé straně nese nápis *SO / LO (MO) / NI / AS / P / ROPHETA*. Je možné, že tyto i jiné nápisové pásy jsou dílem novodobé restaurace.

Ve vedlejší klenební výseči se nachází postava proroka, prorok je zobrazen z levého profilu. Jedná se o staršího muže. Prorok má kratší světlé vlasy a dlouhý světlý plnovous, který je pod bradou rozdělen na polovinu. Obličej má světlou pleť, veliké hluboké oči, výrazný silný nos a pevná ústa. Prorok má tmavě červený spodní šat a bílý plášť sepnutý pod krkem, který si přidržuje levou rukou. Na pozadí za prorokem se v četných záhybech stáčí prázdná nápisová páska.

Na vedlejší kápi je polopostava muže středního věku, postava je zobrazena z pravého profilu. Prorok má na sobě světle zelený lehce zvlněný šat. Tvář je bezvousá, pleť snědá, vlasy krátké tmavě hnědé. Kolem hlavy má prorok uvázan dlouhý bílý šál. Šál nad pravým uchem vytváří veliký uzel a točenci, dále vede pod bradou a přes levé rameno spadá na záda. Za zády a kolem hlavy se vine nápisová páska, opět bez textu. Pozdviženou pravou rukou prorok zřejmě poukazoval na text na pásce. Tento prorok má v obličejí zachovanou velmi jistou a kvalitní podkresbu.

Na vedlejší kápi se nachází poslední ze zachovaných proroků. Tento prorok je znázorněn z levého profilu. Má starší tvář s kratšími vousy, která je porušena plombou. Má žlutohnědý oděv a přes hlavu tmavou kapuci či šál, který spadá volně na ramena. Pravou rukou si přidržuje šál a levou rukou poukazuje na text dnes už neexistující nápisové pásy.

Nástěnnou malbou byla patrně vyzdobena i všechna zbylá pole síťové klenby presbytáře, lze tak usuzovat dle drobných fragmentů, které se na jednotlivých polích nalézají.

Malby vznikly patrně ještě za života Jana Smíška z Vrchovišť, který zemřel v roce 1501, jeho manželka Anna zemřela roku 1505. Kaple byla vysvěcena 15.9.1504.⁵³⁰ Vzhledem k většímu množství konsekračních křížů různé podoby, by bylo možné předpokládat, že kaple byla vysvěcena několikrát. Postavy Žehnající Kristus, symboly Evangelistů a polopostavy proroků se jeví jako o něco starší než nadživotní postavy sv. Václava a sv. Vojtěcha po stranách presbytáře. Je možné, že malby působí nejednotně

---

⁵³⁰ HEJNIC 1910, 36

díky přemalbám vzniklým při novodobé restauraci v 50. letech 20. století. Malby sou velmi blízké malbám na ochozu v chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře. Malby bývají rovněž dávány do souvislosti s malbami v hradní kapli na Žirovnici.⁵³¹ Vzhledem k příbuzenskému svazku mezi majitelem Žirovnice a Hrádku v Kutné Hoře by se o tom dalo uvažovat, nástěnné malby na Žirovnici mají ovšem o mnoho vyšší úroveň.

Kromě kaple se nástěnné malby nacházejí ještě v západní části Hrádku v prvním patře, v renesančním sále je nápis s letopočtem 1493, je tu malovaný iluzivní dřevěný kazetový strop s rosetami, monogramy Krista a krále Vladislava Jagellonského. Pod malovaným kazetovým stropem je znázorněn pás s iluzivními konzolami. Figurální malby jsou značně porušené, jsou ve výplních lomených oblouků. Na severní zdi je PM s jednorožcem – erbovní znak Jana Smíška.

V tomto sále je také erb zadavatele maleb, Jana Smíška z Vrchovišť. Na jižní stěně u okenního výklenku je malba Žehnajícího Ježíška, a pod jeho rukou je kalich a hostie, kterým žehná.⁵³²

Literatura: MATĚJKOVÁ 1965, 53 – 55. - PGUČ 1471-1526, 275. - UPČ II. , 184 – 185. - VŠETEČKOVÁ 1999, 90 – 92.

11. CUKNŠTEJN (*okr. České Budějovice*)

Tvrz (hrádek), kaple neznámého zasvěcení (patrocinia)

Nástěnné malby: Umučení sv. Šebestiána (?) či Umučení sv. Edmunda (?), zástup světeckých postav (sv. Kryštof, sv. Barbora ?, a dalších postav), Ukřižování, sv. Kateřina, Stojící Madona s Ježíškem, erby, iluzivní drapérie

Před rokem 1500

Fresco secco

restaurováno: 2004 (Jiří Čech)

geografické umístění: Tvrz (hrádek) Cuknštejn se nachází v Jihočeském kraji, okrese České Budějovice, asi 3 km jihozápadně od města Nové Hrady [OBR].

---

⁵³¹ MATĚJKOVÁ 1965, 53 Matějková zmiňuje, že na výzdobu Hrádku byl přivolán přímo umělec ze Žirovnice. UPČ II. , 185 , zde je přímo uvedeno, že jde práce tzv. Mistra žirovnických maleb. Josef Krása v PGUČ 1471-1526, 275, nepovažuje toto autorství za pravděpodobné

⁵³² PGUČ 1471-1526, 275 , Josef Krása zde uvádí srovnání s Schongauerovou mědirytinou B67

nález a restaurování kaple a maleb: O nástěnných malbách ani o kapli není v pramenech ani starší literatuře žádná zmínka. Prostor kaple byl dlouhou dobu využíván jako sýpka a jeho původní poslání bylo zapomenuto a tak ani výskyt nástěnných maleb v tomto prostoru nikdo nepředpokládal. K objevu prostoru bývalé kaple došlo v roce 2002 během konsolidace omítek a oprav fasád nádvořních stěn tvrze.⁵³³ Při šetrném odstraňování cementových přehozů a štukových omítek z druhé poloviny 20. století byla objevena hranka hlazené pasparty předstupující před hrubě strhávanou gotickou omítku. Nález byl možný jen díky šetrnému postupu v celé ploše fasády. Práce byly prováděny jemně a šetrně bez ohledu na negativní výsledky dříve provedených sond. Pracovník provádějící odkrývací práce byl v oboru laik, měl pouze odborné vedení a instrukce.⁵³⁴ Během pokračujícího odkrývání byla objevena téměř celá pasparta lomeného gotického okna včetně poškozeného kamenného ostění toho okna.

Po odstranění zadržky okna se ve špaletách objevily nejasné malby postav světců. Další sondy uvnitř místnosti osvětlené tímto původním gotickým oknem prokázaly existenci nástěnných maleb. Nástěnné malby byly objeveny v těch částech místnosti, které korespondovaly s hrubě strhávanou gotickou omítkou na nádvořní fasádě. Objev kaple, navíc s částečně zachovanými nástěnnými malbami, byl velmi nečekaný.⁵³⁵ Po tomto překvapivém objevu byl proveden restaurátorský průzkum, který určil rozsah zachované malířské výzdoby.

V roce 2004 probíhaly restaurátorské práce na záchraně historických omítek a částečně zachovalých nástěnných maleb. Restaurátorské práce prováděl akad.mal. Jiří Čech.⁵³⁶ Nejprve byly sejmuty jak novodobé, tak i starší omítky v daném rozsahu kaple. Původní omítky⁵³⁷ byly překryty okrovou omítkou, která šla velmi těžko odstranit a na některých místech proto malby překrývá dodnes⁵³⁸. Souběžně s odkrýváním omítek probíhalo i tmelení. V místech většího poškození byla provedena hloubková injektáž, jinde hrubé a

---

⁵³³ PEK 2007, 98.

⁵³⁴ PEK 2007, 98.

⁵³⁵ A to hlavně vzhledem k výsledkům Stavebně historického průzkumu prováděného v 70. letech 20. století. Kde v části směrnice pro rekonstrukci je zmíněna bezvýznamnost této části tvrze. Viz. - SHP CUKNŠTEJN 1977, 45. – „Bez významu je křídlo levé i pravé, kde není námitek proti dispozičním zásahům.“

⁵³⁶ ČECH 2004 - PEK 2007, 97.

⁵³⁷ Omítky byly hlazené kovem. Dodatečné výspravy byly provedeny hrubou omítkou. Část omítek byla poškozena požárem, který poškodil část tvrze během třicetileté války – srov. ČECH 2004, 2.

⁵³⁸ PEK 2007, 104. – „Původní kovem hlazené omítky i dodatečné hrubé výspravy byly v minulosti překryty jemnou a mimořádně odolnou vrstvou (dolomitické vápno?), která byla velice těžko odstranitelná. Postup mechanického snímání za pomoci skalpelů a kartáčů byl velmi zdoluhavý a obtížný, mírného ulehčení bylo dosaženo při provlhčování přetěru. Tenká vrstva přetěru, především v dolní polovině stěn, kde se nacházela drapérie iluzivního závěsu, byla natolik pevná, že by její odstranění znamenalo zásadní poškození originální malované vrstvy. V této části byl přetěr ponechán.“

jemné tmelení.⁵³⁹ Povrch malby byl rovněž zpevněn. Po vyschnutí zdiva a omítek byly barevně neutrálně dotónovány velkoplošné tmely a došlo k retuši tmelů drobných pro potlačení kontrastu nových částí a pro umožnění prvotního vnímání částí původních. Samotná gotická malba byla ponechána ve stavu po odkrytí bez dalších zásahů. Restaurátorské práce byly zakončeny povrchovým zpevněním barevné vrstvy odkrytých nástěnných maleb.

dějiny místa a objektu: Název Cuknštejn se objevuje v pramenech jen zřídka a je suplován německými ekvivalenty (Zuckenstein, Zuchesteyn, Czuknstayn)⁵⁴⁰. První písemné doklady o tvrzi pocházejí z konce 15. století.⁵⁴¹ Archeologické nálezy však prokazují delší osídlení tohoto místa.⁵⁴² Do doby pobělohorských konfiskací se ve vlastnictví tvrze postupně vystřídaly rody Pouzarů z Michnic, Boubínských z Újezda a Kábů z Rybňan. V souvislosti s pobělohorskou konfiskací skončila funkce Cuknštejna jako panského sídla, což vedlo následně k utilitárnímu využití a tím úpadku a devastaci tvrze.

Tvrz patrně nechal postavit Vilém Pouzar z Michnic mezi lety 1488 a 1491, od roku 1491 se již píše „seděním na Cuknštejně“.⁵⁴³ Otec Vilém Pouzara z Michnic, Erazím býval rožmberským purkrabím na Menštejně, Velešíně a na Nových Hradech. Tvrz vznikla na pozemku staršího sídla v blízkém Světví.⁵⁴⁴ Zmíněný Vilém Pouzar z Michnic byl zároveň majitelem tvrze Světví, Žumberka, Svěbohy, vlastnil stříbrné doly v Nažlovech.⁵⁴⁵ V roce 1496 po Vilémově smrti tvrz získal jeho strýc Oldřich Pouzar z Michnic, ten držel tvrz Cuknštejn s poplužním dvorem, mlýnem a několik vsí dvorů. Oldřich Pouzar z Michnic býval úředníkem na Pražském hradě.⁵⁴⁶ Zemřel roku 1545 na Hradčanech a je pohřben v chrámu sv. Víta. Při dělení majetku mezi jeho čtyři potomky v roce 1549 získal Cuknštejn Svojše, který r. 1568 odkázal majetek manželce Ludmile z Dlouhé Vsi. Po ní dědily roku 1572 její sourozenci, přesné znění jednotlivých podílů není známo.⁵⁴⁷ V roce 1588 tvrz držel Pavel Boubínský z Újezda s manželkou Kateřinou z Malovic, kterého

---

⁵³⁹ Povrch tmelů byl přízpůsoben viditelně struktuře hustého vápenného pačoku pod původní malbou – srov.

ČECH 2004, 3.

⁵⁴⁰ **SHP CUKNŠTEJN 1977**, 2. - **SOUPIS KA**, 16. – viz také **PROFOUS 1947**, 257.

⁵⁴¹ **PEK 2007**, 97 – srovnej **SHP CUKNŠTEJN 1977**, 2. zde se uvádí jako první zmínka rok 1481, dále - **SEDLÁČEK 1884**, 253. Cituje Gruntovní knihu Stropnickou z roku 1491, f.172, rkps.bibl.Praž.17, F 35, 136-137. Zde je již uvedeno Vilém z Michnic „seděním na Cuknštejně“, lze tedy předpokládat, že tvrz v této době již nějakou dobu stála.

⁵⁴² Viz. **HRUBÝ 2004**.

⁵⁴³ **HZT V.**, 33.- **SEDLÁČEK 1884**, 253.

⁵⁴⁴ **SEDLÁČEK 1884**, 253.

⁵⁴⁵ **SHP CUKNŠTEJN 1977**, 3.

⁵⁴⁶ **SEDLÁČEK 1884**, 253. Sedláček bohužel nespécifikuje jaký úřad Oldřich Pouzar z Michnic zastával. Sedláček také uvádí, že Oldřich Pouzar z Michnic po velikém požáru roku 1543 nechal ulít zvon do chrámu sv. Víta a další zvon do kostela P.Marie před Týnem.

⁵⁴⁷ **HZT V.**, 33. - **SHP CUKNŠTEJN 1977**, 3. - **SEDLÁČEK 1884**, 254.

mezi lety 1592 – 1597 vystřídal Jiří Kába z Rybňan.⁵⁴⁸ Jiří Kába z Rybňan utekl i s celou rodinou před císařskými vojsky do Třeboně, a zemřel zde v roce 1620.⁵⁴⁹ Cuknštejn byl vypálen a vypleněn císařským vojskem a císařským přípisem tvrz získal císařský generál hrabě Karel Bonaventura Buquoy, tvrz a přilehlé pozemky byla přičleněna k novohradskému panství⁵⁵⁰. Potomci po Jiřím Kábovi z Rybňan se u České komory snažili o navrácení majetku, ale bez úspěchu.⁵⁵¹ S třicetiletou válkou končí sídelní funkce Cuknštejna jako panského sídla v důsledku konfiskace majetku po bitvě na Bílé Hoře. O dalších osudech tvrze chybějí zprávy, první inventář, který je k dispozici je z roku 1732.⁵⁵² Tento inventář popisuje 3 pokoje, chodbu, kvelb, ostatní prostory byly ve špatném stavu, patrně ještě od konce třicetileté války. I další zprávy o tvrzi jsou velmi kusé, objekt byl využíván pro hospodářské účely a pro majitele panství neměl veliký význam. Roku 1773 byly prováděny úpravy stájí a hospodářského dvora, roku 1827 byla vyměněna střecha, některá okna a opravovány byly stropy.⁵⁵³ Další zpráva o tvrzi je až z roku 1925, kdy členové Společnosti vlasteneckých přátel starožitností poukazují na velmi zanedbaný stav tvrze.⁵⁵⁴ Až do konce 2. světové války je tak tvrz využívána bez přerušení Buquoyi pouze účelově hospodářsky, v rámci jejich novohradského panství. Po druhé světové válce byl veškerý majetek rodu Buquoi znárodněn, pod státní správu přešla i tvrz Cuknštejn. Dle zpráv z roku 1948, byla tvrz po válce ve velmi špatném stavu, v té době tu bylo celkem 9 bytů pro dělníky zaměstnané u Správy horských pastvin města Českých Budějovic.⁵⁵⁵ Na konci 50. let 20. století byl objekt pronajat ROH divadla v Českých Budějovicích a měl být využíván k hromadným rekreačním účelům.⁵⁵⁶ Celý objekt byl staticky zajištěn, uvnitř budov proběhly drobné opravy, ale pro rekreační účely byl objekt využíván velmi krátce, neboť se nacházel těsně u pohraničního pásma. V dalších letech celý areál tvrze velmi zchátral. Po roce 1989 přešla tvrz do majetku obce Horní Stropnice a následně do majetku města Nové Hradky. Město Nové Hradky, jako ostatně i další města v blízkosti bývalého pohraničního pásma bylo ve velmi špatném stavu a mnoho zchátralých památek ve městě a jeho okolí potřebovalo vysoké finanční investice. Oprava tvrze by byla pro město další velkou investicí, a tak město v roce 2000 objekt tvrze prodalo. Tvrz je nyní

---

⁵⁴⁸ SHP CUKNŠTEJN 1977, 4. - HZT V., 33.

⁵⁴⁹ SHP CUKNŠTEJN 1977, 4.

⁵⁵⁰ HZT V., 33.

⁵⁵¹ SHP CUKNŠTEJN 1977, 4.

⁵⁵² SHP CUKNŠTEJN 1977, 4.

⁵⁵³ SHP CUKNŠTEJN 1977, 5.

⁵⁵⁴ SHP CUKNŠTEJN 1977, 5.

⁵⁵⁵ SHP CUKNŠTEJN 1977, 6.

⁵⁵⁶ SHP CUKNŠTEJN 1977, 29.

v soukromém vlastnictví. Jelikož současný majitel je bývalým pracovníkem NPÚ ú.o.p. v Českých Budějovicích, je rekonstrukce probíhající v současné době velmi citlivá a odborně vedená.

architektura tvrze: Tvrz byla vystavěna na nevýrazné terénní vlně skalnatého podloží, a je třech stranách obehnaná částečně zasypaným obranným příkopem a obezděným valem. Tvrz má uzavřenou čtyřkřídlovou dispozici s téměř čtvercovým nádvořím s gotickými pavlačemi. Půdorys stavby tvoří mírně nepravidelný čtverec. Přístup do tvrze vede skrz jižní křídlo, kde je vstupní průjezd. Vstup je tvořen lomeným gotickým obloukem, po stranách vstupního portálu jsou otvory po kladkách, což dokazuje dřívější existenci padacího mostu přes příkop vedoucí kolem tvrze. Jižní průčelí je jako jediné dvoupatrové. Toto průčelí patrně pohltilo starší vstupní věž. Severní křídlo je vloženo do zadní části nádvoří, v přízemí je valená klenba, v patře klenba hrotitá. Vstupní portál je sedlový, profilovaný oblouny a výžlabky. V této části objektu bývala černá kuchyně. Východní část objektu je jako jediná podsklepená. Nelézají se zde tři prostory ve sklepě a tři v patře, všechny klenuté valenou klenbou. Západní křídlo je rovněž jednopatrové a v severozápadním nároží je oktogonální dvoupatrová nárožní věž. Právě v západním křídle byla nedávno objevena původní, dosud neznámá kaple. Všechna křídla tvrze byla původně patrně dvoupatrová, tato patra zanikla při vypálení tvrze na počátku stavovského povstání.⁵⁵⁷ Všechna průčelí Cuknštejna jsou architektonicky prostá, jen jižní vstupní bylo upravováno v baroku. Z obvodových zdí vystupují na vnější fasádě hmotné opěrné pilíře. Na vnější fasádě jednotlivých křídel je místy zachovaná červenobílá bosáž.

Tvrz si i přes nepřízeň osudu zachovává intaktnost původní gotické stavby, je zde zachováno mnoho arch. prvků – portály, okna, pavlače. Tvrz (v literatuře někdy nazývaná hradem, i zámek) je ojediněle zachovalým sídlem nižší šlechty, s mnoha zachovanými velmi cennými původními prvky.

architektura kaple: Kaple se nalézá v severní části prvního patra západního křídla tvrze. Toto křídlo tvrze bylo v 17. století přestavěno na sýpku a dlouhou dobu takto využíváno. Prostor kaple je obdélný. Jižní stěna kaple byla v souvislosti s úpravou na sýpku odbourána. Kaple byla soudě dle zachované výzdoby a podle původního vstupu orientovaná takto, oltářní stěna byla pravděpodobně na severu a závěr kaple na jihu. Na severní stěně se zachovala nika, kde byl původně patrně umístěn sanktuář. Prostor původní kaple je nyní osvětlen třemi okny, jedním se segmentovým záklenem, jedním

---

⁵⁵⁷ PEK 2007, 98-99.

malým obdélným v západní stěně a jedním směřujícím na východ do nádvoří. Okno směřující do nádvoří je původní pozdně gotické okno kaple, objevené při rekonstrukci. Před rekonstrukcí byla část tohoto okna zazděna a okno tak mělo podobu malého segmentového sýpkového okénka. Okno se zachovalo včetně malířské výzdoby na špaletách. Původně mělo i kružbu, ze které se však zachovaly pouze náběhy. Okno nemělo střední sloupek a bylo zasklené, jak dosvědčuje drážka. V západní zdi kaple prolomená okna byla vybudována dodatečně a narušila tak nástěnné malby zachované na této stěně. Do kaple se vstupuje z nádvoří přes pavlač, dřevěnými svlakovými dveřmi. Dveře jsou druhotně osazené, a jsou o něco vyš, než byla původní úroveň podlahy v kapli. Na několika málo místech se zachovala zcela zčernalá původní keramická cihelná dlažba. Ta byla překryta prkennou podlahou a druhotně použitými vaznými trámy. Kaple má hrubě tesaný trámový strop, který je uložen v kapsách vysekaných do stěn, a ničí tak freskovou výzdobu. Kaple patrně nebyla nikdy zaklenuta, ale původní strop byl o něco vyš, neboť nynější strop zasahuje do freskové výzdoby kaple.

Nástěnné malby se nacházejí na všech třech zachovaných stěnách kaple (t.j. západní, severní a východní). V místech novějších otvorů (sýpkové okno, vstup) a statických poruch je výzdoba přirozeně poškozena. Výzdoba je také poškozena snížením stropu, v hořené části všech tří stěn se malby nedochovaly. Jižní stěna, dříve buď závěrová, nebo dělicí mezi další místností tohoto patra, nyní zcela chybí. Byla zřejmě odbourána v souvislosti s požáru tvrze, nebo při přestavbě na sýpku.

Nástěnné malby se na stěnách nacházejí ve dvou horizontálních pásech. Spodní pás malby je tvořen iluzivním závěsem žluté barvy, závěs se nachází na tmavém pozadí. Tento pás je vysoký necelý metr od úrovně podlahy kaple. Pás iluzivní drapérie je silně poškozen mladší vrstvou okrové omítky, která téměř nejde odstranit.⁵⁵⁸ Ve vyšším pásu jsou zobrazeny rozměrné figurální scény. Malby se zachovaly také na špaletě původního lomeného okna.

Na západní stěně se nachází rozměrný centrálně umístěný výjev Umučení sv. Šebestiána. Výjev je narušen druhotně proraženým sýpkovým oknem ve spodní části této stěny. Centrální obraz tvoří Umučení sv. Šebestiána. Malba je bohužel poškozená a bez vrchních modelačních vrstev. Světec, dochovaný v malbě pouze od pasu nahoru, stojí vysvěčený připoután ke stromu, pravou ruku má zvednutou ke stylizované koruně

---

⁵⁵⁸ ČECH 2004, 2 - PEK 2007, 104.

stromu, levou má pokrčenou v úrovni pasu. Na sobě měl asi původně dnes nedochovanou bederní roušku. Na hlavě má posazenou knížecí čapku, vzhledem k této knížecí čapce, můžeme uvažovat o spodobnění výjevu Umučení sv. Edmunda, který bývá také takto zobrazován.⁵⁵⁹ V partii hrudi jsou dobře patrné dva zabodnuté šípy. Na sv. Šebestiána míří z obou stran jeho mučitelé. Z levé strany pohledové strany pokleká s šípem a s kopím v ruce voják. U boku má připásanou zahnutou šavli. Vlasy a vous má hnědé barvy. Na hlavě má přilbu ve tvaru velikého klobouku, součást výzbroje. Malba roucha je bohužel takřka nečitelná, v tomto místě se nachází rozměrná plomba nad sýpkovým oknem. Protější mučitel na pravé pohledové straně je zobrazen rovněž v pokleku. Oděný je do roucha s úzkými světlými nohavicemi a krátkou tmavou suknicí. Přes ramena má přehozený světlý plášť a na hlavě posazenou přilbu. Tento mučitel míří na sv. Šebestiána velikým napnutým lukem.

Nad výjevem Mučení sv. Šebestiána jsou vyobrazeny tři erby. Levý erb je zcela neidentifikovatelný, zachovalo se pouze prázdné pole erbovního štítu, a ani klenot erbu se nedochoval. Prostřední erb můžeme dobře identifikovat jako erb Pouzarů⁵⁶⁰ z Michnic [OBR]. Erb napravo jednoznačně patří pánům z Rožmberka [OBR]. Jelikož byl strop kaple snížen, chybí u erbů části přilbic a celých klenotů nad erbovními štíty. Chybějící části lze analogicky rekonstruovat podle dochovaných pouzarských a rožmberských erbů. Chybějící části nás rovněž zpravují o výšce snížení původního stropu kaple. Nalevo od dochovaných maleb se nachází velmi hrubě nahozená omítka, patrně vysprávka po požáru tvrže.

Na severní stěně jsou nástěnné malby silně poškozené. V levé části (blíže východní stěně kaple) této stěny, necelý metr nad úrovní podlahy se nalézá nika, ve které byl patrně truhlářsky zhotovený sanktuář, jehož otisk se dodnes dochoval na levé straně zadržky. Malby na této stěně jsou zasazeny do ozdobného malovaného rámce. Ve spodní části maleb se nachází částečně zachovaný iluzivní závěs, na pozadí malby jsou vegetabilní rozviliny. Na stěně je zobrazen zástup postav světců na tmavém pozadí. Většina světeckých postav je zobrazena frontálně, některé jsou zobrazeny z tříčtvrtečního profilu, postavy jsou řazené vedle sebe. Barevnost pigmentů použitých na této stěně (ale i jinde v kapli) je zkrácena tím, že chybí vrchní vrstva malby a nepodařilo se dokonale odkrýt mladší vápenné vrstvy na malbách. Na stěně je viditelných sedm postav, i když jich původně

---

⁵⁵⁹ Viz. LCI I., 121.

⁵⁶⁰ Stejnou podobu má i erb na náhrobku Oldřicha Pouzara z Michnic v Saské kapli v katedrále na Pražském hradě.

možná mohlo – vzhledem ke stavu malby – být víc. Bohužel vzhledem k současnému zachování nástěnných maleb není možné určit, o jaké světce se jedná, určení jsou pouze hypotetická. S jistotou je možné určit pouze centrálně umístěného sv. Kryštofa. Obří sv. Kryštof nese Ježíška na svém pravém rameni a pravou rukou ho podpírá. Světec je větší postavy než všechny ostatní figury na této stěně zobrazené. Světec otáčí hlavu směrem k postavě Ježíška, kolem hlavy má velikou svatozář. Sv. Kryštof se opírá o hůl, která má podobu stromu. Oděn je do tmavého, pravděpodobně původně zeleného roucha, roucho má vykasané v pase přepásané širokým bílým páskem, na kterém visí mošna. Čitelná je z části také postava Ježíška, z něhož skutečně zřetelná je především jeho svatozář. Vedle postavy sv. Kryštofa jsou z každé strany tři postavy světců. Všechny zde zobrazené postavy jsou oděné do šatů, přes které mají kolem krku sepnutý plášť, který jim volně splývá přes ramena. První dvě figury na levé straně této stěny jsou nepochybně ženské postavy, mají dlouhé vlasy, tmavé roucho a přes něj bílý plášť. Atribut, který drží v ruku první světice je zcela nečitelný. U druhé světice zleva by se hypoteticky podle podoby atributu, jedná se o vysoký předmět, velmi podobný věži se špičatou střechou, dalo uvažovat o sv. Barboře. U této světice se v nimbu zachovala malovaná koruna. Postava z levé strany vedle sv. Kryštofa je pravděpodobně mužský světec. Oděn je do bílých šatů, přes které má černý plášť. Postava má obličej natočený na pravou stranu směrem ke sv. Kryštofovi, obličej postavy lemují kratší světlé vlasy. Na hlavě má černou pokrývku připomínající baret, ale může se jednat i o knížecí čapku poškozenou tím, že celé malbě chybí svrchní vrstva. Na pravé straně těsně vedle tohoto světce je zobrazena rozevřenou knihu na pulpitu, ze které pravděpodobně světec předčítal. Na pravé straně od sv. Kryštofa jsou také tři postavy světců. První dvě postavy vedle těsně vedle sv. Kryštofa jsou nepochybně postavy mužské. Postava nejbližší u sv. Kryštofa je frontálně zobrazena. Světec má tmavý kratší plnovous, vlasy v délce na ramena, kolem hlavy kruhový nimbus. Tato postava má světle hnědé roucho, přes něj tmavý, původně asi tmavě červený plášť. Světec drží v ruku nějaký dlouhý užší předmět směřující dolů k zemi se zužující, hypoteticky by se mohlo jednat o meč. Vedlejší postava je zobrazena z profilu, je natočena směrem ke sv. Kryštofovi s Ježíškem. Hlava této postavy silně připomíná klasický typ sv. Petra, starší muž s šedivým plnovousem a šedivými prořídilými vlasy, na temeni s typickou tonzurou. Světec pozvedá hlavu směrem k sv. Kryštofovi s Ježíškem. Světec má tmavé spodní roucho a přes něj má bílý plášť, plášť zakrývá celou spodní část jeho postavy a na zemi za postavou tvoří ještě nakolik záhybů. Tato postava drží v levé ruce vztyčený dlouhý tenký předmět, který se v horní části rozšiřuje. Pravděpodobně se

jedná o klíč, který jako atribut sv. Petra je pozdní gotice zobrazován jako značně veliký a protáhlý. Vzhledem k typice tváře této postavy a také k atributu v jeho ruce se dá mluvit o postavě sv. Petra. Čistě hypoteticky by šly určit postavy obou světců jako sv. Pavel a sv. Petr. Postava na pravém kraji severní stěny je zobrazena klečící, její měřítko je trochu menší než u ostatních postav na této stěně. Jedná se pravděpodobně o ženskou postavu. Kolem hlavy postavy jsou dlouhé světlé vlasy splývající na záda, kolem hlavy je nimbus žluté barvy. Tato postava má tmavé šaty a přes ně dlouhý bílý plášť, který tvoří ve spodní části bohaté záhyby. Postava má sepjaté ruce v modlitbě. Menší měřítko, sepjaté ruce a umístění na kraji stěny by nabádaly určit tuto postavu jako případného donátora, ale nimbus kolem hlavy je velmi dobře zachovaný. Dokonce se zdá, že v něm je zachována i část malované koruny. Vzhledem k nemožnosti určit další světce umístěné v řadě na severní stěně, je těžké vyvodit závěr, o jakou skupinu světců se jedná. Čistě teoreticky by se dalo uvažovat o spodobnění Čtrnácti svatých s centrálně umístěnou postavou sv. Kryštofa⁵⁶¹, vzhledem k počtu postav zobrazených na stěně a také s přihlédnutím k hypotetickému určení alespoň některých světeckých postav, lze hypotézu o zobrazení Čtrnácti svatých pomocnicích vyloučit. Vzhledem k současnému stavu zachování nástěnné malby by i každé další určení skupiny světců zde znázorněných bylo pouhou spekulací. Horní část malířské výzdoby severní stěny je nenávratně poškozena sníženým stropem po přestavbě na sýpku.

Malby na východní stěně kaple se nacházejí jak na stěně, tak také na špaletě původního gotického okna, které se na stěně nalézá. Na severní části východní stěny (pohledově levé části) se nachází malba s námětem Ukřižování Krista. Výjev je zobrazen na tmavém pozadí, zdá se, že původní barva byla červená. Z tohoto výjevu se zachovala jen část postavy Krista. Kvůli snížení stropu chybí na malbě Kristovy hlava. Dobře viditelné jsou Kristovy ruce upevněné k horizontálnímu břevnu kříže, na nich jsou dobře patrné vystouplé žíly. Na Kristově trupu je vidět krvácející ránu v pravém boku. Jasně je čitelná rouška, uvázaná jednoduše a vlající kolem Kristových boků. Poměrně dobře znatelná je také část nohou a vertikálního břevna kříže. Na levé straně u paty kříže se zachoval velmi špatně čitelný fragment klečící postavy, která objímá kříž. Jedná se buď o P.Marii, nebo o Máří Magdalénu, stav zachování nedovoluje bližší určení. S malbou Ukřižování sousedí původní gotické okno prolomené v této stěně. Malbou jsou zdobeny

---

⁵⁶¹ Obdobné zobrazení Čtrnácti svatých pomocníků s centrálně umístěnou postavou sv. Kryštofa se nachází v předsíni kostela sv. Mikuláše v nedaleké Horní Stropnici. Horní Stropnice i Cuknštejn měli v době vzniku nástěnných maleb jednoho majitele. Srov. **PAVELEC 1999**.

obě špalety, lomený strop záklenku a kamenné ostění původního gotického okna. V pohledově levé špaletě okna se nachází mužská postava světce. Světec je zobrazen frontálně. Postava světce má jasně viditelnou žlutou svatozář, obličej se nezachoval. V pravé ruce drží světec poutnickou hůl či dlouhý meč, vzhledem k tomu, že se o předmět opírá, jedná se pravděpodobně o hůl. Světec je oděn v plášť splývající mu z ramen, postava si ho přidržuje levou rukou, pod pláštěm je vidět draperii a rubovou a lícovou stranu pláště, na nohou má špičaté boty. Pod nohama světce jsou schematicky znázorněny listy rostlin, pozadí malby je tmavé. V pravé špaletě okna se nachází postava světice, na hnědočerveném pozadí. Světice je zobrazena z tříčtvrtečního profilu. Světice má rozbité kolo pod nohama a v levé ruce drží dlouhý meč. Jedná se tedy patně o sv. Kateřinu s jasně čitelnou svatozáří s rytou korunou. Světice má na sobě šaty s vypasovaným živůtkem, od prsou dolů se šaty rozšiřují a mají široké světlé rukávy. Přes šaty má světice pláštík sepnutý sponou, cíp pláště přehozený přes pravou ruku splývá v jednoduché drapérii dolů k zemi. Sv. Kateřina má na krku jednoduchý červený náhrdelník. V hořené části záklenku okna se nalézá nejasná malba Veraikonu.

Na stěně pod oknem v parapetní části je hrubě nahozená druhotná omítka, v tomto místě předpokládá majitel tvrze možné umístění původní oltářní mensy.⁵⁶² Toto umístění oltáře by bylo sice správně orientované na východ, ale oltář by nebyl logicky umístěn k původnímu vstupu⁵⁶³, ani k předpokládanému výklenku sanktuáře na levé části severní stěny.

Těsně vedle vstupu do kaple je znázorněna stojící Madona s Ježíškem na pravém předloktí a levou rukou ho přidržuje. Postava P.Marie je znázorněna frontálně, Ježíšek v jejím náručí z profilu. Výjev je zobrazen na tmavém pozadí. Panna Marie má tmavě modré spodní roucho a svrchní bílý plášť. Ježíšek má krátkou světlou košilku. Ježíšek se natáčí k obličejí P.Marie a něžně rukou laská její tvář. Obě postavy mají kolem hlavy svatozáře, ve svatozáří P.Marie jsou fragmenty ryté koruny.

Současný vstup do kaple se nachází na jižním konci východní stěny, na tomto místě se nacházel i původní vstup, ten byl na rozdíl od dnešního jen o něco menších rozměrů.⁵⁶⁴

Malby v kapli na tvrzi Cuknštejn lze přiřadit do období pozdní gotiky. Kompozice a vlastní malba spíše vylučuje práci lidového regionálního umělce. Výzdoba kaple ukazuje na cílený záměr vlastníka tvrze o vytvoření impozantní výzdoby reprezentativního

---

⁵⁶² Viz. **PEK 2007**, 103.

⁵⁶³ Oltář by se nacházel prakticky hned za dveřmi.

⁵⁶⁴ **PEK 2007**, 99.

prostoru kaple. Jelikož prostor kaple prošel požárem, nevíme tak zda nedošlo k posunu barevné škály. Nástěnné malby byly poškozeny i v pozdější době. Při současném stavu maleb jsou pro bližší slohové určení maleb velmi špatné podklady. Kaple vznikla v první stavební fázi tvrze na konci 15. století. Stavitelem tak mohl být kterýkoliv z uvedených vlastníků tvrze: Vilém Pouzar z Michnic a na Cuknštejně, byl též v letech 1495-6 purkrabím na Nových Hradech a Menštejně, pohyboval se u rožmberského dvora, mohl být iniciátorem výzdoby, zrovna tak Oldřich Pouzar z Michnic a na Cuknštejně (bratr Viléma) či Oldřich Pouzar z Michnic a na Cuknštejně (syn Oldřicha).

Právě Oldřich Pouzar z Michnic a na Cuknštejně (syn Oldřicha), který značně rozšířil svůj majetek a byl úředníkem v Praze, je pohřben v Saské kapli Svatovítské katedrály. Mimo jiné je i donátorem zvonů do Týnského chrámu a katedrály. Tento šlechtic se tedy pohyboval v prostředí dvora a nejvyšší české šlechty, je tedy pravděpodobné, že právě on byl objednatelem fresek.

Literatura: ČECH 2004. – PEK 2007.

12. ŠVIHOV (*okr. Klatovy*)

hrad, kaple Panny Marie

Nástěnné malby: Sv. Jiří bojující s drakem, erby majitele hradu, jeho manželky a jejich příbuzných

kolem 1520

fresco secco

restaurováno: 1949 (Rudolf Adámek), 1977 (Jiří Látal), 1978 (Vendula Látalová, Jiří Látal)

geografické umístění: Vodní hrad Švihov se nalézá v okrese Klatovy, asi 10 kilometrů od Klatov, na kraji stejnojmenného městečka .

nález a restaurování maleb: Nástěnné malby v hradní kapli na Švihově nebyly patrně nikdy zcela zabíleny nebo zakryty novější omítkou. Popisy maleb totiž existují již z dřívější doby.⁵⁶⁵ V letech 1948 – 1949 probíhaly opravné práce na celém hradě, větší

---

⁵⁶⁵ Např. **SEDLÁČEK 1983**, 8 – 11. - **VANĚK/HOSTAŠ 1899**, 152 – 171. Zde je dokonce uveden záznam o přiměřené opravě zanedbaného vnitřku kaple v roce 1890. Otázkou je, jestli se tato „přiměřená oprava“ týkala také restaurování či fixace maleb; **TEPLÝ 1927**, 15 – 17.

pozornost byla v té době věnována také kapli. Jednalo se především o opravy architektonických článků kaple, odkryty byly v rámci toho též nápisy na stěnách. Roku 1949 restaurátor Rudolf Adámek obnovoval nástěnnou malbu s výjevem sv. Jiří a malby na poprsnici kruchty. Pro spory ohledně použité techniky byly restaurátorské práce po krátké době zastaveny.⁵⁶⁶ O dalším případném restaurování bohužel záznamy mlčí. Malby posléze restauroval až v roce 1977 ak. mal. Jiří Látal. V roce 1978 byly ak. mal. Vendulou Látalovou a ak. mal. Jiřím Látalem restaurovány polychromované erby majitelů hradu na poprsnici kruchty kaple.⁵⁶⁷

dějiny místa a objektu: Se jménem hradu se v písemných dokumentech setkáváme poprvé v listině z roku 1245, jedná se o listinu královny Kunhuty a jako jeden ze svědků je zde uváděn Budivoj de Swichov.⁵⁶⁸ O tehdejší poloze ani podobě Švihova však není nic známo.

V první polovině 14. století získali Švihov páni z Rýzemberka a ze Skály. První z tohoto rodu, který je zde písemně zaznamenán je Vilém Švihovský, jeho jméno je uvedeno v listině z roku 1342, týkající se podacího práva ke špitálnímu kostelu sv. Jana ve švihovském dolním městě.⁵⁶⁹ Po smrti Viléma Švihovského se o jeho majetek dělili jeho tři synové Vilém, Břeněk a Půta, celý majetek obhospodařoval Vilém, protože jeho bratři byli nezletilí.⁵⁷⁰ Vilém později hospodařil na švihovském panství, Břeněk držel hrad Skálu a Půta Rábí.⁵⁷¹ Během vlastnictví pánů z Rýzemberka a Skály došlo k výstavbě výstavného hradu. Roku 1425 byl hrad obléhán husity, posádka hrad po dvoutýdenním obléhání vzdala a Švihov byl poté ovládán husity.⁵⁷² Po roce 1434 byl hrad navrácen Vilému z Rýzemberka. Vilém z Rýzemberka zemřel roku 1479 a dědicem se stal jeho bratranec Půta.⁵⁷³ Půta Švihovský zastával mimo jiné úřad nejvyššího sudí království. Za Půty Švihovského začala velká přestavba Švihova, tehdy spíše jen vodní tvrze, na

---

⁵⁶⁶ ŠTORM 1954, 176. „Natuto práci byla získána jediná nabídka Rudolfa Adámka, který opravy maleb provedl na podzim 1949. O správnosti postupu oprav však vznikl spor, do něhož nakonec zasáhl profesor Slánský. Cenným přínosem bylo zjištění, že bezpečný postup oprav nástěnných obrazů není ještě náležitě prozkoumán a prověřen, takže vedení stavby se rozhodlo 16. listopadu 1949 další opravy zastavit, nehodlajíc vystavit nástěnné malby na Švihově nebezpečí analysování a pokusů, které by mohly skončiti neúspěchem.“

Nic bližšího ohledně sporného restaurování se mi nepodařilo dohledat

Restaurátorský zásah je zmíněn v pozdější restaurátorské zprávě z roku 1977. -viz LÁTAL 1977. – „Roku 1949 malíř-restaurátor R. Adámek obnovoval nástěnnou malbu sv. Jiří a výplně poprsníků kruchty. Pro spory o použitou techniku byla obnova malby zastavena.“

Nic bližšího ohledně sporného restaurování se mi nepodařilo dohledat.

⁵⁶⁷ LÁTAL 1977.

⁵⁶⁸ SHP ŠVIHOV 1975, 3.

⁵⁶⁹ SHP ŠVIHOV 1975, 3. – SEDLÁČEK 1883, 11. – také HZT IV., 336.

⁵⁷⁰ SEDLÁČEK 1883, 11.

⁵⁷¹ SEDLÁČEK 1883, 11.

⁵⁷² HZT IV., 336.

⁵⁷³ SHP ŠVIHOV 1975, 5.

velkolepé reprezentativní šlechtické sídlo. Současně s přestavbou Švihova započala i Půtova velká přestavba druhého rodového hradu, a to Rábí. Prvního stavitele doporučil Půtovi Beneš z Veitmile, jeho jméno bohužel není známo. Již během výstavby hradu docházelo k úpravám architektonického řešení, např. již hotové dřevěné stropy v severním paláci byly nahrazeny křížovými klenbami.⁵⁷⁴ Kaple je zmiňována jako dostavěná k roku 1489.⁵⁷⁵ Půta Švihoský zemřel roku 1504 a dokončení žádné s přestaveb se nedočkal, po jeho smrti majetek připadl jeho čtyřem synům. Dva synové se dělili o Švihov a dva o hrad Rábí.⁵⁷⁶ Švihov drželi Jindřich a Václav Švihovští, ti pokračovali v dostavbě hradu. K roku 1505 je zde doložena návštěva architekta Benedikta Rejta, ten měl posoudit budované opevnění, a možná se i částečně podílel na podobě výstavby hradu.⁵⁷⁷ Václav Švihovský zemřel roku 1510 a celé švihovské panství spravoval Jindřich Švihovský.⁵⁷⁸ Nákladná výstavba hradu trvala až do třicátých let 16. století. Kolem roku 1520 byla provedena i malířská výzdoba kaple, na pozadí nástěnné malby je možné spatřit podobu hradu v době dostavby. V roce 1548 došlo k úpadku rodu Švihovských, celý jejich majetek byl rozprodán. Hrad Švihov připadl jednomu z jejich věřitelů Heroltovi Kavkovi z Řičan na Štěkni.⁵⁷⁹ Tento majitel zemřel roku 1563, majetek připadl jeho synům Heroltovi mladšímu a Zdeňkovi. Zdeněk Kavka již v roce 1566 bratrovi svou polovinu hradu prodal. Herolt Kavka mladší zde prováděl celkem nákladné úpravy, které vedly k jeho úpadku, a roku 1596 byl nucen Švihov prodat.⁵⁸⁰ Novým majitelem se stal Humprecht Černín z Chudenic, jeden z věřitelů Herolta Kavky mladšího⁵⁸¹. Roku 1601 zdědil hrad Humprechtův syn Jindřich Černín, a po jeho smrti roku 1640 si hrad rozdělili jeho synové Humprecht Protiva a Jan Maxmilián. Třicetiletá válka hrad příliš nezasáhla, ale kvalitní opevnění hradu způsobilo, že se ocitl mezi hrady, které měly být z rozkazu císaře Ferdinanda III. zbořeny. Byla realizována pouze část demolicí vnějšího opevnění hradu.⁵⁸² Hrad zůstal po více jak tři století v majetku Černínů, byl však využíván již pouze k hospodářským účelům. Na hradě po dobu držení Černínů neprobíhaly žádné větší stavební práce, jednalo se spíše o práce udržovací, a to zejména na budovách čistě hospodářského významu jako je sýpka, pivovar, hřebčín. V roce 1773 vyhořela valná část

---

⁵⁷⁴ MENCLOVÁ 1972/2, 395-400. - SHP ŠVIHOV 1975, 4- 5. - HZT IV., 336.

⁵⁷⁵ SEDLÁČEK 1883, 9.

⁵⁷⁶ HZT IV., 336. – také SEDLÁČEK 1883, 16-18. – také MENCLOVÁ 1972/2, 401.

⁵⁷⁷ MENCLOVÁ 1972/2, 401 – 402.

⁵⁷⁸ SEDLÁČEK 1883, 18.

⁵⁷⁹ SEDLÁČEK 1883, 19. – také HZT IV., 338.

⁵⁸⁰ HZT IV., 338.

⁵⁸¹ SEDLÁČEK 1883, 19.

⁵⁸² SHP ŠVIHOV 1975, 10. – také HZT IV., 338.

města Švihova a Hrabě Prokop Vojtěch Černin rozhodl, že bude dovoleno snést nepotřebné zdivo hradu a použít ho k nové výstavbě a opravám.⁵⁸³ Patrně se jednalo jen o zbytky opevnění a budovy, které již dlouho nesloužili svému účelu, ale i tak to ledacos svědčí o stavu hradu v té době. O opravách kaple jsou záznamy z roku 1727, to je zde uveden za blíže neudaných podmínek dobřenský malíř Matěj Pazourek⁵⁸⁴, a roku 1783 byla položena šindelová střecha kaple, střecha a krov kaple byly opravovány také roku 1845. Hrad se v druhé polovině 19. století nacházel v žalostném stavu, všechny opravy na něm prováděné byly pouze drobné. Ani z počátku 20. století nejsou žádné zmínky o údržbě Švihova.⁵⁸⁵ Po skončení první světové války byl Černínský velkostatek zařazen do pozemkové reformy, z hradu Švihova a příslušných 60 hektarů polností byl zřízen zbytkový statek. Zbytkový statek byl přidělen dosavadnímu správci Karlu Knapovi, správce měl povinně udržovat i hrad, ovšem podle podmínek svých možností.⁵⁸⁶ Ve dvacátých letech 20. století bylo několikrát poukázáno na velmi špatný stav hradu.⁵⁸⁷ Roku 1926 byl hrad navrácen původnímu majiteli Eugenu Černínovi výměnou za statek Pušperk. Pod Černínskou správou a díky státním subvencím došlo k statickému zajištění některých částí hradu, opravám krovů a střech, při těchto opravách probíhaly i práce na kapli.⁵⁸⁸ Během války však byly veškeré práce zastaveny. Po druhé světové válce byl hrad zkonfiskován a přidělen Městskému Národnímu výboru, jeho část byla využívána místním hospodářským družstvem. Národní pozemkový fond převzal roku 1946 hrad do své správy a roku 1947 hrad převzala Národní kulturní komise pro správu státního kulturního majetku.⁵⁸⁹ V letech 1948-1949 probíhalo celkové zaměření hradu.⁵⁹⁰ Od roku 1948 probíhaly rozsáhlé opravy, opravy začaly v hradní kapli, tehdy patrně nejzachovalejší části hradu. Byla opravena krytina kaple, očištěny omítky, vybourány zadržky v kružbách oken, opraveny trhliny v klenbě, osekaná klenební žebra byla naznačena štukem.⁵⁹¹ Následně malíř a restaurátor Rudolf Adámek restauroval i nástěnnou malbu v kapli.

⁵⁸³ SHP ŠVIHOV 1975, 15. Je zde uveden odkaz na Černínský rodový archiv v Chudenicích, kart.186g. VI W gama 3a, zde je uvedeno i přesné datum

⁵⁸⁴ SHP ŠVIHOV 1975, 13-15., opět je zde citován Černínský rodový archiv v Chudenicích, kart.91, sg.VI.B beta2aRUB.29, č.9, v archivu není o těchto pracích uvedeno nic bližšího, nevíme tedy věnoval-li svou pozornost malíř také nástěnné malbě v kapli.

⁵⁸⁵ Viz. SHP ŠVIHOV 1975, 16-18.

⁵⁸⁶ SHP ŠVIHOV 1975, 17 -18.

⁵⁸⁷ SHP ŠVIHOV 1975, 17. - např.16.11.1923 upozornil konzervátor Karel Hostaš na rozestupující se a sesouvající se zdivo rytířského sálu.

⁵⁸⁸ SHP ŠVIHOV 1975, 18.

⁵⁸⁹ HZT IV., 339.

⁵⁹⁰ SHP ŠVIHOV 1975, 18. – „Zaměření hradu v měřítku 1:100 a 1:200 provedl ředitel muzea v Klatovech ing.V.Dobruský.“

Také ŠTORM 1954, 176.

⁵⁹¹ ŠTORM 1954, 175- 179. – také SHP ŠVIHOV 1975, 18-20.

Restaurátor Rudolf Adámek odkryl také nápisy na stěnách kaple, zbylé plochy stěn byly zabíleny. V padesátých letech 20. století probíhaly další opravy hradu. Během roku 1951 probíhal archeologický průzkum hradu pod vedením ing. arch. Dobroslavy Menclové, výsledky archeologického průzkumu byly použity při rekonstrukci původní podoby hradu.⁵⁹² Následná rekonstrukce hradu je dosti sporná, jednalo se v mnoha případech o obnovu ideální podoby hradu s použitím některých původních prvků, ale i prvků použitých druhotně i z jiných zničených hradů a zámků. Pokud by byl uskutečněn původní návrh v celém rozsahu, byl by dnes Švihov patrně přestavěn do ideální podoby z počátku 16. století. I přes sporné přístupy při rekonstrukci se hrad podařilo zachovat a spolu s ním se zachovaly i prvky z hradů a zámků nyní již neexistujících. V 70. a 80. letech 20. století byly na hradě prováděny spíše již jen restaurátorské práce v interiérech.⁵⁹³ Hrad byl zpřístupněn veřejnosti a v roce 2002 byl prohlášen národní kulturní památkou. Hrad je dnes pod správou NPÚ ú.o.p. v Plzni. Stavební úpravy v areálu hradu probíhají stále. V roce 2008 byly kupříkladu zakonzervovány vnější pozdně gotické a renesanční omítky hradní kaple. Aktuálně se připravuje oprava vstupní věže a jejích interiérů.⁵⁹⁴

architektura hradu: Nejstarší podobu tvrze neznáme, je dokonce možné, že tvrz nestála ani na místě nynějšího hradu. Pozdější podobu hradu známe poměrně dobře, a to díky jednak archeologickému průzkumu⁵⁹⁵ a pak díky ikonografickému pramenu tehdejší podoby, kterým je v mnoha směrech jistě věrné a detailní zachycení hradu v krajinném horizontu na nástěnné malbě v hradní kapli.⁵⁹⁶

Hrad má dvoupalácovou dispozici, severní a jižní palácové křídlo je obklopeno prstencem vnitřního opevnění s baštami, na východní straně vystupuje přes parkán hmota kaple, na severní straně je mohutná vysoká vstupní věž. Červená bašta se nachází na sever od vstupní věže. V interiéru Červené bašty se zachovaly také pozdně gotické nástěnné malby, se světskými náměty. Tyto malby vznikly patrně někdy mezi lety 1490 – 1500, tedy ještě za života Půty Švihovského, který zemřel roku 1504.⁵⁹⁷ Prostor mezi vstupní věží a

---

⁵⁹² SHP ŠVIHOV 1975, 19.

⁵⁹³ Viz.např. LÁTAL 1977 - SHP ŠVIHOV 1975, 21-28.

⁵⁹⁴ Dle ústního sdělení kastelána

⁵⁹⁵ Archeologický průzkum hradu probíhal od roku 1951. Průzkum vedla Dobroslava Menclová. Viz. SHP ŠVIHOV 1975, 19.

⁵⁹⁶ Upozornil na to např. PEŠINA/ MENCLOVÁ 1953, 103.

NOVOBILSKÝ 2005, 74-80. V tomto článku jsou srovnávána podoba hradů v majetku rodu Švihovských z Rýzmburka znázorněných na nástěnné malbě v kapli s jejich skutečnou podobou v době vzniku malby. Autoři dospěli k názoru, že všechny stavby na pozadí nástěnné malby jsou zobrazeny velmi popisně věrohodně, zobrazují téměř přesnou podobu staveb.

⁵⁹⁷ V interiéru na severní stěně bašty se nachází dvě zobrazení rytířských turnajů, výjevy jsou zasazeny do tehdejší skutečné architektury. Na obou výjevech je znázorněno na nádvoří několik jezdců na koních, někteří

Červenou baštou byl dříve vyplněn tzv. Říčanským palácem. Z něj je nyní zachované pouze obvodové zdívo do výše prvního patra. Na jižní stranu od vstupní věže se nachází Bílá bašta. V prostoru mezi nimi je zachovaná část hradní kuchyně. Další dvě bašty, Zelená a Zlatá se nacházely na východní straně vnitřního opevnění. Tyto bašty se ovšem nezachovaly a známe je jen díky archeologickému výzkumu. Jednotlivé bašty byly navzájem propojeny krytými hrázděnými ohozy podél celé hradební zdi. Kolem vnitřního opevnění hradu se nacházel vodní příkop, dnes nedochovaný, ale patrný dle mostu, který vede od vstupní věže. Všechny místnosti hradu měly patrně dřevěné trámové stropy. Zaklenutá byla jen kaple. Jelikož byl hrad v minulosti velmi často rozdělen na dvě poloviny, byly vytvořeny četné spojovací chodby a schodiště. Obě palácová křídla byla dříve zakončena brázděnými polopatry, střechy byly vysoké, sedlové. Mezi oběma paláci, křídlem vstupní věže a kaplí se nalézá zcela uzavřené hradní nádvoří obdélného půdorysu. Vnější opevnění hradu se dochovalo jen z části, zůstala pouze západní část toho opevnění, ale i tato menší část vypovídá, jak asi vypadalo vnější opevnění jako celek. Tvořila jej patrně hradba se čtverhrannými frankovacími věžemi, okrouhlými baštami; v obvodu hradby je i mohutná sýpka a okrouhlá věž Kašpárka. Součástí hradební zdi byla i vstupní věž s bránou. Celou vnější hradbu hradu obklopoval stejně jako vnitřní hradbu vodní příkop. Úpravy terénu a důmyslné propojení vodních příkopů mělo důležitou roli při obraně hradu, celý obranný systém hradu však nebyl nikdy využit.

architektura kaple: Kaple je jedním z nejlépe dochovaných interiérů na hradě. Kaple je zmiňována jako dostavěná poprvé roku 1489.⁵⁹⁸ Nalézá na východní straně hradního nádvoří, je sevřena severním a jižním palácem. Kaple je orientovaná, presbyterium kaple je na východě. Loď kaple je čtvercová, zakončena polygonálním závěrem (tři strany osmiúhelníku), ten je od lodi oddělen triumfálním obloukem. V západní části lodi kaple se nachází podklenutá tribuna, na poprsníku tribuny se nacházejí erby majitelů hradu. Prostor pod tribunou je zaklenut třemi poli síťové žebrové klenby, tento prostor je směrem do lodi podepřen dvěma sloupy. Vstupní portál pod tribunou je částečně novodobě opraven, dveře do kaple jsou původní pozdně gotické zdobené reliéfy (jeleni, koně, orlice, dvouocasý lev

---

rytíři již bojují, jiní se k boji připravují, je zde také spodobně několik diváků v popředí. Ve spodní části malby se nalézá monochromaticky pojaté kružbové panelování. Na severozápadní stěně bašty je spodobně dvojice zápasníků (pěštní souboj), zápasníci jsou stejně jako osoby na předchozích výjevech znázorněni v pestrých módních oděvech tehdejší doby. Na východní stěně bašty je spatně zachovaná scéna, zobrazující patrně hostinu s tancem. Za povšimnutí stojí i malovaná kuše zavěšená na iluzivním háku na stěně bašty, možná souvisela s loveckou scénou, která se zde mohla nacházet – KRÁSA Josef: Nástěnná malba, in: **PGUČ 1471-1526**, s. 300. předpokládá, že zde zobrazení lovecké scény bylo. Vzhledem k souvislostem s ostatními nástěnnými malbami s profánními náměty v této době, lze takový námět skutečně předpokládat.

⁵⁹⁸ **SEDLÁČEK 1883**, 9. - **SOUPIS KT**, 160.

a květiny). Vstup do lodi kaple býval přes dřevěnou pavlač z prvního patra severního paláce, stejně byl vstup řešen i u jižního paláce, této vchod je nyní zazděn. Nyní ke kapli vede zastřešené schodiště přímo z nádvoří. Vstup na tribunu byl z ochozu hradební zdi, tak z velikých sálů v druhém patře přiléhajících paláců. Pískovcový portál vedoucí nyní na tribunu je nový, osazený v roce 1994⁵⁹⁹, zrovna tak podlaha a schody k tribuně. Klenba kaple je žebrová hvězdová, žebra byla osekána v první polovině 19. století a nyní jsou naznačena štukem. Kaple je osvětlena celkem sedmi okny, z čehož pět se nalézá v polygonálním závěru kaple, dvě okna jsou v lodi. Okna kaple jsou gotická lomená, mají jednoduché kružby, části kružeb jsou vyspraveny v nedávné době. Okna jsou zasklena do olověných pásků. V presbytáři kaple se na levé straně nalézá vysoké pozdně gotické pískovcové sanktuárium; vytvořené je z jednoho kusu kamene. Sanktuárium je v horní části zakončeno křížem, pod nímž je postava Krista. Níže se nachází dva výklenky, z nichž spodní je uzavřen ozdobnou mřížkou. Pod nimi se nalézá znak Švihovských (pole je celé červené a jeho pravá strana je bílé pruhovaná). Podlaha kaple je z novodobých dlaždic, tzv. topinek.⁶⁰⁰

Nástěnná malba se nachází na severní stěně lodě kaple. Zleva je vymezena oknem v sousední západní stěně a zprava ji rámuje triumfální oblouk. Malba se nalézá asi 120 cm nad úrovní podlahy, rozměry malby jsou přibližně 300 x 300 cm. Malba znázorňuje sv. Jiří bojujícího s drakem. Sv. Jiří je zobrazen jako pozdně středověký rytíř, sedí na šedobílém koni. Pod kopyty koně sebou zmítá drak, rytíř se k němu napřahuje mečem. Napravo od jezdce klečí postava princezny se sepjatýma rukama v modlitbě. U nohou jí leží bílý beránek. Na levé straně od sv. Jiří stojí anděl, který mu drží peřím bohatě zdobenou přilbu a přitom přihlíží dramatickému zápasu s drakem. Hlava anděla je zobrazena z tříčtvrtečního profilu, má protáhlý tvar a jemné rysy; oči vypadají jako zcela fascinované zápasem v popředí. Nos je poněkud větší, ústa plná a výrazná, vlasy světlé kudrnaté, krk útlý a dlouhý. Na obě má anděl dlouhé splývající roucho žlutohnědé barvy se širokými rukávy, v pase podkasané roucho sahá až na zem. Na pravém předloktí drží zmíněnou přilbu sv. Jiří. Jedná se o límcovou přilbu, přilba je stříbrná se zlatým lemováním, má otevřené hledí, uvnitř je vystlána látkou modré barvy; chochol z pštrosího peří na vrcholu je velmi bohatý. Andělova křídla směřují dozadu, mají světlehnědou

---

⁵⁹⁹ Dle ústního sdělení kastelána

⁶⁰⁰ K architektuře hradu a kaple především: **MENCLOVÁ 1954**, 161- 183. - **MENCLOVÁ 1972/2**, 393-405. - **DURDÍK 2000**, 545-548.

barvu. Svým tvarem se podobají křídům velikého dravce. Rytíř i kůň mají do nejmenších detailů přesně vykreslenou zbroj tehdejší doby, v tomto případě se jedná o honosnou jezdeckou turnajovou zbroj.⁶⁰¹ Postav sv. Jiří má na sobě celoplátovou zbroj. Zbroj se skládá z předního a zadního krytí (plechu), nárameníků s křídly, kovových rukavic s loketním krytím (myškou), rukavic zvaných pěstnice či palečnice, od pasu dolů má sv. Jiří suknicí z kožených zlacených pásků tzv. varkoč či štorc neboli vafnrok, pod touto suknicí má ještě celoplátové nohavice (skládající se z nástehníků, kolenních myšek a náhlenic) a na nohou boty kulatou špičkou. Celá zbroje provedena opravdu do nejmenších detailů, patrné je i nýtování, zdobení cizelováním a zlacením.⁶⁰² Přední a zadní krytí i nárameníky jsou na povrchu zdobeny barevnými dracouny a sametem. Na hlavě má sv. Jiří modrý baret se zlatým zdobením a péry, baret je pod bradou přivázán zlatou stuhou. Obličej sv. Jiří má velmi jemné rysy a světlou, spíše bílou pleť, tvář působí mladým dojmem. Vlasy jsou tmavé, upravené pod baretem, hlava je mírně nakloněná k levému rameni. V pravé ruce vysoko nad hlavou drží připravený k úderu dlouhý jezdecký meč se zdobenou rukojetí (jedná se o 1,5 ruční meč s hruškovou hlavicí a tordovanou zlacenou příčkou).⁶⁰³ Šedobílý kůň nesoucí sv. Jiří je téměř celý bardem, tedy oděn kompletní koňskou zbrojí (na hlavě má šafron – čelo koňské zbroje, na krku má lamelovou ochranu, dále přední prsní plát, na těle koně je krytí ze zlacených kožených pásků). Také zbroj koně je detailně propracovaná. Kůň se vzpíná na zadní nohy a předními kopyty drtí hlavu drakovi pod sebou. Drak má šedomodré zavalité tělo, z trupu vystupuje dlouhý krk a na něm je poměrně malá hlava s doširoka otevřeným chřtánem. Hlava draka je zobrazena z profilu otočena je směrem vzhůru ke sv. Jiří. Přímo do rozevřeného chřtánu směřují kopyta koně, v tlamě je vidět několik dlouhých zahnutých zubů. Drak má červené oči tvaru mandle, na hlavě jsou také nápadné červené roztřepené uši. Drak má čtyři krátké nohy s dlouhými drápy. Ocas draka je dlouhý tlustý, na konci se zužující a stočený, připomínající tělo hada. Drak má dvě červená blanitá křídla vybíhající z přední části trupu. U nohou draka leží kopí sv. Jiří, kopí je po boji rozlomené na tři kusy. Hrot kopí je zabodnut v krku draka těsně pod hlavou, drak z tohoto místa krvácí. V pravé dolní části výjevu je zobrazeno jezero a stylizovaná skupina stromů na břehu. Nad

---

⁶⁰¹ K terminologii a typologii zbroje srov. např. **HRBATÝ 2006**.

Zbroj a její součásti také popisoval již **PEŠINA/ MENCLOVÁ 1953**, 111-112.

Při popisu zbroje jsem také využila pomoci pracovníků restaurátorské dílny Vojenského historického ústavu v Praze.

⁶⁰² Na nástěnné malbě zobrazená zbroj odpovídá do nejmenších detailů zbrojím zachovaným ve sbírkách Muzei a Národního památkového ústavu.

⁶⁰³ Rovněž zobrazení meče je do nejmenších detailů přesné, stejně jako zobrazení zbroje.

jezerem klečí princezna modlí se za vítězství svatého rytíře. U nohou jí leží bílý beránek.⁶⁰⁴ Hlava princezny je zobrazena z tříčtvrtěčného profilu, má jemné ušlechtilé rysy, světlou pleť a červené líce. Kolem hlavy jí splývají světlé vlnité vlasy, spojené ozdobnou čelenkou. Princezna je oděna v bílo-růžové šaty s nabíranými rukávy, úzkým živůtkem a propracovaným dekoltem. Šaty jsou bohatě zdobené. Na krku má zlatý náhrdelník. Na výjevu se objevuje ještě čtvrtá postava, a to anděl, který se vznáší v oblacích nad taseným mečem sv. Jiří. Na sobě má bílé roucho (albu), na hrudníku do kříže přepásané černou štolou. Anděl drží v rukou stuhu, na níž je připevněn bílý erb s červeným křížem.⁶⁰⁵ Tento anděl je oproti andělu držícímu přilbu mnohem subtilnější a působí mnohem duchovněji. Tomu odpovídá také mnohem menší měřítko postavy. Celý výjev je zasazen do idealizované krajiny, s realistickou citací švihovského hradu. Krajinné panoráma se skládá z hradů, strmých skal a dalekých průhledů do krajiny s vysokými zasněženými horami.⁶⁰⁶ Krajina jako celek se vyznačuje nejednotností měřítka. Na levé straně výjevu, ihned za andělem držícím přilbu, je zobrazen vysoký strom. Za tímto stromem se otevírá průhled na výstavní hrad, kterým je jistojistě velmi pečlivě zobrazený Švihov v době vzniku malby. Za hradem je několik nižších kopců travnatým porostem a lesem na vrcholcích, za kterými se rýsuje vyšší nezalesněné pohoří. Zhruba ve středu výjevu (blíže k pravé straně) se otevírá hluboký pohled do krajiny, jenž ubíhá až k vrcholům zasněžených hor. Město zobrazené v pozadí je považováno za Horažďovice, které také patřily Švihovským.⁶⁰⁷ Na pravé straně výjevu je v pozadí za klečící princeznou vysoká rozeklaná skála a na ní také hrad. Tento hrad bývá spojován s hradem Skála, nebo

---

⁶⁰⁴ Až na zasazení do krajiny s hrady stojícími v době vzniku malby a na dobové oblečení, je výjev na nástěnné malbě věrný legendě. Viz. - **VORAGINE 1984**, 156-160.

⁶⁰⁵ Mohlo by se jednat o symbol Řádu rytířů sv. Jiří z Alfami, tento řád byl založen roku 1201 aragonským králem Petrem II. Tento řád dostal papežské svolení až roku 1363 a roku 1399 byl sloučen s řádem Řádem rytířů z Montesy, který existuje dodnes. Symbolem tohoto řádu je červený řecký kříž na bílém pozadí. Informace o tomto řádu mi poskytl Dr. Ivan Koláčný.

Zuzana Všečeková poukazuje na možnou souvislost anděla s tímto symbolem, potažmo celé malby s Řádem německých rytířů, jehož byl Matouš Švihovský (bratr Jindřicha Švihovského) titulárním zemským komturem. – viz. **VŠETEČKOVÁ 2005**, 263.

Zuzana Všečeková dále upozorňuje na souvislost vyobrazení sv. Jiří bojujícího s drakem, jako aluzi na boj archanděla Michaela s drakem (d'áblem) viz. **VŠETEČKOVÁ 2005**, 261-262.

Na souvislost spojení úcty a šíření společného kultu sv. Jiří a sv. Michaela, například na náhrobku Jindřicha Půty Švihovského (otec donátora maleb v kapli) upozornil Jan Chlíbaec. – srovnej. **CHLÍBEC 1983**, 27-33.

⁶⁰⁶ Krajina na pozadí malby je silně ovlivněna podunajskou školou. Architektura v krajině je podána realisticky, krajina v pozadí je spíše spodobněním alpských vrcholků s ledovci, obloha na pozadí je úchvatně modrá s lehkými bílými letními oblaky. Na souvislost malby s podunajskou školou upozornil již Jaroslav Pešina – srovnej. **PEŠINA/ MENCLOVÁ 1953**.

Krajinu na pozadí výjevu popisuje a upozorňuje na její souvislost s Podunajskou školou i Milan Novobilský a Petr Nožička – viz. **NOVOBILSKÝ 2005**.

⁶⁰⁷ V Horažďovicích je umístěn i náhrobek Půty Švihovského. Více k náhrobku viz. **KOVÁČ 1998**.

Rýzmburkem, které náležely také k majetku Švihovských.⁶⁰⁸ Malba je orámována silnější nezdobenou černou linkou. Vpravo dole pod orámováním malby se nachází dobře čitelný nápis, nápis je o dvou řadách a je psaný latinsky: *HOC . ALTARE . CONSESCRATU . EST . IN . HONORE . SANCTORUM . GEORGIJ . XIII . AVXILIATOR . AC . S . MARCI . EWGTE*⁶⁰⁹ (tj. tento oltář je posvěcen ke cti svatých mučedníků, sv. Jiří, čtrnácti svatých pomocníků a sv. Marka Evangelisty).⁶¹⁰ V kapli se nacházejí ještě další původní nápisy, oznamující zasvěcení všech tří oltářů, které se v kapli v dané době nacházely. Na stěně naproti nástěnné malbě je odkrytý nápis *HOC . ALTARE . CONSECRATU . EST . IN . HONORE . SANCTAR . VIRGINUM . KATHERINE . BARBARE . DOROTHEE . MARGARETHE . NEC . NON . VRSULE . ET . SODALIUM . EIUS*⁶¹¹ (tj. tento oltář je posvěcen ke cti svatých panen Kateřiny, Barbory, Doroty, Markéty, Voršily a jejich družek). Na levé straně presbyteria je nápis, který se váže k původnímu zasvěcení hlavního oltáře v kapli: *HOC . PRIMUM . ET . MAIUS . ALTARE . CONSECRATUM . EST . IN . HONORE . ASSUMPTIONIS: NATIUITATIS . & CONCEPCIONIS: ANNUNCIACIONIS: VISITACIONIS: ALIAR QUE . FESTIUITATU GLO SSISSIME DEI GENITRICIS VIRGINIS MARIE*⁶¹² (tj. tento první a větší oltář je posvěcen ke cti Nanebevzetí, Narození, Početí, Zvěstování, Navštívení a jiných svátků přeslavné Bohorodičky, Panny Marie).

Další malby v kapli se nalézají na poprsnici tribuny, kde je v rovině vedle sebe vymalováno celkem devět čtvercových polí . Z obou stran je dvojice krajních polí vyplněna iluzivní kružbou, ve zbylých pěti prostředních polích je na modrém pozadí vymalováno po jednom erbu. Směrem zleva doprava jsou erby řazeny: 1. Erb Uršuly Braniborské (doloženo také nápisem na zlatou minuskulí po straně erbu). Štít je rozdělen na čtyři pole. Na prvním s modrým podkladem je červený gryf, na druhém poli je červená orlice na bílém podkladu, na třetím červený gryf na bílém podkladu, na čtvrtém poli je černý lev na žlutém podkladu. Nad štítem jsou červené, bílé a černé fafnochy. Erb nese helmici, na které je koruna s křídly . 2. Erb Uršuly Minsterberské (doloženo také nápisem na zlatou minuskulí po straně erbu), manželky Jindřicha z Rýzemberka, jednoho ze synů

⁶⁰⁸ Na tuto spojitost upozornil např. PEŠINA/ MENCLOVÁ 1953. - více detailněji viz. NOVOBILSKÝ 2005, 74-80.

⁶⁰⁹ Viz také SOUPIS KT, 162.

⁶¹⁰ Zajímavé je, že shodný nápis objevil restaurátor Jiří Látal při restaurování nástěnné malby v roce 1977 přímo pod povrchem nástěnné malby. Nápis, který tedy ve stejném znění přepsal asi autor nástěnné malby pod její pravý spodní okraj, dokládá, že stejný oltář tu stával jak před vytvořením nástěnné malby a i po něm. – LÁTAL 1977.

⁶¹¹ Viz také SOUPIS KT, 162.

⁶¹² Viz také SOUPIS KT, 162.

Půty Švihovského. Štít je rovněž rozdělený na čtyři pole. Střídají se na nich černá orlice a pole s červenými a zlatými pruhy, které jsou stočené do oblouku. Nad štítem jsou červené, bílé, zlaté a černé fafrnochy, helmice a koruna, nad níž je ještě klenot . 3. Erb Jindřicha z Rýzemberka (doloženo také nápisem na zlatou minuskulí po straně erbu). Štít je dělený na dvě pole, levé pole je celé červené, pravé pole červené s bílými horizontálními pruhy. Erb má červené a bílé fafrnochy, helmici, korunu a křídla . 4. Erb Salomeny Zaháňské (doloženo také nápisem na zlatou minuskulí po straně erbu), která byla matkou Uršuly Minsterberské, manželky Půty Švihovského. Zlatý štít erbu s černou orlicí, nese zlaté a černé fafrnochy, helmici, korunu a jako klenot se opakuje černá orlice na zlatém poli . 5. Erb kněžny Kateřiny Opavské (doloženo také nápisem na zlatou minuskulí po straně erbu), která babičkou Uršuly Minsterberské, manželky Půty Švihovského. Štít je rozdělený na čtyři pole, ve kterých se opakuje zlatá orlice na modrém poli a pole s červeným a modrým svislým pruhem. Fafrnochy nad štítem jsou červené, bílé, modré a zlaté. Štít rovněž nese helmici, korunu a klenot v podobě zlaté orlice⁶¹³ .

Erbovní cyklus nechal bezpochyby vymalovat Jindřich z Rýzemberka, jehož erb je v samém středu. Po pravé straně je na heraldicky čestné pozici zobrazen erb jeho manželky Uršuly Minsterberské. Ostatní erby poukazují na její urozený původ, na její předky. Svým způsobem se tedy jedná o redukovanou genealogii Uršuly a spojení jejího váženého rodu s rodem Švihovských v osobě Jindřicha z Rýzemberka.

Pod erbovním cyklem nad prostředním obloukem empory jsou ještě vsazené dvě desky se zlatým minuskulním nápisem na modrém podkladu s textem: *PUOTHA DE RIZMB . ERK ET DE SKALA DŇS . Í RABÍ ET Í SFWIHOW. SUP M INDEX RĠNI. BOHE : ISTA EDIFI . CIA FECIT ANNO . DOMINI M^oCCCC^oI^oXXX^o89*⁶¹⁴ (tj. Půta z Rýzemberka a ze Skály, pán na Rábí a Švihově, nejvyšší sudí království Českého, toto stavení postavil léta páně 1489). Text nám přesně datuje dokončení stavby kaple.

Nástěnná malba se sv. Jiřím je pak přirozeně mladšího data, než je rok výstavby 1489. Stejně tak poukazuje i formální stránka obrazu. U malby lze nalézt souvislosti s knižní malbou, například s rukopisem *Životy svatých Otců* z roku 1516 (Národní knihovna v Praze, UK XVI A 2), kde se hned na titulní stránce nachází iluminace znázorňující Stigmatizaci sv. Františka, tato iluminace má na pozadí velmi podobnou krajinu jako nástěnná malba zde v kapli. Dále lze nalézt souvislosti s iluminacemi v Litoměřickém graduálu z doby kolem roku 1517 (Okresní muzeum Litoměřice), např.

⁶¹³ K erbům více **SEDLÁČEK 1883**, 7-8.

⁶¹⁴ Viz také **SOUPIS KT**, 162. – či **SEDLÁČEK 1883**, 9.

krajina na pozadí fol.244 v - Upálení M. Jana Husa má mnoho společného s krajinou na pozadí švihovského výjevu⁶¹⁵ Uspořádání krajiny v pozadí, odkazuje k podunajským souvislostem, na tyto souvislosti, zejména na spojitost s dílem Albrechta Altdolfera a Wolfa Hubera poukázal již Jaroslav Pešina.⁶¹⁶ Co se týká námětu a jeho zpracování lze uvést souvislosti i se soudobou plastikou, například Oltářem z Rábí. Vzhledem k již popsaným souvislostem s knižní malbou, zjevnou souvislostí s podunajskou školou, a dalším dílčím odkazům, lze předpokládat, že malba vznikla až za Jindřicha z Rýzemberka, který nechal zhotovit také genealogický cyklus (na poprsnici kruchty), a to patrně někdy ve 20. letech 16. století. Celou malbu je možné také vyložit jako oslavu mocného rodu Švihovských, a jejich majetku, což by tato rytířská scéna, dobové kostýmy a spodobnění nejdůležitějších držav tohoto rodu určitě splňovala.⁶¹⁷ V literatuře jsou také časté zmínky o tom, že se pravděpodobně jedná o portrét Jindřicha z Rýzemberka a jeho manželky Uršuly Minsterberské,⁶¹⁸ kde je Jindřich spodobněn jako rytíř sv.Jiří a jeho manželka jako zachráněná princezna. Tato interpretace by korespondovala také s rodovou reprezentací zastoupenou zmíněným genealogickým cyklem na poprsnici kruchty. V předpokládané době vzniku nástěnné malby v kapli také vrcholila kariéra Jindřicha z Rýzemberka, který od roku 1511 zastával u dvora funkci nejvyššího hofmistra, a roku 1522 se stal nejvyšším kancléřem království⁶¹⁹. Přepychový nedávno dostavěný a na svou dobu komfortně vybavený hrad, prostorná kaple a malba v ní bezpochyby sloužily k jeho reprezentaci.

Nástěnná malba v kapli má vynikající úroveň, je pravděpodobné, že autor této malby byl vyškolen v některé jihoněmecké dílně, ovlivněn byl malbou podunajskou a norimberskou a augšpurskou.⁶²⁰

**Literatura: LÁTAL 1977. - NOVOBILSKÝ 2005. - PEŠINA/ MENCLOVÁ 1953. -
PGUČ 1471-1526, 300. - VŠETEČKOVÁ 2005.**

⁶¹⁵ Na tyto souvislosti upozornil již např. Jaroslav Pešina – viz. **PEŠINA/ MENCLOVÁ 1953**, 101-102.

⁶¹⁶ Viz. **PEŠINA/ MENCLOVÁ 1953. – dále NOVOBILSKÝ 2005. - VŠETEČKOVÁ 2005.**

⁶¹⁷ K tomu zejména **NOVOBILSKÝ 2005.**

⁶¹⁸ **PEŠINA/ MENCLOVÁ 1953. - NOVOBILSKÝ 2005. - VŠETEČKOVÁ 2005.**

⁶¹⁹ **VŠETEČKOVÁ 2005**, 257.

⁶²⁰ **PEŠINA/ MENCLOVÁ 1953**, 104. – „, V typice figur se mihne něco z názoru ulmského Bernarda Strigela, v konfiguraci a vzájemném vztahu postav a krajiny mu pomohl augšpurský Leonard Beck svým obrazem téhož námětu, ale hlavně ponaučení o stavbě a utváření krajiny se mu dostalo v dunajské škole, která působila tak podnětně i na mnoho jiných děl českého malířství prvních dvou desetiletí 16. věku a dokonce i na současnou plastiku, na řezaný reliéf, který podléhá v té době kouzlu malířského názoru právě v obrazovém chápání krajinné složky (týnský oltář sv. Jana Křtitele).“

Zuzana Všeťková zmiňuje mimo jiné souvislost s grafickými listy Israela von Meckenena. – viz. **VŠETEČKOVÁ 2005**, 264.

4. IKONOGRAFICKÝ REJSTRÍK

- Archanděl Michael bojující s drakem:** Houska
- Archanděl Michael važič duší:** Houska
- Arma Christi:** Bečov, Zvíkov, Roztoky, Lipnice
- Bičování Krista:** Bečov, Lipnice, Houska
- Bolestný Kristus:** Bečov, Lipnice, Zvíkov
- Erby donátorů (či jiné):** Švihov, Žirovnice, Zvíkov, Zbiroh, Roztoky, Jindřichův Hradec, Cuknštejn, Bečov
- Christologický cyklus:** Bečov, Houska, Lipnice, Žirovnice
- Iluzivní architektura:** Bečov, Jindřichův Hradec, Kutná Hora, Žirovnice, Zbiroh, Lipnice, Kutná Hora
- Iluzivní závěs:** Bečov, Cuknštejn, Houska, Jindřichův Hradec, Kutná Hora, Žirovnice, Lipnice ?
- Kentaur s lukem:** Houska
- Kladení do hrobu:** Houska
- Klanění Tří králů:** Bečov, Zvíkov, Žirovnice
- Korunování Panny Marie:** Bečov, Jindřichův Hradec(na velké votivním výjevu donátora s rodinou dva andělé korunují P.Marii), Zbiroh
- Kristus na Olivetské Hoře:** Žirovnice
- Kristus před Pilátem:** Zvíkov
- Křest Kristův:** Lipnice?
- Mariánský cyklus:** Bečov nad Teplou, Houska, Lipnice, Zbiroh, Žirovnice
- Narození Páně:** Bečov, Houska, Lipnice ?
- Navštívení Panny Marie:** Zvíkov
- Panna Marie Ochránitelka:** Zvíkov
- Polychromie architektonických prvků:** Bečov, Houska, Jindřichův Hradec, Kutná Hora, Lipnice, Roztoky, Zbiroh, Žirovnice, Zvíkov
- Poslední soud:** Bečov, Poděbrady, Žirovnice
- Postava poutníka:** Cuknštejn, Jindřichův Hradec, Zvíkov
- Postavy (polopostavy) proroků či sybil:** Houska, Kutná Hora
- Postavy andělů (hudoucí, okušující, svělonoši...):** Bečov, Houska (archanděl Michael), Jindřichův Hradec, Kutná Hora, Roztoky, Zbiroh, Zvíkov, Žirovnice

Postavy Apoštolů: Houska, Zvíkov, Žirovnice

Postavy Církevních Otců: Žirovnice, Jindřichův Hradec ?

Postavy donátorů (či jejich fragmenty): Bečov, Houska, Jindřichův Hradec, Kutná Hora, Zvíkov, Žirovnice, Švihov (sv. Jiří má pravděpodobně podobu donátora)

Postavy světců (mnohdy i fragmenty, neurčitelní): Cuknštejn, Houska, Lipnice, Roztoky, Zvíkov, Žirovnice

Samson na lvu: Poděbrady?

Smrt Panny Marie: Bečov, Lipnice ?, Zbiroh, Zvíkov -? (výjev Zastínění Panny Marie Duchem Svatým, by se možná dal považovat za poslední modlitbu Panny Marie)

Stětí sv. Jana Křtitele: Žirovnice

Stojící postava P.Marie s Ježíškem (Madona): Cuknštejn

Sv. Anna: Zvíkov

Sv. Barbora: Jindřichův Hradec, Cuknštejn ?, Žirovnice, Zvíkov

Sv. Dorota: Kutná Hora, Zvíkov

Sv. Erasmus: Žirovnice, Zvíkov

Sv. Helena: Žirovnice

Sv. Jeroným: Zvíkov, Jindřichův Hradec?, Žirovnice

Sv. Jiljí: Žirovnice

Sv. Jiří dojující s drakem: Švihov

Sv. Kateřina: Cuknštejn, Jindřichův Hradec (?), Žirovnice, Zvíkov

Sv. Kryštof: Bečov, Cuknštejn, Houska, Jindřichův Hradec, Lipnice (?), Zvíkov, Žirovnice

Sv. Linhart: Žirovnice, Zvíkov

Sv. Ludmila: Kutná Hora, Žirovnice

Sv. Mikuláš: Zvíkov, Žirovnice

Sv. Mořic: Zvíkov

Sv. Václav: Kutná Hora, Zvíkov, Žirovnice

Sv. Vavřinec: Žirovnice, Zvíkov

Sv. Vojtěch: Kutná Hora, Žirovnice

Svaté Panny: Žirovnice, Zvíkov

Svlékání Krista: Houska

Symbyly Evangelistů(či jejich postavy): Bečov, Kutná Hora –Hrádek, Roztoky, Zvíkov, Žirovnice

Ukřižování: Bečov, Cuknštejn, Houska, Lipnice, Zvíkov, Žirovnice, Roztoky

Umučení 10.000 rytířů: Bečov, Poděbrady, Zvíkov, Žirovnice

Umučení sv. Edmunda: Cuknštejn ?

Umučení sv. Šebestiána: Cuknštejn ?, Zvíkov

Vegetabilní ornamenty: Žirovnice, Zbiroh, Poděbrady, Lipnice, Cuknštejn, Bečov

Veraikon: Cuknštejn, Jindřichův Hradec

Volto Santo: Bečov

Votivní scény s P.Marií a donátorem(případně jeho rodinou): Žirovnice, Jindřichův Hradec

Zápas Davida s Goliášem: Poděbrady

Zápas Davida se lvem: Poděbrady?

Zvěstování Panně Marii: Bečov nad Teplou, Houska, (Zvíkov - Zastínění Panny Marie)

Žehnající Kristus: Kutná Hora

5. SEZNAM LITERATURY

5. 1. Seznam zkráceně citované literatury

- ANDERLE 2001** - **ANDERLE** Jan: Bečov, Stavebně historický průzkum horního hradu, Praha 2001.
- ANDERLE 2002** – **ANDERLE** Jan/ **KYNCL** Josef: Vývoj horního hradu v Bečově nad Teplou, in: Průzkumy památek IX., Praha 2002, 75 – 108.
- ATL 1959** - **ATL** Josef / **JOSEFÍK** Jiří /**NĚMEC** Josef: Průzkum - hrad Zvíkov, nástěnné malby hradní kaple, strojopis, nepublikovaná restaurátorská zpráva v archivu NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích, 1959.
- BENEŠOVSKÁ 2007** - **BENEŠOVSKÁ** Klára / **KUBÍNOVÁ** Kateřina (ed.), Emauzy, Benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy, Praha 2007.
- BERANOVÁ/TOMEK 1986** – **BERANOVÁ** Tereza / **TOMEK** Michal: Zpráva o restaurování nástěnných maleb v kapli Panny Marie na zámku Jindřichův Hradec, strojopis, NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích (poškozeno povodní v roce 2002) Praha 1986.
- BERNAU 1881** - **BERNAU** Friedrich: Album der Burgen und Schlösser im Königreiche Böhmen, Erster Band, Saaz 1881.
- BRYCH 2002** - **BRYCH** Vladimír / **RENDEK** Jan / **PŘENOSILOVÁ** Věra: Hrady a zámky Libereckého kraje, Liberec 2002.
- CLAVIEZ 1976** - **CLAVIEZ** Ulrike: Die Wandmalereien der Veitskapelle in Stuttgart-Mühlhausen, Stuttgart 1976.
- ČECH 2004** - **ČECH** Jiří: Zpráva o odkrývání a restaurování pozdně gotických nástěnných maleb v interiéru bývalé kaple tvrze Cuknštejn, nepublikovaná restaurátorská zpráva (archiv majitele objektu), Praha 2004.
- ČECH 1996** – **ČECH** Jiří: Zpráva o restaurátorském destruktivním průzkumu v sakristii hradní kaple na státním hradě Zvíkov, strojopis, nepublikovaná restaurátorská zpráva v archivu NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích, 1996.
- ČESKÉ TVRZE 2000** - **SVOBODA** Ladislav /**ÚLOVEC** Jiří /**CHOTĚBOR** Petr /**PROCHÁZKA** Zdeněk / **ANDERLE** Jan / **SLAVÍK** Jiří / **RYKL** Michael / **DURDÍK** Tomáš: Encyklopedie českých tvrzí II., K-R, Praha 2000.
- DAVÍDEK 1949** - **DAVÍDEK** Václav: Hrad z zámek Horšovský Týn, Praha 1949.

- DVUČ I./1931 - BIRNBAUM Václav / CIBULKA Josef / MATĚJČEK Antonín/ PEČÍRKA Jaroslav / ŠTECH Václav Vojtech:** Dějepis výtvarného umění v Čechách I., Praha 1931.
- DČVU I/2 – CHADRABA Rudolf/KRÁSA Josef (ed.):** Dějiny českého výtvarného umění I/2, Praha 1984.
- DČVU I/1 - CHADRABA Rudolf/KRÁSA Josef (ed.):** Dějiny českého výtvarného umění I/1, Praha 1984.
- DOBOŠOVÁ A KOL. 1998 - DOBOŠOVÁ Zlatica / TOMKOVÁ Kateřina / VLK Miloslav / VOJTĚCHOVSKÁ Ivana / VŠETEČKOVÁ Zuzana:** Kostel sv. Klimenta na levém Hradci, Roztoky u Prahy 1998.
- DURDÍK 1977 - DURDÍK Tomáš:** K chronologii obytných věží českého středověkého hradu, Archeologia historica, Brno 1977.
- DURDÍK 1979 - DURDÍK Tomáš:** Vývoj hradů 13.století v Čechách, in: Folia historica bohemia 1, Praha 1979, 177-191.
- DURDÍK 1984 - DURDÍK Tomáš:** České hrady, Praha 1984.
- DURDÍK 1986 - DURDÍK Tomáš:** Hrady Václava IV. v pražských městech a jejich nejbližším okolí, in: Documenta Pragensia VI., Praha 1986, 26 -46.
- DURDÍK 1995 – DURDÍK Tomáš / KAŠIČKA František / NECHVÁTAL Bořivoj :**Hrady, hrádky a tvrze na Písecku, Písek 1995.
- DURDÍK 2000 - DURDÍK Tomáš:** Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 2000.
- DURDÍK/BOLINA 1991 - DURDÍK Tomáš / BOLINA Pavel:** Kaple vrcholně středověkých hradů, in: Castellologica bohemia 2, Praha 1991, 9 – 22.
- DURDÍK/BOLINA 2001 - DURDÍK Tomáš / BOLINA Pavel:** Středověké hrady v Čechách a na Moravě, Praha 2001.
- DVOŘÁKOVÁ 1961 - DVOŘÁKOVÁ Vlasta:** Karlštejnské schodištní cykly, k otázce jejich vzniku a slohového zařazení, in:Umění IX., Praha 1961, 109 -169.
- DVOŘÁKOVÁ 1963 - DVOŘÁKOVÁ Vlasta:** Horšovský Týn, Státní zámek, městská památková rezervace a památky v okolí, Praha 1963.
- DVOŘÁKOVÁ 1964 - DVOŘÁKOVÁ Vlasta:** Mezinárodní význam karlštejnského dvorského ateliéru malířského, in: Umění XII, Praha 1964, 362-386.
- DVOŘÁKOVÁ 1978 - DVOŘÁKOVÁ Vlasta:** Kaple sv.Kříže na Karlštejně, Praha 1978.
- ENGL 1924 – ENGL Antonín:** Hrad Lipnice, in: Za starou Prahu X., Praha 1924, 17-22.
- FAJT 1995 - FAJT Jiří (ed.):** Gotika v západních Čechách I. - III., Praha 1995.

- FAJT 2003 - FAJT Jiří** (ed.): Dvorské kaple vrcholného a pozdního středověku a jejich umělecká výzdoba, Praha 2003.
- FAJT 2006 – FAJT Jiří** (ed.): Karel IV. císař z Boží milosti (kat. výstavy na PH v Praze), Praha 2006.
- FIŠER 1996 - FIŠER František**: Karlštejn, Vzájemné vztahy tří karlštejnských kaplí, Kostelní Vydří 1996.
- FRIEDL 1950 - FRIEDL Antonín**: Mistr karlštejnské Apokalypsy, Praha 1950
- GABRIEL/PANÁČEK, 2000 – GABRIEL František / PANÁČEK Jaroslav**: Hrady okresu Česká Lípa, Praha 2000.
- GMP 1964 – DVOŘÁKOVÁ Vlasta / KRÁSA Josef/ Merhautová Anežka/ STEJSKAL Karel**: Gothic mural painting in Bohemia and Moravia, 1300 – 1378, London 1964.
- GNIRS 1932 a - GNIRS Anton**: Soupis památek, Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in der Bezirken Tepl und Marienbad, Augsburg 1932.
- GNIRS 1932 b - GNIRS Anton**: Petschau Geschichte und Bauwerk einer Burg, Augsburg 1932.
- GOLLEROVÁ – PLACHÁ 1937 – GOLLEROVÁ – PLACHÁ Jitka**: České nástěnné malířství první poloviny 14. století, in: Památky archeologické XXXX, Praha 1937.
- HAMPL 2005 - HAMPL Petr**: Zámek Zbiroh, Rozšířený restaurátorský průzkum a restaurátorský záměr, nepublikovaný strojopis, archiv restaurátora, Praha 2005
- HANZLÍK 1997- HANZLÍK Marek**: Nová zjištění o stavebním vývoji hradní kaple na Lipnici, in: Památkové listy XII., Praha 1997, 9.
- HEBER 2002 - HEBER Franz Alexander**: České hrady, zámky a tvrze I. – Západní Čechy, Praha 2002.
- HEBER 1843-1849 - HEBER Franz Alexander**: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser I. – VII., Praha 1843 - 1849.
- HEJDOVÁ 1970 - HEJDOVÁ Dagmar/ NECHVÁTAL Bořivoj**: Raně středověké dlaždice v Čechách, in: Památky archeologické 61, Praha 1970, 100 – 183.
- HEJNIC 1911 – HEJNIC Otakar**: Hrádek nad Vrchlicí čili Páchem, Kutná Hora 1911.
- HOROVÁ 2002 - HOROVÁ Veronika**: Poslední soudy v Čechách v nástěnné malbě 14. století (diplomová práce na FF UK v Praze), Praha 2002.
- HOMOLKA 1982 – HOMOLKA Jaromír**: Sochařství doby posledních Přemyslovců, in: Umění doby posledních Přemyslovců, Roztoky u Prahy 1982.
- HRABÁNEK / HERDA 2004 – HRABÁNEK Václav / HERDA Martin**: Roztoky u Prahy, Historie a vývoj zámku, Roztoky u Prahy 2004.

- HRBATÝ 2006 - HRBATÝ** Stanislav: Chladná krása plátové zbroje, plátová zbroj z 15. – 17. století ze sbírek muzeí a památkových objektů ČR (katalog výstavy v Muzeu Východních Čech v Hradci Králové), Hradec Králové 2006.
- HRUBÝ 2004 - HRUBÝ** Petr: Archeologické výzkumy tvrze Cuknštejn u Nových Hradů v letech 2000 – 2001, in: Castellologica bohémica 9, Praha 2004, 305-334.
- HYNEK 2007 – HYNEK** Aleš: Středověké nástěnné malby v hradní kapli v Bečově nad Teplou, Ikonografie obrazu Umučení 10.000 rytířů (diplomová práce na FF UK v Praze), Praha 2007
- HZT III. – ANDĚL** Rudolf (ed.): Hrady , zámky a tvrze v Čechách na Moravě a ve Slezsku, díl III., Severní Čechy, Praha 1984.
- HZT IV. – BĚLOHLÁVEK** Miloslav (ed.): Hrady, zámky a tvrze v Čechách na Moravě a ve Slezsku, díl IV., Západní Čechy, Praha 1985.
- HZT V. - TRÍSKA** Karel (ed.): Hrady, zámky a tvrze v Čechách na Moravě a ve Slezsku, díl V., Jižní Čechy, Praha 1986.
- HZT VI. – ŠIMEK** Tomáš (ed.): Hrady, zámky a tvrze v Čechách na Moravě a ve Slezsku, díl IV., Východní Čechy, Praha 1989.
- HZT VII. – HOLEC** František (ed.): Hrady, zámky a tvrze v Čechách na Moravě a ve Slezsku, díl VII., Praha a okolí, Praha 1988.
- CHLÍBEC 1983 - CHLÍBEC** Jan: Náhrobek Půty Švihovského a jeho symbolika v kontextu pozdně gotické náhrobní plastiky, in: Umění XXXI., Praha 1983, 27-33.
- CHUDÁREK 2006 - CHUDÁREK** Zdeněk: Příspěvek k poznání stavebních dějin věží na hradě Karlštejně v době Karla IV., in: **VŠETEČKOVÁ** Zuzana (ed.): Schodištní cykly velké věže hradu Karlštejna, stav po restaurování, sborník příspěvků z kolokvia uspořádaného ÚDU AV ČR v roce 2004, in: Průzkumy památek XIII., Praha 2006, 106 – 139.
- KADAVÝ / MATĚJÍČEK 1994 - KADAVÝ** Milan / **MATĚJÍČEK** Jiří **1994**: Jindřichův Hradec – kaple Panny Marie, Restaurátorská zpráva, strojopis NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích inv.č. 1302 (poškozeno povodní v roce 2002), Praha 1994.
- KLÁSEK 1938 - KLÁSEK** Čestmír (ed.): Poděbrady, Zámecká kaple, in: Poděbradsko, obraz minulosti i přítomnosti díl III. část třetí, Poděbrady 1938, 45-49.
- KLIMEŠ 1975 – KLIMEŠ** Josef.: Nástěnné malby v gotickém arkýři roztockého zámku, in: Zpravodaj středočeské vlastivědy a kronikářství, Praha 1975.
- KLIMEŠ 1976 – KLIMEŠ** Josef.: Gotické nástěnné malby v kostele sv. Klimenta na Levém Hradci, in: Zpravodaj středočeské vlastivědy a kronikářství VIII, Praha 1976, 19-29.

- KNOFLÍČEK 2001 – KNOFLÍČEK Tomáš:** Gotická nástěnná malba na Chrudimsku, Pardubicku a Havlíčkobrodsku, 1300-1420, nepublikovaná diplomová práce, Olomouc, 2001.
- KOBLIHA 1896 – KOBLIHA Gustav:** Humpolec a jeho okolí, Praha 1896.
- KOPECKÁ 2004 – KOPECKÁ Ivana/ ČECHÁK Jakub/ VÍTOVSKÝ Jakub/ MUSÍLEK Ladislav:** Neinvazivní průzkum pigmentů nástěnných maleb v Žirovnici, in: Zprávy památkové péče LXIV., 2004, 443 – 445.
- KOVÁČ 1998 - KOVÁČ Petr:** Jan Horstoffar z Malešic (Hans Harsdorffer) a oltář z Rábí, in: Gotika v Západních Čechách (1230-1530), Sborník příspěvků z mezinárodního symposia věnovaného k 70. narozeninám Prof. PhDr. Jaromíra Homolky, DrSc., Praha 1998, 66-79.
- KRÁSA 1964 - KRÁSA Josef:** Nástěnné malby žirovnické zelené světnice, Příspěvek ke studiu pozdně gotické profánní malby, in: Umění XII, Praha 1964, 282-300.
- KROFTA 1958 - KROFTA Jan:** K problematice karlštejnských maleb, in: Umění VI, Praha 1958, 2-30.
- KROUPA 2008 - KROUPA Pavel / KROUPOVÁ Jaroslava:** Nově odkrytá nástěnná malba Adorace Krista na zámku v Brandýse nad Labem, in: *Památky středních Čech 22*, Praha 2008, 1-5.
- KROUPA 1997 - KROUPA Pavel / KROUPOVÁ Jaroslava:** Opět k nástěnným malbám v Dolním Bukovsku, in: *Průzkumy památek 4*, Praha 1997, 3-18
- KUBÁLKOVÁ 1965 – KUBÁLKOVÁ Hana:** Nástěnné malby v bývalé kapli poděbradského zámku, in: *Vlastivědný zpravodaj Polabí 3-4*, Poděbrady 1965, 49-52.
- KUČA 1996 – KUČA Karel:** Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I.díl, Praha 1996.
- KUČA 1998 – KUČA Karel:** Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III.díl, Praha 1998.
- KUČA 2002 – KUČA Karel:** Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V.díl, Praha 2002.
- KUTHAN 1975 – KUTHAN Jiří:** Gotická architektura v jižních Čechách. Zakladatelské dílo Přemysla Otakara II., Praha 1975.
- KUTHAN 1986 - KUTHAN Jiří:** Královské kaple 13. století v českých zemích, Styl, typologie, sociální kořeny a význam, in: *Umění XXXIV*, Praha 1986, 35 – 47.

- KUTHAN 1994 - KUTHAN Jiří:** Česká architektura v době posledních Přemyslovců, Vimperk 1994.
- LÁTAL 1977 - LÁTAL Jiří:** Restaurování nástěnné malby v hradní kapli na Švihově, nepublikovaný strojopis, archiv NPÚ ú.o.p. v Plzni, Praha 1977.
- LE VI. - PODLAHA Antonín (ed.):** Libri erectionum, Archidioecesis Pragensis saeculo XIV. Et XV., Liber VI (1397 – 1405), Praha 1927.
- LÍBAL 2001 - LÍBAL Dobroslav:** Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek, Praha 2001.
- LÍBAL 2003 - LÍBAL Dobroslav:** Rezidenční kaple vrcholného a pozdního středověku v Čechách in: FAJT Jiří (ed.): Dvorské kaple vrcholného a pozdního středověku a jejich umělecká výzdoba, Praha 2003, 409 - 412.
- LCI I. - KIRSCHBAUM Engelbert (ed.):** Lexikon der christlichen Ikonographie, Band 1., Rom-Freiburg/Basel/Wien 1968.
- LC VI. :** Libri confirmationum 1410-1419, Praha 1927.
- MARTAN 1981 - MARTAN Alois /KADERA Jaroslav:** Zpráva o restaurování středověkých nástěnných maleb v kapli Matky Boží – Španělské křídlo st. zámek Jindřichův Hradec, strojopis, archiv NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích inv.č. 322, 1981.
- MATĚJČEK 1950 - MATĚJČEK Antonín:** Česká malba gotická, deskové malířství 1350 – 1450, Praha 1950.
- MATĚJKOVÁ 1965 - MATĚJKOVÁ Eva,** Kutná Hora, Praha 1965.
- MENCL 1959 - MENCL Václav:** Hrad pražského biskupa v Horšovském Týně, in: Minulostí Plzně a Plzeňska 2, Plzeň 1959, 5-12.
- MENCLOVÁ 1941 - MENCLOVÁ Dobroslava:** Gotický hrad v dějinách české architektury, in: Volné směry XXXVI., Praha 1941, 231 – 245.
- MENCLOVÁ 1946 - MENCLOVÁ Dobroslava:** Hrad Karlštejn, Praha 1946.
- MENCLOVÁ 1954 - MENCLOVÁ Dobroslava:** Švihov, hrad pozdního středověku, in: Zprávy památkové péče XIV., Praha 1954.
- MENCLOVÁ 1975 - MENCLOVÁ Dobroslava:** Křivoklát, Praha 1975.
- MENCLOVÁ 1956 - MENCLOVÁ Dobroslava:** Krakovec, Státní hrad a okolí, Praha 1956.
- MENCLOVÁ 1958 - MENCLOVÁ Dobroslava:** Žebrák a Točnick, Státní hrad a okolí, Praha 1958.
- MENCLOVÁ 1963 - MENCLOVÁ Dobroslava:** Bezděz, Státní hrad a okolí, Praha 1963.
- MENCLOVÁ 1972/1,2 - MENCLOVÁ Dobroslava:** České hrady, díl I-II, Praha 1972.

- MEZERA 1978 - MEZERA Karel:** Restaurátorská zpráva, Restaurování maleb v kapli na hradě Zvíkově, strojopis, nepublikovaná restaurátorská zpráva v archivu NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích, 1978 (poškozeno povodní v roce 2002), Praha 1978.
- MEZERA 1971 – MEZERA Karel:** Zpráva o zajištění gotických maleb v kapli a sakristii na hradě Zvíkově, strojopis, nepublikovaná restaurátorská zpráva v archivu NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích, (poškozeno povodní v roce 2002), Praha 1971.
- MIKOVEC 1860 - MIKOVEC Ferdinand Břetislav:** Starožitnosti a památky země české I., Praha 1860.
- NEJEDLÝ 1993 - NEJEDLÝ Vratislav:** K dobovému smyslu jihočeských zelených světnic, in: Umění XLI, Praha 1993, 206-209.
- NĚMEC 2006 - NĚMEC Richard:** Kaple sv. Kateřiny, Praha – Katrlštejn – Lauf a.d. Pegnitz, in: **VŠETEČKOVÁ Zuzana** (ed.): Schodištní cykly velké věže hradu Karlštejna, stav po restaurování, sborník příspěvků z kolokvia uspořádaného UDU AV ČR v roce 2004, in: Průzkumy památek XIII., Praha 2006, 145 -159.
- NEUWIRTH 1896 - NEUWIRTH Joseph:** Miteelalterliche Wandgemälde und Tafelbilder der Burg Karlstein in Böhmen, Forschung zur Kunstgeschichte Böhmens Bd.2, Praha 1896.
- NOVOBILSKÝ 2005 - NOVOBILSKÝ Milan/ NOŽIČKA Petr:** Svědectví nástěnné malby v kapli na hradě Švihově, Úvaha o její vypovídající možnosti, Dějiny staveb, Plzeň 2005, 74-80.
- NOVÝ 1971 - NOVÝ Rostislav:** Jindřichohradecká znaková galerie z roku 1338, in: Acta Universitatis Carolinae, Phil. Et Hist. 3-4, Praha 1971, 179-197.
- PAVELEC 1999 - PAVELEC Petr** Sředověké nástěnné malby v kostele sv. Mikuláše v Horní Stropnici na Českobudějovicku, Zprávy památkové péče VIII., Praha 1999, 249 – 256.
- PEK 2007 – PEK Tomáš:** Objev, obnova a restaurování gotické kaple na tvrzi Cuknštejn na Českobudějovicku, in: Zprávy památkové péče 67, Praha 2007, 97-104.
- PEŠINA 1958 – PEŠINA Jaroslav** (ed.): Gotická nástěnná malba v zemích Českých I. 1300 – 1350, Praha 1958.
- PEŠINA/ MENCLOVÁ 1953 - Jaroslav/ MENCLOVÁ Dobroslava:** Obraz hradní kaple Švihovské a začátky české krajinomalby, in: Umění I., Praha 1953, 93-114.
- PEŠINA 1970 - PEŠINA Jaroslav** (ed.): *České umění gotické : 1350-1420*, Praha 1970.
- PGUČ 1471-1526 - HOMOLKA Jaromír/ KRÁSA Josef/ MENCL Václav/ PEŠINA Jaroslav/ PETRÁŇ Josef:** Pozdně gotické umění v Čechách (1471-1526), Praha 1985.

- PODLAHA 1911 – PODLAHA** Antonín: Posvátná místa království českého, arcidiecéze pražská, Vikariát Libocký, Praha 1911.
- POLC 1994 - POLC** Jaroslav: Kapitoly z církevního života Čech podle předhusitského zákonodárství, in: **HLEDÍKOVÁ** Zdenka (ed.): Pražské arcibiskupství 1344 – 1994, Praha 1994.
- PROFOUS 1947 - PROFOUS** Antonín: Místní jména v Čechách, Jejich vznik, původní význam a změny, díl I., Praha 1947.
- RAZIMOVÁ 1997 – RAZIMOVÁ** Ludmila: Státní hrad Lipnice nad Sázavou - Kaple sv. Vavřince, Restaurátorská zpráva k restaurování gotické malby v původním presbytáři kaple, strojopis, nepublikovaná restaurátorská zpráva v archivu NPÚ, ú.o.p. v Pardubicích, 1997.
- RBM 3 – EMLER** Josef (ed.): Regesta Bohemiae et Moraviae III., Praha 1890.
- ROYT 1995 - ROYT Jan:** Pozdně gotická nástěnná malba, in: **FAJT** Jiří (ed.), Gotika v Západních Čechách (1230 – 1530), II. , Praha 1995, 426- 427.
- ROYT 2007 – ROYT** Jan: Slovník biblické ikonografie, Praha 2007.
- ROYT 2002 - ROYT** Jan: Středověké malířství v Čechách, Praha 2002.
- RYŠAVÝ 2006 - RYŠAVÝ** Vratislav: Zbiroh, stavebně historický průzkum, (archiv NPÚ ú.o.p. v Plzni), Plzeň 2006.
- SEDLÁČEK 1884 - SEDLÁČEK** August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl III., Budějovicko, Praha 1884.
- SEDLÁČEK 1885 - SEDLÁČEK** August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl IV., Tábořsko, Praha 1985.
- SEDLÁČEK 1889 - SEDLÁČEK** August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl VI. Podbrdsko, Praha 1889.
- SEDLÁČEK 1891 - SEDLÁČEK** August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl VIII., Rakovnicko, Slánsko, Praha 1891.
- SEDLÁČEK 1883 - SEDLÁČEK** August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl IX., Domažlicko a Klatovsko, Praha 1893.
- SEDLÁČEK 1897 - SEDLÁČEK** August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl XI., Prácheňsko, Praha 1897.
- SEDLÁČEK 1895 - SEDLÁČEK** August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl X. Boleslavsko, Praha 1895.
- SEDLÁČEK 1900 - SEDLÁČEK** August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl XII., Čáslavsko, Praha 1900.

- SEDLÁČEK 1903 - SEDLÁČEK August:** Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl XIII., Plzeňsko a Loketsko, Praha 1903.
- SHP BEČOV 1964 – HOLANOVÁ Eva / HEROUTOVÁ Milada:** Bečov nad Teplou: Stavebně-historický průzkum, Praha 1964.
- SHP CUKNŠTEJN 1977 - MUK Jan/ MÁCHA Otmar:** Cuknštejn, Stavebně historický průzkum tvrze, Praha 1977.
- SHP LIPNICE 1975 – ELIÁŠ J./ LÍBAL Dobroslav / HEROUTOVÁ Milada/ LIŠKOVÁ A.:** Stavebně historický průzkum hradu Lipnice, nepublikovaný strojopis, Praha 1975.
- SHP LIPNICE 2000 - SLAVÍK Jiří/ KRMENČÍKOVÁ Markéta/ FALTA Jan/ ŠVECOVÁ Eva:** Státní hrad Lipnice: Pasportizace zpřístupněných hradů a zámků v České republice, Doplnky pasportizace, nepublikovaný pasport NPÚ, ú.o.p. v Pardubicích, 2000.
- SHP HORŠOVSKÝ TÝN 1967 - HOLANOVÁ Eva / HEROUTOVÁ Milada/ LÍBAL Dobroslav:** Horšovský Týn, Zámek, Stavebně historický průzkum, Praha 1967.
- SHP HOUSKA 1985 – LÍBAL Dobroslav / MACEK Petr / NOVOSADOVÁ Olga:** Stavebně historický průzkum hradu Houska, (strojopis) Praha 1985.
- SHP JH 1976 – VILÍMKOVÁ Milada/ MUK Jan:** Stavebně historický průzkum, Jindřichův Hradec, státní zámek (strojopis), Praha 1976.
- SHP ŠVIHOV 1975 - LANCINGER Luboš / MUK Jan / LÍBAL Dobroslav:** Švihov, Hrad, Stavebně-historický průzkum (strojopis), Praha 1975.
- SHP ŽIROVNICE- MUK Jan/ Zahradník Pavel:** Zámek Žirovnice, Stavebně historický průzkum, nepublikovaný strojopis, Praha 1986.
- SCHALLER 1785 – 1790 - SCHALLER Josef:** Topographie des Königreichs Böhmen I. – XVI., Prag / Wien 1785 – 1790.
- SCHALLER 1787 – SCHALLER Josef.:** Topographie des Königreichs Böhmen VI., Czaaslauer Kreis, Prag / Wien 1787.
- SCHILLER 1968 - SCHILLER Gertrud:** Ikonographie der christlichen Kunst, Band 2, Die Pasion Jesu Christi, 1968.
- SOMMER 1999 – SOMMER Jan (a kol.):** Tři gotické kostely pod hradem Lipnicí, Dolní Město, Loukov, Řečice, Praha 1999.
- SOUKUP 1902 - SOUKUP Josef/ ŠITTLER Eduard:** Žirovnice, hrad v Táborsku, in: Památky archeologické a místopisné XIX., 457-490.
- SOUPIS JH – NOVÁK Josef:** Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Jindřicho-hradeckém, Praha 1901.

- SOUPIS KA – CECHNER** Antonín: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Kaplickém, Praha 1921.
- SOUPIS KT - VANĚK** Ferdinand / **HOSTAŠ** Karel: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese klatovském, Praha 1899.
- SOUPIS PI - SOUKUP** Josef: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Píseckém, Praha 1910.
- SOUPIS PE- SOUKUP** Josef: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Pelhřimovském, Praha 1903.
- SOUPIS RO-PODLAHA** Antonín: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese rokycanském, Praha 1900.
- SOVADINA 1998 - SOVADINA** Marek: Rozrod žitavských Ronovců ve druhé polovině 13. století, in: Bezděz 7, Česká Lípa 1998, 15 – 34.
- STEJSKAL 1983 – STEJSKAL** Karel / **KROPÁČEK** Jiří: Malířství, in: **POCHE** Emanuel (ed.): Praha Středověká, Praha 1983.
- ŠAMÁNKOVÁ 1952 - ŠAMÁNKOVÁ** Eva: Stavební vývoj Kutnohorského hrádku, in: Zprávy památkové péče XI. – XII., Praha 1952, 282 – 300.
- ŠIMÁK 1911 - ŠIMÁK** Josef Vítězslav: Kniha o Housce, 1911.
- ŠMILAUEROVÁ 2005 – ŠMILAUEROVÁ** Eva: Poděbrady v proměnách staletí, II.díl (1850-1948), Praha 2005.
- ŠMILAUEROVÁ 2001 - ŠMILAUEROVÁ** Eva: Poděbrady v proměnách staletí, I.díl (do roku 1850), Praha 2001.
- STEVENS 2003 - STEVENS** Ulrich: Burgkapellen, Andacht, Răpresentation und Wehrhaftigkeit im Mittelalter, Darmstadt 2003.
- ŠTORM 1954 - ŠTORM** Břetislav: Obnova státního hradu Švihova, in: Zprávy památkové péče XIV., Praha 1954, 165-183.
- ŠVÉDA / HAMSÍK 1999 – ŠVÉDA** Tomáš/ **HAMSÍK** Antonín: Restaurátorská zpráva, románská kaple hradu Landštejn, nepublikovaná rest.zpráva, archiv NPÚ ú.o.p. v Českých Budějovicích, Praha 1999.
- TEPLÝ 1927- TEPLÝ** František: Františka Zemana kniha o Švihově a okolí, 1927.
- TEKLÝ 1955 – TEKLÝ** Václav: Lipnice, Jihlava 1955.
- TEKLÝ 1942 – TEKLÝ** Václav: Opravy nástěnných maleb na hradě Lipnici, in: Časopis turistů LIV., Praha 1942, 143.

- TESKA 2004** - **TESKA** Tomáš: Restaurátorský průzkum omítkových vrstev v interiéru zámecké kaple na zámku Zbiroh, nepublikovaný strojopis, archiv NPÚ ú.o.p. v Plzni, Praha 2004.
- THEODORICUS 1997** - **FAJT** Jiří (ed.): Magister Theodoricus, Dvorní malíř císaře Karla IV. (katalog výstavy v NG v Praze), Praha 1997.
- UPČ II.** - **POCHE** Emanuel (ed.): Umělecké památky Čech, svazek II. (K/O), Praha 1978.
- UPČ I.** - **POCHE** Emanuel (ed.): Umělecké památky Čech, svazek I. (A/J), Praha 1977.
- UPČ III.** - **POCHE** Emanuel (ed.): Umělecké památky Čech, svazek III.(P/Š), Praha 1980.
- UPČ IV.** - **POCHE** Emanuel (ed.): Umělecké památky Čech, svazek IV.(T/Ž) Praha 1982.
- VACHUDA 1988** – **VACHUDA** Jan/**VACHUDVÁ** Dagmar: Dílčí zpráva o restaurování nástěnných maleb v kapli zámku Žirovnice, II. fáze, strojopis, nepublikovaná restaurátorská zpráva z archivu restaurátorů, Praha 1988.
- VACHUDA 1990** – **VACHUDA** Jan/**VACHUDVÁ** Dagmar: Dílčí zpráva o restaurování nástěnných maleb v kapli zámku Žirovnice, III. fáze, strojopis, nepublikovaná restaurátorská zpráva z archivu restaurátorů, Praha 1990.
- VELÍMSKÝ 2002** – **VELÍMSKÝ** Tomáš: Hrabišici, páni z Rýzmburka, Praha 2002.
- VÍTOVSKÝ 1976** - **VÍTOVSKÝ** Jakub: Nástěnná malba v letech 1370 – 1380 v Čechách (diplomová práce na FF UK v Praze), Praha 1976.
- VÍTOVSKÝ BLATNÁ 2001** - **VÍTOVSKÝ** Jakub: Pozdně gotické nástěnné malby : pět lidských věků v zámku Blatná, In: Zprávy památkové péče -61, Praha 2001, 89-107.
- VÍTOVSKÝ 2001** -**VÍTOVSKÝ** Jakub:Umělecko-historická analýza sakrálních prostorů hradu Bečov a směrnice k projektu stavební opravy a restaurování jeho kaplové věže, in: **ANDERLE** Jan: Bečov, Stavebně historický průzkum horního hradu, Praha 2001, příloha, 1 – 9.
- VORAGINE 1984** - **DE VORAGINE** Jakub: Zlatá Legenda (překlad A. Vidmanová, V. Bahník, I. Zachová), Praha 1984.
- VŠETEČKOVÁ CD** - **VŠETEČKOVÁ** Zuzana / **TOMKOVÁ** Kateřna / **HERDA** Martin: Gotické nástěnné malby v kostele sv.Klimenta na Levém Hradci a v kapli zámku v Roztokách, CD Rom, Praha 2000.
- VŠETEČKOVÁ 2003** – **VŠETEČKOVÁ** Zuzana: Malířská výzdoba hradní kaple na Zvíkově jako ohlas dvorských kaplí vrcholného středověku:otázka objednavatele a její datování, in: **FAJT** Jiří (ed.): Dvorské kaple vrcholného a pozdního středověku a jejich umělecká výzdoba, Praha 2003, 450 - 456.

VŠETEČKOVÁ 2006 - VŠETEČKOVÁ Zuzana (ed.): Schodištní cykly Velké věže hradu Karlštejna, in: Průzkumy památek XIII. - příloha, Praha 2006.

VŠETEČKOVÁ 2005 - VŠETEČKOVÁ Zuzana: Nástěnné malby v hradní kapli na Švihově, in: **KUBÍK Viktor** (ed.): Doba Jagellonská v zemích české koruny (1471-1526). Sborník KTF UK – Dějiny umění – historie I., České Budějovice 2005, 257-277.

VŠETEČKOVÁ 1999 - VŠETEČKOVÁ Zuzana: Středověká nástěnná malba ve Středních Čechách, in: Průzkumy památek – příloha, Praha 1999.

VŠETEČKOVÁ 1995 - VŠETEČKOVÁ Zuzana: Raně a vrcholně gotická nástěnná malba, in: **FAJT Jiří** (ed.): Gotika v Západních Čechách (1230 – 1530), II, Praha 1995, 423-425.

WAGNER 1938 - WAGNER Václav: Objevy nástěnných maleb v Čechách 1918 – 1935, in: Zprávy památkové péče II., Praha 1938, 43 – 45.

WAGNER 1942 - WAGNER Václav: Opravy památek v roce 1942, in: Zprávy památkové péče VI., Praha 1942, 50.

WAGNER 1930 - WAGNER Václav: K některým opravám nástěnných maleb I., Malby v kapli Poděbradského zámku, in: Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1929, Praha 1930, 46-50.

ZÁHOŘOVÁ 1991 - ZÁHOŘOVÁ Jana/ ZÁHOŘ Tomáš/ BERGER Tomáš: Nástěnné malby v kapli Navštívení Panny Marie na hradě Bečov, nepublikovaná restaurátorská zpráva (archiv NPÚ ú.o.p. v Praze), Praha 1991.

ŽIVNÝ 2008 - ŽIVNÝ Jan: Restaurátorská zpráva, Restaurátorské práce na gotických nástěnných malbách dvou nejvyšších polí jihovýchodní části kaple hradu Houska, nepublikovaná rest. zpráva (archiv majitele hradu), Praha 2008.

ŽIVNÝ 2007 - ŽIVNÝ Jan: Restaurátorská zpráva, gotické malby v kapli na hradě Houska, nepublikovaná rest. zpráva (archiv majitele hradu), Praha 2007.

5. 2. Seznam použité literatury

ANDĚL Rudolf (ed.): Hrady, zámky a tvrze v Čechách na Moravě a ve Slezsku, díl III., Severní Čechy, Praha 1984.

ANDERLE Jan: Bečov, Stavebně historický průzkum horního hradu, Praha 2001.

ANDERLE Jan/ KYNCL Josef: Vývoj horního hradu v Bečově nad Teplou, in: Průzkumy památek IX., Praha 2002, 75 – 108.

- ATL** Josef / **JOSEFÍK** Jiří / **NĚMEC** Josef: Průzkum - hrad Zvíkov, nástěnné malby hradní kaple, strojopis, nepublikovaná restaurátorská zpráva v archivu NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích, Praha 1959.
- BALBÍN** Bohuslav (překlad Businská Helena): Krásy a bohatství české země, Praha 1986.
- BALEK** Jan: Výtvarné umění, výkladový slovník, Praha 1997.
- BALTRUŠAITIS** Jurgis: Fantastický středověk, Praha 2008.
- BAYER** Jiří.: Zámek a muzeum Roztoky, Roztoky u Prahy 1972.
- BECKOVSKÝ** Jan František: Poselkyně starých příběhů českých, II/3, Praha 1880.
- BĚLOHLÁVEK** Miloslav: Hrady, zámky a tvrze v Čechách na Moravě a ve Slezsku, díl IV., Západní Čechy, Praha 1985.
- BENEŠOVSKÁ** Klára / **KUBÍNOVÁ** Kateřina (ed.), Emauzy, Benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy, Praha 2007.
- BERANOVÁ** Tereza / **TOMEK** Michal: Zpráva o restaurování nástěnných maleb v kapli Panny Marie na zámku Jindřichův Hradec, strojopis, NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích bez.inv.č. poškozeno povodní v roce 2002), Praha 1986.
- BERNAU** Fridrich: Geschichte des alten Schlosses Petschau bei Carlsbad, Karlovy Vary 1875.
- BERNAU** Friedrich: Album der Burgen und Schlösser im Königreiche Böhmen, Erster Band, Saaz 1881.
- BERNAU** Friedrich: Studien und Materialien zur Spezialgeschichte und Heimatskunde des deutschn Sprachengebieten in Böhmen und Mähren, Praha 1903.
- BIBLE**, Písmo svaté Starého a Nového zákona, ekumenický překlad, Praha 1985.
- BÍLEK** Tomáš: Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618, Praha 1882.
- BIRNBAUM** Václav / **CIBULKA** Josef / **MATĚJČEK** Antonín/ **PEČÍRKA** Jaroslav / **ŠTECH** Václav Vojtech: Dějepis výtvarného umění v Čechách I., Praha 1931.
- BOROVÝ** Clemens / **PODLAHA** Antonín (ed.): Libri erectionum, sv. 1-6, Praha 1875 – 1927.
- BRANIŠ** Josef: Legenda o 10.000 rytířích, in: Památky archeologické XVII, Praha 1896 – 1897, 361 – 363.
- BRUCHER** Günter (ed.): Geschichte der Bildenden Kunst in Österreich, Band 2, Gotik, München-London-New York 2000.
- BRYCH** Vladimír / **RENDEK** Jan / **PŘENOSILOVÁ** Věra: Hrady a zámky Libereckého kraje, Liberec 2002.
- BRYCH** Vladimír/ **RENDEK** Jan: České hrady a zámky, Praha 2006.

- BUKAČOVÁ** Irena: České hrady, zámky a tvrze, Západní Čechy, Praha 2002.
- BUKOVINSKÁ** Beket / **KONEČNÝ** Lubomír (ed.): Ars longa, Sborník k nedožitým sedmdesátinám Josefa Krásy, Praha 2003.
- CECHNER** Antonín: Hrady české vodu opevněné, Švihov, in: Památky archeologické XXIII., Praha 1909.
- CECHNER** Antonín: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese kaplickém, Praha 1921.
- CIBULKA** Josef: Korunovaná Assumpta na půlměsíci. Příspěvek k české ikonografii XIV. – XVI. století, in: Sborník k sedmdesátým narozeninám Karla B. Mádl, Praha 1929.
- CLAVIEZ** Ulrike: Die Wandmalereien der Veitskapelle in Stuttgart-Mühlhausen, Stuttgart 1976.
- ČECH** Jiří: Zpráva o odkrývání a restaurování pozdně gotických nástěnných maleb v interiéru bývalé kaple tvrze Cuknštejn, nepublikovaná restaurátorská zpráva (archiv majitele objektu), Praha 2004.
- ČECH** Jiří: Zpráva o restaurátorském destruktivním průzkumu v sakristii hradní kaple na státním hradě Zvíkov, strojopis, nepublikovaná restaurátorská zpráva v archivu NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích, Praha 1996.
- DAVÍDEK** Václav: Hrad z zámek Horšovský Týn, Praha 1949.
- DE VORAGINE** Jakub: Zlatá Legenda (překlad A. Vidmanová, V. Bahník, I. Zachová), Praha 1984.
- DOBOŠOVÁ** Zlatica / **TOMKOVÁ** Kateřina / **VLK** Miloslav / **VOJTĚCHOVSKÁ** Ivana / **VŠETEČKOVÁ** Zuzana: Kostel sv. Klimenta na levém Hradci, Roztoky u Prahy 1998
- DOHNALOVÁ** Petra: Středověké sakrální stavby a jejich doklady na moravských hradech, nepublikovaná diplomová práce na FF MU v Brně, Brno 2006.
- DURDÍK** Tomáš / **BOLINA** Pavel: Kaple vrcholně středověkých hradů, in: Castellologica bohemia 2, Praha 1991, 9 – 22.
- DURDÍK** Tomáš / **BOLINA** Pavel: Středověké hrady v Čechách a na Moravě, Praha 2001.
- DURDÍK** Tomáš: K chronologii obytných věží českého středověkého hradu, Archeologia historica, Brno 1977.
- DURDÍK** Tomáš: Vývoj hradů 13.století v Čechách, in: Folia historica bohemia 1, Praha 1979, 177-191.
- DURDÍK** Tomáš: České hrady, Praha 1984.
- DURDÍK** Tomáš: Hrady Václava IV.v pražských městech a jejich nejbližším okolí, in: Documenta Pragensia VI., Praha 1986, 26 - 46.

- DURDÍK** Tomáš: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 2000.
- DURDÍK** Tomáš: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů Dodatky I., Praha 2002.
- DURDÍK** Tomáš: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů Dodatky II., Praha 2005.
- DURDÍK** Tomáš: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů Dodatky III., Praha 2008.
- DURDÍK** Tomáš / **KAŠIČKA** František / **NECHVÁTAL** Bořivoj: Hrady, hrádky a tvrze na Písecku, Písek 1995.
- DVOŘÁKOVÁ** Vlasta: Karlštejnské schodištní cykly, k otázce jejich vzniku a slohového zařazení, in: Umění IX., Praha 1961, 109 -169.
- DVOŘÁKOVÁ** Vlasta: Horšovský Týn, Státní zámek, městská památková rezervace a památky v okolí, Praha 1963.
- DVOŘÁKOVÁ** Vlasta: Mezinárodní význam karlštejnského dvorského ateliéru malířského, in: Umění XII, Praha 1964, 362-386.
- DVOŘÁKOVÁ** Vlasta: Kaple sv.Kříže na Karlštejně, Praha 1978.
- DVOŘÁKOVÁ** Vlasta / **KRÁSA** Josef / **MERHAUTOVÁ** Anežka / **STEJSKAL** Karel: Gothic Mural painting in Bohemia and Moravia, London 1964.
- EDEL** Tomáš / **ROYT** Jan / **BROŽ** Radek: Příběh gotické šablony (katalog výstavy v UPM v Praze), Praha 1997.
- ELIÁŠ J./ LÍBAL** Dobroslav / **HEROUTOVÁ** Milada/ **LIŠKOVÁ** A., Stavebně historický průzkum hradu Lipnice, nepublikovaný strojopis, Praha 1975.
- EMLER** Josef (ed.) : Regesta Bohemiae et Moraviae III., Praha 1890.
- ENGL** Antonín: Hrad Lipnice, in: Za starou Prahu X., Praha 1924, 17-22.
- FAJT** Jiří (ed.): Court Chapels of the High and Late middle Ages and their Artistic Decoration, Dvorské kaple vrcholného a pozdního středověku a jejich umělecká výzdoba, Praha 2003.
- FAJT** Jiří (ed.): Karel IV. císař z Boží milosti (katalog výstavy na Pražském hradě v Praze), Praha 2006.
- FAJT** Jiří (ed.): Gotika v západních Čechách 1230 – 1530 (katalog výstavy v NG v Praze), Praha 1995.
- FAJT** Jiří (ed.): Gotika v západních Čechách I. - III., Praha 1996.
- FAJT** Jiří (ed.): Magister Theodoricus, Dvorní malíř císaře Karla IV. (katalog výstavy v NG v Praze), Praha 1997.
- FIŠER** František: Karlštejn, Vzájemné vztahy tří karlštejnských kaplí, Kostelní Vydří 1996.
- FLORI** Jean: Rytíři a rytířství ve středověku, Praha 2008.
- FRIEDL** Antonín: Mistr karlštejnské Apokalypsy, Praha 1950.

- FRIEDL** Antonín: Mikuláš Wurmser, mistr královských portrétů na Karlštejně, Praha 1956.
- FRIEDRICH** Gustav: Rukověť křesťanské chronologie, Praha 1997.
- GABRIEL** František / **PANÁČEK** Jaroslav: Hrady okresu Česká Lípa, Praha 2000.
- GABRIEL** František: Opevněná sídla na Českolipsku před rokem 1319, in: Z minulosti Děčínska a Českolipska, 4, 301 – 332.
- GNIRS** Anton: Soupis památek, Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in der Bezirken Tepl und Marienbad, Augsburg 1932.
- GNIRS** Anton: Petschau Geschichte und Bauwerk einer Burg, Augsburg 1932.
- GNIRS** Anton: Petschau Geschichte und Bauwerk einer Burg, Augsburg 1932.
- GNIRS** Anton: Soupis památek, Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in der Bezirken Tepl und Marienbad, Augsburg 1932.
- GOLLEROVÁ – PLACHÁ** Jitka: České nástěnné malířství první poloviny 14. století, in: Památky archeologické XXXX, Praha 1937.
- HAMPL** Petr: Zámek Zbiroh, Rozšířený restaurátorský průzkum a restaurátorský záměr, nepublikovaný strojopis, archiv restaurátora, Praha 2005.
- HANZLÍK** Marek: Nová zjištění o stavebním vývoji hradní kaple na Lipnici, in: Památkové listy XII., Praha 1997, 9.
- HLAVÁČKOVÁ** Hana: Idea dobrého panovníka ve výzdobě Karlštejna, in: Schodištní cykly Velké věže hradu Karlštejna - **VŠETEČKOVÁ** Zuzana (ed.), in: Průzkumy památek XIII. - příloha, Praha 2006, 9-19.
- HLAVÁČKOVÁ** Hana: Knižní malba, in: **FAJT** Jiří (ed.): Gotika v Západních Čechách (1230 – 1530), II., Praha 1996.
- HEBER** Franz Alexander: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser I., Praha 1843.
- HEBER** Franz Alexander: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser II., Praha 1844.
- HEBER** Franz Alexander: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser III., Praha 1845.
- HEBER** Franz Alexander: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser IV., Praha 1846.
- HEBER** Franz Alexander: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser V., Praha 1847.
- HEBER** Franz Alexander: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser VI., Praha 1848.
- HEBER** Franz Alexander: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser VII., Praha 1849.
- HEBER** Franz Alexander: České hrady, zámky a tvrze I. – Západní Čechy, Praha 2002.
- HEBER** Franz Alexander: České hrady, zámky a tvrze II. – Severní Čechy, Praha 2006.
- HEBER** Franz Alexander: České hrady, zámky a tvrze III. – Jižní Čechy, Praha 2008.
- HEJDOVÁ** Dagmar / **NECHVÁTAL** Bořivoj: Raně středověké dlaždice v Čechách, in: Památky archeologické 61, Praha 1970, 100 – 183.

- HEJNA** Antonín: České tvrze, Praha 1961.
- HEJNIC** Otakar: Hrádek nad Vrchlicí čili Páchem, Kutná Hora, 1911.
- HERDER**: Lexikon für Theologie und Kirche ikonographie, Freiburg, 1958.
- HERDER**: Lexikon der Christlichen Ikonographie, Freiburg 1973.
- HLAVÁČEK** Ivan: Hradní kaple v Čechách, jejich funkce, zřízení a provoz ve středověku, in: **FAJT** Jiří (ed.): Dvorské kaple, Praha 2003, 323 – 325.
- HLAVÁČKOVÁ** Hana / **SEIFERTOVÁ** Hana: Mostecká Madona, imitatio a symbol, in: Umění XXXIII., Praha 1985, 44 – 57.
- HLAVÁČKOVÁ** Hana: Joseph erat decurio, Příspěvek k ikonografii Ukřižování ve středověkém umění, in: Umění XXXV., Praha 1987, 507 – 514.
- HLEDÍKOVÁ** Zdenka (ed.): Pražské arcibiskupství 1344 – 1994, Praha 1994.
- HOLANOVÁ** Eva / **HEROUTOVÁ** Milada: Bečov nad Teplou, Stavebně-historický průzkum, Praha 1964.
- HOLANOVÁ** Eva / **HEROUTOVÁ** Milada/ **LÍBAL** Dobroslav: Horšovský Týn, Zámek, Stavebně historický průzkum, Praha 1967.
- HOLANOVÁ** Eva / **HEROUTOVÁ** Milada: Bečov nad Teplou, Stavebně-historický průzkum, Doplnky I., Praha 1968.
- HOLANOVÁ** Eva / **HEROUTOVÁ** Milada/ **LÍBAL** Dobroslav: Bečov nad Teplou, Stavebně-historický průzkum, Doplnky II., Praha 1969.
- HOLEC** František (ed.): Hrady, zámky a tvrze v Čechách na Moravě a ve Slezsku, díl VII., Praha a okolí, Praha 1988.
- HOLÝ** Vladimír: Růst a rozklad rodového majetku Švihovských z Rýzmburka a pánů z Rožmitálu, Příspěvek k poznání vývoje koncentrace pozemkového majetku v jihozápadních Čechách, in: Minulost Plzně a Plzeňska 3, Plzeň 1960, 45-79.
- HOMOLKA** Jaromír: České umění gotické, Praha 1970.
- HOMOLKA** Jaromír/ **KRÁSA** Josef/ **MENCL** Václav/ **PEŠINA** Jaroslav/ **PETRÁŇ** Josef: Pozdně gotické umění v Čechách (1471-1526), Praha 1985.
- HOMOLKA** Jaromír: Poznámky ke karlístejnským malbám, in: Umění XLV., 1997, 122-140.
- HOMOLKA** Jaromír: Sochařství doby posledních Přemyslovců, in: Umění doby posledních přemyslovců, Roztoky u Prahy 1982.
- HOMOLKA** Jaromír: Studie k počátkům krásného slohu, Praha 1976.
- HRABÁNEK** / **HERDA** 2004 – **HRABÁNEK** Václav / **HERDA** Martin.: Roztoky u Prahy, Historie a vývoj zámku, Roztoky u Prahy 2004.

- HOROVÁ** Veronika: Poslední soudy v Čechách v nástěnné malbě 14. století, nepublikovaná diplomová práce na FF UK v Praze, Praha 2002.
- HRBATÝ** Stanislav: Chladná krása plátové zbroje, plátová zbroj z 15. – 17.století ze sbírek muzeí a památkových objektů ČR (katalog výstavy v Muzeu Východních Čech v Hradci Králové), Hradec Králové 2006.
- HRUBÝ** Petr: Archeologické výzkumy tvrže Cuknštejn u Nových Hradů v letech 2000 – 2001, in: Castellologica bohemia 9, Praha 2004, 305-334.
- HYNEK** Aleš: Středověké nástěnné malby v hradní kapli v Bečově nad Teplou, Ikonografie obrazu Umučení 10.000 rytířů, (diplomová práce na FF UK v Praze), Praha 2007.
- CHADRABA** Rudolf/**KRÁSA** Josef (ed.): Dějiny českého výtvarného umění I/1, Praha 1984.
- CHADRABA** Rudolf/**KRÁSA** Josef (ed.): Dějiny českého výtvarného umění I/2, Praha 1984.
- CHARVÁTOVÁ** Kateřina (ed.): 800 let kláštera v Oseku /1196 – 1996/ (katalog výstavy v klášteře v Oseku), Osek 1996.
- CHARVÁTOVÁ** Kateřina (ed.): Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku, Praha 1994.
- CHARVÁTOVÁ** Kateřina: Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142 – 1420, díl 1, Praha 1998.
- CHLÍBEC** Jan: Náhrobek Půty Švihovského a jeho symbolika v kontextu pozdně gotické náhrobní plastiky, in: Umění XXXI., Praha 1983, 27-33.
- CHLUMSKÁ** Štěpánka (ed.): Čechy a Střední Evropa 1200-1550, katalog dlouhodobé expozice NG v Praze, Praha 2006.
- CHODURA** Radko/ **KLIMEŠOVÁ** Věra/ **KŘIŠŤAN** Alois: Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění, Kostelní Vydří 2001.
- CHUDÁREK** Zdeněk: Příspěvek k poznání stavebních dějin věží na hradě Karlštejně v době Karla IV., in: **VŠETEČKOVÁ** Zuzana (ed.): Schodištní cykly velké věže hradu Karlštejna, stav po restaurování, sborník příspěvků z kolokvia uspořádaného UDU AV ČR v roce 2004, in: Průzkumy památek XIII., Praha 2006, 106 – 139.
- JÖCKLE** Clemens: Lexikon der Heiligen, München 1995.
- KADAVÝ** Milan / **MATEJÍČEK** Jiří 1994: Restaurátorská zpráva, Jindřichův Hradec – kaple Panny Marie, strojopis NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích, inv.č. 1302, 1994 (poškozeno povodní v roce 2002), Praha 1994.
- KAŠIČKA** František: Tvrže středních Čech, Praha 1984.

- KIRCHWEGER** Franz: Bruck an der Mur, in: **Brucher** Günter (ed.), Geschichte der Bildenden Kunst in Österreich, Band 2, Gotik, München-London-New York 2000.
- KIRSCHBAUM** Engelbert (ed.): Lexikon der christlichen Ikonographie, Band 1 – 6, Rom-Freiburg/Basel/Wien 1968 – 1976.
- KLIMEŠ** Josef.: Gotické nástěnné malby v kostele sv. Klimenta na Levém Hradci, in: Zpravodaj středočeské vlastivědy a kronikářství VIII, Praha 1976, 19-29.
- KLIMEŠ** Josef.: Nástěnné malby v gotickém arkýři roztockého zámku, in: Zpravodaj středočeské vlastivědy a kronikářství, Praha 1975.
- KLÁSEK** Čestmír (ed.): Poděbrady, Zámecká kaple, in: Poděbradsko, obraz minulosti i přítomnosti díl III. část třetí, Poděbrady 1938, 45-49.
- KNOFLÍČEK** Tomáš: Gotická nástěnná malba na Chrudimsku, Pardubicku a Havlíčkobrodsku, 1300-1420, nepublikovaná diplomová práce, Olomouc, 2001.
- KOBLASA** Pavel/ **KOVÁŘ** Daniel: Panská sídla jižních Čech, České Budějovice 2003.
- KOBLIHA** Gustav: Humpolec a jeho okolí, Praha 1896
- KOPECKÁ** Ivana/ **ČECHÁK** Jakub/ **VÍTOVSKÝ** Jakub/ **MUSÍLEK** Ladislav: Neinvazivní průzkum pigmentů nástěnných maleb v Žirovnici, in: Zprávy památkové péče LXIV., Praha 2004, 443 – 445.
- KOTYŠKA** Václav: Úplný místopisný slovník království českého, Praha 1895.
- KOTRBA** Viktor: Pozdně gotická přestavba hradu Lipnice, in: Umění IX., Praha 1961, 74-77.
- KOVÁČ** Petr: Jan Horstoffar z Malešic (Hans Harsdorffer) a oltář z Rábí, in: Gotika v Západních Čechách (1230-1530), Sborník příspěvků z mezinárodního symposia věnovaného k 70. narozeninám Prof. PhDr. Jaromíra Homolky, DrSc., Praha 1998, 66-79.
- KOVÁČ** Petr: Rekonstrukce pozdně gotického sousoší z Rábí, in: Umění XXXVII., Praha 1989, 289-300.
- KRÁSA** Josef (red.): Dějiny českého výtvarného umění 1/1,1/2, Praha 1984.
- KRÁSA** Josef: České iluminované rukopisy 13. – 16. století, Praha 1990.
- KRÁSA** Josef: Nástěnné malby v kostele sv. Markéty v Loukově, in: Umění VIII., Praha 1960, 25 – 30.
- KRÁSA** Josef: Nástěnné malby žirovnické zelené světnice, Příspěvek ke studiu pozdně gotické profánní malby, in: Umění XII, Praha 1964, 282- 300.
- KROFTA** Jan: K problematice karlštejnských maleb, in: Umění VI, Praha 1958, 2-30.

- KROUPA Jiří / SVATOŠ Martin / ŠRONĚK Michal** (ed.), *Legenda, její funkce a zobrazení*, Praha 1992.
- KROUPA Pavel / KROUPOVÁ Jaroslava**: Opět k nástěnným malbám v Dolním Bukovsku, in: *Průzkumy památek*, 4, Praha 1997, 3-18.
- KROUPA Pavel / KROUPOVÁ Jaroslava**: Nově odkrytá nástěnná malba Adorace Krista na zámku v Brandýse nad Labem, in: *Památky středních Čech*, 22, Praha 2008, 1-5.
- KUBÁLKOVÁ Hana**: Nástěnné malby v bývalé kapli poděbradského zámku, in: *Vlastivědný zpravodaj Polabí* 3-4, Poděbrady 1965, 49-52.
- KUBEC František**: K stavebním dějinám zámku v Roztokách, in: *Sborník Klubu Za starou Prahu – Ochrana památek*, Praha 1960.
- KUBEC František / BAYER Jiří**: *Roztoky*, Praha 1962.
- KUBÍK Viktor** (ed.): *Doba Jagellonská v zemích české koruny (1471-1526)*. Sborník KTF UK – Dějiny umění – historie I., České Budějovice 2005.
- KUBŮ Naděžda / DURDÍK Tomáš**: *Švihov*, Praha 2006.
- KUČA Karel**: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I.díl*, Praha 1996.
- KUČA Karel**: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. díl*, Praha 1998.
- KUČA Karel**: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V. díl*, Praha 2002.
- KUTAL Albert**: *České gotické sochařství 1350-1450*, Praha 1962.
- KUTHAN Jiří**: Cisterciácké kláštery jako pohřební místa vládařských rodů střední Evropy, in: *Gloria Sacri Ordinis Cisterciensis*, Sborník KTF UK, Dějiny umění-historie III, Praha 2005, 45 – 64.
- KUTHAN Jiří**: *Gotická architektura v jižních Čechách. Zakladatelské dílo Přemysla Otakara II.*, Praha 1975.
- KUTHAN Jiří**: *Královské kaple 13. století v českých zemích, Styl, typologie, sociální kořeny a význam*, in: *Umění XXXIV*, Praha 1986, 35 – 47.
- KUTHAN Jiří**: *Česká architektura v době posledních Přemyslovců*, Vimperk 1994.
- KUTHAN Jiří**: *Stavební vývoj zámku v Roztokách u Prahy, nedatovaný rukopis, archiv Středočeského muzea v Roztokách u Prahy*.
- KÜNSTLE K.**: *Ikonographie der christliche Kunst, II.*, Freiburg 1926 – 28.
- LANC Elga**: *Die mittelalterlichen wandmalereien in Wien und Niederösterreich*, Wien 1983.

- LANC** Elga: Zur otischen Wandmalerei in der zweiten Hälfte des 14. und im ersten Viertel des 15. Jahrhunderts, in: Schatz und Schicksal. Steirische Landesausstellung Katalog, Mariazell und Neuberg 1996.
- LANCINGER** Luboš / **MUK** Jan / **LÍBAL** Dobroslav: Švihov, Hrad. Stavebně historický průzkum (strojopis) SÚRPMO, Praha 1975.
- LÁTAL** Jiří: Restaurování nástěnné malby v hradní kapli na Švihově, nepublikovaný strojopis, archiv NPÚ ú.o.p. v Plzni, Praha 1977.
- LEGNER** Anton (ed.): Die Parler und der Schöne Stil 1350 – 1400 II, Köln 1978.
- LÍBAL** Dobroslav: Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek, Praha 2001.
- LÍBAL** Dobroslav: Rezidenční kaple vrcholného a pozdního středověku v Čechách in: **FAJT** Jiří (ed.): Dvorské kaple vrcholného a pozdního středověku a jejich umělecká výzdoba, Praha 2003, 409 - 412.
- LÍBAL** Dobroslav / **MACEK** Petr / **NOVOSADOVÁ** Olga: Stavebně historický průzkum hradu Houska, (strojopis) SÚRPMO, Praha 1985.
- LÍBAL** Dobroslav / **MACEK** Petr / **NOVOSADOVÁ** Olga: Stavebně historický průzkum hradu Houska, in : Castellologica Bohmica, 1, 141 – 158.
- MACEK** Josef: Hrad a zámek v Bečově nad Teplou, in: Český časopis historický 90, Praha 1992, 1–26.
- MACEK** Josef: Hrad a zámek v Bečově nad Teplou, in: Česká středověká šlechta, Praha 1996, 91 – 113.
- MACEK** Josef: Víra a zbožnost Jagellonského věku, Praha 2001.
- MARTAN** Alois: Zpráva k provedenému dílčímu průzkumu v kostele sv. Mikuláše v Horní Stropnici, nepublikovaná restaurátorská zpráva z archivu NPÚ ú.o.p. v Českých Budějovicích, Praha 1996.
- MARTAN** Alois: Zpráva o restaurování středověké nástěnné malby v interiéru předsíně kostela sv. Mikuláše v Horní Stropnici, nepublikovaný rukopis, archivu NPÚ ú.o.p. v Českých Budějovicích, Praha 1997.
- MARTAN** Alois / **KADERA** Jaroslav: Zpráva o restaurování středověkých nástěnných maleb v kapli Matky Boží – Španělské křídlo st. zámek Jindřichův Hradec, strojopis, archiv NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích inv.č. 322, Praha 1981.
- MAŠÍN** Jiří: Románská nástěnná malba v Čechách a na Moravě, Praha 1954.
- MAŠÍN** Jiří: Románská nástěnná malba v Čechách a na Moravě, nepublikovaná diplomová práce na Ústavu dějin umění FF UK, Praha 1949.

- MATĚJČEK** Antonín: Česká malba gotická, Praha 1938.
- MATĚJČEK** Antonín: Česká malba gotická, deskové malířství 1350 – 1450, Praha 1950.
- MATĚJKOVÁ** Eva: Kutná Hora, Praha, 1965.
- MENCL** Václav: Hrad pražského biskupa v Horšovském Týně, in: Minulostí Plzně a Plzeňska 2, Plzeň 1959, 5-12.
- MENCLOVÁ** Dobroslava: České hrady, díl I-II, Praha 1972
- MENCLOVÁ** Dobroslava: Státní hrad a městečko Švihov, Praha 1953.
- MENCLOVÁ** Dobroslava: Hrad Karlštejn, Praha 1946.
- MENCLOVÁ** Dobroslava: Žebrák a Točnick, Státní hrad a okolí, Praha 1958.
- MENCLOVÁ** Dobroslava: Švihov, hrad pozdního středověku, in: Zprávy památkové péče XIV., Praha 1954.
- MENCLOVÁ** Dobroslava: Krakovec, Státní hrad a okolí, Praha 1956.
- MENCLOVÁ** Dobroslava: Bezděz, Státní hrad a okolí, Praha 1963.
- MENCLOVÁ** Dobroslava: Křivoklát, Praha 1975.
- MENCLOVÁ** Dobroslava: Gotický hrad v dějinách české architektury, in: Volné směry XXXVI., Praha 1941, 231 – 245.
- MENCLOVÁ** Dobroslava / **MENCL** Václav: Český hrad v době Václavově, in: Umění XIV., Praha 1942-1943, 89-95.
- MERHAUTOVÁ** Anežka (ed.): Katedrála sv. Víta v Praze, Praha 1994.
- MERHAUTOVÁ** Anežka / **TŘEŠTÍK** Dušan: Románské umění v Čechách a na Moravě, Praha 1983.
- MEZERA** Karel: Zpráva o zajištění gotických maleb v kapli a sakristii na hradě Zvíkově, strojopis, nepublikovaná restaurátorská zpráva v archivu NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích (poškozeno povodní v roce 2002), Praha 1971.
- MEZERA** Karel: Restaurátorská zpráva, Restaurování maleb v kapli na hradě Zvíkově, strojopis, nepublikovaná restaurátorská zpráva v archivu NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích (poškozeno povodní v roce 2002), Praha 1978 .
- MEZNÍK** Jaroslav: Venkovské statky pražských měšťanů v době předhusitské a husitské, Rozpravy ČSAV, Řada společenskovední, roč. 75, sešit č. 2., Praha 1965.
- MIKOVEC** Ferdinand Břetislav: Starožitnosti a památky země české I., Praha 1860.
- MUK** Jan/ **MÁCHA** Otmar: Cuknštejn, Stavebně historický průzkum tvrze, Praha 1977.
- MUK** Jan/ **Zahradník** Pavel: Zámek Žirovnice, Stavebně historický průzkum, nepublikovaný strojopis, Praha 1986.

- NEJEDLÝ** Vratislav: K dobovému smyslu jihočeských zelených světnic, in: Umění XLI, Praha 1993, 206-209.
- NEUWIRTH** Joseph: Miteelalterliche Wandgemälde und Tafelbilder der Burg Karlstein in Böhmen, Forschung zur Kunstgeschichte Böhmens Bd.2, Praha 1896.
- NĚMEC** Richard: Kaple sv. Kateřiny, Praha – Katrlštejn – Lauf a.d. Pegnitz, in: **VŠETEČKOVÁ** Zuzana (ed.): Schodištní cykly velké věže hradu Karlštejna, stav po restaurování, sborník příspěvků z kolokvia uspořádaného UDU AV ČR v roce 2004, in: Průzkumy památek XIII., Praha 2006, 145 -159.
- NOVÁK Josef:** Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Jindřichohradeckém, Praha 1901.
- NOVOBILSKÝ 2005 - NOVOBILSKÝ** Milan/ **NOŽIČKA** Petr: Svědectví nástěnné malby v kapli na hradě Švihově, Úvaha o její vypovídající možnosti, Dějiny staveb, Plzeň 2005, 74-80.
- NOVÝ** Rostislav: Jindřichohradecká znaková galerie z roku 1338, in: Acta Universitas Carolinae, Phil. Et Hist. 3-4, Praha 1971, 179-197.
- SVOBODA** Ladislav (a kol.): Encyklopedie českých tvrzí I. A-J, Praha 1998.
- OPITZ** Josef: Gotické malířství a plastika severozápadních Čech, Praha 1930.
- PAVELEC** Petr: Středověké nástěnné malby v kostele sv. Mikuláše v Horní Stropnici na Českobudějovicku, Zprávy památkové péče VIII., Praha 1999, 249 – 256.
- PEK** Tomáš: Objev, obnova a restaurování gotické kaple na tvrzi Cuknštejn na Českobudějovicku, in: Zprávy památkové péče 67, Praha 2007, 97-104.
- PELANT** Jan: Města a městečka Západočeského kraje, Plzeň 1984.
- PEŠINA** Jaroslav: Česká malba pozdní gotiky a renesance, deskové malířství 1450-1550, Praha 1950.
- PEŠINA** Jaroslav (ed.): Gotická nástěnná malba v zemích Českých I. 1300 – 1350, Praha 1958.
- PEŠINA** Jaroslav / **MENCLOVÁ** Dobroslava: Obraz hradní kaple Švihovské a začátky české krajinomalby, in: Umění I., Praha 1953, 93-114.
- PEŠINA** Jaroslav (ed.): České umění gotické 1350-1420, Praha 1970.
- PODLAHA** Antonín (ed.): Libri erectionum, Archidioecesis Pragensis saeculo XIV. Et XV., Liber VI (1397 – 1405), Praha 1927.
- PODLAHA** Antonín: Plány a kresby chované v kanceláři správy hradu pražského, in: Památky archeologické a místopisné XXXII., Praha 1921, 199-201.
- PODLAHA** Antonín: Poutní místa království českého, Praha 1907.

- PODLAHA** Antonín: Posvátná místa Království českého, 2. vydání, Praha, 1935.
- PODLAHA** Antonín: Posvátná místa království českého, arcidiecéze pražská, Vikariát Libocký, Praha 1911.
- PODLAHA** Antonín: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu rokycanském, Praha 1900.
- POCHE** Emanuel (ed.): Praha Středověká, Praha 1983.
- POCHE** Emanuel (ed.): Umělecké památky Čech, svazek I. (A/J), Praha 1977.
- POCHE** Emanuel (ed.): Umělecké památky Čech, svazek II. (K/O), Praha 1978.
- POCHE** Emanuel (ed.): Umělecké památky Čech, svazek III.(P/Š), Praha 1980.
- POCHE** Emanuel (ed.): Umělecké památky Čech, svazek IV.(T/Ž) Praha 1982.
- POLC** Jaroslav: Kapitoly z církevního života Čech podle předhusitského zákonodárství, in: **HLEDÍKOVÁ** Zdenka (ed.): Pražské arcibiskupství 1344 – 1994, Praha 1994.
- PROFOUS** Antonín: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny, díl I., Praha 1947.
- PROCHÁZKA** Zdeněk: Hrad Rýzmbek, Plzeň, 2004.
- PRIX** Dalibor (ed.): Pro Arte, Sborník k počtě Ivo Hlobila, Praha 2002.
- RAZIMOVÁ** Ludmila: Státní hrad Lipnice nad Sázavou-Kaple sv. Vavřince, Restaurátorská zpráva k restaurování gotické malby v původním presbytáři kaple, nepublikovaná restaurátorská zpráva v archivu NPÚ, ú.o.p. v Pardubicích, 1997.
- ROUBÍK** František: Boření hradů v Čechách v polovici 17. století, in: Časopis turistů, 53, Praha 1941, 130.
- ROYT Jan**: Pozdně gotická nástěnná malba, in: **FAJT** Jiří (ed.): Gotika v Západních Čechách (1230 – 1530), II., Praha 1996, 426- 427.
- ROYT Jan**: Slovník biblické ikonografie, Praha 2007.
- ROYT Jan / ŠEDINOVÁ** Hana: Slovník symbolu, Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii, Praha 1998.
- ROYT Jan**: Středověké malířství v Čechách, Praha 2002.
- ROYT Jan**: Syn Meluzíny (K ikonografii panovnické ideologie Lucemburků, in: **VŠETEČKOVÁ** Zuzana (ed.), Schodištní cykly Velké věže hradu Karlštejna, in: Průzkumy památek XIII. - příloha, Praha 2006, 91- 96.
- ROYT Jan**: Zahrada mariánská, mariánská úcta ve výtvarném umění od středověku do 20. století (katalog výstavy v Muzeu Šumavy v Kašperských Horách), Kašperské Hory 2000.
- ROŽMBERSKÝ** Petr: Hrad Kyjov a Malešice, in: Hláška VI, Plzeň 1995.

ROŽMBERSKÝ Petr/ **NOVOBILSKÝ** Milan: Hrad Skála u Přeštic, Plzeň 2005.

RŮŽEK Vladimír: Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka z roku 1361 – příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV, in: Sborník archivních prací XXXVIII, Praha 1988.

RYŠAVÝ Vratislav: Zbiroh, stavebně historický průzkum, (archiv NPÚ ú.o.p. v Plzni), Plzeň 2006.

SEDLÁČEK August: Atlas erbů a pečetí české a moravské středověké šlechty, Sv. I. –V., **RŮŽEK** Vladimír (ed.), Praha 2003.

SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl I. Chrudimsko, Praha 1882.

SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl II. Hradecko, Praha 1883.

SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl III. Budějovicko, Praha 1884.

SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl IV. Tábořsko, Praha 1885.

SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl V. Podkrkonoší, Praha 1887.

SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl VI. Podbrdsko, Praha 1889.

SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl VII. Písecko, Praha 1890.

SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl VIII. Rakovnicko a Slánsko, Praha 1891.

SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl IX. Domažlicko a Klatovsko, Praha 1893.

SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl X. Boleslavsko, Praha 1895.

SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl XI. Prácheňsko, Praha 1897.

SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl XII. Čáslavsko, Praha 1900

SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl XIII. Plzeňsko a Loketsko, Praha 1905.

- SEDLÁČEK** August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl XIV. Litoměřicko a Žatecko, Praha 1923.
- SEDLÁČEK** August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl XV. Kouřimsko, Vltavsko a Boleslavsko, Praha 1927.
- SEDLÁČEK** August: Hrady, zámky a tvrze království Českého I. – XV., CD Rom (ed. Jiří Čížek), Praha 2000.
- SEDLÁČEK** August: Místopisný slovník historický království Českého, Praha 1998 (reprint)
- SEDLÁKOVÁ** Linda: Sv. Kryštof v nástěnné malbě českého středověku, (diplomová práce na FF UK v Praze), Praha 2003.
- SCHÄDLER- SAUB** Ursula: Gotische Wandmalereien in Mittelfranken, München 2000.
- SCHALLER** Josef: Topographie des Königreichs Böhmen VI., Czaslauer Kreis, Prag / Wien 1787.
- SCHALLER** Josef: Topographie des Königreichs Böhmen I. – XVI., Prag / Wien 1785 – 1790.
- SCHILLER** Gertrud: Ikonographie der christlichen Kunst, Band 2, Die Pasiion Jesu Christi, 1968.
- SCHILLER** Gertrud: Ikonographie der christlichen Kunst I.-V., Gütersloh 1976-1990.
- SLAVÍK** Jiří/ **SVOBODA** Ladislav/ **KLEMENSOVÁ** Jeannette/ **ŠVECOVÁ** Eva/ **ČÍŽEK** Jan: Státní hrad Lipnice, Paspportizace zpřístupněných hradů a zámků v České republice, III. etapa, 1998, nepublikovaný pasport NPÚ, ú.o.p. v Pardubicích, Pardubice 1998.
- SLAVÍK** Jiří/ **KRMENČÍKOVÁ** Markéta/ **FALTA** Jan/ **ŠVECOVÁ** Eva: Státní hrad Lipnice: Paspportizace zpřístupněných hradů a zámků v České republice, Doplnky pasportizace, nepublikovaný pasport NPÚ, ú.o.p. v Pardubicích, Pardubice 2000.
- ŠAMÁNKOVÁ** Eva: Stavební vývoj Kutnohorského hrádku, in: Zprávy památkové péče XI. – XII., Praha 1952, 282 – 300.
- SOMMER** Jan (a kol.): Tři gotické kostely pod hradem Lipnicí, Dolní Město, Loukov, Řečice, Praha 1999.
- SOUKUP** Josef: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Pelhřimovském, Praha 1903.
- SOUKUP** Josef: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Píseckém, Praha 1910.
- SOUKUP** Josef/ **ŠITTLER** Eduard: Žirovnice, hrad v Tábořsku, in: Památky archeologické a místopisné XIX., Praha 1902, 457-490.

- SOVADINA** Marek: Rozrod žitavských Ronovců ve druhé polovině 13. století, in: Bezděz 7, Česká Lípa 1998, 15 – 34.
- SPĚVÁČEK** Jiří: Karel IV.: Život a dílo (1316 – 1378), Praha 1979.
- STEJSKAL** Karel / **KROPÁČEK** Jiří: Malířství, in: **POCHE** Enamuel (ed.): Praha Středověká, Praha 1983.
- SVOBODA** Ladislav / **ÚLOVEC** Jiří / **CHOTĚBOR** Petr / **PROCHÁZKA** Zdeněk / **ANDERLE** Jan / **SLAVÍK** Jiří / **RYKL** Michael / **DURDÍK** Tomáš: Encyklopedie českých tvrzí I., A-J, Praha 1998.
- SVOBODA** Ladislav / **ÚLOVEC** Jiří / **CHOTĚBOR** Petr / **PROCHÁZKA** Zdeněk / **ANDERLE** Jan / **SLAVÍK** Jiří / **RYKL** Michael / **DURDÍK** Tomáš: Encyklopedie českých tvrzí II., K-R, Praha 2000.
- SVOBODA** Ladislav / **ÚLOVEC** Jiří / **CHOTĚBOR** Petr / **PROCHÁZKA** Zdeněk / **ANDERLE** Jan / **SLAVÍK** Jiří / **RYKL** Michael / **DURDÍK** Tomáš: Encyklopedie českých tvrzí III., S-Ž, Praha 2005.
- ŠIMÁK** Josef Vítězslav: Kniha o House, 1911.
- ŠIMEK** Tomáš (ed.): Hrady, zámky a tvrze v Čechách na Moravě a ve Slezsku, díl IV., Východní Čechy, Praha 1989.
- ŠMILAUEROVÁ** Eva: Poděbrady v proměnách staletí, II. díl (1850-1948), Praha 2005.
- ŠMILAUEROVÁ** Eva: Poděbrady v proměnách staletí, I. díl (do roku 1850), Praha 2001.
- STEVENS** Ulrich: Burgkapellen, Andacht, Răpresentation und Wehrhaftigkeit im Mittelalter, Darmstadt 2003.
- ŠTORM** Břetislav: Postup obnovy hradu Švihova, in: Zprávy památkové péče XX., Praha 1960, 43.
- ŠVÉDA** Tomáš/ **HAMSÍK** Antonín: Restaurátorská zpráva, románská kaple hradu Landštejn, nepublikovaná rest.zpráva, archiv NPÚ ú.o.p. v Českých Budějovicích, Praha 1999.
- TABURET-DELAHAYE** Elisabeth / **AVRIL** Francois (ed.): Les arts Paris 1400 sous Charles VI (katalog výstavy v Louvru v Paříži), Paříž 2004.
- TEKLÝ 1955** – **TEKLÝ** Václav: Lipnice, Jihlava 1955.
- TEKLÝ** Václav: Opravy nástěnných maleb na hradě Lipnici, in: Časopis turistů LIV., Praha 1942, 143.
- TEPLÝ** František: Františka Zemana kniha o Švihově a okolí, Švihov 1927.
- TESKA** Tomáš: Restaurátorský průzkum omítkových vrstev v interiéru zámecké kaple na zámku Zbiroh, nepublikovaný strojopis, archiv NPÚ ú.o.p. v Plzni, Praha 2004.

- TINGL** František Antonín / **EMLER** Josef (ed.): Libri confirmationum, sv. 1-10, Praha 1867-1889.
- TOMEK** Václav Vladivoj: Dějepis města Prahy I., Praha 1885.
- TOMEK** Václav Vladivoj: Dějepis města Prahy II., Praha 1892.
- TOMEK** Václav Vladivoj: Základy starého místopisu pražského III-IV., Praha 1872.
- TRÍSKA** Karel: Hrady, zámky a tvrze v Čechách na Moravě a ve Slezsku, díl V., Jižní Čechy, Praha 1986.
- VACHUDA** Jan/**VACHUDVÁ** Dagmar: Dílčí zpráva o restaurování nástěnných maleb v kapli zámku Žirovnice, strojopis, nepublikovaná restaurátorská zpráva z archivu restaurátorů, Praha 1988.
- VACHUDA** Jan/**VACHUDVÁ** Dagmar: Dílčí zpráva o restaurování nástěnných maleb v kapli zámku Žirovnice, III. fáze, strojopis, nepublikovaná restaurátorská zpráva z archivu restaurátorů, Praha 1990.
- VELÍMSKÝ** Tomáš: Hrabišici, páni z Rýzmburka, Praha 2002.
- VLČEK** Pavel / **SOMMER** Petr / **FOLTÝN** Dušan: Encyklopedie českých klášterů, Praha 1997.
- VILÍMKOVÁ** Milada / **MUK** Jan: Stavebně historický průzkum, Jindřichův Hradec, státní zámek (strojopis), Praha 1976.
- VITA CAROLI QUARTI**, Karel IV.: Vlastní životopis (překlad **PAVEL** Jakub), Praha 1978.
- VÍTOVSKÝ** Jakub: Nástěnná malba v letech 1370 – 1380 v Čechách (diplomová práce na FF UK v Praze), Praha 1976.
- VÍTOVSKÝ** Jakub: Uměleckohistorická analýza sakrálních prostorů hradu Bečov a směrnice k projektu stavební opravy a restaurování jeho kaplové věže, in: **ANDERLE** Jan: Bečov, Stavebně historický průzkum horního hradu, Praha 2001, příloha, 1 – 9.
- VÍTOVSKÝ** Jakub: Pozdně gotické nástěnné malby : pět lidských věků v zámku Blatná, In: Zprávy památkové péče -61, Praha 2001, 89-107.
- VŠETEČKOVÁ** Zuzana: Arma Christi – Arma salutis: Úvaha nad jejich zobrazením v umění českého středověku, in: **BUKOVINSKÁ** Beket / **KONEČNÝ** Lubomír (ed.): Ars longa, Sborník k nedožitým sedmdesátinám Josefa Krásky, Praha 2003, 53-64.
- VŠETEČKOVÁ** Zuzana: Bemerkungen zu den Wandmalereien in Südböhmen, in: Umění XLI., 1993, 151- 205.
- VŠETEČKOVÁ** Zuzana: Raně a vrcholně gotická nástěnná malba, in: **FAJT** Jiří (ed.): Gotika v Západních Čechách (1230 – 1530), II, Praha 1996, 423- 425.

- VŠETEČKOVÁ** Zuzana: Gotické nástěnné malby v kostele sv. Apolináře v Praze, in: **PRIX** Dalibor (ed.): Pro Arte, Sborník k poctě Ivo Hlobila, Praha 2002, 157-168.
- VŠETEČKOVÁ** Zuzana / **TOMKOVÁ** Kateřna / **HERDA** Martin: Gotické nástěnné malby v kostele sv. Klimenta na Levém Hradci a v kapli zámku v Roztokách, CD Rom, Praha 2000.
- VŠETEČKOVÁ** Zuzana: K nástěnným malbám krásného slohu v Čechách a na Moravě, in: Ars 37, Praha 2004, 68-92.
- VŠETEČKOVÁ** Zuzana: Malířská výzdoba hradní kaple na Zvíkově jako ohlas dvorských kaplí vrcholného středověku: otázka objednavatele a datování, in: **FAJT** Jiří (ed.): Dvorské kaple vrcholného a pozdního středověku a jejich umělecká výzdoba, Praha 2003, 450-457.
- VŠETEČKOVÁ** Zuzana: Nástěnné malby v klášteře Na Slovanech – nová zjištění, in: **BENEŠOVSKÁ** Klára / **KUBÍNOVÁ** Kateřina (ed.), Emauzy, Benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy, Praha 2007, 267-289.
- VŠETEČKOVÁ 2005 - VŠETEČKOVÁ** Zuzana: Nástěnné malby v hradní kapli na Švihově, in: **KUBÍK** Viktor (ed.): Doba Jagellonská v zemích české koruny (1471-1526). Sborník KTF UK – Dějiny umění – historie I., České Budějovice 2005, 257-277.
- VŠETEČKOVÁ** Zuzana: Nástěnné malby v kostele sv. Víta v Českém Krumlově, in: Průzkumy památek II, Praha 1999, 87 – 93.
- VŠETEČKOVÁ** Zuzana: Schodištní cykly na Karlštejně – Legenda sv. Ludmily, in:
- VŠETEČKOVÁ** Zuzana (ed.): Schodištní cykly Velké věže hradu Karlštejna, in: Průzkumy památek XIII. - příloha, Praha 2006, 37-49.
- VŠETEČKOVÁ** Zuzana (ed.): Schodištní cykly velké věže hradu Karlštejna, stav po restaurování, sborník příspěvků z kolokvia uspořádaného UDU AV ČR v roce 2004, in: Průzkumy památek XIII., Praha 2006.
- VŠETEČKOVÁ** Zuzana: Středověká nástěnná malba ve Středních Čechách, Průzkumy památek – příloha, Praha 1999.
- WAGNER** Jaroslav: Hrady, zámky a tvrze středních Čech, Praha 1974.
- WAGNER** Václav: Konzervace nástěnných maleb v kostele sv. Klimenta na Levém Hradci, in: Zprávy památkové péče, Praha 1941, 2.
- WAGNER** Václav: K některým opravám nástěnných maleb I., Malby v kapli Poděbradského zámku, in: Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1929, Praha 1930, 46-50.

WAGNER Václav: Objevy nástěnných maleb v Čechách 1918 – 1935, in: Zprávy památkové péče II., Praha 1938, 43 – 45.

WAGNER Václav: Opravy památek v roce 1942, in: Zprávy památkové péče VI., Praha 1942, 50.

WIRTH Zdeněk: Kutná Hora, Praha 1912.

ZÁHOŘ Tomáš / BERGER Tomáš: Restaurátorský průzkum – hrad Bečov, (archiv NPÚ, ÚOP v Praze), Praha 1993.

ZÁHOŘOVÁ Jana/ ZÁHOŘ Tomáš/ BERGER Tomáš: Nástěnné malby v kapli Navštívení Panny Marie na hradě Bečov, nepublikovaná restaurátorská zpráva (archiv NPÚ ú.o.p. v Praze), Praha 1991.

ŽIVNÝ Jan: Restaurátorská zpráva, Restaurátorské práce na gotických nástěnných malbách dvou nejvyšších polí jihovýchodní části kaple hradu Houska, nepublikovaná rest. zpráva (archiv majitele hradu), Praha 2008.

ŽIVNÝ Jan: Restaurátorská zpráva, gotické malby v kapli na hradě Houska, nepublikovaná rest. zpráva (archiv majitele hradu), Praha 2007.

6. SEZNAM VYOBRAZENÍ

1. Mapka s vyznačenými lokalitami se zachovalými nástěnnými malbami v hradních kaplích v Čechách
2. Hrad Houska, půdorys přízemí. Reprodukce z knihy: Dobroslava Menclová: České hrady I., Praha 1972, 244, obr. 348
3. Hrad Houska, půdorys 1. patro. Reprodukce z knihy: Dobroslava Menclová: České hrady I., Praha 1972, 245, obr. 349
4. Hrad Houska, hradní kaple, celkový pohled do kaple směrem k presbytáři. Foto: František Záruba
5. Hrad Houska, hradní kaple, celkový pohled do presbytáře. Foto: František Záruba
6. Hrad Houska, hradní kaple, východní stěna, malba Ukřižování, kolem roku 1330. Foto: autorka
7. Hrad Houska, hradní kaple, východní stěna, malba Ukřižování – detail postavy sv. Jana, kolem roku 1330. Foto: autorka
8. Hrad Houska, hradní kaple, východní stěna, malba Ukřižování – detail postavy lotra po levici Krista, kolem roku 1330. Foto: autorka
9. Hrad Houska, hradní kaple, východní stěna, malba Ukřižování – detail postavy lotra po pravici Krista, kolem roku 1330. Foto: autorka
10. Hrad Houska, hradní kaple, jižní stěna – celkový pohled, kolem roku 1330. Foto: František Záruba
11. Hrad Houska, hradní kaple, jižní stěna, malba Svlékání z roucha, kolem roku 1330. Foto: František Záruba
12. Hrad Houska, hradní kaple, jižní stěna, malba Bičování Krista, kolem roku 1330. Foto: František Záruba
13. Hrad Houska, hradní kaple, jižní stěna, malby postav Apoštolů, kolem roku 1330. Foto: autorka
14. Hrad Houska, hradní kaple, jižní stěna, malba Zvěstování P. Marii, kolem roku 1330 (druhá vrstva, Bičování Krista, kolem poloviny 15. století). Foto: autorka
15. Hrad Houska, hradní kaple, jižní, malba Archanděl Michael bojující s drakem, kolem roku 1330. Foto: autorka
16. Hrad Houska, hradní kaple, jižní stěna, fragment malby světice u vstupu na tribunu kaple, kolem roku 1330. Foto: František Záruba

17. Hrad Houska, hradní kaple, jižní stěna, pohled na sedile, kolem roku 1330. Foto: autorka
18. Hrad Houska, hradní kaple, jižní stěna, pohled na sedile – detail postavy proroka s nápisovou páskou, kolem roku 1330. Foto: autorka
19. Hrad Houska, hradní kaple, severní stěna, malba postav Apoštolů, kolem roku 1330 (druhá vrstva, Kladení do hrobu, kolem poloviny 15. století). Foto: František Záruba
20. Hrad Houska, hradní kaple, severní stěna, malba postav Apoštolů, kolem roku 1330 (druhá vrstva, Ukřižování, kolem poloviny 15. století). Foto: František Záruba
21. Hrad Houska, hradní kaple, jižní stěna, malba Bičování Krista – detail (mladší vrstva přes starší Zvěstování P. Marii), kolem poloviny 15. století. Foto: autorka
22. Hrad Houska, hradní kaple, severní stěna, malba Ukřižování – detail (mladší vrstva přes starší postavy apoštolů), kolem poloviny 15. století. Foto: autorka
23. Hrad Houska, hradní kaple, severní stěna, malba postavy Sv. Kryštofa, kolem roku 1330. Foto: autorka
24. Hrad Houska, hradní kaple, severní stěna, malba Archanděl Michael jako važič duší, kolem roku 1330. Foto: autorka
25. Hrad Houska, hradní kaple, západní stěna, malba Kentaura (Frau Mine), na plášti schodiště na tribunu, kolem roku 1330. Foto: autorka
26. Hrad Houska, hradní kaple, severní stěna, malba Kladení do hrobu – detail (mladší vrstva přes starší postavy Apoštolů), kolem poloviny 15. století. Foto: autorka
27. Hrad Houska, hradní kaple, severní stěna, malba Archanděl Michael jako važič duší – detail d'ábla, kolem roku 1330. Foto: autorka
28. Hrad Lipnice, půdorys – přízemí, 1. patro, 2. patro. Reprodukce z knihy: Dobroslava Menclová: České hrady I., Praha 1972, 382, obr. 574
29. Hrad Lipnice, hradní kaple sv.Vavřince, pohled na kapli z exteriéru. Foto: autorka
30. Hrad Lipnice, hradní kaple sv.Vavřince, pohled na triumfální oblouk kaple (do presbytáře). Foto: autorka
31. Hrad Lipnice, hradní kaple sv.Vavřince, pohled na triumfální oblouk kaple (do prostoru barokní přístavby). Foto: autorka
32. Hrad Lipnice, hradní kaple sv.Vavřince, pohled na konzoli klenby v presbytáři původní kaple. Foto: autorka

33. Hrad Lipnice, hradní kaple sv.Vavřince, pohled na konzoli klenby v presbytáři původní kaple. Foto: autorka
34. Hrad Lipnice, hradní kaple sv.Vavřince, pohled na konzoli klenby v presbytáři původní kaple. Foto: autorka
35. Hrad Lipnice, hradní kaple sv.Vavřince, pohled na konzoli klenby v presbytáři původní kaple. Foto: autorka
36. Hrad Lipnice, hradní kaple sv.Vavřince, sedile na východní stěně. Foto: autorka
37. Hrad Lipnice, hradní kaple sv.Vavřince, sedile na východní straně kaple – detail malby Bolestného Krista, 2. čtvrtina 14. století. Foto: autorka
38. Hrad Lipnice, hradní kaple sv.Vavřince, okno východní stěny, malba Bičování Krista, 2. čtvrtina 14. století. Foto: autorka
39. Hrad Lipnice, hradní kaple sv.Vavřince, okno východní stěny, malba Bičování Krista detail, 2. čtvrtina 14. století. Foto: autorka
40. Hrad Lipnice, hradní kaple sv.Vavřince, východní stěna, malba Ukřižování, 2. čtvrtina 14. století. Foto: autorka
41. Hrad Lipnice, hradní kaple sv.Vavřince, východní stěna, malba Ukřižování -detail, 2. čtvrtina 14. století. Foto: autorka
42. Hrad Lipnice, hradní kaple sv.Vavřince, východní stěna, malba Narození Páně (?), 2. čtvrtina 14. století. Foto: autorka
43. Hrad Lipnice, hradní kaple sv.Vavřince, malba Křest Kristův (?), 2. čtvrtina 14. století. Foto: autorka
44. Hrad Lipnice, hradní kaple sv.Vavřince, západní stěna, fragment malby Smrt P.Marie (?), 2. čtvrtina 14. století. Foto: autorka
45. Bečov nad Teplou, hrad, půdorys hradu. Reprodukce z knihy: Tomáš Durdík: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 2000, 53, obr. 60
46. Bečov nad Teplou, hrad, celkový pohled. Foto: Aleš Hynek
47. Bečov nad Teplou, hrad, hradní kaple Navštívení Panny Marie, svorník na klenbě s erbem rodu Hradišiců, 70. léta 14. století. Foto: Aleš Hynek
48. Bečov nad Teplou, hrad, hradní kaple Navštívení Panny Marie, svorník na klenbě s motivem vinné révy, 70. léta 14. století. Foto: Aleš Hynek
49. Bečov nad Teplou, hrad, hradní kaple Navštívení Panny Marie, celkový pohled na severní (oltářní) stěnu, malby Ukřižování a Zvěstování Panně Marii, 70. léta 14. století. Foto: Radovan Boček

50. Bečov nad Teplou, hrad, hradní kaple Navštívení Panny Marie, pohled na západní stěnu, malba Klanění tří Králů, 70. léta 14. století. Foto: Radovan Boček
51. Bečov nad Teplou, hrad, hradní kaple Navštívení Panny Marie, celkový pohled na první pole východní stěny, malby Korunování Panny Marie a Smrt Panny Marie, 70. léta 14. století. Foto: Radovan Boček
52. Bečov nad Teplou, hrad, hradní kaple Navštívení Panny Marie, celkový pohled na jižní stěnu, malba Posledního soudu, 70. léta 14. století. Foto: Radovan Boček
53. Bečov nad Teplou, hrad, hradní kaple Navštívení Panny Marie, celkový pohled na druhé pole východní stěny, malba Umučení 10.000 rytířů a Trůnící Madona, 70. léta 14. století. Foto: Radovan Boček
54. Bečov nad Teplou, hrad, hradní kaple Navštívení Panny Marie, celkový pohled na druhé pole západní stěny, malby Volto Santo, sv. Kryštof, Bolestný Kristus, 70. léta 14. století. Foto: Radovan Boček
55. Bečov nad Teplou, hrad, hradní kaple Navštívení Panny Marie, jižní stěna, malba Posledního soudu – detail zástupu zatracených, 70. léta 14. století. Foto: autorka
56. Bečov nad Teplou, hrad, hradní kaple Navštívení Panny Marie, východní stěna, malba Umučení 10.000 rytířů – detail král Sapfor, 70. léta 14. století. Foto: autorka
57. Bečov nad Teplou, hrad, hradní kaple Navštívení Panny Marie, východní stěna, malba Smrt Panny Marie -detail, 70. léta 14. století. Foto: Radovan Boček
58. Bečov nad Teplou, hrad, hradní kaple Navštívení Panny Marie, západní stěna, malba Volto Santo, sv. Kryštof – detail, 70. léta 14. století. Foto: Radovan Boček
59. Roztoky u Prahy, tvrz, kaple sv. Jošta, pohled na kapli z exteriéru. Foto: autorka
60. Roztoky u Prahy, tvrz, půdorys přízemí tvrze. Reprodukce z knihy: Ladislav Svoboda a kol.: Encyklopedie českých tvrzí II., Praha 2000, 653
61. Roztoky u Prahy, tvrz, kaple, celkový pohled do interiéru. Foto: František Záruba
62. Roztoky u Prahy, tvrz, kaple, pohled na východní stěnu, fragment malby Ukřižování, 80. léta 14. století. Foto: František Záruba
63. Roztoky u Prahy, tvrz, kaple, severní stěna, malba postavy Panny Marie (?), 80. léta 14. století. Foto: autorka
64. Roztoky u Prahy, tvrz, kaple, jižní stěna, malba postavy sv. Jana Evangelisty (?), 80. léta 14. století. Foto: autorka
65. Roztoky u Prahy, tvrz, kaple, jižní stěna, malba anděla nesoucího Arma Christi, 80. léta 14. století. Foto: autorka

66. Roztoky u Prahy, tvrz, kaple, severní stěna, malba anděla nesoucího Arma Christi, 80. léta 14. století. Foto: autorka
67. Roztoky u Prahy, tvrz, kaple, celkový pohled na klenbu arkýře, nástěnné malby, 80. léta 14. století. Foto: František Záruba
68. Roztoky u Prahy, tvrz, kaple, pohled na klenbu arkýře, malby postav čtyř Evangelistů, na svorníku erb pánů z Mühlhausen, 80. léta 14. století. Foto: František Záruba
69. Roztoky u Prahy, tvrz, kaple, klenba arkýře, malba postavy sv. Matouše, 80. léta 14. století. Foto: František Záruba
70. Roztoky u Prahy, tvrz, kaple, klenba arkýře, malba postavy sv. Jana, 80. léta 14. století. Foto: František Záruba
71. Poděbrady, zámek, půdorys. Reprodukce z knihy Dobroslava Menclová: České hrady II., Praha 1972, 258, obr.367
72. Poděbrady, zámek, celkový pohled do kaple sv. Tří Králů. Foto: František Záruba
73. Poděbrady, zámek, kaple sv. Tří Králů, celkový pohled na jižní stěnu, malby Posledního soudu a Umučení 10.000 rytířů, kolem roku 1430. Foto: František Záruba
74. Poděbrady, zámek, kaple sv. Tří Králů, jižní stěna, malba Posledního soudu -detail, kolem roku 1430. Foto: autorka
75. Poděbrady, zámek, kaple sv. Tří Králů, jižní stěna, malba Posledního soudu -detail Mrtví vstávají z hrobů, kolem roku 1430. Foto: autorka
76. Poděbrady, zámek, kaple sv. Tří Králů, jižní stěna, malba Posledního soudu -detail postavy Krista v mandorle, kolem roku 1430. Foto: autorka
77. Poděbrady, zámek, kaple sv. Tří Králů, jižní stěna, malba Umučení 10.000 rytířů -detail, kolem roku 1430. Foto: autorka
78. Poděbrady, zámek, kaple sv. Tří Králů, celkový pohled na severní stěnu. Foto: František Záruba
79. Poděbrady, zámek, kaple sv. Tří Králů, severní stěna, fragment maleb s profánním námětem (?) kolem roku 1450. Foto: autorka
80. Poděbrady, zámek, kaple sv. Tří Králů, severní stěna, malba David bojující s Goliášem, kolem roku 1450. Foto: František Záruba
81. Poděbrady, zámek, kaple sv. Tří Králů, severní stěna, malba David bojující se lvem (? Samson na lvu ?), kolem roku 1450. Foto: František Záruba

82. Poděbrady, zámek, kaple sv. Tří Králů, severní stěna, fragment maleb s profánním námětem -detail, kolem roku 1450. Foto: autorka
83. Poděbrady, zámek, kaple sv. Tří Králů, severní stěna, fragment malby nad scénou Davida bojujícího s Goliášem, kolem roku 1450. Foto: František Záruba
84. Poděbrady, zámek, kaple sv. Tří Králů, severní stěna, malba David bojující s Goliášem – detail, kolem roku 1450. Foto: František Záruba
85. Poděbrady, zámek, kaple sv. Tří Králů, severní stěna, malba David bojující se lvem (? Samson na lvu ?) – detail, kolem roku 1450. Foto: František Záruba
86. Poděbrady, zámek, kaple sv. Tří Králů, severní stěna, malba keřů vinné révy, kolem roku 1450. Foto: František Záruba
87. Poděbrady, zámek, kaple sv. Tří Králů, severní stěna, fragment malby s profánním námětem, kolem roku 1450. Foto: autorka
88. Poděbrady, zámek, kaple sv. Tří Králů, severní stěna, fragment malby s vegetabilním ornamentem, kolem roku 1450. Foto: autorka
89. Hrad Zvíkov, půdorys Reprodukce z knihy: Tomáš Durdík a kol.: Hrady, hrádky a tvrze na Písecku, Písek 1995, 82
90. Hrad Zvíkov, pohled na exteriér kaple. Foto: autorka
91. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv. Václava, celkový pohled na východní (oltářní) stěnu. Foto: autorka
92. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv. Václava, pohled na východní stěnu. Foto: autorka
93. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv. Václava, pohled na slepé arkády na severní stěně kaple. Foto: František Záruba
94. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv. Václava, pohled na slepé arkády na jižní stěně kaple. Foto: František Záruba
95. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv. Václava, slepé arkády na jižní stěně kaple, malby postav sv. Jakuba Menšího, sv. Filipa, sv. Jana Evangelisty, sv. Pavla, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: autorka
96. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv. Václava, slepé arkády na severní stěně kaple, malby postav sv. Jana Křtitele, Navštívení Panny Marie, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: autorka
97. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv. Václava, slepé arkády na jižní stěně kaple, malby postav sv. Jakuba Menšího, sv. Filipa, sv. Jana Evangelisty, sv. Pavla, sv. Petra, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: František Záruba

98. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, slepé arkády na severní stěně kaple, malby Navštívení Panny Marie, Kristus před Pilátem, sv.Mořic, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: František Záruba
99. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, slepé arkády na severní stěně kaple, malby Navštívení Panny Marie, Kristus před Pilátem, sv.Mořic, sv. Leonard, 2. polovina 40. let 15. století, Bolestný Kristus, sv. Anna, mladší vrstva, krátce po roce 1473. Foto: František Záruba
100. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, slepé arkády na jižní stěně, malby postav sv.Filipa, sv.Pavla, sv.Petra, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: František Záruba
101. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, slepé arkády na severní stěně kaple, malba postavy sv. Matouše, 2. polovina 40. let 15. století . Foto: autorka
102. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, slepé arkády na severní stěně kaple, malba postavy sv. Jana Křtitele, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: autorka
103. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, slepé arkády na severní stěně kaple, malba Navštívení Panny Marie, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: autorka
104. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, slepé arkády na severní stěně kaple, malba Kristus před Pilátem, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: autorka
105. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, slepé arkády na východní stěně kaple, malba postavy sv.Mořice, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: autorka
106. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, slepé arkády na východní stěně kaple, malba Ukřižování, 2. polovina 40. let 15. století.. Foto: autorka
107. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, slepé arkády na východní stěně kaple, malba postavy sv. Šimona, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: autorka
108. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, slepé arkády na východní stěně kaple, malba postavy sv. Jakuba Většího, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: autorka
109. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, slepé arkády na jižní stěně kaple, malba postavy sv. Ondřeje, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: autorka
110. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, slepé arkády na jižní stěně kaple, malba postavy sv. Judy Tadeáše, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: autorka
111. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, slepé arkády na jižní stěně kaple, malba postavy sv. Petra, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: autorka
112. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, slepé arkády na jižní stěně kaple, malba postavy sv. Jakuba Menšího, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: autorka

113. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, východní stěna, malba Arma Christi, 2. polovina 40. let 15. století Foto: autorka
114. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, východní stěna, malba Arma Christi, 2. polovina 40. let 15. století Foto: autorka
115. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, východní stěna, malba postavy sv.Kryštofa, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: autorka
116. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, východní stěna, malba postavy sv.Mikuláše a sv.Václava, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: autorka
117. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, severní stěna, malba Umučení 10.000 rytířů, Panna Marie Ochránitelka. Foto: František Záruba
118. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, severní stěna, malba Zastínění Panny Marie Duchem Svátým (?), Klanění tří Králů, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: František Záruba
119. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, severní stěna, malba Panna Marie Ochránitelka, 2. polovina 40. let 15. století Foto: František Záruba
120. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, severní stěna, malba Klanění tří Králů, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: František Záruba
121. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, severní stěna, malba Zastínění Panny Marie Duchem Svátým (?), 2. polovina 40. let 15. století. Foto: František Záruba
122. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, severní stěna, malba Krista Bolestného, mladší vrstva, krátce po roce 1473. Foto: autorka
123. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, severní stěna, malba iluzivní architektury kolem sanktuáře, mladší vrstva, krátce po roce 1473. Foto: autorka
124. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, severní stěna, malba sv.Anny, mladší vrstva, krátce po roce 1473. Foto: autorka
125. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, severní stěna, malba postavy sv.Leonarda, 2. polovina 40. let 15. Století. Foto: autorka
126. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, severní stěna, malba Umučení sv.Šebestiána, 2. polovina 40. let 15. Století. Foto: autorka
127. Hrad Zvíkov, hradní kaple sv.Václava, celkový pohled na klenbu kaple, malby se symboly čtyř evangelistů, 2. polovina 40. let 15. století. Foto: František Záruba
128. Hrad Zbiroh, půdorys. Reprodukce z knihy: Tomáš Durdík: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 2000, 624 obr. 1341

129. Hrad Zbiroh, kaple Nanebevzetí Panny Marie, východní stěna, malba Smrt Panny Marie, kolem roku 1480. Foto: Radovan Boček
130. Hrad Zbiroh, kaple Nanebevzetí Panny Marie, západní stěna, malba Korunování Panny Marie, kolem roku 1480. Foto: Radovan Boček
131. Hrad Žirovnice, půdorys. Reprodukce z knihy: Tomáš Durdík: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 2000, 646, obr. 1390
132. Hrad Žirovnice, hradní kaple, celkový pohled na jižní stěnu, Votivní obraz s P.Marií, světci, donátorem a jeho rodinou Klanění tří Králů, kolem roku 1490. Foto: František Záruba
133. Hrad Žirovnice, hradní kaple, celkový pohled na severní stěnu, fragmenty maleb, kolem roku 1490. Foto: František Záruba
134. Hrad Žirovnice, hradní kaple, celkový pohled na západní stěnu, malba Posledního soudu, Stětí sv.Jana Křtitele, postavy světců, kolem roku 1490. Foto: František Záruba
135. Hrad Žirovnice, hradní kaple, celkový pohled na jižní stěnu, Votivní obraz s P.Marií, donátorem a jeho rodinou, Klanění tří Králů, kolem roku 1490. Foto: František Záruba
136. Hrad Žirovnice, hradní kaple, celkový pohled na východní stěnu, malby Ukřižování, Kristus na Olivetu, Umučení 10 000 rytířů, kolem roku 1490. Foto: František Záruba
137. Hrad Žirovnice, hradní kaple, pohled na západní pole klenby, fragmenty postav Církevních Otců a dalších světců. Foto: František Záruba
138. Hrad Žirovnice, hradní kaple, pohled na východní pole klenby, malby postav Evangelistů a dalších světců. Foto: František Záruba
139. Hrad Žirovnice, hradní kaple, jižní stěna, Votivní obraz s P.Marií, světci, donátorem a jeho rodinou, kolem roku 1490. Foto: František Záruba
140. Hrad Žirovnice, hradní kaple, jižní stěna, Klanění tří Králů, kolem roku 1490. Foto: František Záruba
141. Hrad Žirovnice, hradní kaple, západní stěna, malba Posledního soudu, Stětí sv.Jana Křtitele, postavy světců a světic, kolem roku 1490. Foto: František Záruba
142. Hrad Žirovnice, hradní kaple, západní stěna, Poslední soud – detail zástupu zatracených, kolem roku 1490. Foto: autorka

143. Hrad Žirovnice, hradní kaple, západní stěna, Poslední soud – detail, kolem roku 1490. Foto: autorka
144. Hrad Žirovnice, hradní kaple, západní stěna, Poslední soud – detail postavy Krista, kolem roku 1490. Foto: autorka
145. Hrad Žirovnice, hradní kaple, západní stěna, Poslední soud – detail postavy sv.Jana Křtitele, kolem roku 1490. Foto: autorka
146. Hrad Žirovnice, hradní kaple, západní stěna, postavy světců -detail, kolem roku 1490. Foto: autorka
147. Hrad Žirovnice, hradní kaple, západní stěna, Stětí sv.Jana Křtitele, kolem roku 1490. Foto: autorka
148. Hrad Žirovnice, hradní kaple, východní stěna, malby Ukřižování, Kristus na Olivetské hoře, sv.Vavřinec, postava donátora (?), kolem roku 1490. Foto: autorka
149. Hrad Žirovnice, hradní kaple, jižní stěna, Votivní obraz s P.Marií – detail manželka donátora, kolem roku 1490. Foto: autorka
150. Hrad Žirovnice, hradní kaple, východní stěna, Umučení 10.000 rytířů, kolem roku 1490. Foto: autorka
151. Hrad Žirovnice, hradní kaple, severní stěna, Zvěstování Panně Marii – detail postavy Panny Marie, kolem roku 1490. Foto: autorka
152. Hrad Žirovnice, hradní kaple, severní stěna, Zvěstování Panně Marii – detail postavy archanděla Michaela, kolem roku 1490. Foto: autorka
153. Hrad Žirovnice, hradní kaple, klenební náběh, postava sv.Petra, kolem roku 1490. Foto: autorka
154. Hrad Žirovnice, hradní kaple, klenební náběh, postava sv.Pavla, kolem roku 1490. Foto: autorka
155. Hrad Žirovnice, hradní kaple, klenební náběh, postava svaté vdovy, kolem roku 1490. Foto: autorka
156. Hrad Žirovnice, hradní kaple, klenební náběh, postava sv.Heleny, kolem roku 1490. Foto: autorka
157. Jindřichův Hradec, hradní kaple Panny Marie, severozápadní stěna, veliká votivní scéna s Pannou Marií a donátorem, kolem roku 1492. Foto: autorka
158. Jindřichův Hradec, hradní kaple Panny Marie, severozápadní stěna, veliká votivní scéna s Pannou Marií a donátorem – detail postavy Panny Marie, kolem roku 1492. Foto: autorka

159. Jindřichův Hradec, hradní kaple Panny Marie, severozápadní stěna, veliká votivní scéna s Pannou Marií a donátorem – detail postavy donátora, kolem roku 1492.
Foto: autorka
160. Jindřichův Hradec, hradní kaple Panny Marie, severozápadní stěna, veliká votivní scéna s Pannou Marií a donátorem – detail postav zemřelých manželek donátora, kolem roku 1492. Foto: autorka
161. Jindřichův Hradec, hradní kaple Panny Marie, severozápadní stěna, veliká votivní scéna s donátorem -detail postavy anděla s kadidelnicí, kolem roku 1492. Foto: autorka
162. Jindřichův Hradec, hradní kaple Panny Marie, jihovýchodní stěna, detail postavy anděla s kadidelnicí, kolem roku 1492. Foto: autorka
163. Jindřichův Hradec, hradní kaple Panny Marie, jihovýchodní stěna, postava poutníka na špaletě okna, kolem roku 1492. Foto: autorka
164. Jindřichův Hradec, hradní kaple Panny Marie, jihozápadní stěna, votivní scéna s donátorem, kolem roku 1492. Foto: autorka
165. Jindřichův Hradec, hradní kaple Panny Marie, severovýchodní stěna, Veraikon nesený anděly, kolem roku 1492. Foto: autorka
166. Jindřichův Hradec, hradní kaple Panny Marie, jihovýchodní stěna, postava hudoucího anděla, kolem roku 1492. Foto: autorka
167. Jindřichův Hradec, hradní kaple Panny Marie, jihovýchodní stěna, sv.Kryštof na špaletě okna, kolem roku 1492. Foto: autorka
168. Jindřichův Hradec, hradní kaple Panny Marie, jihovýchodní stěna, pohled na okno zdobené malbou iluzivní architektury, kolem roku 1492. Foto: autorka
169. Jindřichův Hradec, hradní kaple Panny Marie, jihozápadní stěna, postava sv.Barbory, kolem roku 1492. Foto: autorka
170. Jindřichův Hradec, hradní kaple Panny Marie, jihozápadní stěna, celkový pohled, malby 2 votivních scén s donátorem, kolem roku 1492. Foto: autorka
171. Jindřichův Hradec, hradní kaple Panny Marie, pohled na klenbu kaple, kolem roku 1492. Foto: František Záruba
172. Kuná Hora, Hrádek, půdorys. Reprodukce z knihy: Dobroslava Menclová: České hrady II., Praha 1972, 179, obr. 273
173. Kutná Hora, Hrádek, kaple sv.Václava, pohled na klenbu presbytáře, malby Proroků, Evangelistů, Žehnajícího Krista, před rokem 1504. Foto: František Záruba

174. Kutná Hora, Hrádek, kaple sv.Václava, pohled na klenbu – detail postav Proroků,před rokem 1504. Foto: autorka
175. Kutná Hora, Hrádek, kaple sv.Václava, pohled na klenbu – detail postav Proroků,před rokem 1504. Foto: autorka
176. Kutná Hora, Hrádek, kaple sv.Václava, pohled na klenbu -detail postavy Proroka, před rokem 1504. Foto: autorka
177. Kutná Hora, Hrádek, kaple sv.Václava, pohled na klenbu -detail, symbol sv.Lukáše, před rokem 1504. Foto: autorka
178. Kutná Hora, Hrádek, kaple sv.Václava, jižní stěna, malba postavy sv.Václava, před rokem 1504. Foto: autorka
179. Kutná Hora, Hrádek, kaple sv.Václava, severní stěna, malba postavy sv.Vojtěcha, před rokem 1504. Foto: autorka
180. Kutná Hora, Hrádek, kaple sv.Václava, severní stěna, sv.Václav – detail, před rokem 1504. Foto: autorka
181. Kutná Hora, Hrádek, kaple sv.Václava, severní stěna, sv.Vojtěch – detail, před rokem 1504. Foto: autorka
182. Kutná Hora, Hrádek, kaple sv.Václava, jižní stěna vítězného oblouku, postava donátorky, před rokem1504. Foto: autorka
183. Kutná Hora, Hrádek, kaple sv.Václava, severní stěna vítězného oblouku, postava donátora, před rokem 1504. Foto: autorka
184. Kutná Hora, Hrádek, kaple sv.Václava, severní stěna vítězného oblouku, malba postavy sv.Doroty, před rokem 1504. Foto: autorka
185. Cuknštejn, tvrz, půdorys. Reprodukce z knihy: Ladislav Svoboda a kol.: Encyklopedie českých tvrzí I., Praha 2000, 653
186. Cuknštejn, kaple tvrze, západní stěna, Umučení sv.Šebestiána (? Umučení sv.Edmunda ?) – detail erbu Pouzarů z Michnic, před rokem 1500. Foto: autorka
187. Praha, katedrála sv. Víta, Saská kaple, náhrobek Oldřicha Pouzara z Michnic, kolem roku 1540. Foto: autorka
188. Cuknštejn, kaple tvrze, západní stěna, Umučení sv. Šebestiána (? Umučení sv.Edmunda ?), před rokem 1500. Foto: autorka
189. Cuknštejn, kaple tvrze, západní stěna, Umučení sv. Šebestiána (? Umučení sv.Edmunda ?) – detail sv.Šebestián, před rokem 1500. Foto: autorka

190. Cuknštejn, kaple tvrže, západní stěna, Umučení sv. Šebestiána (? Umučení sv. Edmunda ?) – detail mučitele, před rokem 1500. Foto: autorka
191. Cuknštejn, kaple tvrže, severní stěna, postavy světců, před rokem 1500. Foto: autorka
192. Cuknštejn, kaple tvrže, severní stěna, postava sv. Barbory (?), před rokem 1500. Foto: autorka
193. Cuknštejn, kaple tvrže, severní stěna, postava sv. Kryštofa, před rokem 1500. Foto: autorka
194. Cuknštejn, kaple tvrže, severní stěna, postavy světců, před rokem 1500. Foto: autorka
195. Cuknštejn, kaple tvrže, severní stěna, postava sv. Barbory, před rokem 1500. Foto: autorka
196. Cuknštejn, kaple tvrže, východní stěna, Ukřižování, před rokem 1500. Foto: autorka
197. Cuknštejn, kaple tvrže, východní stěna, Madona, před rokem 1500. Foto: autorka
198. Cuknštejn, kaple tvrže, východní stěna, okenní špaleta, postava sv. Barbory, před rokem 1500. Foto: autorka
199. Cuknštejn, kaple tvrže, východní stěna, okenní špaleta, postava sv. Kateřiny, před rokem 1500. Foto: autorka
200. Hrad Švihov, půdorys. Reprodukce z knihy: Dobroslava Menclová: České hrady II., Praha 1972, 399, obr. 582
201. Švihov, hradní kaple Panny Marie, severní stěna, sv. Jiří bojující s drakem – celkový pohled, kolem roku 1520. Foto: autorka
202. Švihov, hradní kaple Panny Marie, západní závěr kaple – pohled na poprsnici tribuny s malbami erbů, kolem roku 1520. Foto: autorka
203. Švihov, hradní kaple Panny Marie, severní stěna, sv. Jiří bojující s drakem – detail přihlížejícího anděla, kolem roku 1520. Foto: autorka
204. Švihov, hradní kaple Panny Marie, severní stěna, sv. Jiří bojující s drakem – detail princezny, kolem roku 1520. Foto: autorka
205. Švihov, hradní kaple Panny Marie, severní stěna, sv. Jiří bojující s drakem – detail, kolem roku
206. Švihov, hradní kaple Panny Marie, severní stěna, sv. Jiří bojující s drakem – detail draka, kolem roku

7. SUMMARY

This work is an investigation of Czech Gothic murals in castle chapels in Bohemia. The key for including of a mural to the catalogue was the founding date between early middle-ages up to the year 1526; end of the hegemony of the Jagellon dynasty amongst Bohemian Kingdom. The core of the work is a comprehensive catalogue of such murals. Included are 12 localities where these murals can be found, dating through 300 years of the middle-ages. Not included in this catalogue are the three well-documented sacral spaces in Karlštejn castle, although they also fit the time period in question. It must be acknowledged that the Karlštejn chapel murals are key elements in understanding this style and era, due to their quality and influential nature. This essay sought to isolate and explore any specific typology in this class of artwork. However, it must be stated that no such unique common character exists. The murals are more a reflection of the requirements and tastes of the individual patrons; they also express the fashion of their particular eras.

There are also discrepancies in quality, which vary from century to century. In the 14th century, the quality of the investigated murals cannot be compared to that of paintings in the court of the King. However, by the late 15th and 16th centuries, the quality of murals commissioned by Lower Nobility and upper middle class citizens can be compared more favorably to that of the court murals. There is little doubt that this change can be attributed to changes within the social order over time.

It can be speculated that, in the late Gothic Period, it was probably common practice for one artist to be employed for several different projects in different projects in different chapels. For example, one artist has been responsible for murals in at least three chapels included in this catalogue. Each chapel's mural displayed a sense of holiness and sacred aestheticism. Otherwise though there is no significantly unique character; the chapels are thematically individual.